

Ekonomická univerzita v Bratislave
Fakulta medzinárodných vzťahov

Zborník príspevkov
zo 14. medzinárodnej vedeckej konferencie

Medzinárodné vzťahy 2013
AKTUÁLNE OTÁZKY SVETOVEJ EKONOMIKY A POLITIKY

Conference proceedings
14th International Scientific Conference

International Relations 2013
CONTEMPORARY ISSUES OF WORLD ECONOMICS
AND POLITICS

Smolenice Castle
December 5 – 6, 2013

1. časť
A - G

Financial support: Taipei Representative Office, Bratislava

Editors: Dr.h.c. prof. Ing. Ľudmila Lipková, CSc.
PhDr. Rudolf Kucharčík, PhD.

Reviewers : prof. Ing. Helena Strážovská, PhD.
Ing. Ladislav Lysák, DrSc.
doc. Milan Kurucz, CSc.

Executive editor: Ing. Alena Michalová

International scientific committee:

Chairman:

Lipková Ľudmila, Dr.h.c. prof. Ing., CSc.
University of Economics in Bratislava (SK)

Members:

Fábián Attila, doc. Dr., PhD.
University of West Hungary (HU)

Kościelniak Helena, prof. PCz. dr hab
Politechnika Częstochowska (PL)

Li, Hsi-mei, prof., Ph. D.
Chinese Culture University (Taiwan)

Lid'ák Ján, prof. PhDr., CSc.
University of Economics in Bratislava (SK)

Nan-Yang Lee
Taipei Representative Office Bratislava (Taiwan)

Nesterenko N. Julija, prof. doc., DrSc.
Russian State University for the Humanities, Moscow (RU)

Osiński Joachim, prof. Dr. hab.
Warsaw School of Economics, Warsaw (PL)

Pálinčák Mykola, doc., CSc.
National University of Uzhgorod, Uzhgorod (UA)

Škvrnda František, doc. PhDr., CSc.
University of Economics in Bratislava (SK)

Tuleja Pavel, doc. Ing., Ph.D.
Silesian University in Opava (CZ)

Veretennikova B. Oľga, prof.
Ural State University of Economics , Jekaterinburg (RU)

Zavrl Irena, Univ-Prof. Dr., Ph.D.
University of Applied Sciences, Eisenstadt (AT)

Zágoršeková Marta, doc. PhDr., CSc.
University of Economics in Bratislava (SK)

Authors are responsible for content of presentations.

Vydavateľstvo EKONÓM, 2013

ISBN: 978-80-225-3802-2

Program Committee:

Chairman:

Kucharčík Rudolf, PhDr., PhD.

Members:

Dudáš Tomáš, doc. Ing., PhD.

Grešš Martin, doc. Ing., PhD.

Sorby Karol, doc. PhDr., DrSc., mim. prof.

Organization Committee:

Chairman:

Kucharčík Rudolf, PhDr., PhD.

Vice-chairman:

Michalová Alena, Ing.

Members:

Brocková Katarína, Ing. Mgr. PhD.

Černota Mikuláš, Ing., PhD.

Draková Silvia, Ing.

Drutarovská Jana, Ing.

Držka Michal, Ing.

Fodorová Veronika, Ing., PhD.

Grančay Martin, Ing., PhD.

Kunychka Mykhaylo, Ing.

Meričková Laura, Ing.

Nemešová Marta

Polgár Michal, Ing.

Satková Monika, Ing., Mgr.

Šálek Martin, Mgr.

Content:

PROLIFERÁCIA ZBRANÍ HROMADNÉHO NIČENIA Z PERSPEKTÍVY REALIZMU A NEOREALIZMU ADAŠKOVÁ DAŠA	11
COLLECTIVE SECURITY TREATY ORGANIZATION AS AN REGIONAL SECURITY INSTRUMENT AMANZHOLOVA AISULU	19
VLIV ZMĚN VYBRANÝCH ATRIBUTŮ NA PRECEDENČNÍ MODEL REGIONÁLNÍ DOPRAVNÍ INFRASTRUKTUR BOTLÍK JOSEF, ANDRÝSEK LUKÁŠ, BOTLÍKOVÁ MILENA, MIELCOVÁ ELENA	28
ENVIRONMENTÁLNÍ DOPADY DOPRAVY BOTLÍKOVÁ MILENA, BOTLÍK JOSEF	53
DIGITÁLNA HUDBA A BOJ PROTI DIGITÁLNEMU PIRÁTSTVU BACULÁKOVÁ KRISTÍNA	67
NOVÁ KVALITA SOCIÁLNO-EKONOMICKÉHO ROZVOJA NEMECKEJ SPOLKOVEJ REPUBLIKY A MOŽNOSTI VYUŽITIA JEJ POZNATKOV V KVALITATÍVNOM RASTE SLOVENSKEJ REPUBLIKY BALHAR VÍTĚZSLAV st., BALHAR VÍTĚZSLAV ml.	74
VIAČ AKO LEN RAZANTNÝ HOSPODÁRSKY RAST – PERSPEKTÍVY PRE TRVALÝ BLAHOBYT V ÁZII BEŇO MICHAL	81
KORELAČNÍ ANALÝZA PRECEDENCÍ EKONOMICKÝCH VELIČIN BOTLÍK JOSEF, BOTLÍKOVÁ MILENA, MIELCOVÁ ELENA	85
AKTUÁLNE TRENDY V MEDZINÁRODNEJ INVESTIČNEJ ARBITRÁŽI BROCKOVÁ KATARÍNA	103
ANALÝZA ÚSPEŠNOSTI JEDNOTNEJ PREZENTÁCIE ŠVAJČIARSKA V ZAHRANIČÍ CSÉFALVAYOVÁ KATARÍNA	105
APLIKÁCIE TEÓRIE MEDZINÁRODNÝCH REŽIMOV NA CEZHRANIČNÉ ZDIEĽANIE VODNÝCH TOKOV KATARÍNA CSÉFALVAYOVÁ	118
STREDOÁZIJSKE FAKTORY V ENERGETICKÝCH VZŤAHOCH MEDZI ČÍNOU A RUSKOM ČECH ĽUBOMÍR	129

CURRENT ISSUES OF MULTILATERAL PROCESSES IN MOUNTAIN TERRITORIES ČERNOTA MIKULÁŠ	140
REFLEXE AKTUÁLNÍCH ZMĚN MARKETINGOVÉ KOMUNIKACE V HOTELNICTVÍ ČUKA PETER, KOSTKOVÁ MIROSLAVA	145
SÚČASNÁ EKONOMICKÁ SITUÁCIA ŠVÉDSKA DAMAŠKOVÁ TATIANA	153
POLITICKÝ SYSTÉM ŠVÉDSKEHO KRÁĽOVSTVA DAMAŠKOVÁ TATIANA	159
AKTUÁLNE TRENDY VÝVOJA SVETOVEJ EKONOMIKY DRAKOVÁ SILVIA	164
ÚSPEŠNÝ NATION BRANDING DRUTAROVSKÁ JANA	173
NATION BRANDING AS A PRESENTATION TOOL OF SLOVAK REPUBLIC ABROAD DRŽKA MICHAL	182
METODICKÉ POZADIE GLOBÁLNYCH INDEXOV NÁRODNEJ KONKURENCIESCHOPNOSTI DUDÁŠ TOMÁŠ	192
CROSSBORDER COOPERATION OPPORTUNITIES FOR UNIVERSITY NETWORKS FÁBIÁN ATTILA	202
FAMILLE – LE FOUNDEMENT D’UNE SOCIETE DANS L’ANTIQUITE FILIPOWICZ BOGUSLAWA	208
PRZEDSIĘBIORCZA POSTAWA POLSKICH PRZEDSIĘBIORSTW NA RYNKU GLABALNYM GOSTKOWSKA-DŹWIG SYLWIA, GRABOWSKA MARLENA	217
VNÚTROODVETVOVÝ OBCHOD A ODVETVOVÁ KONCENTRÁCIA EXPORTU VO SVETOVEJ EKONOMIKE –PREDBEŽNÁ ŠTATISTICKÁ ANALÝZA GRANČAY MARTIN	226
COMPARISON OF ECONOMIES OF COLOMBIA AND OECD MEMBER STATES GREŠŠ MARTIN	237

PROLIFERÁCIA ZBRANÍ HROMADNÉHO NIČENIA Z PERSPEKTÍVY REALIZMU A NEOREALIZMU

Daša Adašková

FAKULTA MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV
EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE

Abstrakt

Zbrane hromadného ničenia (ZHN) predstavujú v súčasnosti najdeštruktívnejšiu kategóriu zbraní. Z perspektívy teoretikov realizmu a neorealizmu slúžia ako významný prvok zahraničnej a bezpečnostnej politiky štátu so schopnosťou ovplyvniť medzinárodné politické vzťahy. Cieľom príspevku je teoreticky analyzovať význam proliferácie ZHN v rámci medzinárodných politických vzťahov, a to z perspektívy politického realizmu a neorealizmu. Zároveň si príspevok kladie za cieľ identifikovať dopady šírenia ZHN na medzinárodné vzťahy podľa teoretikov politického realizmu a neorealizmu.

Kľúčové slová: proliferácia, zbrane hromadného ničenia, realizmus, neorealizmus

Abstract

Weapons of mass destruction (WMD) currently belong to the most destructive weapons. From the realist and neorealist perspective they pose a significant instrument within the foreign and security policy and have the potential to influence international political relations. The aim of the article is to analyse theoretically the importance of WMD proliferation for international political relations from the realist and neorealist perspective. Moreover the aim of the article is to identify implications of WMD proliferation for international relations according to the realism and neorealism.

Key Words: proliferation, weapons of mass destruction, realism, neorealism

ÚVOD

Zbrane hromadného ničenia (ZHN) spolu s ich nosičmi patria v súčasnosti k najničivejším a najsmrteľnejším druhom zbraní, ktoré boli vyvinuté modernou vedou a inžinierstvom. Prostredníctvom svojich deštruktívnych účinkov majú potenciál usmrtiť veľké množstvo ľudí a spôsobiť obrovské materiálne škody. Ich účinok mnohonásobne prevyšuje ničivú silu konvenčných zbraní.

V súčasnosti neexistuje jednotná univerzálne akceptovaná definícia pojmu ZHN ukotvená v medzinárodnom dokumente. Dôvodom je skutočnosť, že dodnes neexistuje všeobecný konsenzus o tom, ktoré druhy zbraní explicitne patria do kategórie ZHN. Spravidla sú za ZHN považované nukleárne, biologické a chemické zbrane¹. Ich šírenie patrí k najvýznamnejším vojenským bezpečnostným hrozbám v súčasnosti.²

---

¹ Moderné definície ZHN sú rozšírené o nové druhy prostriedkov hromadného ničenia ako napríklad o rádiologické zbrane alebo o vysoko explozívne konvenčné zariadenia.

² ŠKVRNDA, F. – PAWERA, R. – WEISS, P. (2008): *Medzinárodná bezpečnosť*.

Existencia ZHN, predovšetkým však nukleárných zbraní, od obdobia studenej vojny až po súčasnosť ovplyvňuje dynamiku medzinárodných politických a bezpečnostných vzťahov. Najmä nukleárne zbrane majú schopnosť vyvolať psychologický efekt v dôsledku percepcie ich deštruktívnych vlastností. Ako najdeštruktívnejšie zbrane sa stali najväčšou zárukou bezpečnosti štátu a významným nástrojom zahraničnej a bezpečnostnej politiky s implikáciami pre medzinárodné politické vzťahy. Jedným z dôsledkov ich existencie je skutočnosť, že nielen štátnici, ale aj teoretici museli začať kalkulovať s ich významom pre bezpečnosť štátu a medzinárodné vzťahy. Osobitné miesto majú ZHN predovšetkým u teoretikov politického realizmu a neorealizmu, ktorí im prisudzujú úlohu nástroja politiky mocenskej rovnováhy, prostredníctvom ktorého je štát schopný významne ovplyvňovať medzinárodné politické vzťahy a medzinárodnú bezpečnosť.

Cieľom príspevku je teoreticky analyzovať význam proliferácie ZHN v rámci medzinárodných politických vzťahov, a to z perspektívy teoretikov politického realizmu a neorealizmu. Zároveň si príspevok kladie za cieľ identifikovať dopady šírenia ZHN na medzinárodné vzťahy podľa teoretikov politického realizmu a neorealizmu.

Proliferácia zbraní hromadného ničenia podľa realizmu a neorealizmu

Realistický prístup ku skúmaniu proliferácie ZHN získal uplatnenie v rámci teórií medzinárodných vzťahov najmä od 50. rokov 20. storočia, dominantne v súvislosti s intenzívnou vertikálnou proliferáciou nukleárných zbraní. To súvisí najmä s faktom, že klasický realizmus poskytol presvedčivé odôvodnenie snáh štátov o získanie ZHN, ktoré boli neskôr doplnené myšlienkami neorealizmu.

Základným východiskom klasického realizmu pri vysvetľovaní medzinárodnej politiky je predpoklad, že svetový politický systém je charakteristický existenciou nezávislých unitárnych suverénnych štátov, ktoré sú ohrozené, keďže v rámci systému neexistuje žiadna nadštátna autorita, ktorá by kontrolovala a limitovala ich aktivity. Ide teda o anarchický systém, ktorého jednou zo závažných implikácií je neistota. Jej dôsledkom je stále riziko vojny medzi aktérmi, ktorí si chcú zaistiť svoju bezpečnosť a prežitie. Štáty sú teda aktérmi usilujúcimi sa maximalizovať svoju moc s cieľom zaistiť si svoje prežitie v rámci medzinárodného systému.³ Vedú tzv. politiku mocenskej rovnováhy, ktorú možno charakterizovať ako nikdy nekončiaci proces boja o moc a vzájomného vyvažovania moci.⁴ Samotná politika určuje dynamiku medzinárodných vzťahov, keďže pri rastúcej moci niektorého aktéra je ohrozená mocenská rovnováha, a preto rastúca moc musí byť potlačená zo strany ostatných mocností. Podľa klasických realistov prostriedkom na potlačenie rastúcej moci na udržanie mocenskej rovnováhy je vojna, neorealisti pripúšťajú viaceré možnosti.⁵ Podľa Kennetha Waltza politika mocenskej rovnováhy môže byť uskutočňovaná prostredníctvom interného alebo externého vyvažovania. Pri internom vyvažovaní ide predovšetkým o zvyšovanie vojenského a ekonomického potenciálu štátu, formulovanie a implementáciu bezpečnostných a obranných stratégií. Pri externom vyvažovaní sa aktéri snažia o vytváranie efektívnych aliancií na zvýšenie si vlastnej bezpečnosti.⁶ Podľa Stephena Walta štáty vedú politiku mocenskej rovnováhy a vytvárajú aliancie nie v dôsledku rastu moci iného štátu, ale v dôsledku percepcie bezpečnostnej hrozby.⁷ Zároveň však treba dodať, že popri snahe o zaistenie vlastnej bezpečnosti, prestíž a reputácia hrá významnú úlohu v motivácii štátov uplatňovať politiku mocenskej rovnováhy. Sú to teda vonkajšie vplyvy,

³ ŠKVRNDA, F. a kol. (2010): *Medzinárodné politické vzťahy*.

⁴ WALTZ, K. N. (1979): *Theory of International Politics*.

⁵ KAZANSKÝ, R. (2013): *Ofenzívne a defenzívne aspekty neorealistickej koncepcie v politike štátov*.

⁶ WALTZ, K. N. (1979): *Theory of International Politics*.

⁷ WALT, S. M. (1987): *The Origins of Alliances*.

ktoré nútia štáty akumulovať svoju moc na zaistenie si vlastného prežitia, bezpečnosti a v neposlednej rade aj postavenia v rámci medzinárodných vzťahov.

Medzinárodné vzťahy sú zároveň charakteristické existenciou ZHN, ktoré sú vnímané ako najvyššia záruka bezpečnosti. Keď boli vynájdené a môžu byť fyzicky zostrojené, štáty usilujúce sa o prežitie s nimi musia kalkulovať. Eliminácia všetkých ZHN a komplexné odzbrojenie nie je možné, pokiaľ existuje know-how a prostriedky na ich produkciu a zároveň opodstatnenie ich použitia. Štáty musia zároveň počítať s tým, že iný štát sa bude usilovať o ich získanie. Pri analyzovaní príčin proliferácie ZHN preto teoretici realizmu zdôrazňujú úlohu vonkajších vplyvov - snahu štátov o získanie ZHN, dominantne nukleárnych zbraní, chápu ako racionálne rozhodnutie zaistiť nielen svoje záujmy, bezpečnosť a prežitie, ale aj prestíž, reputáciu a postavenie v rámci medzinárodných vzťahov.⁸ Možno teda povedať, že proliferácia ZHN je dôsledkom regionálnej a medzinárodnej rivality, súperenia o moc a neistoty, ktoré donútili štáty zaistiť si svoje vlastné prežitie, moc, prestíž a postavenie. Teoretici realizmu hľadajú empirické dôkazy na potvrdenie tohto tvrdenia predovšetkým v období studenej vojny, kedy hrozba zo strany susedných štátov a nepriateľov mala významný vplyv na podnietenie proliferácie ZHN, najmä nukleárnych zbraní. Príkladom je ZSSR a jeho nástupnícky štát Ruská federácia, ktorá za významný nástroj svojej bezpečnostnej politiky považuje práve nukleárne zbrane.⁹ Rovnako USA vo svojej národnej bezpečnostnej stratégii z roku 2010 sa v rámci svojej bezpečnostnej politiky opierajú najmä o nukleárne zbrane.¹⁰

Dopady šírenia zbraní hromadného ničenia na medzinárodné politické vzťahy

Realisti nie sú jednotní v tom, ako ZHN ovplyvňujú medzinárodnú politiku a politiku štátov usilujúcich sa o zaistenie vlastnej bezpečnosti. Hlavnými aspektmi proliferácie ZHN, ktoré ovplyvňujú medzinárodnú politiku, sú schopnosť odstrašenia a bezpečnostná dilema.

Teoretik Kenneth Waltz bol najvýznamnejším obhajcom teórie racionálneho odstrašenia a schopnosti nukleárnych zbraní predchádzať vojnám medzi štátmi. Prostredníctvom teórie vysvetľoval pomalé postupné šírenie nukleárnych zbraní a jeho pozitívny vplyv na stabilitu medzinárodného bezpečnostného prostredia a znižovanie možnosti vypuknutia vojny.¹¹ Štáty považoval za unitárnych a racionálnych aktérov. Nukleárne zbrane sa podľa neho vyznačovali schopnosťou obrany, ako aj odstrašenia¹². Stratégia odstrašenia vyplýva zo štrukturálneho neorealizmu, podľa ktorej si štáty musia zaistiť svoju bezpečnosť ako najlepšie vedia. Prostriedky na zaistenie bezpečnosti určujú politiku štátu a pokiaľ štáty vlastnia nukleárne zbrane, stratégia odstrašenia sa musí opierať o ne.¹³

Dôsledkom ich šírenia je zníženie rizika vypuknutia vojny medzi štátmi a zníženie jej intenzity, takže by nedošlo k ohrozeniu primárneho národného záujmu štátu. Zároveň

---

⁸ OGILVIE-WHITE, T. (1996): *Is There a Theory of Nuclear Proliferation? An Analysis of Contemporary Debate*. [online]. Dostupné na internete: <http://cns.miis.edu/npr/pdfs/ogilvi41.pdf>

⁹ CHUGURYAN, S. (2012): *Východiská bezpečnostnej politiky Ruskej federácie*.

¹⁰ KUCHARČÍK, R. (2010): *Miesto USA v súčasnej medzinárodnej politike v kontexte novej národnej bezpečnostnej stratégie*.

¹¹ SAGAN, S. D. - WALTZ, K. N. (2002): *The Spread of Nuclear Weapons: A Debate Renewed*.

¹² Odstrašenie znamená schopnosť prinútiť niekoho upustiť od určitej činnosti prostredníctvom hrozby. Zároveň však hrozba musí znamenať väčšiu stratu alebo zničenie v porovnaní so ziskom a benefitmi z činnosti, voči ktorej je hrozba namierená.

¹³ MARTIN, S. B. (2004): Realism and Weapons of Mass Destruction: A Consequentialist Analysis. In HASHMI, S. H., LEE, S. P. *Ethics and Weapons of Mass Destruction: Religious and Secular Perspectives*.

predpokladal zníženie pretekov v zbrojení.¹⁴ Teória je založená na predpoklade, že možnosť neúmerne vysokých nákladov v prípade nukleárneho konfliktu odradí racionálneho aktéra od činnosti, ktorá by k nemu viedla. Zároveň predpokladal, že slabé štáty nepoužijú nukleárne zbrane nezodpovedne. Nukleárne zbrane im totiž slúžia na vyrovnanie konvenčného potenciálu nepriateľa, takže by ich použili len v prípade ohrozenia primárneho národného záujmu. Podľa teoretika postupné pomalé šírenie nukleárnych zbraní je lepšie ako žiadne alebo živelné šírenie. Na základe teórie racionálneho odstrašenia predpokladal, že pokiaľ nukleárny štát získa schopnosť druhého nukleárneho úderu, riziko vypuknutia vojny medzi nukleárnymi štátmi je nízke v dôsledku vzájomného zaručeného zničenia. Tento predpoklad je potom zdrojom snahy štátov získať nukleárne zbrane s cieľom vyhnúť sa vojne a zaistiť si svoje prežitie. Z tohto dôvodu bude nevyhnutne dochádzať k horizontálnemu šíreniu nukleárnych zbraní, pričom čím viac sa budú šíriť, tým to bude lepšie pre stabilitu medzinárodného prostredia.¹⁵ V prípade zlyhania teórie z akýchkoľvek dôvodov predpokladal, že riziko vypuknutia vojny je nízke.¹⁶

Po páde bipolarity Kenneth Waltz prišiel s kombináciou teórie racionálneho odstrašenia a neorealizmu na vysvetlenie dynamiky proliferácie nukleárnych zbraní. Podľa neho koniec studenej vojny a premena bipolárneho svetového politického systému na multipolárny bude viesť k rýchlejšej proliferácii nukleárnych zbraní. Vysvetlením bolo oslabenie aliancií z obdobia studenej vojny v dôsledku rozpadu ZSSR a rast bezpečnostnej neistoty štátov.

Ideálnymi zbraňami v stratégii odstrašenia sú podľa realistov nukleárne zbrane v dôsledku ich efektov v podobe obrovských materiálnych škôd a obetí. Podľa niektorých realistov sú nukleárne zbrane dokonca prostriedkom na zaistenie mieru a stability medzi štátmi vlastniacimi nukleárne zbrane. Podľa nich totiž vlastníctvo nukleárnych zbraní má schopnosť odstrašiť akúkoľvek agresiu a použitie sily medzi nukleárnymi štátmi, odradiť od pretekov v zbrojení a predísť tak napätiu a konfliktom, ktoré z nich vyplývajú.¹⁷ Týmto spôsobom nukleárne odstrašenie zvyšuje bezpečnosť štátu.

Teoretici realizmu venujú menšiu pozornosť ďalším kategóriám ZHN – chemickým a biologickým zbraňam. Možno však predpokladať, že im rovnako prisudzujú schopnosť odstrašenia.¹⁸ Chemické ako aj biologické zbrane sú schopné ovplyvniť schopnosť štátov zaistiť si vlastnú bezpečnosť. Biologické zbrane sa vyznačujú špecifickými vlastnosťami, ktorých účinok je porovnateľný s účinkom nukleárnych zbraní. V tomto kontexte môžu byť považované za strategický prostriedok odstrašenia pre štáty, ktoré nevlastnia prostriedky ani know-how na vývoj a produkciu nukleárnych zbraní. Na druhej strane, chemické zbrane vzhľadom na svoje účinky sú taktickými zbraňami, keďže nie sú schopné dosiahnuť deštruktívnu silu pre strategické ciele. Ich využitie je priamo na bojisku primárne proti cieľom, ktoré chemické zbrane nevlastnia a nie sú schopné adekvátnej odvetvy a zároveň nevlastnia prostriedky na ochranu pred nimi. Ich vlastnosť odstrašenia je menšia ako v prípade nukleárnych a biologických zbraní. V zásade sa realisti zhodujú na tom, že pokiaľ ZHN budú mať schopnosť odstrašenia, štáty sa budú snažiť ich získať.

---

¹⁴ WALTZ, K. N. (1981): *The Spread of Nuclear Weapons: More May Be Better* [online]. Dostupné na internete: <<https://woc.uc.pt/feuc/course/MRI/2007-2008/Kenneth%20Waltz%20-%20more%20is%20better.pdf>>

¹⁵ WALTZ, K. N. (1990): *Nuclear Myths and Political Realities* [online]. Dostupné na internete: <http://www.jstor.org/discover/10.2307/1962764?uid=3739024&uid=2&uid=4&sid=21102512417041>

¹⁶ SAGAN, S. D. - WALTZ, K. N. (2002): *The Spread of Nuclear Weapons: A Debate Renewed*.

¹⁷ OGILVIE-WHITE, T. (1996): *Is There a Theory of Nuclear Proliferation? An Analysis of Contemporary Debate*. [online]. Dostupné na internete: <http://cns.miis.edu/npr/pdfs/ogilvi41.pdf>

¹⁸ MARTIN, S. B. (2004). Realism and Weapons of Mass Destruction: A Consequentialist Analysis. In HASHMI, S. H., LEE, S. P. *Ethics and Weapons of Mass Destruction: Religious and Secular Perspectives*.

Podľa teoretikov realizmu nebezpečenstvom mocenskej politiky je bezpečnostná dilema¹⁹. Bezpečnostná dilema vytvára konflikty a napätia. Ak sa včas nerozpozna alebo nebude úspešne prekonaná, môže prerásť dokonca do ozbrojeného konfliktu. Úlohou prezieravého štátnictva a diplomacie je zmierniť jej efekty a znížiť riziko vypuknutia vojny.²⁰ Ako už bolo spomenuté, proliferácia ZHN nie je príčinou regionálneho súperenia a rivality. Na druhej strane však môže významne prispieť k eskalácii bezpečnostnej dilemy medzi aktérmi regiónu, ktorá by v najkrajnejšom prípade mohla vyústiť do vojny s katastrofickými následkami.

Realisti spájajú snahu získať nukleárne zbrane najmä s úsilím o zvýšenie si svojej bezpečnosti a na vyrovnanie nukleárneho alebo konvenčného potenciálu nepriateľa. Z tohto dôvodu medzinárodné úsilie o nukleárne odzbrojenie považujú za príčinu proliferácie nukleárnych zbraní, keďže vedie de facto k zníženiu bezpečnosti štátu.²¹ V zásade striktné od seba oddeľujú odzbrojenie a nešírenie nukleárnych zbraní a zastavenie šírenia nukleárnych zbraní nevidia v nukleárnom odzbrojení. Ideálnym riešením je striktný a silný neproliferačný režim, ktorý poskytne bezpečnostné záruky a ekonomické benefity štátom vlastniacim nukleárne zbrane výmenou za vzdanie sa vlastníctva nukleárnych zbraní, čo by v konečnom dôsledku viedlo k zastaveniu ich šírenia. Tento predpoklad potvrdzujú aj konkrétne historické udalosti. Počas studenej vojny sa podarilo limitovať proliferáciu nukleárnych zbraní na päť štátov, zatiaľ čo po páde bipolarity v súvislosti s objavením sa snáh o redukciu počtu arzenálov došlo zároveň k objaveniu sa nových nukleárnych mocností. Dôvodom môže byť najmä snaha štátov zaistiť si vlastnú bezpečnosť v medzinárodnom prostredí, v ktorom sa už nemohli spoľahnúť na pomoc zo strany USA a ZSSR.²²

Kritika politického realizmu a neorealizmu

Významní kritici realistických východísk boli teoretici v rámci liberálno-idealistického prúdu teórií medzinárodných vzťahov alebo predstavitelia sociálneho konstruktivismu. Teória racionálneho odstrašenia bola kritizovaná najmä pre východiská pochádzajúce z klasického realizmu, že štáty sú unitárni a racionálni aktéri. Zároveň bola teória kritizovaná pre zdôraznenie vojenskej dimenzie moci štátu a nezohľadňovanie rovnako jej politickej a ekonomickej dimenzie. Teória ďalej nebola schopná vysvetliť, prečo sa niektoré štáty neusilovali získať nukleárne zbrane napriek snahám zaistiť si svoju bezpečnosť alebo sa dokonca vzdali vojenských nukleárnych programov.

Jedným z významných kritikov Kennetha Waltza je Scott Sagan. Podľa neho štáty sa snažili ospravedlniť a zdôvodniť existujúci systém ovplyvňovaný nukleárnymi zbraňami, pokiaľ prišli na skutočné deštruktívne účinky nukleárnych zbraní. To de facto podnietilo snahy o kontrolu a limitovanie ich šírenia.²³ Podľa teoretika štáty nemožno považovať za unitárnych aktérov a ich rozhodnutia nie sú vždy racionálne, významnú úlohu v rozhodovacom procese zohrávajú byrokratické organizácie. Je preto treba kalkulovať aj s možným zlyhaním komunikácie v rámci rozhodovacieho centra, s chybným pochopením situácie, ľudským

---

¹⁹ Bezpečnostná dilema znamená stav, kedy sa aktéri snažia o akumulovanie moci na zvýšenie svojej bezpečnosti, čo na druhej strane vyvoláva u iných aktérov pocit neistoty a ohrozenia, ktorý ich núti rovnako zvyšovať svoju bezpečnosť. Výsledkom je, že žiaden aktér sa nemôže cítiť úplne bezpečne a vzniká systém súperiacich aktérov snažiacich sa o akumuláciu moci a zaistenie vlastnej bezpečnosti. HERZ, J. G. (1950): *Idealist Internationalism and the Security Dilemma*. [online]. Dostupné na internete: <http://www.jstor.org/discover/10.2307/2009187?uid=3739024&uid=2&uid=4&sid=21102534188777>

²⁰ JERVIS, R. (1976): *Perception and Misperception in International Politics*.

²¹ DEMAREST, L. (2012): *Towards a Stronger Non-proliferation Regime? The Role of Nuclear Disarmament, State Interests, and Institutions*. [online]. Dostupné na internete: <http://soc.kuleuven.be/web/files/12/80/wp10.pdf>

²² Ibid.

²³ SAGAN, S. D. (1995): *The Limits of Safety: Organizations, Accidents, and Nuclear Weapons*.

zlyhaním, s nehodami, sabotážami a pod.²⁴ Proliferácia nukleárných zbraní má v zásade negatívne dôsledky, keďže sa de facto zvyšuje riziko použitia zbraní či už v dôsledku nehody alebo úmyselného zneužitia.²⁵

ZÁVER

Z perspektívy politického realizmu a neorealizmu predstavujú ZHN, najmä nukleárne zbrane, významný nástroj zahraničnej a bezpečnostnej politiky štátu. Zaisťujú totiž najvyššiu záruku bezpečnosti štátu, prostredníctvom nich si štát dokáže zaistiť svoje vitálne národné záujmy, ovplyvniť postavenie v rámci medzinárodných vzťahov a zvýšiť vlastnú prestíž. ZHN tak predstavujú nástroj politiky mocenskej rovnováhy.

Z hľadiska medzinárodných politických vzťahov a medzinárodnej bezpečnosti proliferácia ZHN má dvojaký dopad. Pozitívnym dopadom proliferácie ZHN je funkcia odstrašenia, ktorá spočíva v prevencii medzištátnych ozbrojených konfliktov v dôsledku percepcie neúmerených škôd v prípade nasadenia ZHN v ozbrojenom konflikte. Podľa teoretikov realizmu a neorealizmu majú teda ZHN pozitívny efekt pre medzinárodné vzťahy, keďže dokážu stabilizovať medzinárodné prostredie a predísť medzištátnym konfliktom. Negatívnym dôsledkom proliferácie ZHN môže byť bezpečnostná dilema, ktorá de facto v rámci medzinárodných politických vzťahov vytvára stav, ktorý podnecuje súperenie medzi štátmi a snahu o akumuláciu moci. Výsledkom je neisté, nestabilné medzinárodné prostredie náchylné na vznik medzištátnych ozbrojených konfliktov.

Realistické obhajovanie úlohy ZHN a teória nukleárneho odstrašenia vyvolala kritické reakcie najmä u predstaviteľov liberálno-idealistického prúdu teórií medzinárodných vzťahov, podľa ktorých proliferácia ZHN má najmä negatívne dôsledky pre medzinárodné politické vzťahy. Napriek kritike treba však dodať, že pre niektorých súčasných aktérov medzinárodných politických vzťahov ZHN a najmä nukleárne zbrane predstavujú významný prvok ich zahraničnej a bezpečnostnej politiky, čo de facto len potvrdzuje východiská realistickej a neorealistickej teórie.

Príspevok bol spracovaný v rámci projektu VEGA č. 1/1009/11 „Medzikultúrne vzťahy a sociálny kapitál“.

LITERATÚRA

DEMAREST, L. 2012. *Towards a Stronger Non-proliferation Regime? The Role of Nuclear Disarmament, State Interests, and Institutions*. [online]. Leuven: Center for Research on Peace and Development, 2012. [cit. 2013-07-25], 20 s. Dostupné na internete: <http://soc.kuleuven.be/web/files/12/80/wp10.pdf>

HERZ, J. G. 1950. *Idealist Internationalism and the Security Dilemma*. [online]. In *World Politics*, Vol. 2, No. 2, 1950. [cit. 2013-07-25], s. 157-180. Dostupné na internete: <http://www.jstor.org/discover/10.2307/2009187?uid=3739024&uid=2&uid=4&sid=21102534188777>

CHUGURYAN, S. 2012. *Východiská bezpečnostnej politiky Ruskej federácie*. In *Bezpečnostné fórum 2012: zborník príspevkov z V. medzinárodnej vedeckej konferencie v*

²⁴ SAGAN, S. D. (2011): *The Causes of Nuclear Weapons Proliferation*. [online]. Dostupné na internete: <http://www.annualreviews.org/doi/abs/10.1146/annurev-polisci-052209-131042?journalCode=polisci>

²⁵ SAGAN, S. D. - WALTZ, K. N. (2002): *The Spread of Nuclear Weapons: A Debate Renewed*.

Banskej Bystrici. Banská Bystrica : Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov UMB, 2012. ISBN 978-80-557-0332-9. s. 451-458.

JERVIS, R. 1976. *Perception and Misperception in International Politics*. Princeton: Princeton University Press, 1976. 445 s. ISBN 9780691100494.

KAZANSKÝ, R. 2013. *Ofenzívne a defenzívne aspekty neorealistických koncepcií v politike štátov*. In *Bezpečnostné fórum 2013: zborník vedeckých prác*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, 2013. ISBN 978-80-557-0496-8. s. 269-279.

KUCHARČÍK, R. 2010. *Miesto USA v súčasnej medzinárodnej politike v kontexte novej národnej bezpečnostnej stratégie*. In *Medzinárodné vzťahy: vedecký časopis pre medzinárodné politické, ekonomické, kultúrne a právne vzťahy*. Bratislava: Fakulta medzinárodných vzťahov EU, 2010. ISSN 1336-1562. roč. 8, č. 1 (2010), s. 7-22.

MARTIN, S. B. 2004. *Realism and Weapons of Mass Destruction: A Consequentialist Analysis*. In HASHMI, S. H., LEE, S. P. *Ethics and Weapons of Mass Destruction: Religious and Secular Perspectives*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004. s. 96 – 110. ISBN 978-0-521-54526-6.

OGILVIE-WHITE, T. 1996. *Is There a Theory of Nuclear Proliferation? An Analysis of Contemporary Debate*. [online]. In *The Non-Proliferation Review, Nonproliferation Review*, Vol. 4, No. 1., 1996. [cit. 2013-07-25], s. 43-60. Dostupné na internete: <http://cns.miis.edu/npr/pdfs/ogilvi41.pdf>

SAGAN, S. D. 1995. *The Limits of Safety: Organizations, Accidents, and Nuclear Weapons*. New Jersey: Princeton University Press, 1995, s. 259- 260. ISBN 9780691021010.

SAGAN, S. D. 2011. *The Causes of Nuclear Weapons Proliferation*. [online]. In *Annual Review of Political Science*, Vol. 17, Nu. 14 , *Annual Review*, 2011. [cit. 2013-07-25],s. 225-244. Dostupné na internete: <http://www.annualreviews.org/doi/abs/10.1146/annurev-polisci-052209-131042?journalCode=polisci>

SAGAN, S. D., WALTZ, K. N. 2002. *The Spread of Nuclear Weapons: A Debate Renewed*. New York: W.W. Norton, 2002. 240 s. ISBN 978-0393977479.

ŠKVRNDA, F., PAWERA, R., WEISS, P. 2008. *Medzinárodná bezpečnosť*. Bratislava: Vydavateľstvo Ekonóm, 2008. 134 s. ISBN 978-80-225-2527-5.

ŠKVRNDA, F. a kol. 2010. *Medzinárodné politické vzťahy*. Bratislava: Vydavateľstvo Ekonóm, 2010. 230 s. ISBN 978-80-225-2918-1.

WALT, S. M. 1987. *The Origins of Alliances*. New York: Cornell University Press, 1987. s. 321. ISBN 9780801494185.

WALTZ, K. N. 1979. *Theory of International Politics*, Reading, Berkeley: UC Press, 1979. s. 256. ISBN 978-1577666707.

WALTZ, K. N. 1981. *The Spread of Nuclear Weapons: More May Be Better* [online]. Londýn: International Institute for Strategic Studies, 1981. [cit. 2013-07-25], 37 s. Dostupné na internete: < <https://woc.uc.pt/feuc/course/MRI/2007-2008/Kenneth%20Waltz%20-%20more%20is%20better.pdf>>

WALTZ, K. N. 1990. *Nuclear Myths and Political Realities* [online]. In *The American Political Science Review*, vol. 84, No. 3, American Political Science Association, 1990. [cit. 2013-07-25], s. 731-745. Dostupné na internete: <http://www.jstor.org/discover/10.2307/1962764?uid=3739024&uid=2&uid=4&sid=21102512417041>

Kontakt

Mgr. Daša Adašková, PhD.

Katedra medzinárodných politických vzťahov

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska cesta 1/b

852 35 Bratislava 5

Slovenská republika

E-mail: dasa.adaskova@euba.sk

COLLECTIVE SECURITY TREATY ORGANIZATION¹ AS AN REGIONAL SECURITY INSTRUMENT

Aisulu Amanzholova

FAKULTA MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV
EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE

Abstract

Current instability in the global world, and a constant threat of terrorism and extremism, as well as a potential threat on situation in Afghanistan because of the withdrawals in 2014, raise questions about a key instrument in the field of security at the regional level. Perform a guarantor of the CSTO in regional security, what measures the organization, and participating countries should react on the situation in the region? Often, the member countries of this organization are carrying out controversial policies, which further create difficulties in the cooperation. In this regards, the author tries to define the role of the organization, as well as the importance of the CSTO in the regional security.

Key words: regional security, extremism, terrorism, region, Russia, Kazakhstan

Theoretical approach to the issue

Big attention was paid for the analysis of regional security to the improvement of the legal, political, economic and other kinds of cooperation, and possible emergence of new structures, that will meet the current challenges in the global changing world. In the international arena, there are various international and regional organizations, seeking to maximize the role in its activities and directions, often functions and programs are almost duplicated in its structures.

One of the main issue is a management and prevention of conflicts, for example, Russian scientists note that there is no united system of crisis management and conflict resolution in Eurasia (Jurgens et al., p. 5).

Currently, the post-Soviet territory is a region that is dynamically working in international processes. The region has attracted the attention of other non-regional actors to its geopolitical location and rich resources.

The purpose of this article is to determine the significance of the CSTO, as a guarantor of regional security and stability, as well as the interaction of countries in order to ensure collective security.

CSTO participating countries and their processes, the interaction between them in this organization, contradictions that sometimes appear between the participating countries became research objects.

The author also considers separately Kazakhstan as one of the CSTO member states, which serves as a guarantor of stability in Central Asia and, being the second largest country

---

¹ The Collective Security Treaty Organization is in an intergovernmental military alliance, which was signed on 15 May 1992. On 7 October 2002, the Presidents of Russia, Belarus, Armenia, Kazakhstan, Kyrgyzstan and Tajikistan signed a charter in Tashkent founding the CSTO.

in the Organization, is actively engaged in the activities of security, prevention of new threats, both in their own and in regional interests.

Collective security is a form of international and national security. A conceptual idea about the collective security was mainly formed during the interwar period of 20-30 years of the 20th century.

This idea formed the basis for the activity of the first international organizations to ensure international security in Europe and beyond – of the League of Nations. Curbing the threat to international peace and security through political and diplomatic, economic and other preventive measures was one of the characteristic features of collective security in the period of its institutionalization (Omarov, pp.88-116).

Soviet political and diplomatic interpretation of "Collective Security" was the fact that it was recognized as joint activities to promote peace, prevent and fight against aggression, undertaken through appropriate international organizations, or in a different order, in accordance with agreements concluded between states (Lantcov, Achkasov, pp.198-202).

Collective security is based on the principle of the indivisibility of peace, under which an attack on at least one country is a violation of universal peace and aggression against all states. (Lantcov, Achkasov, pp.198-202)

Considering the region, the most appropriate theory became the regional security complex theory (hereinafter – RSCT) B. Buzan and O. Waever. This theory is developed for the analysis of post-Cold War security structure, which simultaneously affects the processes of globalization and regionalization. If we apply this theory in relation to a specific region an additional specification, that the most optimal way can be accomplished by using the concept of international security regimes.

CSTO participating countries are interconnected in the securitization and de-securitization processes. Security problems of these countries cannot be solved or analyzed separately. The problem becomes securitized when the political and military elite or civil society (actors' securitization) start talking about some issue as a threat to a substantial object (state, society, etc.). "Regional Security Complex (hereinafter - RSC) – a set of units whose major processes of securitisation, desecuritisation, or both are so interlinked that their security problems cannot reasonably be analysed or resolved apart from one another" (Buzan, Weaver, 491p.)

Referring to the post-Soviet region dominated by the military-political security issues on the south side (Afghanistan and Iran), it is also should be in mind, that there are also external actors, such as the U.S. and NATO troops.

Organization of the Collective Security Treaty

Organization of the Collective Security Treaty (CSTO) was established on the basis of the Collective Security Treaty (CST) in 1992 in Tashkent by the heads of CIS countries Armenia, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Russia, Tajikistan and Uzbekistan².

After September 11, the geopolitical situation in the region has undergone changes. The CST member states actively formed Collective Rapid Reaction Force (CRRF), despite the lack of military-technical capabilities and financial CST member states has been able to assist in the land of the NATO anti-terrorist operations in Afghanistan.

CSTO transformed from a military-political bloc to a multifunction security organization. "The versatility of the CSTO and the new type of organization is to try to

---

² Azerbaijan signed to the CST on September 1993, Georgia and Belarus on December 1993. On 1999, Uzbekistan, Georgia and Azerbaijan refused to sign and withdrew from the treaty instead.

After the formation of the CSTO in 2006, Uzbekistan joined the other six member countries, and in 2012 again suspended its activities in the Organization.

The current members of the CSTO are Russia, Kazakhstan, Tajikistan, Belarus, Armenia and Kyrgyzstan.

combine the two in one structure "baskets" of functions: countering traditional external threats (the creation of a military alliance, matchmaking and splice military infrastructures CSTO), on one hand, and the new threats and challenges (fight against drug trafficking illegal migration, terrorism, etc.)" (Jurgens et al., p. 8). CSTO forces aim to adapt to the political realities and the modern requirements of a multidisciplinary international security structure.

CSTO and its top leaders expressed its willingness to take the necessary share of responsibility in ensuring international peace and stability. Initially Collective Security Treaty (CST) – is primarily a Collective Defense Treaty, so the basis of cooperation of the CSTO is a strategy to respond to the "traditional" security threats, which may lead to inter-state nuclear war or large-scale war with conventional weapons (Jurgens et al., 8 p.).

In the process of creating a system of CSTO main focus is going to following areas of cooperation:

- Joint measures to counter new challenges and threats, including development and implementation of collective measures to combat and challenges and threats emanating from Afghanistan;
- The development of the military component of the collective security system of joint activities to prevent the threat of war;
- The gradual establishment and strengthening of regional and collective security of the CSTO, including the CRRF and the Collective Peacekeeping of the CSTO;
- Ensuring the consolidation of existing regional multilateral mechanisms – the Shanghai Cooperation Organisation (SCO), the Commonwealth of Independent States (CIS), the Eurasian Economic Community (EEC), Central Asian Regional Information and Coordination Centre (CARICC) and the Conference of Interaction and Confidence-Building Measures in Asia (CICA) in order to decrease the joint capacity to fight the challenges and threats of a transboundary nature, including expenditure of the range of participants to the annual operations of "Channel", "Illegal", "Proxy" and others, under the auspices of the CSTO;
- Development of mechanisms for military-technical and military-economic cooperation, joint training for the needs of the security and defense of the State.

The CSTO Parliamentary Assembly, which is responsible for the entry into force taken within the framework of the CSTO documents the development of model laws and efforts to harmonize national laws of member states, was created in 2006.

In addition, the organization created mechanisms for international policy coordination, to help CSTO interact with other international organizations. Thus, countries can permanently or temporarily coordinate their positions on the UN vote, make joint proposals within the framework of the OSCE.

Regional cooperation between CSTO member states

CSTO member states recently emerged as independent states. Relations with individual countries have developed both on bilateral and multilateral levels.

Primarily, there are certain concerns, because of the internal situation within the Organization. Despite the fact that the outward direction, the organization has a certain weight within enhanced potential for protest, that in view of imminent withdrawal of coalition troops from Afghanistan in 2014 and activation of other forces can become a serious problem.

In order to protect the border territories of CSTO member states, three regional coalition groups of forces were formed:

1. Eastern European (Russian and Belarus);
2. Caucasian (Russia-Armenia);

3. According to the Central Asian direction it was created the Collective Rapid Deployment Forces (CRDF).

Viewing each CSTO participating countries alone will make it easier to grasp the motives of their membership in the Organization:

CSTO for Armenia - is one of the components of the system of national security. According to the Article 4 of the CST, the CSTO taking effort to ensure the implementation of the Treaty, in the case of a possible threat or act of aggression against Armenia.

Due to the unstable situation of the Transcaucasian region, Armenia, as a representative of "Southern" flank CSTO, is a key actor of the Organization. The growing threat of terrorist activity in the Middle East, especially in Syria, increases the likelihood of threats penetration of Syrian rebels through Turkey to the Caucasus countries, and repeat of the so-called "Arab Spring", with participation of citizens of post-Soviet countries. Therefore, according to a bilateral agreement, for the sake of security, 102nd Russian base is being represented in Armenia; also formed a group of the Russian Federal Security Service (FSS) with Armenians guard in Armenia to guard the borders with Turkey and Iran.

According to the Armenian military doctrine, the CSTO is considered as an important ally in maintaining the territorial integrity of Armenia. Thus, the unresolved Nagorno-Karabakh conflict between Armenia and Azerbaijan remains open. Renewed peace dialog between Armenia and Azerbaijan in Vienna on November 19, 2013, gives hope to both countries in resolving the conflict peacefully³. According to the CSTO Charter, in case of attack by Azerbaijan, CSTO allies are on the Armenian side⁴. Though Armenia is «afraid» of close and fraternal cooperation between Central Asian countries and Azerbaijan.

Armenia's experience in peacekeeping operations in general has a positive impact on similar activities of the CSTO. However, the CSTO member states worried by the fact that many of the mission with the participation of Armenia conducted under the auspices of the UN, but in terms of experience and technical support is quite positive.

According to Aghavni Karakhanyan, the Director of the Institute for Civil Society and Regional Development (ICSRD) of Armenia, referring to the text of the National Security Strategy, the Republic of Armenia implements this strategy, guided by next core principles: complementarism (complementary) and engagement (integration)⁵. According to the Strategy, complementary is manifested in the fact that Armenia builds its relations in the international arena through partnership, developing effective relationships with all relevant stakeholders in the region forces directed to preserve the balance in the region (Karakhanyan, p. 2).

In summary, we can say that the active participation of Armenia in the CSTO activities, are priorities of domestic and foreign policy. Geopolitical location of the country is also important for the southern direction of the CSTO.

From the standpoint of the goals and objectives of the CSTO, European geopolitical position of Belarus makes it a key participant in the security structure of the Organization. As a member of the CSTO, Belarus sees closer economic cooperation with Russia, and then military and political cooperation. Thus, Belarus, enlisting the support of the CSTO, and, most importantly of Russia, can carry out "regime of authoritarian politics". "... The Republic of Belarus is considering its participation in the Collective Security Treaty on 15 May 1992 and the creation of an effective security mechanism under the Treaty on Creation of a Union

---

³ <http://www.osce.org/mg/108551>

⁴ The Collective Security Treaty 15 May 1992 http://www.odkb-csto.org/documents/detail.php?ELEMENT_ID=126

⁵ The Strategy of National Security of Armenia

States of Russia and Belarus on 8 December 1999, as a real step in that direction"⁶ (the Military Doctrine of Belarus).

However, in the Doctrine (paragraph 1.9) "Basic factors of military security":

- Condemns "war" as a means of policy implementation;
- State that would encroach on the sovereignty and territorial integrity, or is the danger of war will be considered a potential enemy;
- Consider the possibility of using military force and participation in armed conflict solely to reflect the attack and defense of its territorial integrity.

Note that the cooperation of Belarus under the CSTO develops runs and remains quite active, taking part in all joint meetings, exercises within the CSTO.

Kyrgyzstan has a special place in the Organization's structure, due to the geographical location, unresolved conflicts with neighboring countries and the internal situation. CSTO allows Kyrgyzstan to deepen cooperation with the countries participating in the military-technical and military-political orientation, and support joint efforts to combat terrorism, religious extremism and drug trafficking.

Neighborhood of Kyrgyzstan with Uzbekistan and Tajikistan is a transit corridor for terrorists and extremists from Afghanistan, and the country pays great attention to the security. Radical ideas also easily penetrate the ranks of youth and play an important role a number of factors: low social level, illiteracy and unemployment.

Ethnic conflict between Uzbeks and Kyrgyz in 2010 fell deeply in a coup in Kyrgyzstan and has worsened security in the region. Due to absence of the legal framework of the CSTO film interference in domestic ethnic conflicts entailing numerous casualties, puts the ability of security within the CSTO member states questioned. Neighboring countries came to help the Kyrgyzstan. At that time, CSTO member states "have not excluded not use any measures, that have the potential of the CSTO and which may be used, depending on the situation in Kyrgyzstan"⁷.

Kyrgyzstan conducts multi-vector policy, like other Central Asia countries, which opens the way to the country in the international arena. One of the main areas of cooperation is the United States - a location in the republic is the Transit Center at Manas⁸.

Peaceful foreign policy of "open door" helps Tajikistan to counter threats and aggression. Difficult economic conditions in Tajikistan virtually eliminate the need to quickly create groups of armed forces. Assistance to the armed forces of Tajikistan was given by Russia and recently has been intensified by some EU countries, Iran, China and the United States. Rapprochement with the United States and China is necessary due to the fact that Dushanbe needs investment support for the country's economy from the outside. This situation has a negative impact on the relationship with Russia.

Tajikistan is a member of the SCO and the CSTO, because of the active manifestation in the country of terrorism and extremism, drug trafficking, illegal migration of people causes not only regional but also international problems. Another important problem in the armed forces of Tajikistan is a lack of military personnel.

The Foreign Policy Concept of the Russian Federation noted the CSTO as "one of the most important elements of a modern security system in the former Soviet space"⁹.

---

⁶ The Military Doctrine of Belarus

⁷ <http://www.fergananews.com/news.php?id=14979&mode=snews>

⁸ Manas – formerly Manas airbase

⁹ The Foreign Policy Concept of the Russian Federation

According to the paragraph 13 of the National Security Strategy of the Russian Federation until 2020, the CSTO the "major interstate tool to confront regional challenges and threats of a military-political and military-strategic mean, including the fight against illicit traffic in narcotic drugs and psychotropic substances"¹⁰.

Russia using CSTO raises its geopolitical position, not only in the Central Asian region and the Caspian Sea, but also in the Caucasus and in the western direction, considering these areas of strategic importance.

Russia is the only member of the CSTO, which has nuclear weapons. The military doctrine of the Russian Federation said that "nuclear weapons will remain as an important factor in preventing nuclear wars"¹¹.

Given the above mentioned, we can conclude that official Moscow sees CSTO as a guarantor of security not only regional but also international.

Suspension of Uzbekistan activities in the CSTO

CSTO is parity organizations where votes of each member are taking into account while making the decisions. For example, in the West there is a belief that Russia dominates the CSTO, no doubt, this country-participant is the largest in the Organization and is dominated by its resources, human potential, but it stands to its allies on the organization of important issues relating to the security of the region. If the situation really was such, that being a member of the CSTO, Uzbekistan would fail to actually block some initiatives of Organization. In this case, it should be emphasized that the CSTO is a military-technical and not a political organization (Nikitina, p. 4).

Suspension of activities in Uzbekistan within the CSTO in 2012 was prearranged. Deterioration in relations with the neighboring countries of Uzbekistan in Central Asia is also a precondition to the suspension of the CSTO. Also it can be highlighted the refusal to participate in the official activities of the Organization (Burabai, 2008, Moscow, 2010, Yerevan 2010, Astana, 2011) and the signing of important documents. Uzbekistan is not just officially declared that Russia imposes its decisions. Tashkent position to address the Afghan issue is particularly being a member of the Organization of Uzbekistan virtually prevented the formation of a unified framework of the CSTO for Afghanistan (Jurgens et al., p. 23).

Kazakhstan as one of the key participant of the CSTO

By all outward indicators undoubtedly, Kazakhstan ranks second among allies Organization. On gaining its independence, Kazakhstan adhere multi-vector foreign policy, which aims the balance between Asia and Europe (Sultanov, p. 207). Thus, Kazakhstan directs its foreign policy on cooperation with key regional actors (China, Russia, the USA and the EU), as well as with regional and international organizations (SCO, CSTO, UN, OIC, OSCE, NATO).

The President of Kazakhstan Nursultan Nazarbayev has many of ideas associated with the integration processes in the CIS. For example: the idea of eurasianism, and further establishment of the EEC, the Common Economic Space (CES), Custom Union (CU) and CSTO.

So, on December 20, 2011, at the session of the CSTO Collective Security Council the President Nazarbayev presented the following areas of cooperation, as priorities of the Republic of Kazakhstan during its presidency of the CSTO in 2012:

- protection of information space of CSTO member states;
- Development of Collective Rapid Reaction Force (CRRF);

---

¹⁰ National Security Strategy of the Russian Federation to 2020

¹¹ Military doctrine of the Russian Federation

- Collective defense of the airspace of the Central Asian region;
- Formation of the CSTO anti-drug strategy.

Implementation of the priorities for Kazakhstan is carried out in accordance with the Action Plan for the implementation of decisions of the session CSTO Collective Security Council (December 2011).

Undoubtedly, the cooperation within the CSTO is one of the main foreign policy priorities of the Republic of Kazakhstan. Astana's position within the CSTO is based on creating an environment that provides stability and security in the region and to counter new threats and challenges on the basis of international law and solve problems early warning and prevention of emerging threats. Kazakhstan intends to continue its efforts to promote cooperation within the CSTO, increasing its capacity in order to ensure peace and stability.

Moreover, annually, preventive and special operations are hold on a constant basis to combat drug trafficking "Channel", illegal migration and trafficking in human beings "Illegal", prevention and suppression of crimes in the sphere of information technologies "PROXY".

Kazakhstan's armed forces have the highest rate in the region. After the collapse of the Soviet Union, the strategic arms, bases and polygons that were improved since independence and turned into a highly skilled army are being saved.

Thus, Kazakhstan has a preferential opportunity to actively participate in the CSTO military mechanisms to combat terrorism and extremism. From Kazakhstan in the Collective Rapid Deployment Forces (CRDF) CSTO involving two air assault battalion.

Ensuring the safety of Kazakhstan continuously connected to the regional security. Together with other countries in the region, Kazakhstan jointly fights against political and religious extremism, drug trafficking, illegal migration, trafficking in persons and weapons.

Currently, Kazakhstan is facing the threat of possible conflicts that remain top priorities of the country. One of the most pressing problems is the separatism in China, which involves a conflict between ethnic Uyghurs and Han in Xinjiang Uyghur Autonomous Region in China. If the conflict in China between the Han and Uyghurs get worse, then "domino effect" may occur on the both sides of the border, and exacerbated conflicts between Kazakhs and Uyghurs. A further consequence of the conflict rather difficult to define, since it is unknown what forces will be involved there (Pantucci).

In this regard, Kazakhstan is interested in close cooperation with key players in the regional and international level in order to ensure the country's security.

Summarizing above said, we can say that Kazakhstan is one of the powerful countries of the region, which acts as a kind of engine integration. And this is the image policies and recognition abroad.

Conclusion

On the Post Soviet Union territory the CSTO is the only military and political organization, capable to react to challenges and threats of national and collective security of the CSTO member states. To date, the CSTO effective functioning complex of forces and means of collective security. The organization has available specific security mechanisms in the area of its liability and is one of the key instruments to promote stability in the Central Asian region.

As for the CSTO member states, it is possible to emphasize that each country follows its benefits and purpose, and that at the moment to ensure the safety of their countries do not see the best prospects for cooperation. Special role for Russia in the Organization can be termed as "tying between the links."

Will emphasize the versatility of the CSTO once more:

- opposition to external military threats;

- fight against new threats.

These features help CSTO be a unique mechanism, forming new security architecture in the Eurasian continent. On the other hand, multifunctionality prevents focus on a particular direction, which is problematic in regional organizations. And at a certain stage of development of the same versatility helps ensure the unity of the structure in terms of its maximum flexibility. But if you need a fast response to a new type of threat, the flexibility becomes a weakness, a similar case with the CIS (Jurgens et al., p. 64).

However, there is often an intersection of functions or so-called overlap with other regional organizations in the former Soviet space, such as SCO, CIS, EEC. Thus, there is no harmoniously interaction between all the organizations.

Bibliography

BORDJUZHAN N.: *Kyrgyzstan responsibly chaired the CSTO*, Vechernij Bishkek, http://odkb-csto.org/news/detail.php?ELEMENT_ID=2957

BUZAN, B., WAEVER O.: *Regions and Powers: The Structure of International Security*, Cambridge University Press, New York, 2003. ISBN-10: 0-521-89111-6

DOVGAN, E.: *CSTO - a regional organization of collective security: challenges and cooperation prospects*. Collection of materials of the international seminar. Minsk, 2011. (<http://ru.forsecurity.org/odkb-regionalnaya-organizaciya-kollektivnoy-bezopasnosti-problemy-i-perspektivy-sotrudnichestva>)

KARAKHANIAN, A.: *Armenia's Foreign Policy Agenda. Does Complementary?*, Institute for Civil Society and Regional Development (ICSRD), Armenia (www.icsrd.info.am).

LANTCOV S., ACHKASOV V.: *World politics and international relations*, Санкт-Петербург, Питер, 2009.

NIKITINA, Y.: *CSTO and SOS as a model of cooperation in the sphere of regional security*. Security index, #2 (97), 17 ch. (Internet source <http://www.pircenter.org/media/content/files/0/13406397580.pdf> 11.11.2013)

NIKITINA, Y.: *Cooperation within the CSTO: the consensus problem (analysis of estimates of Western experts)* (http://www.mgimo.ru/files2/z03_2013/odkb_nikitina.pdf).

OMAROVA N.: *Modern international relations and global integration*, Bishkek, Raritet-Info, 2009.

PANTUCCI, R.: *Xinjiang's April 23 Clash the Worst in Province since July 2009*. China Brief Volume: 13 Issue: 11, 2013. http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=40916#.UovM4sQ3sTo

SULTANOV B.: *Kazakhstan in the modern world: realities and prospects*. Almaty, 2008. ISBN 9965-458-66-9. <http://kisi.kz/img/docs/4236.pdf>

JURGENS, I. et al.: *CSTO: The responsible security*, Москва, 2011. (<http://www.insor-russia.ru/files/ODKB.pdf>)

Websites and official documents:

Collective Security Treaty Organization <http://www.odkb-csto.org/>
Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Kazakhstan www.mfa.kz
Ministry of Foreign Affairs of Russian Federation www.mid.ru
Central Asian Regional Information and Coordination Centre for Combating the Illicit Trafficking of Narcotic Drugs, Psychotropic Substances and their Precursors
<http://caricc.org/index.php/en/>
Information Analysis portal of the Union States <http://soyuz.by/en/>
The Military doctrine of Russia
http://stat.doc.mil.ru/documents/extended_search/more.htm?id=10363898@egNPA
The Military doctrine of Tajikistan http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?regnom=12243
The Military doctrine of Armenia <http://www.mil.am/1320693242>
The Military doctrine of Belarus <http://mod.mil.by/doktrina.html>
The Military doctrine of Kyrgyzstan <http://www.mil.kg/ru/legislation/laws/28-military-doctrine.html>
The Foreign Policy Concept of the Russian Federation
http://www.mid.ru/brp_4.nsf/0/76389FEC168189ED44257B2E0039B16D
The National Security Strategy of the Russia <http://rustrans.wikidot.com/russia-s-national-security-strategy-to-2020>
The National Security Strategy of Armenia.
http://www.mfa.am/u_files/file/doctrine/Doctrineeng.pdf

Contact

Mgr. Aisulu Amanzholova

Comenius University in Bratislava
Institute of European Studies and International Relations
Staré Grunty 36, Bratislava, Slovakia
Mobile tel: +421 944 944 552
email: amanzholova1@gmail.com

VLIV ZMĚN VYBRANÝCH ATRIBUTŮ NA PRECEDENČNÍ MODEL REGIONÁLNÍ DOPRAVNÍ INFRASTRUKTURY

Josef Botlík, Lukáš Andrýsek, Milena Botlíková, Elena Mielcová

PODNIKATELSKÁ FAKULTA V KARVINĚ
SLEZSKÁ UNIVERZITA V OPAVĚOBCHODNĚ

Abstrakt

Příspěvek se zabývá možnými závislostmi ve vývoji dopravní infrastruktury a dopravními toky. Na základě sčítání dopravy byly stanoveny počty vozidel projíždějící jednotlivými kraji České Republiky. Na základě těchto objemů byly vypočítány první až osmé binární a numerické precedence mezi jednotlivými kraji. Tím byly definovány disproporce mezi kraji. Na třech časových intervalech byly dále sledovány změny v dopravní infrastruktuře. Jednotlivým vybraným dopravním stavbám a jejich regionální významnosti byly přidělovány váhy. Prostřednictvím těchto vah byly hledány průběhy precedencí. Cílem bylo nalézt takové kombinace vah, pro které mají charakteristiky vybraných funkcí obdobné funkční závislosti precedencí dopravní intenzity a dopravní infrastruktury.

Klíčová slova: Sčítání dopravy, dálnice, rychlostní komunikace, silnice, intenzita dopravy, precedence,

Abstract

The article deals with possible dependencies between transport infrastructure and traffic flows. Based on traffic census was calculated a number of vehicles which passed through a particular region in the Czech Republic. This allowed calculating (first to eight) binary and numeric precedence between particular regions. This way any disproportions were defined. Consequently were monitored transport infrastructure changes in three different periods. Transport constructions and its regional significance were weighted. Through these weights precedence progressions were sought. The aim was to reveal combinations of weights which would be fitted with functional dependences between precedencies of the traffic intensity and transport infrastructure.

Key Words: Traffic census, highway, speedway, road, traffic intensity, precedence

Úvod

Mezi stávající trendy patří otevírání regionálních logistických struktur a jejich integrace v rámci vyšších územně správních celků. Současně dochází ke vznikům nových vazeb vyvolaných novými potřebami v dopravě a její otevřeností v evropském prostoru. V souvislosti s modelováním logistiky stále více vyvstává nutnost nalezení jednoduchého matematického aparátu, přestávají postačovat klasické metody síťové a strukturální analýzy a hledají se dynamické vazby v systémech umožňující zahrnout změny stavů systémů, integrovat prvky řízení do struktury logistických sítí a směřující k univerzálnímu modelování.

Rozvoj dopravní infrastruktury je ovlivněn širokým spektrem parametrů a požadavků. Páteřní tahy jsou vázány na nadnárodní požadavky, leckdy nekorespondujícími s národními či regionálními potřebami. Samostatnou kapitolou je financování, které je komplikované, vícezdrojové, založené na státních rozpočtech, dotačních programech i soukromých

investicích. Na základě úprav rozpočtových rámců dochází velmi často (téměř pravidelně) ke změně alokovaných financí (zpravidla ke snížení objemu) a standardem se stává i několika násobná redukce plánované výstavby. Právě z důvodů uvedené komplikovanosti jsou vytvářeny dopravní strategie a koncepce dopravy. Tyto strategie, nadnárodní požadavky, zájmy investorů apod. často nerespektují regionální potřeby a zájmy a doprava se tak spíše přizpůsobuje koncepcím, místo aby se koncepce přizpůsobily potřebám. Na základě úprav rozpočtových výhledů lze predikovat změny vývoje dopravní infrastruktury, současně pak vývoj dopravních toků indikuje potřeby výstavby infrastruktury. Dále pak platí, že vývoj v regionu (nezaměstnanost, investice, emise, kriminalita apod.) vyvolává změny dopravních toků a ty potřebu úprav infrastruktury.

Dá se vyvodit, že dopravní toky jsou spojujícím článkem mezi potřebami v regionu a strategií rozvoje dopravní infrastruktury. Jak bylo uvedeno, redukce finančních prostředků vyvolává redukci dopravních staveb. Budeme-li analyzovat plánované změny, redukované změny a skutečné změny ve specifikovaném prostoru a čase pomocí precedenční analýzy a odraz těchto změn v dopravních tocích v návaznosti na regionální vývoj a potřeby, dostaneme závislosti mezi toky a významností jednotlivých dopravních staveb. Znalost těchto závislostí by do budoucna mohla významně přispět k predikci ve financování a volbě optimálních kombinací plánovaných dopravních staveb.

Výzkum a metoda

Príspevek seznamuje s částí analýz prováděných v rámci grantu Slezské univerzity v Opavě, Obchodně podnikatelské fakulty v Karviné v projektu SGS 5/2013 Precedence Analysis of Selected Parameters Influencing Interaction Between Traffic Infrastructure and Regional Expansion,

V rámci řešení vlivu logistické infrastruktury na rozvoj regionu bylo nosnou částí hledání obecně využitelného nástroje pro zachycení změn ve stavových veličinách v logistice, což jinými slovy znamená, nalezení snadno aplikovatelného nástroje umožňujícího analyzovat dynamické vlastnosti logistických systémů. Z pohledu analýzy složitých systémů, mezi něž logistické systémy bezpochyby patří, jsou vhodným nástrojem incidenční a precedenční matice a jejich aplikace do oblasti modelování. Tyto metody jsou vhodné pro modelování a analýzu časových i strukturálních vazeb v logistických systémech. Existuje poměrně rozpracovaný matematický aparát pro řešení dopravních úloh či pro analýzu kritických činností, pro zjišťování nejdelších a nejkratších cest v systémech apod. V logistických procesech bývá zpravidla zřejmá časová či prostorová návaznost jevů (prvků systému), proto v rámci incidenčních matic můžeme snadno zachytit předchůdnosti (precedence) v systému nebo následnosti (sukcedence). Pokud se budeme zabývat pouhou existencí těchto vazeb, dostaneme maticový aparát pracující převážně s binárními maticemi. V případě transformace logistických systémů do orientovaných ohodnocených grafů pak můžeme rozšířit teorii i na matice numerické, které lze často pomocí dekompozice převést na binární (ne vždy je však to možné, ne vždy je to vhodné).

Analýza pomocí matic vazeb

Předpokládejme, že máme v logistickém systému definovány vazby, prvky a hranice systému. V obecné podobě je potom možné zachytit systém pomocí síťového grafu. Graf je do určité míry složitosti poměrně přehledný, umožňuje relativně jednoduchou formu znázornění prostorového rozložení prvků logistického systému i sledování toků a tokových kapacit. Ve své podobě nejsou však grafy vhodné pro počítačové zpracování a neobsahují kontrolní a opravné mechanismy. Je zřejmé, že v logistických tocích lze vysledovat časové i prostorové relace, tj. jednosměrné vazby, jimiž ovlivňují jedny objekty druhé. Lze-li vysledovat v systémech orientaci vazeb, můžeme jednoznačně rozlišit předchůdnosti

(precedence) a následnosti (sukcedence) v systémech. Tyto typy vazeb můžeme zachytit pomocí precedenčních matic $\mathbf{P}$, kde p_{ij} bude rovno „1“ v případě, že řádkový prvek předchází sloupcovému. Obecně můžeme stanovit předchůdnosti libovolných typů objektů. Borje (1981) značí jako $\mathbf{P}^{00}$ matici označující předchůdnost uzlů k uzlům, $\mathbf{P}^{11}$ předchůdnost hran k hranám, $\mathbf{P}^{10}$ předchůdnosti hran k uzlům a $\mathbf{P}^{01}$ předchůdnosti uzlů k hranám. Dá se snadno odvodit, že sukcedence lze zachytit transponovanými precedenčními maticemi. Mimo tyto matice se při analýze používá často matice toková, označovaná jako $\mathbf{E}^{10}$. Výhodou těchto matic je i možnost přímého zápisu matice na základě např. verbálního či textového popisu jevů a jejich návazností.

Matematický aparát a metodologii detailně popsal například Borje (1981), Bakshi (2008) nebo Diestel (2005), v rámci České Republiky např. Unčovský (1991).

Hypotéza a model

Významnost dopravní stavby v regionu je dána lineární funkcí kategorií dopravních staveb, počtem, vlivem na okolí a specifickými požadavky regionu. V rámci výzkumu jsou postupně hledány faktory ovlivňující tuto významnost a jejich váhy. Pro analýzu byla zvolena precedenční analýza, umožňující srovnávání heterogenního prostředí bez ohledu na rozměr sledovaných veličin. Bezrozměrnost je dána sledováním gradientů, což v praxi znamená, že sledujeme vývoj veličin v čase nebo v místě a stanovujeme směry nárůstů a poklesů v čase a prostoru.

Hypotéza

Lze tedy vyslovit hypotézu, že známe-li funkční závislost změn dopravních toků v čase a místě, můžeme najít shodnou funkční závislost významnosti dopravních staveb ve shodném čase a místě.

Model

Základní model pro analýzu byl vytvořen jako systém, jehož hranice jsou definovány hranicemi Moravskoslezského kraje. Segmentace, tedy stanovení prvků na dané rozlišovací úrovni, bylo provedeno do úrovně obcí s rozšířenou působností (cities with extended authority - CEAs). Vazba mezi prvky je definovaná pro sousedící obce. Vazba s okolím je definovaná v případě sousednosti jiného kraje nebo státu. Model lze do budoucna rozšířit o vazby tvořené kombinací dopravních staveb. Každý prvek má sadu atributů, kombinací vah a hodnot atributů je vypočítána váha prvku. Na základě rozdílů vah jsou stanoveny rozdíly mezi prvky s vazbou a tím stanoveny precedence.

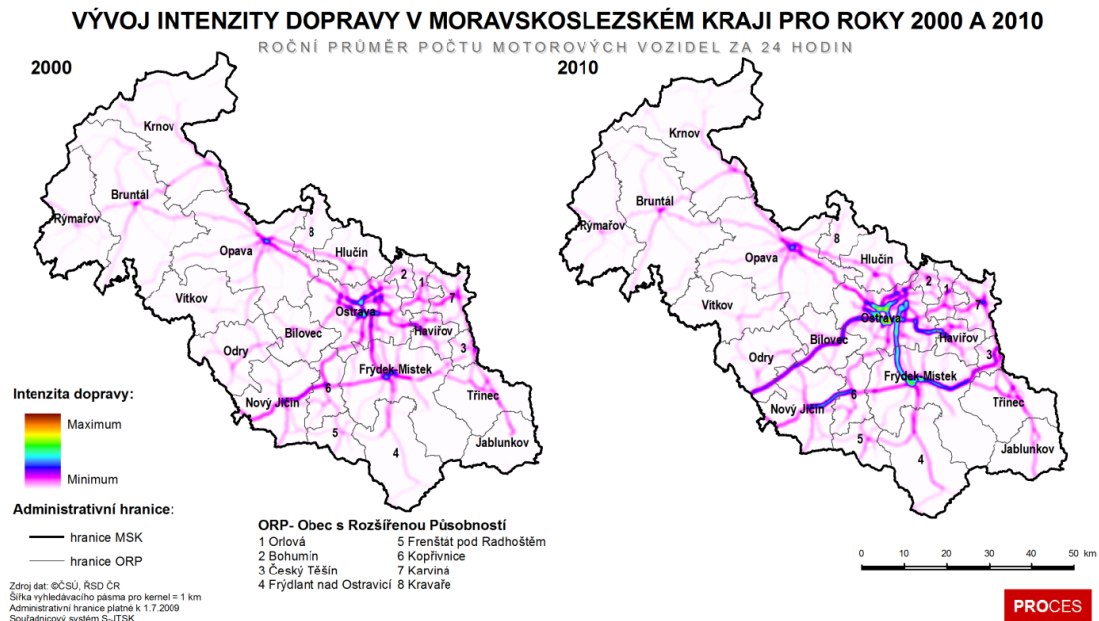
Data pro analýzu

Výchozí data byla převzata z datových podkladů Ředitelství silnic a dálnic, z datových podkladů Veřejné správy a datových podkladů Českého statistického úřadu. Data byla rozšířena na základě empirických metod o četnosti a významnost vybraných dopravních staveb.¹ Dále byla data doplněna o regionální parametry, příslušné podklady jsou dále uvedeny.

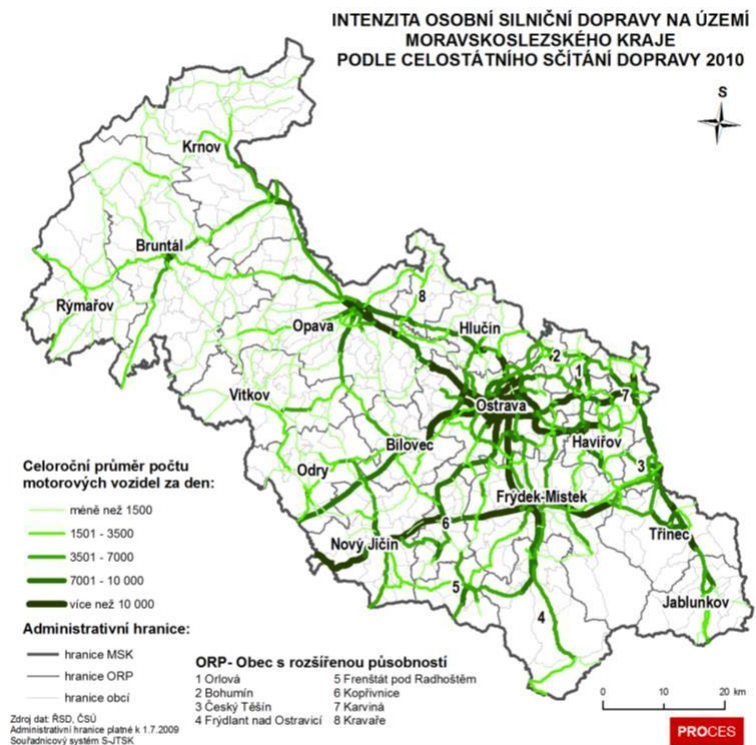
---

¹ http://www.rsd.cz/sdb_intranet/sdb/download/prehledy_2013_1_mo.pdf , online 30.11.2013
<http://www.rsd.cz/Mapy/webova-mapova-aplikace>, online 30.11.2013

Obrázek 1 Srovnání změn dopravních toků na časovém intervalu

Obrázek 2 Srovnání dopravních toků mezi CEAs

Dopravní toky

Pro analýzu dopravních toků byla použita data z celostátního sčítání dopravy z roku 2010 (CSD 2010)². Použitá data obsahují informace o intenzitách automobilové dopravy na

² <http://scitani2010.rsd.cz/pages/informations/default.aspx>

dálniční a silniční síti ČR v roce 2010 a navazují na výsledky z předchozích CSD (2005 a starší). Na dálnicích jsou intenzity dopravy stanoveny pomocí údajů z automatických detektorů dopravy. Podrobná skladba vozidel je odvozena z doplňkových ručních průzkumů podle termínů CSD 2010. Na silnicích jsou intenzity dopravy stanoveny z výsledků ručních průzkumů podle termínů CSD 2010 pomocí přepočtových koeficientů variací intenzit dopravy. Použitá data jsou ročním průměrem denních intenzit za 24h.

Data byla upřesněna a doplněna na základě podkladů ŘSD, projektu silniční dopravní infrastruktury podporované z prostředků EU³ (viz obrázek 1 a 2). Přehled dat o dopravních tocích je v tabulce 1. Data jsou precedenčně zpracovány na základě změny intenzit mezi regiony v roce 2010 a na základě změn intenzit na intervalu 2000 – 2010.

Tabulka 1 Dopravní toky v roce 2010 – část dat

	all	moto	cars	trucks	CEAs
	53183	659	43514	9010	1
	109506	1116	91792	16598	2
	84617	737	70844	13036	3
	124675	829	98756	25090	4
	45363	624	39373	5366	5
	378071	2195	323470	52406	6
	40696	411	36007	4278	7
	127346	875	111576	14895	8
	54575	656	46162	7757	9
	19897	250	17167	2480	10
	200224	1133	177881	21210	11
	111688	740	88834	22114	12
	26486	268	22119	4099	13
	65408	770	55375	9263	14
	137255	875	106853	29527	15
	69644	627	53334	15683	16
	298146	3254	253449	41443	17
	135309	959	115531	18819	18
	1415766	7635	1220105	188026	19
	33258	413	27822	5023	20
	53746	497	45599	7650	21
	16278	316	12657	3305	22

Infrastruktura

Kategorizaci pozemních komunikací, jejich stavbu, podmínky užívání a jejich ochranu, práva a povinnosti vlastníků pozemních komunikací a jejich uživatelů a výkon státní správy ve věcech pozemních komunikací příslušnými silničními správními úřady upravuje zákon č. 13/1997 Sb. o pozemních komunikacích v platném znění. Pozemní komunikace rozdělujeme podle kategorií na dálnice, na silnice, které tvoří silniční síť, tj. veřejně přístupné pozemní komunikace určené k užití vozidly a chodci. Silnice mohou být I. až III. třídy, vybrané silnice I. třídy jsou označovány jako “rychlostní”.

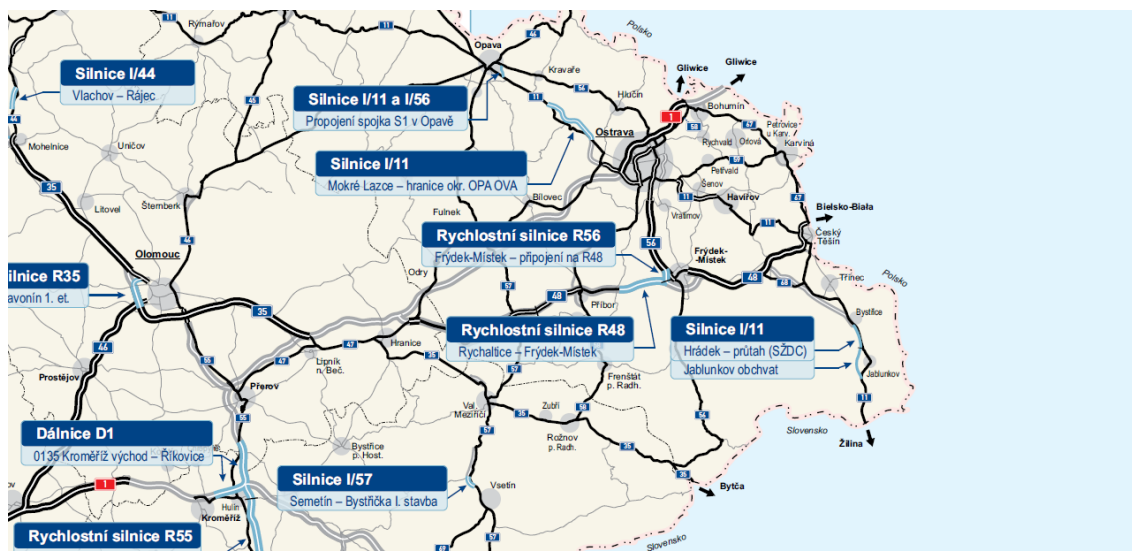
Vlastníkem dálnic a silnic I. tříd je stát, vlastnické právo státu vykonává ze zákona Ministerstvo dopravy, výkonem je pověřeno Ředitelství silnic a dálnic ČR. Vlastníkem silnic II. a III. třídy je příslušný kraj. Vlastníkem místních komunikací je obec, na jejímž území se místní komunikace nachází.

Infrastruktura byla tedy segmentována na dálnice, rychlostní silnice, silnice I., II. a III. třídy a návazné stavby zabezpečující propojení páteřní a lokální infrastruktury. Postupně byly analyzovány nárůsty hodnot vybraných dopravních staveb v definovaném systému a stanoveny váhy jednotlivých typů dopravních staveb. Významnost jednotlivých faktorů byla posuzována na základě nárůstů jednotlivých tříd silničních komunikací a jejich vzájemné propojenosti. Na základě kombinací vah a faktorů byly vytvořeny lineární funkce. Jednotlivým dopravním stavbám byly přidělovány váhy z intervalu celých čísel 1-10. Váha 1-10 byla rovněž použita pro stanovení významnosti vazby na okolí. Pro tvorbu modelu infrastruktury a regionální atributy byla použita data, která jsou následně pro ukázkou uváděna

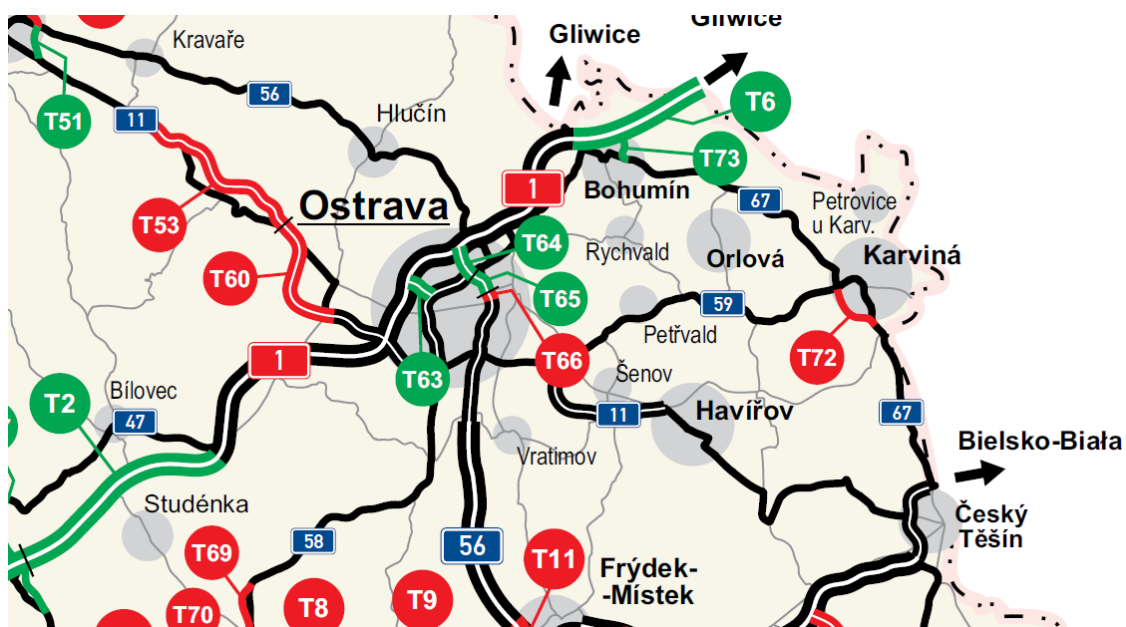
³ Přehled staveb pozemních komunikací navržených ke spolufinancování z fondů EU v rámci Operačního programu Doprava 2007 – 2013, dostupné na http://www.silnice.info/DATA2/brozura_OPD_T.pdf, online 30.11.2013

v mapových podkladech na obrázcích 1 až 18. Mapy vychází ze zdrojů dat⁴ uvedených v poznámkách pod čarou 3 a 4.

Obrázek 3 Plánované stavby financované z operačního programu Doprava v realizaci do roku 2013 – ukázka podkladů

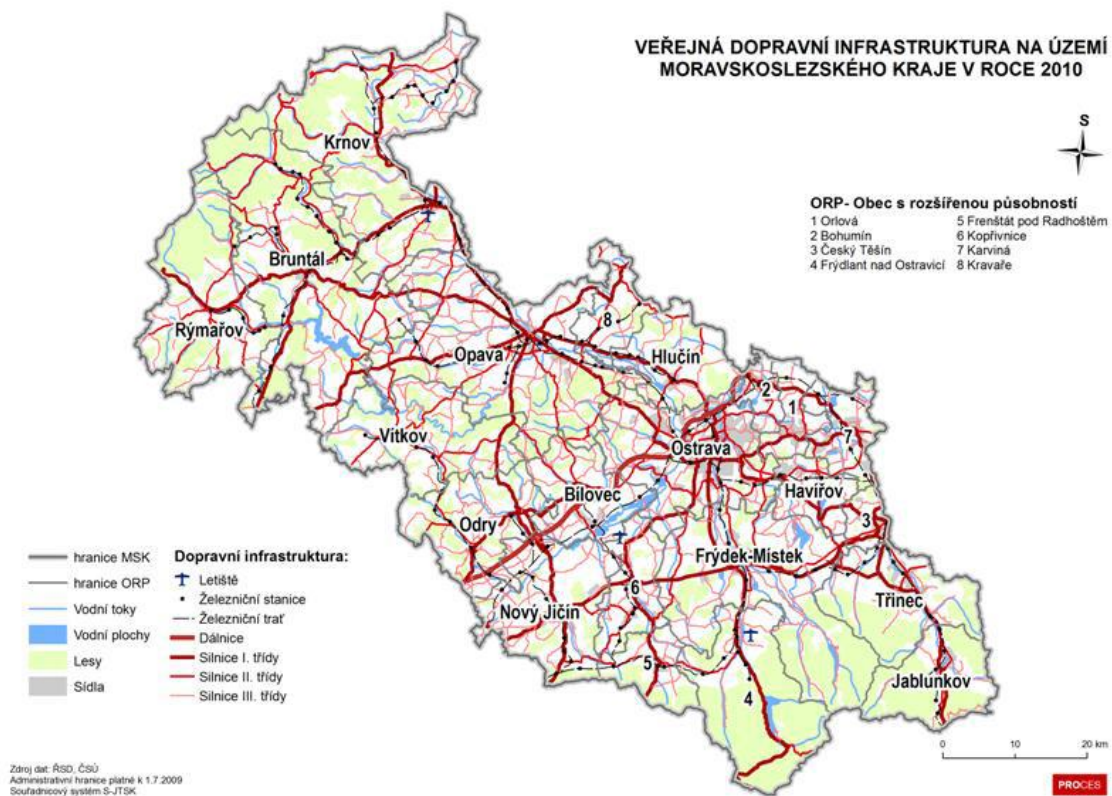

Obrázek 4 Předpokládaný postup výstavby a uvádění nových úseků do provozu v letech 2009 – 2011– ukázka podkladů

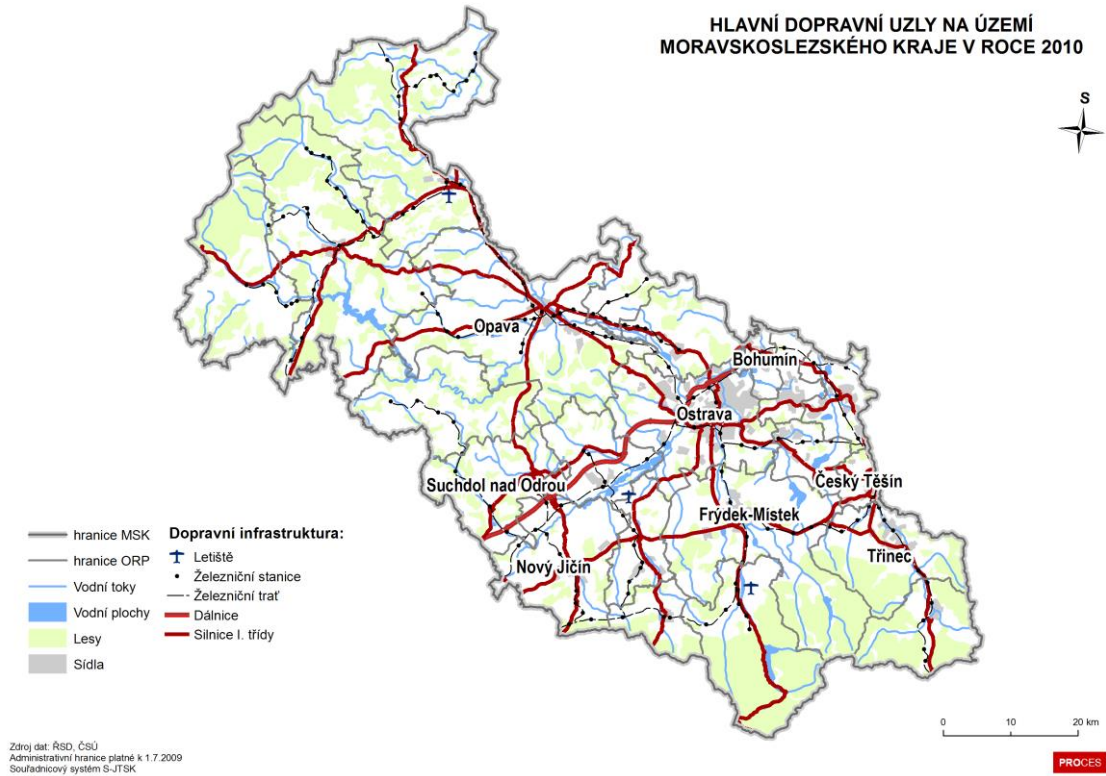

⁴ http://www.silnice.info/vystavba_v_krajich_cr.php, online 30.11.2013

Obrázek 5 Dopravní infrastruktura v roce 2010– ukázka podkladů

Obrázek 6 Dopravní uzly v roce 2010 – ukázka podkladů

Na základě analýz územních změn byly pro jednotlivé regiony zaznamenány nárůsty dopravních staveb podle klasifikace na sledovaných časových intervalech. Část analyzovaných dat uvádí tabulka 2. Ve sloupcích „celkem“ je váha CEAs po zapracování multikriteriálního hodnocení jednotlivých atributů a jejich vah.

Tabulka 2 Fragment tabulky dopravních staveb

		lineární závislost														
		2004-2008							2009-2013							
ORP	číslo obce	dálnice	sjezdy	R	I	II	III	celkem	dálnice 1-10	sjezdy	R	I	II	III	celkem	
Bílovec	1	4	1					23	4	1				4	31	
Bohumín	2	4	2		2			34	4	3		3			42	
Bruntál	3							0,1							0,2	
Český Těšín	4			4	2			24							0,3	
Frenštát pod Radb. h. a. p.	5							0,1							0,1	
Frydek-Místek	6			5				20			8			3	35	
Frydlant nad Osl. p.	7							0,1							0,1	
Havířov	8							0,2				2		1	7	
Hlučín	9							0,1							0,1	
Jablunkov	10				2			8				2			6	
Karviná	11							0,2				2			6	
Kopřivnice	12							0,1			5	5			35	
Kravaře	13							0,1							0,1	
Krnov	14							0,1					3		9	
Nový Jičín	15							0,1	4	1	5	4	1		59	
Odry	16							0	4						24	
Opava	17				1		2	5				8	2		28	
Orlová	18							0,1							0,2	
Ostrava	19	7	2					41		3		11	2		46	
Rýmařov	20							0							0,1	
Třinec	21					1		2				5			15	
Vítkov	22					2		4							0	

Regionální atributy

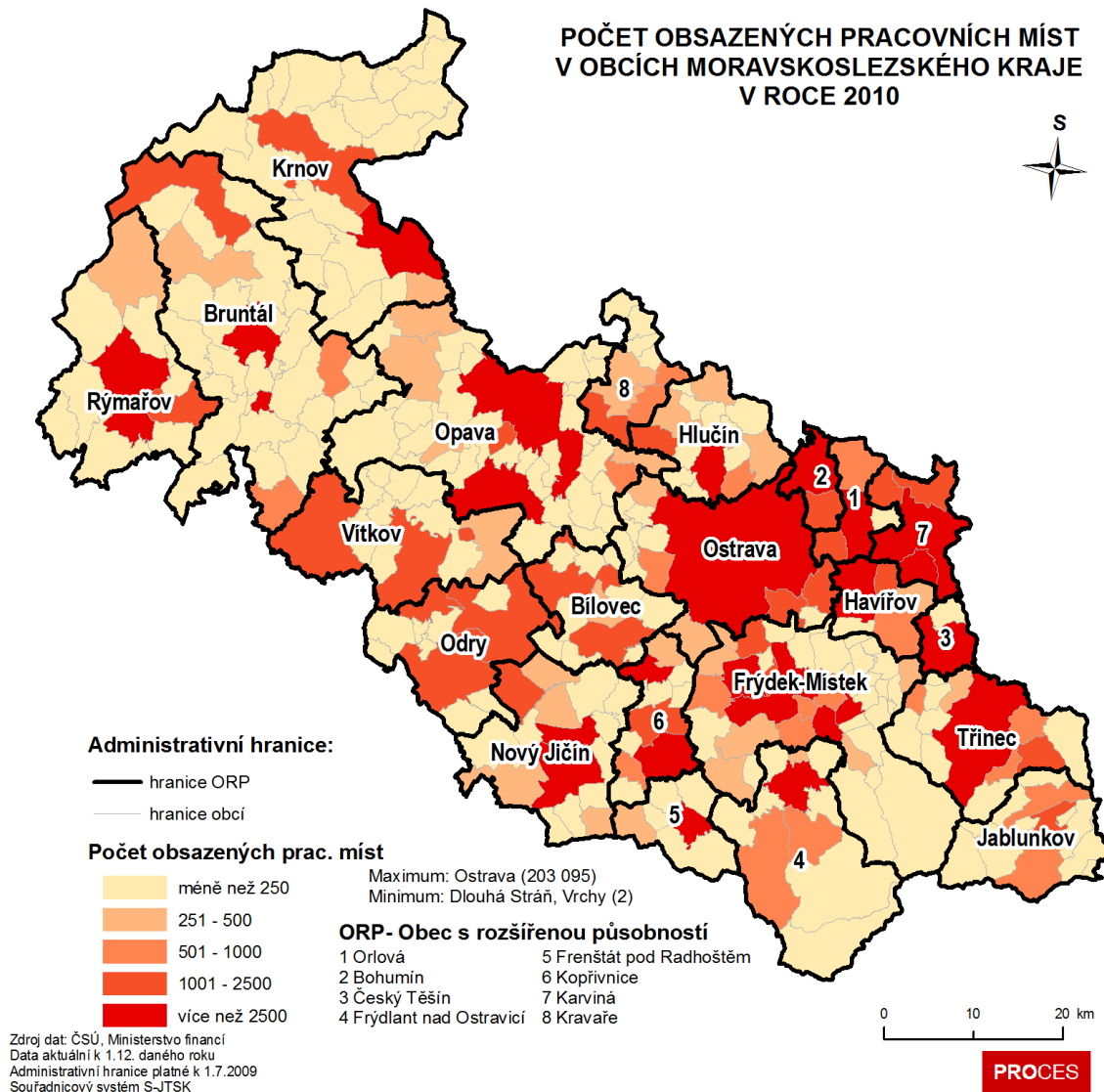
Základní množina precedencí získaných na základě změn v dopravní infrastruktury byla následně rozšířena o regionální vlivy. V rámci regionu byly doplněny atributy „ekonomicky aktivní“ a „uchazeči o zaměstnání“. Tyto atributy ukazují ekonomickou aktivitu regionu a jeho stabilitu, čímž silně přispívají ke stabilizaci toků vozidel. Dá se předpokládat, že region se stabilní ekonomickou aktivitou bude vykazovat v čase a prostoru menší odchylky toků, což v precedenční analýze vede k neměnnosti precedencí.

Dalším parametrem, který silně ovlivňuje dopravní toky a vyvolává potřebu změn v infrastruktuře je zaměstnanost, především pak v průmyslové sféře, v oblasti služeb a v rámci podnikatelských subjektů. Proto byly do systému přidány atributy „Počet obsazených pracovních míst“, „Zaměstnaní v průmyslu a lokalizace průmyslových uzlů“, „Vývoj počtu průmyslových aktivit a vývoj průmyslových center“, dále pak „Změna míry podnikatelských aktivit“, „Zaměstnaní ve službách a vybavenost službami“.

V neposlední řadě je rozvoj infrastruktury a dopravních toků závislý na plošném rozložení obyvatelstva, tj. hustotě zástavby, charakteru zástavby, typu sídla apod. Proto jsou částečně zahrnuty atributy „Předpokládaná změna obyvatel v intervalu 2010 – 2030“, „Změna zastavěných ploch a podíl zastavěných ploch na velikosti obce“ a „Prostorové sídelní systémy ve vazbě na vymezení kategorií sídel“.

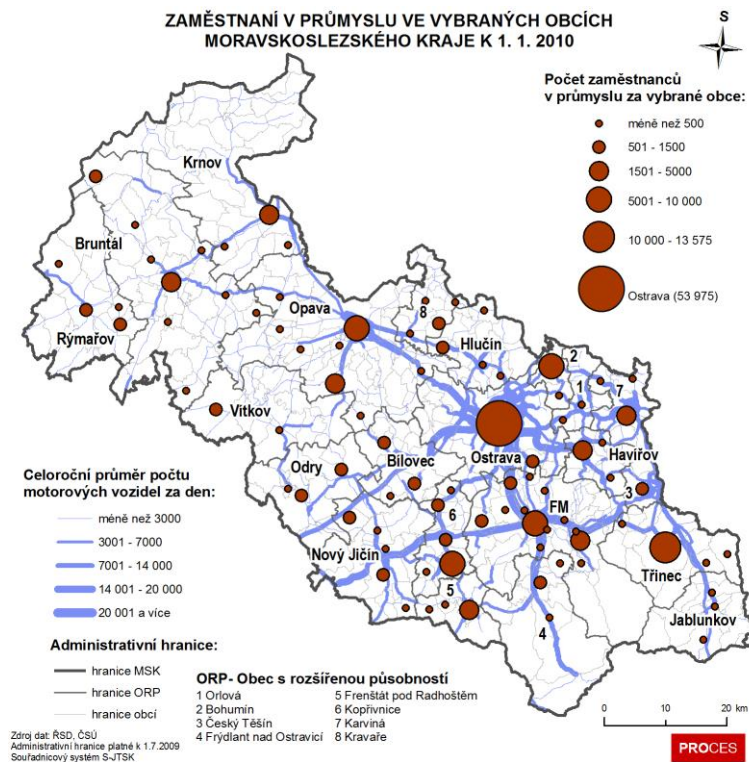
Těmto atributům jsou přidělovány rovněž váhy 1-10. Následující obrázky ukazují mapové podklady s uváděnými hodnotami. Systém lze doplnit i o další atributy, roste však počet variant a složitost. Prakticky se v současnosti nevyužívají ani všechny uváděné atributy. Z důvodu rozsahu příspěvku jsou obrázky ilustrativní a lze je najít v odkazech uvedených v poznámce pod čarou 3 a 4. Tato skutečnost vede k poznatku, že do budoucna budou váhy těchto veličin stanoveny z intervalu 0-10 namísto 1-10, čímž dojde v modelu ke snadné možnosti „vypnutí“ příslušného atributu stanovením váhy 0.

Obrázek 7 Klasifikace podle pracovních míst v obcích

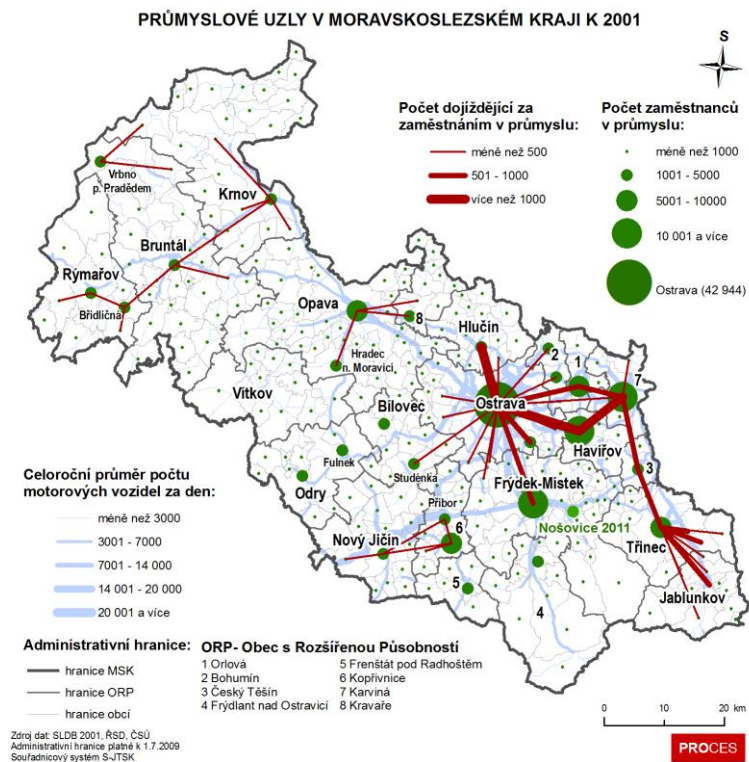

Obrázek 8 Zaměstnanost v průmyslu

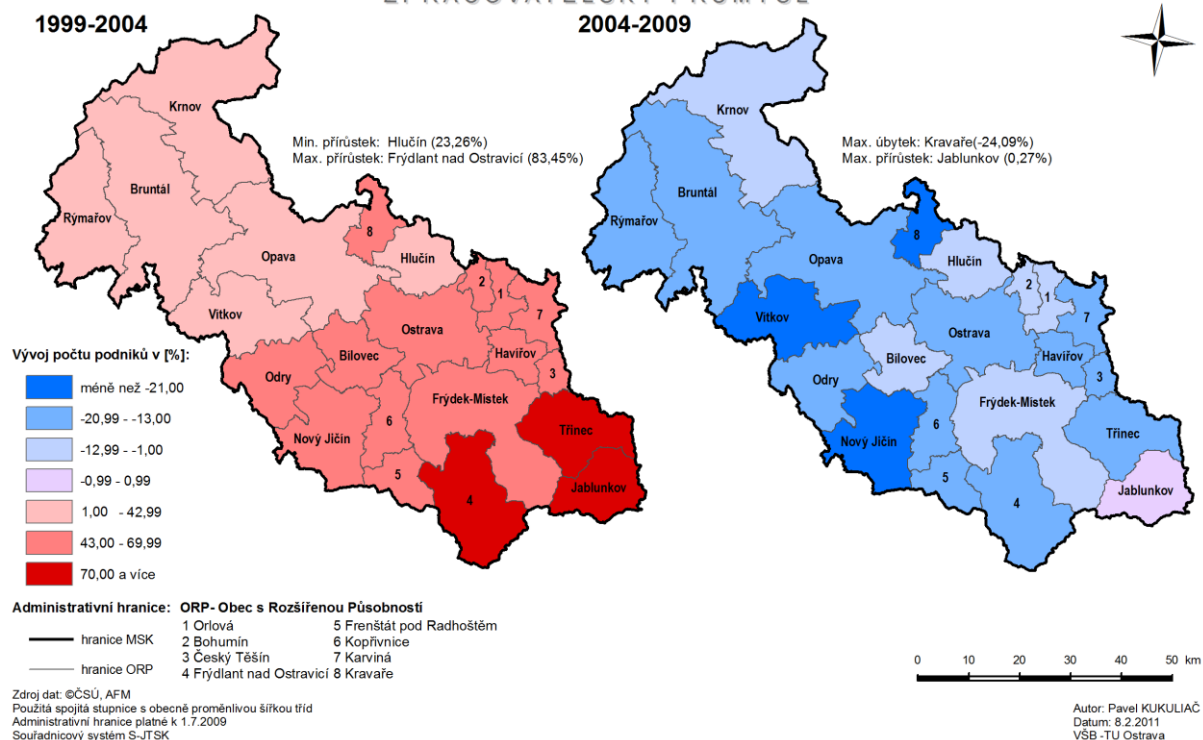
Obrázek 9 Centra průmyslu

Obrázek 10 Srovnání vývoje počtu průmyslových podniků

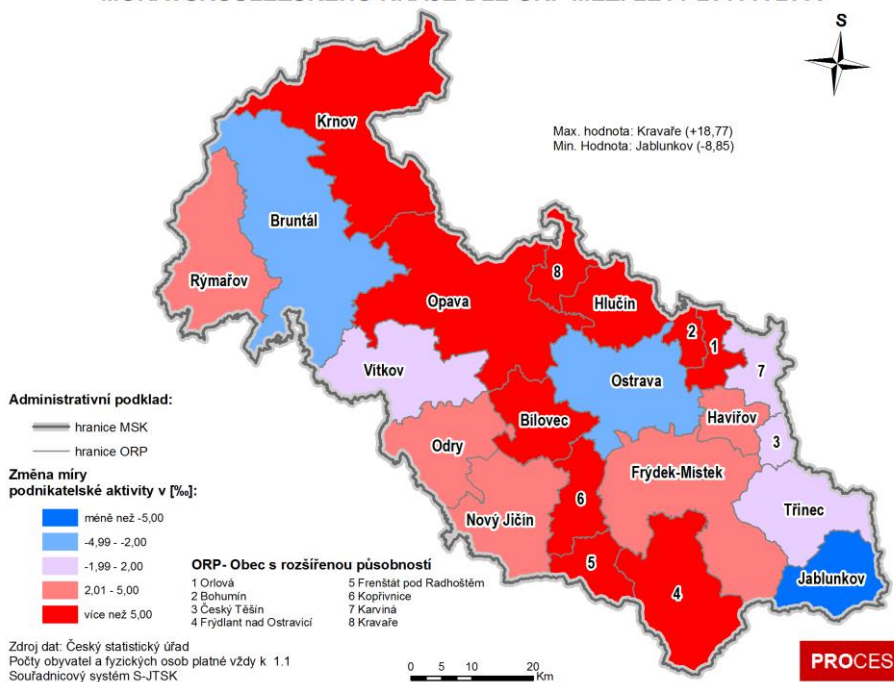
VÝVOJ POČTU PODNIKŮ PRŮMYSLOVÉHO ODVĚTVÍ NA ÚZEMÍ MORAVSKOSLEZSKÉHO KRAJE DLE ORP MEZI ROKY 1999-2004 A 2004-2009

ZPRACOVATELSKÝ PRŮMYSL

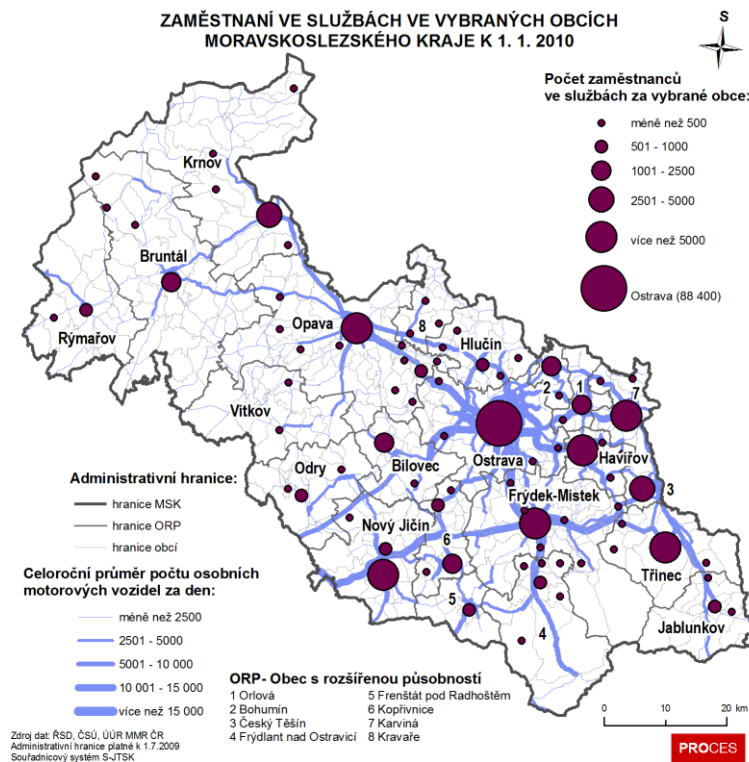

Obrázek 11 Klasifikace podle změn podnikatelských aktivit

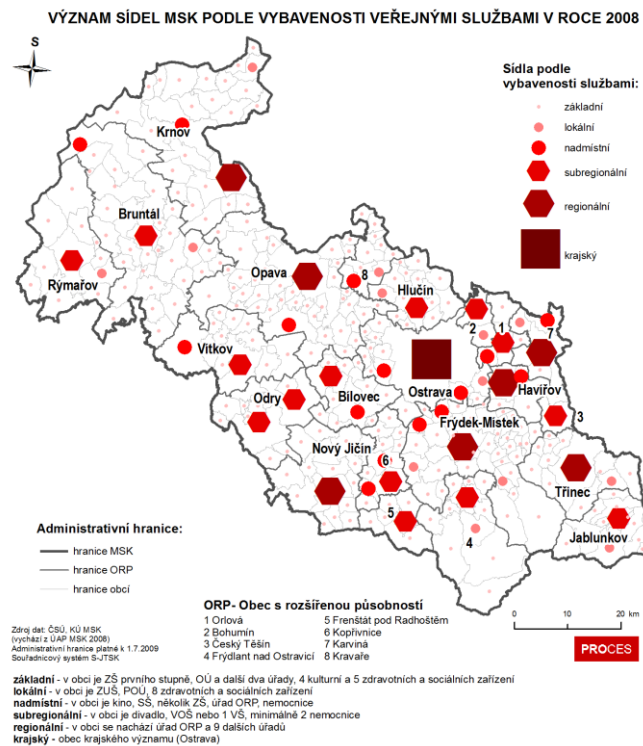
ZMĚNA MÍRY PODNIKATELSKÉ AKTIVITY NA ÚZEMÍ MORAVSKOSLEZSKÉHO KRAJE DLE ORP MEZI LÉTY 2010 A 2005

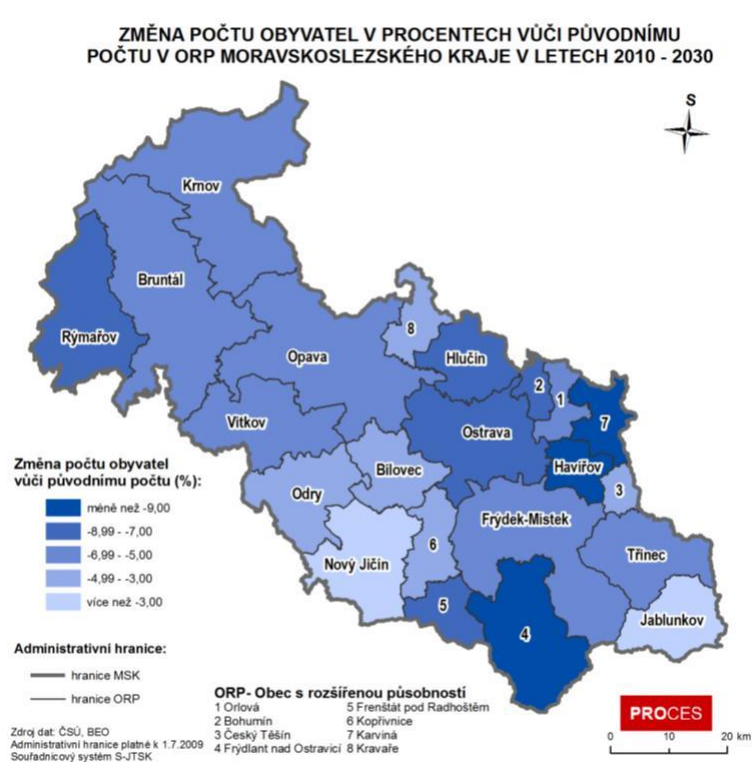
Obrázek 12 Klasifikace podle podílu zaměstnanosti ve službách

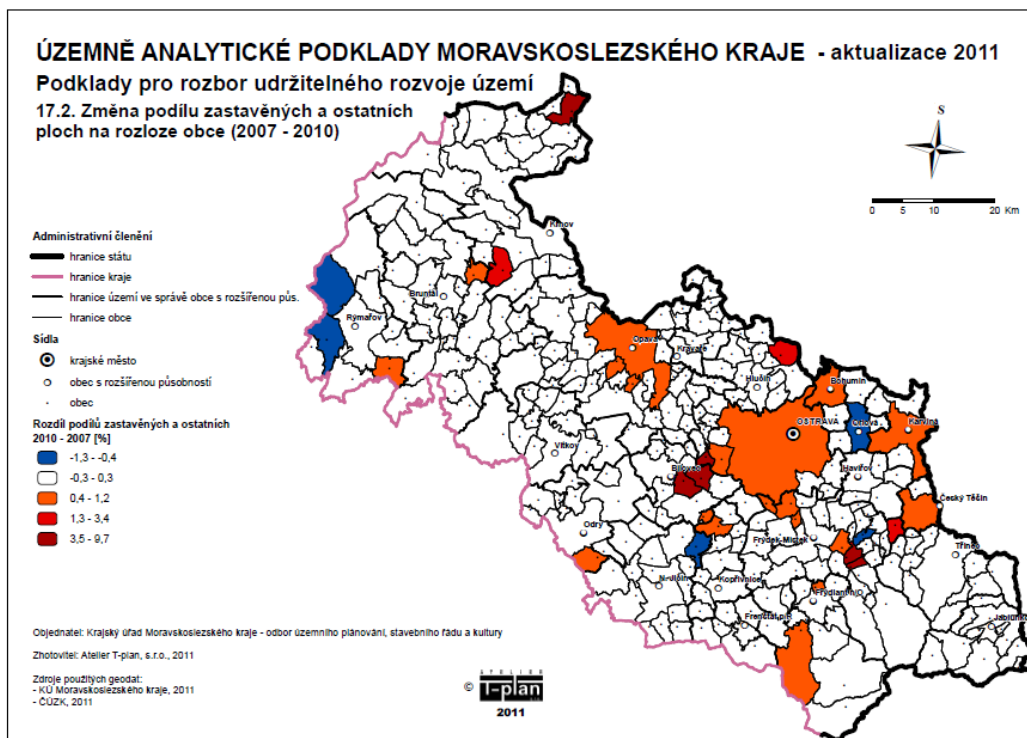
Obrázek 13 Klasifikace podle nabídky služeb (vybavenost)

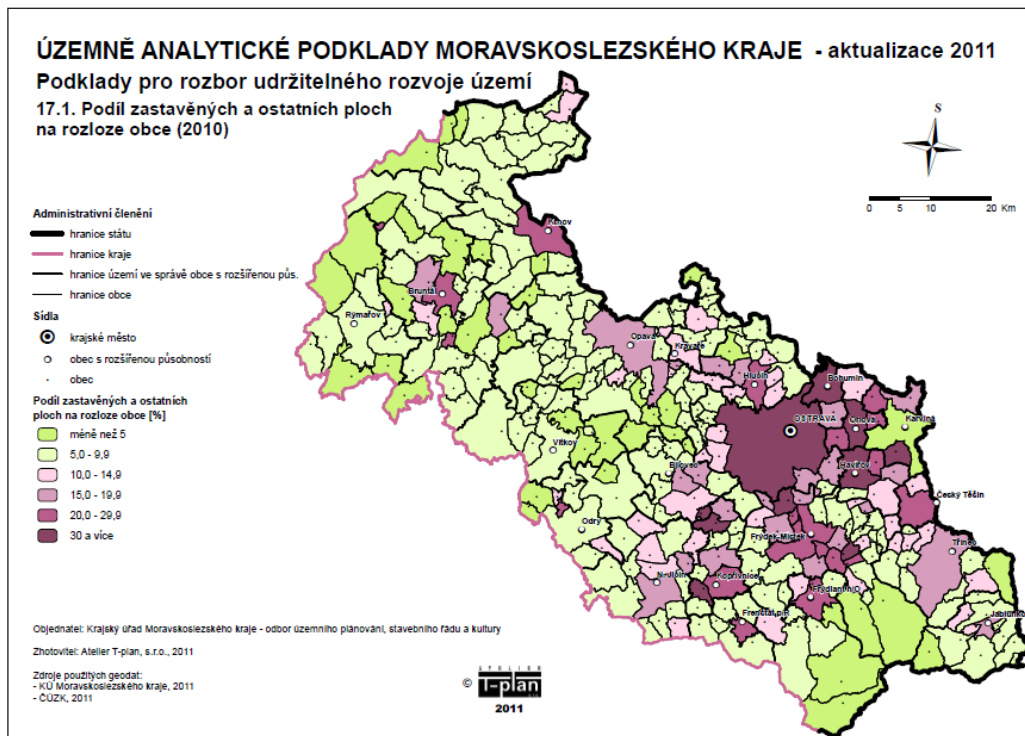
Obrázek 14 Tendence vývoje obyvatel pro analýzy 2010 - 2030

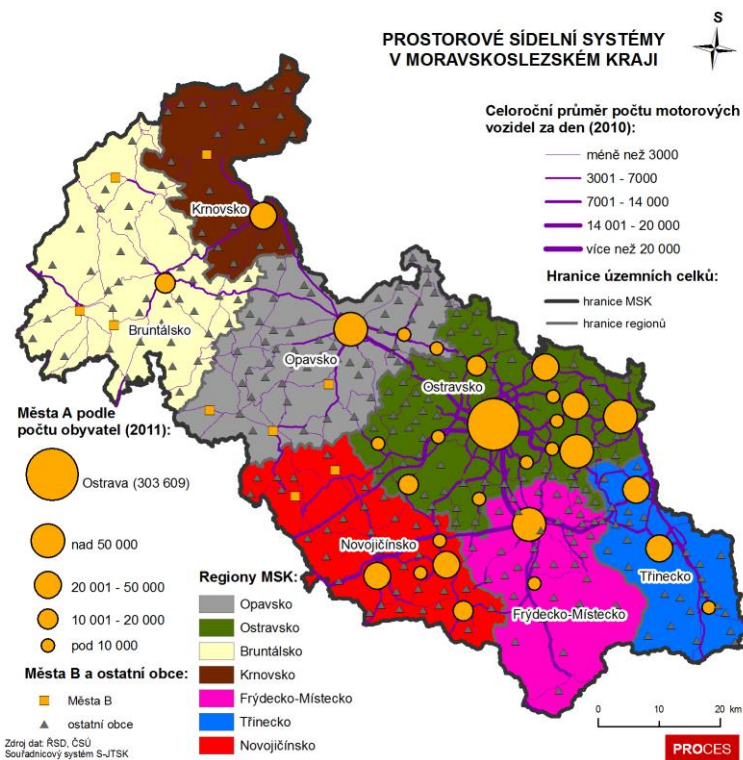
Obrázek 15 Klasifikace podle zastavěných ploch – změna zastavěné plochy

Obrázek 16 Klasifikace podle zastavěných ploch – podíl plochy

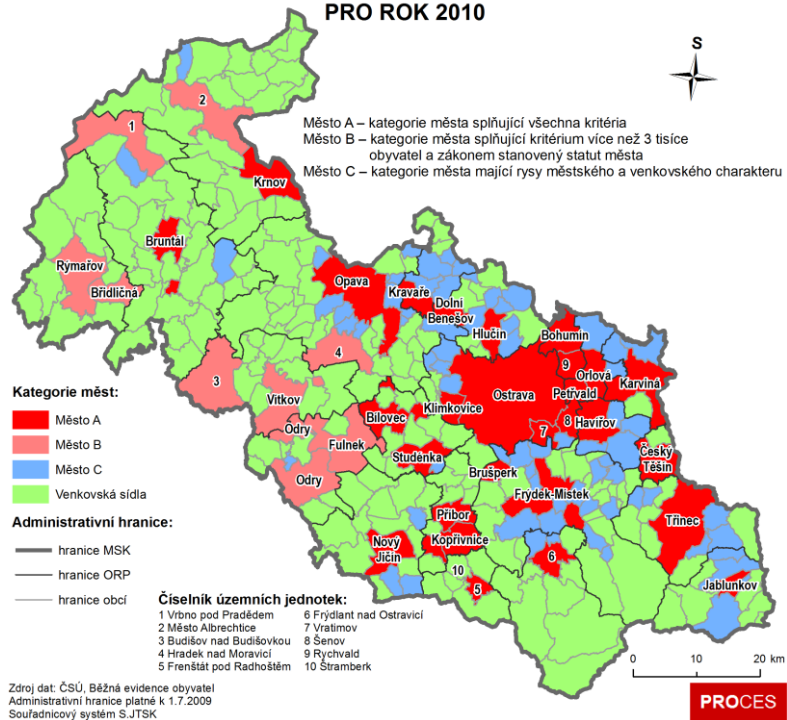

Obrázek 17 Změna rozlišovací úrovně systému – srovnání počtu vozidel

Obrázek 18 Klasifikace – sídelní analýza

VYMEZENÍ KATEGORIÍ SÍDEL V MORAVSKOSLEZSKÉM KRAJI PRO ROK 2010

Tabulka 3 Část atributů jednotlivých obcí, naměřené hodnoty před úpravou pro lineární model

ORP	Plocha	Počet ob.	hustota zalidnění 2001	hustota zalidnění 2011	Rozdíl hustoty (%)	dotace do infrastruktury	Změna počtu obyvatel	obsazená pracovní místa	vybavenost	služby	průmysl
Bílovec	162,35	25940	159,48	159,78	0,19	100,14	4	2	3,00	2,00	2,00
Bohumín	48,05	29788	624,32	619,95	-0,70	71,18	2	5	3,00	2,00	3,00
Bruntál	629,41	38695	62,93	61,48	-2,31	269,33	3	1	3,00	2,00	2
Český Těšín	44,42	26621	617,19	599,35	-2,89	0,00	4	5	3,00	3,00	2
Frenštát p.	98,62	19132	190,41	193,98	1,88	82,85	2	1	3,00	1,00	2
Frydek-Místo	480,43	110128	225,88	229,23	1,48	105,24	3	3	4,00	4,00	3,00
Frydlant n.	317,4	23361	69,39	73,60	6,06	70,11	1	2	3,00	1,00	2
Havířov	88,2	97217	1131,84	1102,22	-2,62	20,88	1	4	4,00	4,00	2
Hlučín	165,35	40177	240,65	242,98	0,97	0,00	2	2	3,00	1,00	2
Jablunkov	175,99	22542	128,46	128,09	-0,29	13,21	5	2	3,00	1,00	1,00
Karviná	105,62	72466	710,97	686,10	-3,50	18,28	1	5	4,00	4,00	2
Kopřivnice	121,28	41511	344,78	342,28	-0,72	107,93	4	3	3,00	3,00	3,00
Kravaře	100,58	21344	206,55	212,21	2,74	37,08	4	2	2,00	1,00	2
Krnov	574,19	42271	75,29	73,62	-2,22	109,09	3	1	4,00	3,00	2
Nový Jičín	283,54	50200	170,98	177,05	3,55	69,98	5	3	4,00	4,00	2
Odry	224	17443	78,96	77,87	-1,39	36,38	4	4	3,00	1,00	2
Opava	567,05	101683	181,67	179,32	-1,30	515,27	3	2	4,00	4,00	3,00
Orlová	69,96	45683	688,43	652,99	-5,15	18,28	3	4	3,00	2,00	2
Ostrava	331,5	334502	1034,33	1009,05	-2,44	382,90	2	5	5,00	5,00	5,00
Rýmařov	332,29	16536	52,07	49,76	-4,42	277,77	2	2	3,00	1,00	2
Třinec	234,66	55760	239,54	237,62	-0,80	215,55	3	5	4,00	4,00	4,00
Vítkov	280,13	13982	50,96	49,91	-2,05	37,29	3	2	3,00	1,00	2

Část dat pro lineární model ukazuje tabulka 3. Data se pro další výpočty upravují buď jako poměr k počáteční hodnotě na intervalu (změny v čase) nebo k minimu hodnot (v případě změny v prostoru).

Závěr

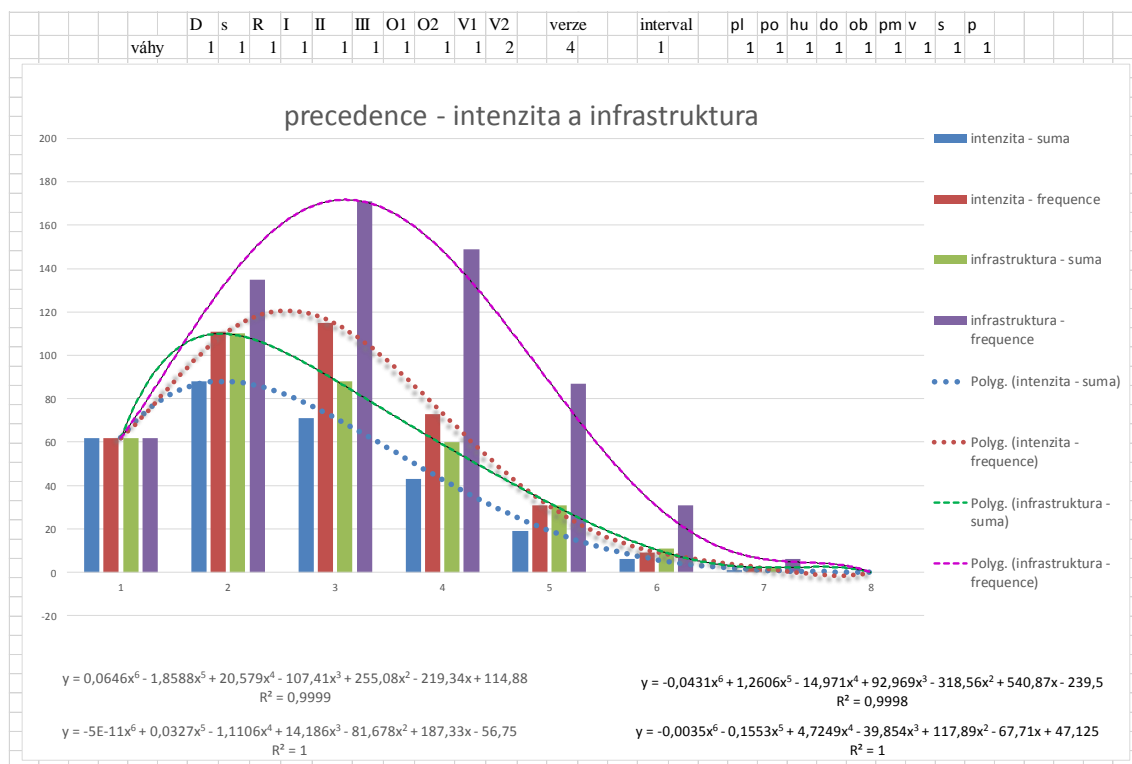
Výpočet precedencí a násobných precedencí probíhal pomocí binární precedenční matice i numerické precedenční matice. Pomocí binární matice a jejich násobků je analyzovaná četnost (existence) precedencí mezi prvky (kraji), na základě multikriteriální stanovené hodnoty. Numerická matice a její mocniny pak udává celkový počet (včetně násobných precedencí mezi dvěma prvky) precedencí. Základem pro srovnání je graf precedencí dopravních toků podle sčítání v roce 2010. Tyto toky mohou být dále upřesněny pro osobní vozidla, nákladní vozidla, motocykly nebo sumář všech dopravních prostředků. Dále mohou být precedence stanoveny na základě změn mezi jednotlivými sčítáními v intervalu 2000 – 2010.

Níže uvedené grafy uvádějí precedence toků všech vozidel na základě hodnot roku 2010.

V horní části jsou identifikovány váhy s následujícím značením: D – dálnice, s-sjezdy z dálnic a napojení infrastruktury, R – rychlostní komunikace, I, II, III – silnice příslušné třídy, O1, O2 – váha vlivu obce na okolí, V1, V2 – významnost obce. Verze udává toky: 1 - nákladní vozidla, 2 - osobní, 3 - moto, 4 – vše. Interval označuje časový interval, ve kterém byly změny dopravních staveb sledovány: 1 - 2004/2008, 2 - 2009/2013, 3 - 2004/2013. Dále byly použity vybrané atributy: pl - plocha obce, po - počet obyvatel, hu – rozdíl hustoty na vybraném intervalu (prozatím pouze 2001/2011), do – dotace do infrastruktury, ob - změna počtu obyvatel, pm - obsazená pracovní místa, v - vybavenost, s - služby, p - průmysl. Graf číslo 1 udává základní rozložení precedencí (binární i numerické) a vypočítané spojnice trendů polynomem stupně 6.

V tomto grafu jsou všechny váhy stanoveny na hodnotu „1“. Dopravní toky jsou pro všechna vozidla. Interval je 2004/2008.

Graf 1 Základní rozložení precedencí

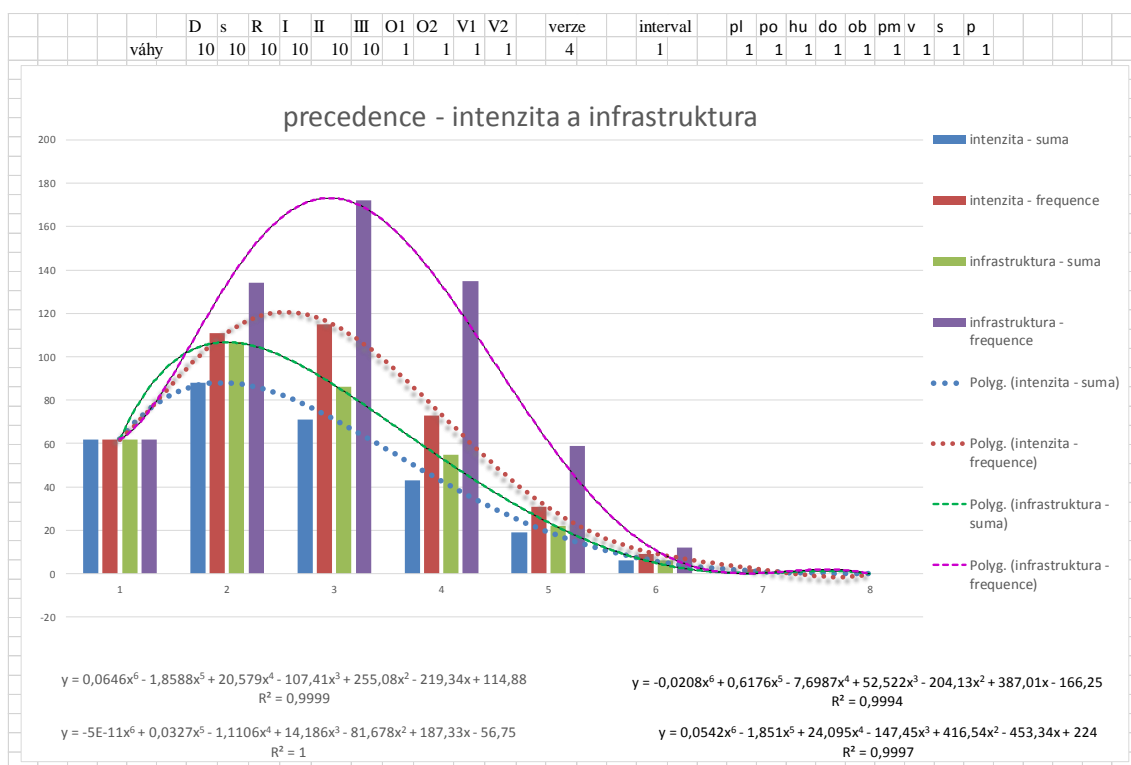

Na grafu 1 je zřejmý větší počet numerických precedencí. Graf má základní charakteristiky, kterými je maximum, poloha maxima, strmost náběžné a sestupné hrany a průběh počátečních a konečných hodnot na sledovaném intervalu. Tyto charakteristiky byly srovnávány v rámci hledání podobnosti funkčních průběhů. Maxima funkcí se v tomto grafu pohybují mezi druhou a třetí precedencí. První graf má u numerických precedencí maximum v místě třetích precedencí, binární precedence mají počty druhých a třetích precedencí obdobné. Na ose x grafu jsou vyneseny jednotlivé délky precedencí, na ose y je potom počet binárních a numerických precedencí.

Graf 3 Preference dopravních staveb bez vlivu regionu

Budeme-li preferovat všechny dopravní stavby (graf 3), zjistíme, že dochází k přiblížení průběhu u funkce binárních precedencí toku a dopravní infrastruktury. Roste však rozdíl numerických precedencí. Z toho plyne, že při tomto poměru dopravních staveb je dostupnost odpovídající tokům (podobnost binárních precedencí), celkově však podstatně roste možnost kombinací dopravních cest (rozdíl numerických precedencí).

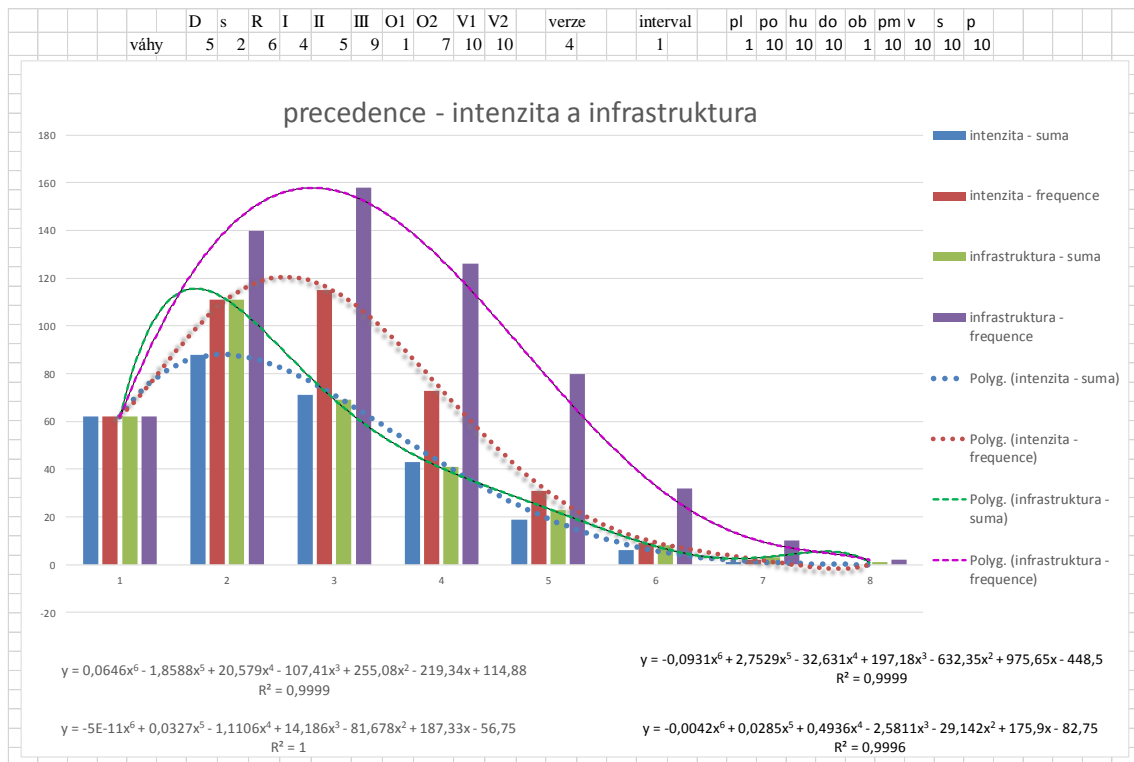
Obdobně, jak je zřejmé z grafu 4, preference všech typů dopravních staveb a regionálních atributů zvýší rozdíl mezi numerickými precedencemi, vzroste však počet všech precedencí a graf je rovnoměrnější a změny jsou plynulejší.

Grafy 5 a 6 ukazují empiricky zjištěné kombinace vah dopravních staveb, při kterých dochází k přiblížení (podobnosti) průběhu numerických precedencí toků a změn infrastruktury. Rozdíl mezi těmito grafy je v úpravě vah regionálních atributů. Je zřejmá poměrně intenzivní citlivost na tyto změny, pokud snižujeme tyto váhy, klesá podobnost průběhu funkcí.

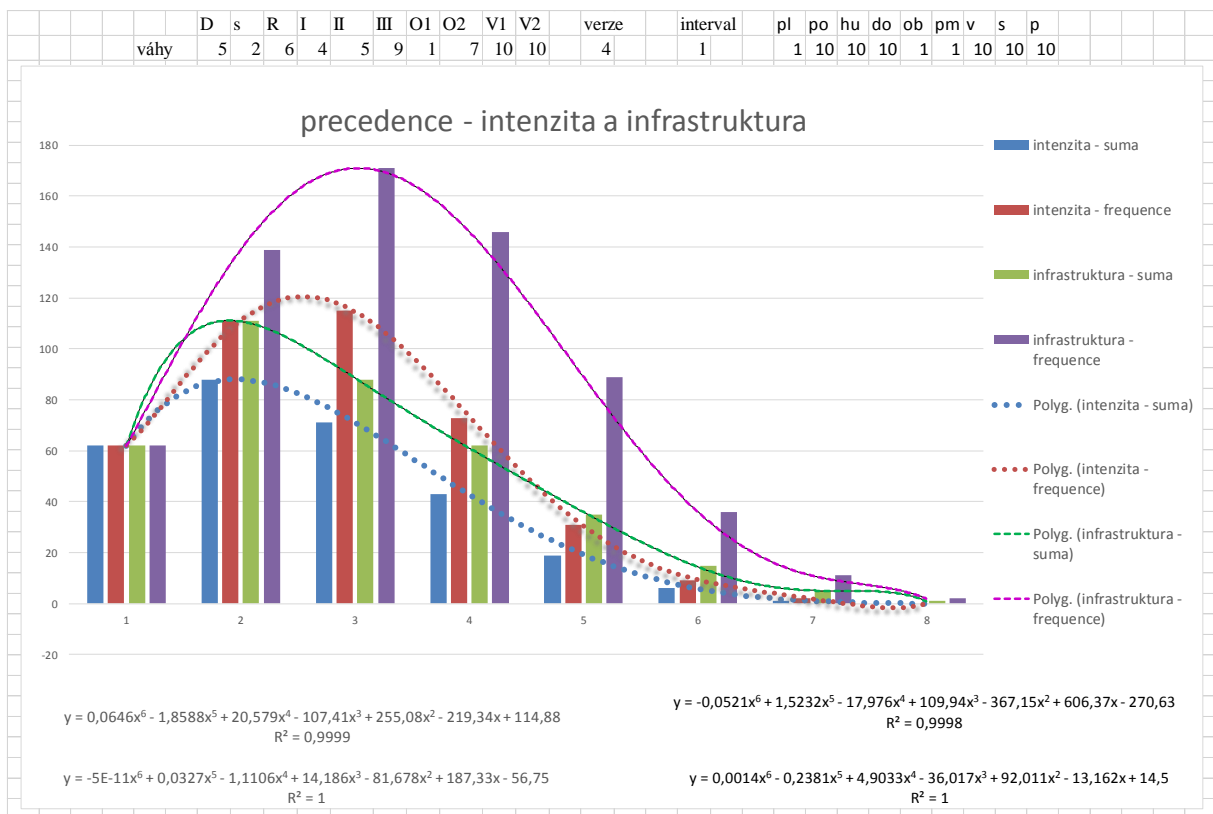
Obdobná tendence je patrná z grafu 8 a 9, které ukazují stejný případ s jinou empiricky zjištěnou kombinací vah dopravních staveb.

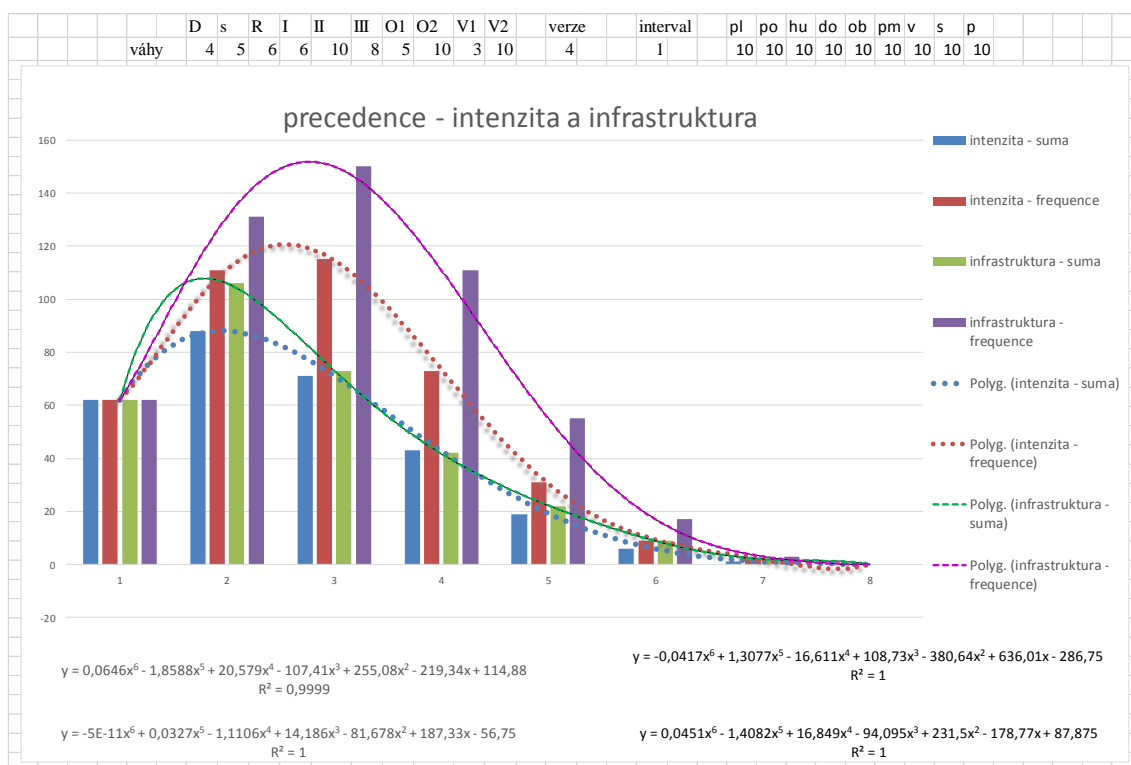
Graf 6 Změna poměru regionálních vah

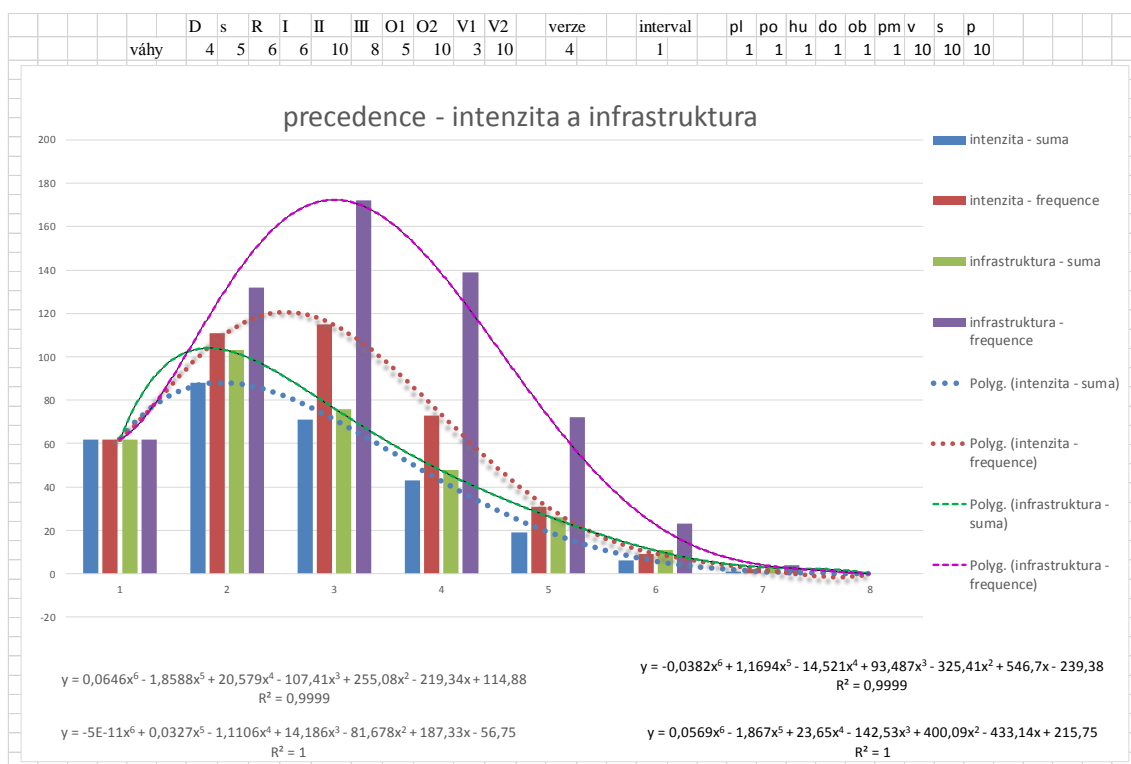
Graf 7 Změna poměru regionálních vah

Graf 8 Obdobný průběh precedencí – jiná kombinace vah

Graf 9 Podobnost binárních precedencí – malý regionální vliv

Závěrem lze shrnout poznatky výzkumu tak, že je jednoznačně prokázáno využití precedenční metody jako vhodného nástroje pro analýzu v heterogenním prostředí. Metoda je

snadno aplikovatelná, modifikovatelná a jednoduše modelovatelná. Nepodařilo se však potvrdit, ale ani vyvrátit zvolenou hypotézu.

Z výzkumu je však zřejmé, že z empiricky zjištěných kombinací dat je velká pravděpodobnost její platnosti, byť nebyla prozatím matematicky prokázána. Aplikace metody je v současnosti stále předmětem zkoumání. O aplikačním použití této metody je více uvedeno v [3] až [9].

Literatúra

1. Bakshi, U. *Network Analysis and Synthesis*. Shaniwar Peth, India: Alert DTPrinters 2008. ISBN 978-81-89411-35-0
2. Borje, L. *Theoretical analysis of information systems*. Bratislava: Alfa, 1981
3. Andryšek, L, Botlík, J - Precedence correlation of the employment, the minimal wage and the average wage, *In XI. Mezinárodní vědecká konference Hospodářská politika v členských zemích EU*, Velké Karlovice, 18.-20.9.2013
4. Botlík, J., Botlíková, M., Palová, Z., A hierarchical-precedences model for the analysis of teaching process, *In 4th International Conference on New Horizons in Education*, Procedia - Social and Behavioral Sciences 00 (2013) 000–000, [online] [cit. 2013-08-01]. Available online at www.sciencedirect.com
5. Botlík, J., Botlíková, M., Andryšek, L., Inovative methods of regional availability analysis as a factor of competitiveness, *XI. International Scientific Conference "Liberec Economic Forum – LEF 2013"*. Faculty of Economics, Liberec, 2013
6. Botlík, J., Botlíková, M., Partial case sensitivity analysis, number of entrepreneurs Moravian region, In: *Electronic conference QUAERE, Interdisciplinární mezinárodní vědecká konference doktorandů a odborných asistentů QUAERE 2013*. Hradec Králové: MAGNANIMITAS 3., 2013. ISBN 978-80-905243-7-8, ETTN 085-13-13020-05-1.
7. Botlík, J., Precedence Analysis of the Mutual Relationship between the Evolution of the European Population and the Transport Infrastructure. In *4th International Conference of Political Economy*, 2012. September 27-29, 2012, Kocaeli, Turkey
8. Botlík, J., Botlíková, M. The usage of precedence in analysis of impact of the economic crisis for accommodation services In *Sbornik z konference: Proceedings of the 30th International Conference Mathematical Methods in Economics 2012*. Karviná: SU - OPF Karviná, 2012.pp. 49-54. ISBN 978-80-7248-779-0.
9. Botlík, J., Botlíková, M. Precedential regional analysis in caring economics. *In 7th International Symposium on Business Administration*, 2012. May 11-12, 2012, Canakkale, Turkey.pp. 206 - 224. ISBN 978-605-4222-18-6
10. Diestel, Reinhard. *Graph Theory*, (3rd ed.). Springer-Verlag: 2005. ISBN 3-540-26183-4
11. Unčovský, L. *Modely sietovej analýzy*, Bratislava: Alfa 1991. No ISBN.

Kontakt**Ing. Josef Botlík**

Katedra informatiky

School of Business Administration in Karvina

Silesian University in Opava

Univerzitní nám. 1934/3

733 40 Karviná

Czech Republic

E-mail: botlik@opf.slu.cz

ENVIRONMENTÁLNÍ DOPADY DOPRAVY

Botlíková Milena, Botlík Josef

OBCHODNĚ PODNIKATELSKÁ FAKULTA V KARVINĚ
SLEZSKÁ UNIVERZITA V OPAVĚ

Abstrakt

Rozvoj ekonomiky a globalizační trendy vedly k rozvoji dopravy, doprava je akcelerátorem ekonomiky. Je nutno si uvědomit, že však není jen nositelem pozitivních ale i negativních vlivů, souvisejících bezprostředně s realizací dopravy, výstavbou dopravních staveb, likvidací dopravních prostředků, bezpečností dopravy, atd. V rámci životního prostředí dochází v souvislosti s dopravou ke snižování kvality ovzduší, vody, ke změnám klimatu nebo k vyčerpání neobnovitelných zdrojů. Doprava patří mezi dominantní zdroje emisí a státy EU, tedy země Visegradské čtyřky nevyjímaje, se zavázaly ke snižování těchto emisí.

Klíčová slova: environmentální, automobil, výkony, doprava, oxid uhličitý, oxid dusíku

Abstract

Development economics and globalization trends have led to the development of transport. Transport is an accelerator of the economy. Transport is a carrier of the positive and negative impacts related to the implementation of transport, construction of transport, disposal of vehicles, traffic safety, etc. It is a reduction in air quality, this is related to the transport and environment. Additional changes are climate change or the exhaustion of non-renewable resources. Transport is one of the dominant issues of the wearer and the EU, the countries of the Visegrad Four countries included, countries have committed to reducing these emissions.

Key Words: environmental, car, power, transport, carbon dioxide, nitrogen oxides,

Úvod

Tento příspěvek vychází z výzkumu SGS 5/2013 Precedence Analysis of Selected Parameters Influencing Interaction Between Traffic Infrastructure and Regional Expansion, grantu Slezské univerzity v Opavě, Obchodně podnikatelské fakulty v Karviné. Rozvoj ekonomických aktivit přispívá na jedné straně k růstu bohatství jednotlivých regionů na druhou stranu, je nositelem negativních vlivů. S rozvoje ekonomických aktivit dochází k nárůstu dopravních potřeb, k požadavkům přeprav z místa vzniku do místa spotřeby, k potřebě mobility.

Doprava má nejen pozitivní vliv na ekonomický rozvoj regionu ve formě rozvoje zaměstnanosti spojený s realizací dopravních staveb a přeprav, zvýšení atraktivity investorů, ale rovněž negativní dopady.

Environmentální dopady dopravy

Podle Litmana (2003) má doprava negativní efekty ve sféře:

- *Společenské* – kongesce, škody způsobené dopravními nehodami, náklady na vybavenost, uživatelské náklady, vyčerpání neobnovitelných zdrojů.
- *Sociální* - omezená mobilita, nedostupnost, dopady na lidské zdraví, estetika.
- *Životní prostředí* - znečištění ovzduší a vod, změny klimatu, hluk, poškozování a ztráta stanovišť, vyčerpání neobnovitelných zdrojů.

Mezi negativní dopady dopravy je možno zařadit vyčerpatelnost neobnovitelných zdrojů (ropy), kde je oblast dopravy nejvýznamnějším spotřebitelem. Dále je doprava významným producentem emisí škodlivých plynů (viz tabulka 1 a tabulka 2).

Se zvyšujícími se dopravními potřebami docházelo v minulých letech a stále dochází v mnoha zemích k expanzivnímu rozvoji dopravní infrastruktury, zejména silniční. Rozvoj dopravních sítí je podmíněn značným zábořem půdy spojeným se změnami reliéfu krajiny, zásahům do biokoridorů, ke kontaminaci půdy a vod aj¹. Jedním z největších znečišťovatelů životního prostředí a emitentů emisí škodlivých plynů je oblast dopravy (tabulka 1, 2).

S rostoucí ekonomickou aktivitou docházelo v posledních letech k růstu dopravních výkonů a objemů, především v silniční dopravě, rozvoje automobilizace, což přináší růst negativních účinků dopravy na životní prostředí a zdraví obyvatelstva.

V rámci dopravy dochází k znečištění životního prostředí emisemi generovanými v dopravě což má vliv jak na faunu tak floru. V případě dopadů na floru negativně působí na životní prostředí především emise vznikající spalováním pohonných hmot (nafty, benzínu). Jde hlavně o oxid uhličitý CO₂ (až 80%), dále skleníkových plynů, způsobujících oteplování atmosféry a oxidu dusíku NO_x (NO oxid dusný a oxid dusičitý NO₂) způsobující vznik kyselých dešťů a následné poškozování flóry.

Vymezení dopadů z dopravy na životní prostředí

Přestože, je silniční doprava považována za jednoho z největších znečišťovatelů environmentálního prostředí v rámci jednotlivých druhů doprav (podíl znečištění cca 83 – 94%), s dynamicky rostoucími přepravními kapacitami (rostoucí frekvenci) se stává značným producentem škodlivých látek do ovzduší také doprava letecká a námořní² (viz tabulka 2)

Tabulka 1 Podíl jednotlivých odvětví na emisi skleníkových plynů EU27 v %

Podíl odvětví na emisi skleníkových plynů v %	1990	2000	2010	2011
Energetika	29,93	29,64	30,36	30,90
Zpracovatelský průmysl a s	15,32	13,94	12,23	12,40
Doprava	13,89	17,96	19,76	20,23
Průmyslová výroba	8,21	7,70	7,11	7,29
Zemědělství	10,76	9,97	9,77	10,13
Odpadové hospodářství	3,65	3,49	2,91	2,93

¹ Kyselé deště ohrožují úrodnost půdy.

² Na konci 1. dekády 21. století se námořní doprava podílela cca 3,5 % na globálních emisích skleníkových plynů, mezi roky 1990-2010 vzrostly emise z námořní dopravy v EU o 35 % a ostatních znečišťujících látek o 35 až 55 %. (Dostupné z: <http://www1.cenia.cz/www/node/391>)

Tabulka 2 Podíl odvětví na emisi oxidu dusíku v EU27 v %

Podíl emisí v jednotlivých odvětvích EU27 (v %)	1990	2000	2010	2011
Výroba a distribuce energie	20,22	17,03	16,40	16,81
Průmyslová energetika	11,54	11,26	10,42	10,35
Silniční doprava	37,57	39,21	32,57	31,71
Nesilniční doprava	12,56	18,72	26,01	26,76
Služby, instituce a domácnosti	8,32	10,38	11,25	10,68
Průmyslové procesy	1,70	2,04	1,85	1,97
Použití rozpouštědel	0,00	0,00	0,00	0,00
Zemědělství	1,11	1,26	1,39	1,61
Odpady	0,10	0,09	0,10	0,11
Ostatní	6,86	0,01	0,01	0,00

Emise škodlivých látek z dopravy v rámci EU 27

V současné době dochází v EU27 v souvislostech s ekologizací silniční dopravy ke snižování emisí oxidu dusíku (NO_x), v nesilniční dopravě naopak k navyšování emisí oxidů dusíku. Tato skutečnost může vyplývat z faktu, že v současné době dochází k zvyšování přepravních toků a vzdáleností v rámci globalizačních trendů, kdy se výroba stěhuje do vzdálených míst od místa spotřeby a tím získává na významu především doprava lodní, letecká a železniční. Zároveň dochází v EU27 k poklesům emisí skleníkových plynů (viz tabulka 3)

Tabulka 3 Vývoj emisí z dopravy a výkony dopravy zemí EU27

EU 27	1990	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Oxid dusíku silniční doprava (t)	7014560	4881470	4741120	4586060	4260040	3896440	3728330	3534430
Oxid dusíku nesilniční doprava (t)	2345590	2957260	3144400	3244180	3225040	3046570	2977580	2983360
Skleníkové plyny (přepočtené k CO ₂ ; g/km)	774249	963364	969844	979020	959331	935146	929822	920553
Výkony osobní dopravy (%; 2000=100%)	X	95.8	94.7	93.3	93.3	97.2	94.3	93.4
Výkony nákladní dopravy (%; 2000=100%)	X	104.7	105	105.4	103.3	95.6	98	96.5

Výkony dopravy vztaženy k HDP³ * (přepočtené k CO₂; g/km); ** (%; 2000=100%) vztažené k HDP

Jednotlivým zemím se do roku 2011 podařilo snížit emise NO_x v rámci silniční dopravy na nižší hranici než před rokem 2005, s výjimkou Islandu, Polska a Turecka. Rostoucí trend emisí oxidu dusíku v Turecku je jednoznačně způsoben rostoucím hospodářským rozvojem posledních let, především stavebním boomem, a tudíž zvýšenými dopravními výkony. Nárůst emisí NO_x v Polsku mohl být způsoben extenzivním růstem automobilismu. Polsko je zemí, která v rámci EU tvoří velkou část registrovaných vozidel EU

³ Ukazatel výkonů dopravy je definován jako podíl tunových kilometrů (druhy vnitrozemské dopravy) a HDP (zřetěžené objemy, směnné kurzy roku 2000). Index je vztažen k roku 2000. Zahrnuje dopravu silniční, železniční a vnitrozemskou vodní. Údaje o železniční a vnitrozemské vodní dopravě jsou založeny na výkonech realizovaných na území vykazujícího státu, bez ohledu na zemi registrace dopravce nebo plavidla. Silniční doprava zahrnuje všechny výkony vozidel registrovaných ve vykazujících zemích. Tento ukazatel je definován jako podíl osobových kilometrů (druhy vnitrozemské dopravy) a HDP (zřetěžené objemy, směnné kurzy roku 2000). Index je vztažen k roku 2000. Zahrnuje autobusovou (dálkovou i regionální), železniční a individuální automobilovou dopravu.

(v roce 2011 – cca 6%). Po roce 2004 došlo k zrušení povinností podmínek EURO a polský automobilový trh zaplavily vozy starší 4 let (až 50% propad prodeje nových vozidel). V současné době je průměrné stáří vozového parku Polska (nad 11,1 let, ČR 13,7, průměr EU 8 let)

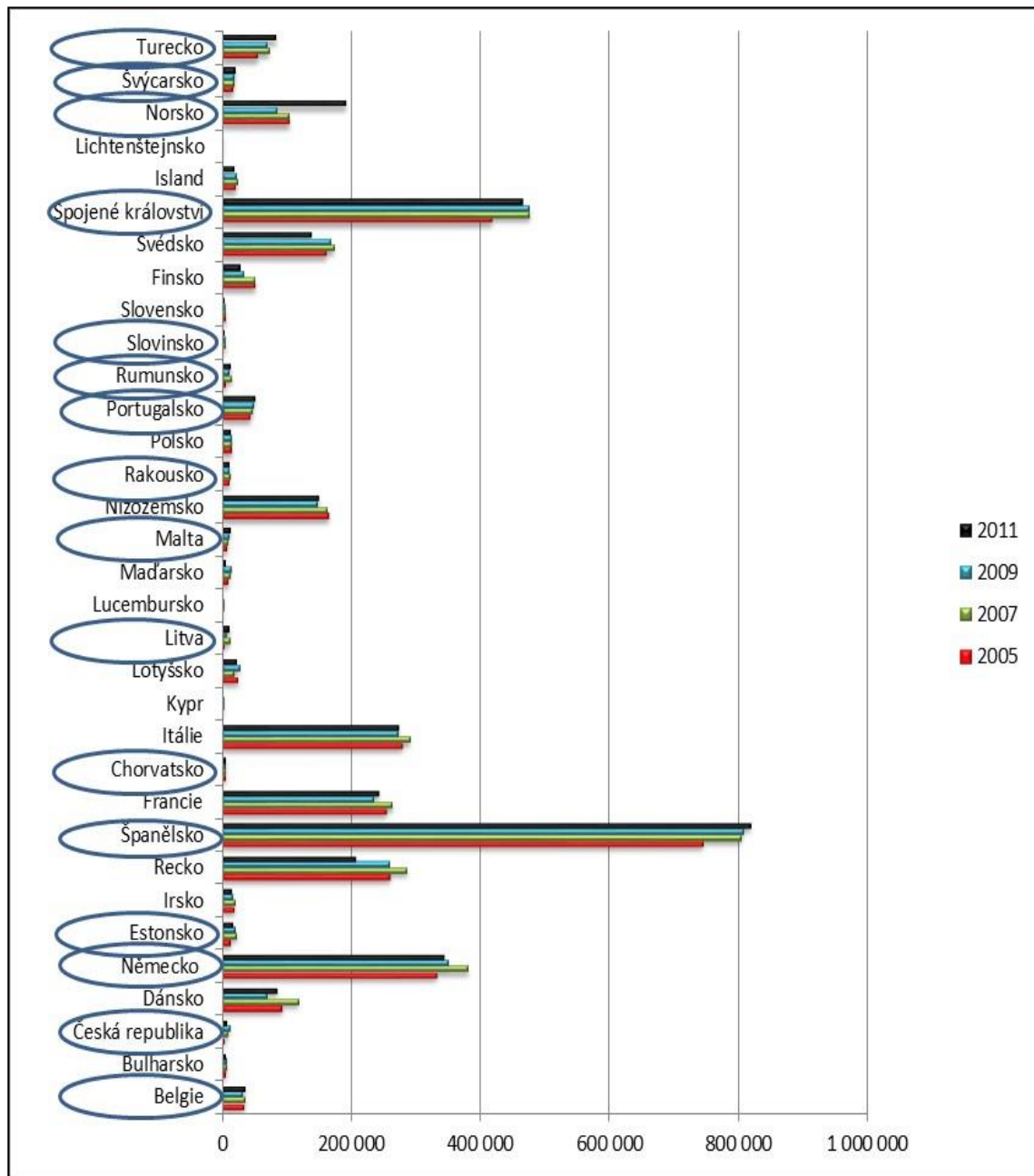
Tabulka 4 Vývoj emisí oxidu dusíku ze silniční dopravy (%)⁴

Meziroční změny 2011/2005 (v %)	EU 28	EU 27	Belgie	Bulharsko	Česká republika	Dánsko	Německo	Estonsko	Irsko
	-27,56	-27,59	-20,13	-24,96	-34,67	-33,50	-36,38	-26,43	-29,58
	Řecko	Španělsko	Francie	Chorvatsko	Itálie	Kypr	Lotyšsko	Litva	Lucembursko
	-41,93	-33,94	-25,23	-22,34	-21,32	-21,21	-14,78	-18,64	-26,45
	Maďarsko	Malta	Nizozemsko	Rakousko	Polsko	Portugalsko	Rumunsko	Slovinsko	Slovensko
	-52,31	-10,35	-19,27	-30,47	23,76	-23,17	-16,47	11,26	-8,93
	Finsko	Švédsko	Spojené království	Island	Lichtenštejnsko	Norsko	Švýcarsko	Turecko	x
	-27,85	-30,95	-38,85	9,49	-14,29	-22,88	-16,47	11,26	x

Ve většině zemí EU 27 (viz graf 1) dochází ke zvyšování množství oxidu dusíku z nesilniční dopravy.

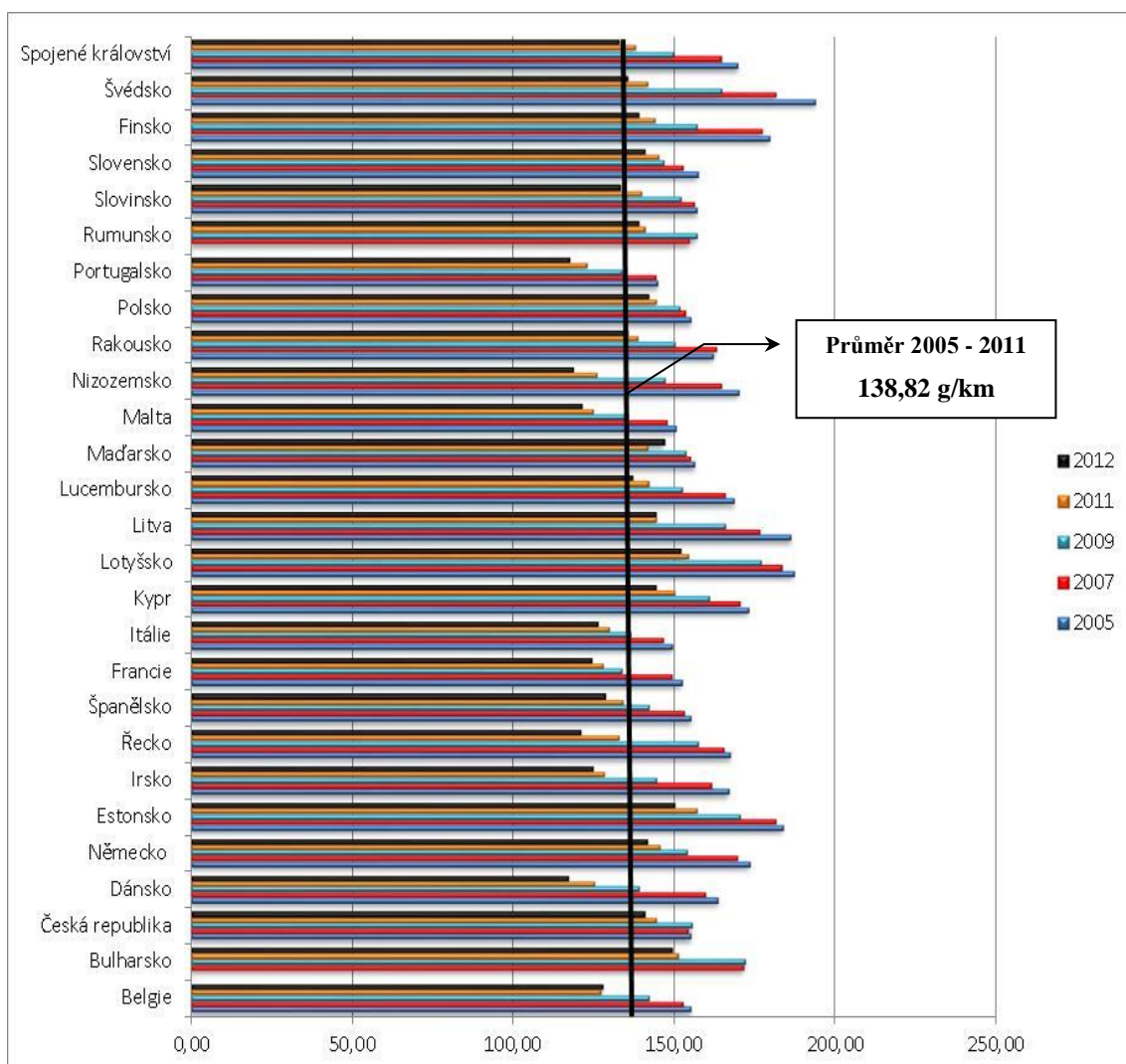
⁴ <http://apl.czso.cz/pll/eutab/html.h>

Graf 1 Emise oxidu dusíku nesilniční doprava

Většina zemí EU 27 (EU28) během let 2005 – 2011 snižuje hodnoty skleníkových plynů z dopravy. Regiony Visegrádské čtyřky se pohybují v hodnotách nad průměrnou hodnotou za sledovaného období (graf 2).

Graf 2 Vývoj emisí oxidu uhličitého CO₂ (g/km nových osobních vozidel)

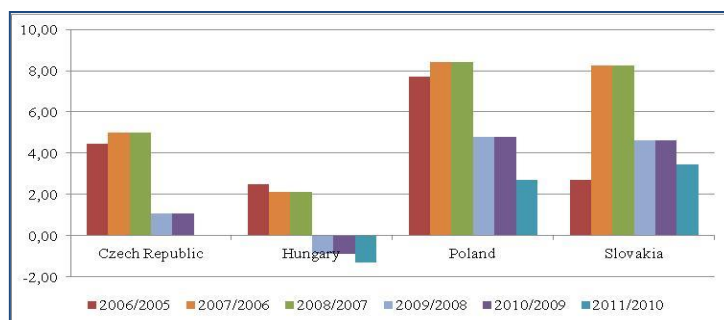

Srovnání environmentálních dopadů v rámci V4 v souvislostech s vývojem automobilismu

Vývoj automobilizace v zemích Visegrádské čtyřky

Největší počet registrovaných vozidel na 1000 obyvatel byl zaznamenán ve sledovaném meziobdobí 2011/2005 v Polsku, nejmenší v Maďarsku (viz graf 3).

Graf 3 Meziroční vývoj automobilismu (počet všech typů automobilů na 1000 oby.)

Nejvyšší nárůst do roku 2011 přepočteného k roku 2004 (vstup do EU) se projevil na Slovensku, kdy v roce 2011 oproti roku 2004 došlo k 49,3 % nárůstu počtu automobilů na 1000 obyvatel (2011/2005 – 45,10 %), nejnižší nárůst byl v Maďarsku (6%, 2011/2005 3,51 %, vlastní propočty).

Meziročně docházelo v jednotlivých zemích Visegradské čtyřky (*dále jen V4*) k nárůstu registrovaných vozidel na 1000 obyvatel, s výjimkou Maďarska (pokles v letech 2009 – 2011).

Vývoj oxidu uhličitého CO₂ v souvislosti z automobilizací v rámci V4

V jednotlivých zemích Visegradské čtyřky docházelo v porovnání roku 2011 s rokem 2005 ke zvyšujícímu počtu automobilů na 1000 obyvatel a současně ke snižování emisí oxidu uhličitého (CO₂) u nových aut (měřeno na ujetý kilometr, dále jen *nové auto/km*).

V absolutních hodnotách došlo do roku 2011 k nejrazantnějším poklesům emisí oproti roku 2005 na Slovensku. V případě posouzení v závislosti na vývoji automobilizmu a emisí CO₂ byly největší poklesy dosaženy v Maďarsku (nárůst 1% nově registrovaných automobilů na 1000 obyvatel - pokles 2,68 % emise CO₂ nové auta/km, tabulka 5), nejnižším pak v Polsku. Z tabulky je dále patrné, že vyšší nárůst automobilizace vede ke zpomalení poklesu emisí CO₂ nové auto/km⁵.

Tabulka 5 Vývoj emisí vztahený k 1% nárůstu automobilů na 1000 obyvatel

	Maďarsko	ČR	Slovensko	Polsko
Změna automobilizace na 1000 obyv	3,51	17,14	36,56	45,10
Přírůstek/pokles na 1% změnu automobilizace	-2,68	-0,41	-0,19	-0,18

Meziročně byly zaznamenány v jednotlivých státech V4 s růstem automobilizace střídavě nárůsty a poklesy CO₂. Slovensku jako jedinému se podařilo od vstupu do EU plynule meziročně snižovat emise oxidu uhličitého.

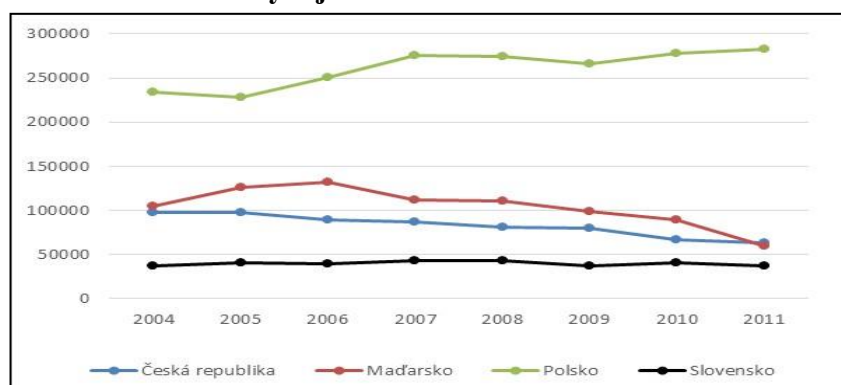
Tabulka 6 Meziroční vývoj automobilizace a emise CO₂ nové auto/km (v %)

	AU_ČR	CO2_ČR	AU_MA	CO2_MA	AU_PL	CO2_PL	AU_SR	CO2_SR
2006/2005	4,45	-0,71	2,49	-1,09	7,71	-3,43	2,72	0,45
2007/2006	5,01	0,00	2,14	0,26	8,42	0,46	8,25	-1,41
2008/2007	3,94	0,13	1,55	-1,03	9,81	-1,51	8,64	-0,39
2009/2008	0,02	0,71	-1,30	0,00	2,72	-2,53	3,45	-0,98
2010/2009	1,08	-4,24	-0,89	-3,91	4,81	1,64	4,61	-3,56
2011/2010	1,63	-2,96	-0,46	-3,93	5,12	-2,75	4,46	-1,16
2011/2005	17,14	-6,95	3,51	-9,40	45,10	-7,94	36,56	-6,89

Vývoj oxidu dusíku NO_x vzhledem k automobilizaci

Mezi roky 2005 až 2011 v rámci zvyšování počtu automobilů na 1000 obyvatel došlo ke snižování emisí oxidu dusíku NO_x ve všech regionech Visegradské čtyřky s výjimkou Polska (nárůst oproti roku 2005 cca 23,76 %, viz graf 4, tabulka 7).

Graf 4 Vývoj emisí oxidu dusíku v tunách

V porovnání roku 2005 s rokem 2011 došlo v Maďarsku k nejvyššímu poklesu emisí NO_x (cca 52 %). Rápidní snížení maďarských emisí bylo pravděpodobně způsobeno nižšími přírůstkem počtu vozidel na 1000 obyvatel do roku 2011 oproti roku 2005. Podobný trend snižování emisí NO_x nastal i ČR. Ve Slovenské republice vzhledem k nárůstu počtu vozidel nebyl pokles emisí NO_x mezi roky 2005 až 2011 (důsledek „šrotovného“) tak rapidní jako v ČR a Maďarsku.

Během let 2005 – 2011 se meziročně podařilo i přes růst počtu automobilů na 1000 obyv. ČR snižovat hodnoty emisí NO_x. Ostatní země V4 meziročně přes růst automobilizace zaznamenaly nárůst nebo pokles v jednotlivých obdobích (viz tabulka 7). V případě Maďarska došlo s poklesem registrovaných automobilů k poklesu emisí NO_x.

Tabulka 7 Meziroční vývoj emise NO_x v souvislosti s vývojem automobilizace (%)

	AU_ČR	NO _x _ČR	AU_MA	NO _x _MA	AU_PL	NO _x _PL	AU_SR	NO _x _SR
2006/2005	4,45	-7,98	2,49	4,06	7,71	10,17	2,72	-4,61
2007/2006	5,01	-3,34	2,14	-14,71	8,42	9,78	8,25	10,80
2008/2007	3,94	-6,89	1,55	-1,62	9,81	-0,49	8,64	-1,35
2009/2008	0,02	-0,19	-1,30	-10,70	2,72	-2,82	3,45	-12,96
2010/2009	1,08	-16,48	-0,89	-9,45	4,81	4,11	4,61	7,63
2011/2010	1,63	-5,38	-0,46	-32,46	5,12	1,63	4,46	-6,77
2011/2005	17,14	-34,67	3,51	-52,31	45,10	23,76	36,56	-8,93

Vývoj skleníkových plynů V4

V ČR a Maďarsku se podařilo snížit emise skleníkových plynů do roku 2011 pod úroveň roku 2005.

Tabulka 8 Vývoj skleníkových plynů V4 (přepočteno na ekvivalent CO₂ v tisících tunách)

	Sklen.plyn_ČR	Sklen.plyn_MA	Sklen.plyn_PL	Sklen.plyn_SR
2004	16 570	11 187	32 633	5 305
2005	17 944	11 884	35 069	6 265
2006	18 280	12 698	38 894	5 858
2007	19 234	13 089	42 995	6 517
2008	19 072	12 987	45 201	6 713
2009	18 498	12 962	45 648	6 172
2010	17 424	11 824	48 114	6 652
2011	17 255	11 392	48 687	6 380

Naopak Polsko a Slovensko vykazuje v roce 2011 oproti roku 2005 nárůst (Polsko o 38%, Slovensko o 1,8 %).

Nejvyšší meziroční pokles (2011/2005) emisí skleníkových plynů v souvislosti s vývojem automobilizace byl vysledován v Maďarsku. Naproti tomu hodnoty emisí skleníkových plynů v Polsku dosáhly v roce 2011 cca o 40% vyšších hodnot oproti roku 2005. Podobný vývoj jako v Polsku byl zaznamenán na Slovensku (viz tabulka 8, 9).

Meziročně docházelo v zemích V4 (vyjma Polska v celém intervalu a Slovenska v roce 2010) po období růstu 2004 – 2007, (Slovensko 2005 – 2008) k poklesům emisí skleníkových plynů. (viz tabulka 9). Poklesy v Maďarsku jsou způsobeny především meziročním poklesem registrovaných automobilů.

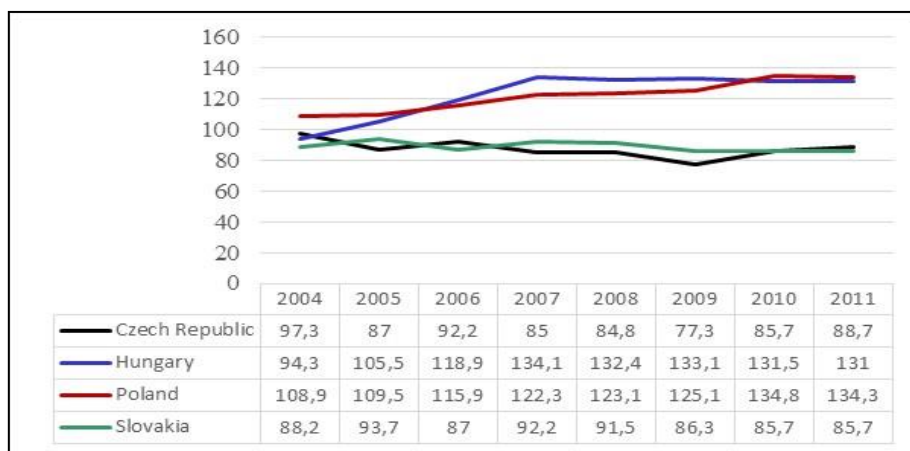
Tabulka 4 Vývoj emise skleníkových plynů a automobilizace (%)

	AU_ČR	Sklen.plyn_ČR	AU_MA	Sklen.plyn_MA	AU_PL	Sklen.plyn_PL	AU_SR	Sklen.plyn_SR
2006/2005	4,45	1,87	2,49	6,85	7,71	10,91	2,72	-6,50
2007/2006	5,01	5,22	2,14	3,08	8,42	10,54	8,25	11,25
2008/2007	3,94	-0,84	1,55	-0,78	9,81	5,13	8,64	3,01
2009/2008	0,02	-3,01	-1,30	-0,19	2,72	0,99	3,45	-8,06
2010/2009	1,08	-5,81	-0,89	-8,78	4,81	5,40	4,61	7,78
2011/2010	1,63	-0,97	-0,46	-3,65	5,12	1,19	4,46	-4,09
2011/2005	17,14	-3,84	3,51	-4,14	45,10	38,83	36,56	1,84

Srovnání environmentálních dopadů v rámci V4 v souvislostech s vývojem výkonů dopravy

Polsko, ČR a Maďarsko vykazovaly ve srovnání roku 2011 oproti roku 2005 rostoucí výkony dopravy vztahované k hrubému domácímu produktu (HDP), kdy se dostaly v roce 2011 nad úroveň roku 2005 (v případě ČR jen o 1,95 %). Pouze na Slovensku se snížily výkony vnitrostátní dopravy /HDP do roku 2011 pod úroveň 2005.

Graf 5 Vývoj výkonů dopravy vztahovaných k HDP (přepočítaný k roku 2000) v rámci V4

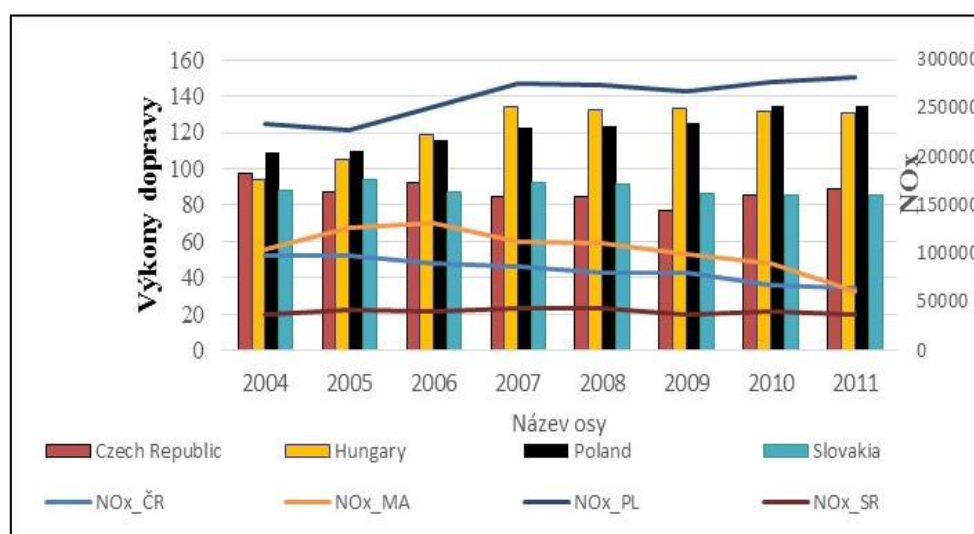

V Polsku a Maďarsku došlo během let 2004 – 2010 k postupnému zvyšování vnitrostátních výkonů, rok 2011 (v Maďarsku rovněž 2008) bylo ve znamení mírného poklesu. (bližší graf 5). Lze tedy konstatovat, že v zemích V4 docházelo, byl vývoj výkonů dopravy kolísavý (s výjimkou Polska, kde byl rostoucí).

Vývoj emisí oxidu dusíku NO_x generované silniční dopravou a výkonů dopravy

Největší nárůst emisí NO_x generovaných silniční dopravou meziročně je sledovatelný u Polska za současného nárůstu výkonu dopravy. Vývoj NO_x v ČR má trvale klesající tendenci, výkony v ČR mají do roku 2009 klesající tendenci. V roce 2009 byla zavedena ekologická daň, emise po tomto roce klesají i přesto, že dopravní výkony po tomto roce rostou. Emise v Maďarsku mají klesající tendenci po roce 2006 (do tohoto roku byl nárůst), výkony dopravy rostly do roku 2007, po tomto roce stagnují. Vývoj NO_x v SR stagnuje, výkony dopravy více méně taky (graf 6).

Graf 6 Vývoj emisí oxidu dusíku NO_x silniční souvislosti s výkonů dopravy*

Vývoj emisí NO_x vykazované v rámci nesilniční dopravy v souvislosti s výkonů dopravy

V zemích V4 docházelo v rámci sledovaného období v souvislosti s nárůstem výkonů dopravy vztažené k HDP k nárůstům i poklesům NO_x generovaných nesilniční dopravou. ČR (meziroční nárůst 2008/2007 - a Maďarsko zaznamenalo meziročně 2008/2007 inverzní hodnoty, kdy byl pokles objemů dopravy doprovázen nárůstem hodnot emisí NO_x generovaných nesilniční dopravou. (tabulka 11).

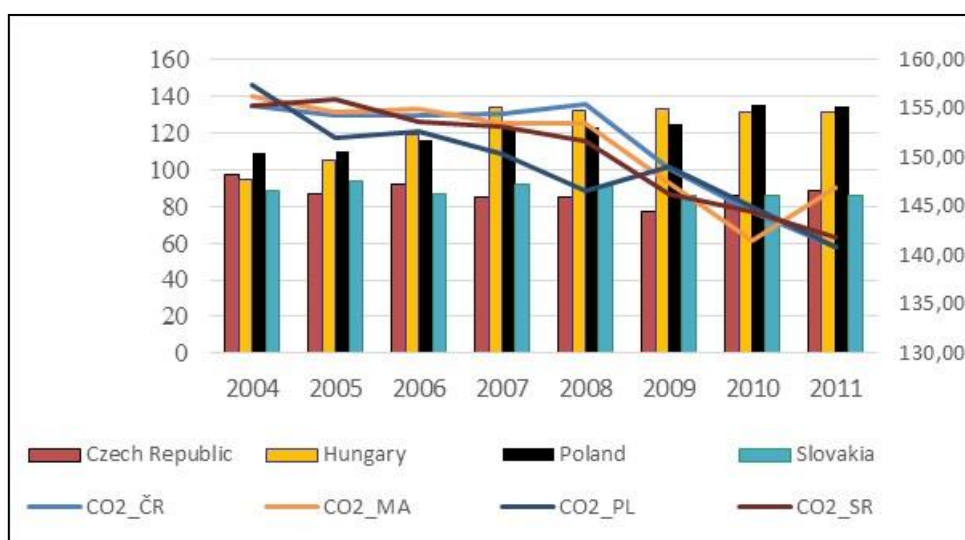
Tabulka 11 Vývoj emisí NO_x generované nesilniční dopravou a výkonů dopravy vztažené k HDP (v tunách, v %)

	Objemy_ CZ	NO _x _nesil _ČR	Objemy_ MA	NO _x _nesil _MA	Objemy_ PL	NO _x _nesil _PL	Objemy_S R	NO _x _nesil _SR
2005	87	4 100	105,5	8 590	109,5	14 190	93,7	4 710
2006	↑ 92,2	↓ 3660	↑ 118,9	↑ 12190	↑ 115,9	↓ 13310	↓ 87	↓ 4410
2007	↓ 85	↑ 7550	↑ 134,1	↓ 11130	↑ 122,3	↑ 13330	↑ 92,2	↑ 4650
2008	↓ 84,8	↑ 11490	↓ 132,4	↑ 11220	↑ 123,1	↓ 12130	↓ 91,5	↓ 4280
2009	↓ 77,3	↓ 11300	↑ 133,1	↑ 12910	↑ 125,1	↑ 14110	↓ 86,3	↓ 3840
2010	↑ 85,7	↓ 7010	↓ 131,5	↓ 6650	↑ 134,8	↓ 12220	↓ 85,7	↑ 5040
2011	↑ 88,7	↓ 6903	↓ 131,0	↓ 5460	↑ 134,3	↑ 13470	↑ 85,7	↓ 4100

Vývoj emisí oxidu dusíku CO₂ z nových automobilů/km a výkonů dopravy V4

Ve všech zemích Visegrádské 4 byl trend snižování emisí CO₂, s výjimkou Maďarska, kdy meziroční snížení výkonu 2011/2010 bylo doprovázeno zvýšením emisí CO₂. Nejlépe se daří snižovat emise CO₂ v porovnání let 2011/2005 vzhledem k výkonům dopravy v Polsku, až rok 2011 přinesl se snížením výkonů i zvyšování emisí CO₂ (graf 7).

Graf 7 Vývoj emisí CO₂ v souvislosti s výkonem dopravy (počet, g/km)

Vývoj emisí skleníkových plynů v souvislostech výkonů dopravy

Výkony dopravy vztahované k HDP (tabulka 12) dosahovaly v Polsku po celé sledované období meziroční kladné bilance, s výjimkou roku 2011.

Tabulka 6 Vývoj výkonů dopravy vztahovaných k HDP a emisí skleníkových plynů (%), přepočítáno v tisících tun ekvivalentu CO₂)

	Výkony ČR	Sklen. plyn CR	Výkony_ MA	Sklen. plyn MA	Výkony_ PL	Sklen. plyn PL	Výkony SR	Sklen.ply n SR
2006/2005	5,98	1,87	12,70	6,85	5,84	10,91	-7,15	-6,50
2007/2006	-7,81	5,22	12,78	3,08	5,52	10,54	5,98	11,25
2008/2007	-0,24	-0,84	-1,27	-0,78	0,65	5,13	-0,76	3,01
2009/2008	-8,84	-3,01	0,53	-0,19	1,62	0,99	-5,68	-8,06
2010/2009	10,87	-5,81	-1,20	-8,78	7,75	5,40	-0,70	7,78
2011/2010	3,50	-0,97	-0,38	-3,65	-0,37	1,19	0,00	-4,09
2011/2005	1,95	-3,84	24,17	-4,14	22,65	38,83	-8,54	1,84

Po celou dobu rostly výkony v ČR a Slovensku, v období počátečních krizových let (2008/2007) vykazovaly všechny státy mimo PL ztráty ve výkonech dopravy. Vývoj skleníkových plynů ve srovnání s výkonem dopravy je zřejmý z tabulky 12.

Závěr

ČR si mezi zeměmi Visegrádské čtyřky stojí ve snahách odstraňování emisí z dopravy v souvislostech s výkony a automobilizací po Maďarsku nejlépe. K nejmarkantnějším poklesům došlo od vstupu do EU v období 2010/2009, přestože došlo k nárůstům výkonů silniční nákladní a veřejné dopravy, zhuštění automobilizace. Toto může být důsledkem zavedení již zmiňované ekologické daně, kdy od roku 2009 je převod vozidla zatížen platbou. Tato částka je odstupňována stářím vozidla. Takto nastavené předpisy vedou k omlazování vozového parku, který je příznivější k životnímu prostředí. Rovněž zavedení silniční daně pro podnikatele diferenciované stářím vozidla mohlo mít vliv na snižování emisí ze silniční dopravy⁵. Co se týká nesilniční dopravy, rovněž zde dochází meziročně k nejvyšším poklesům emisí oxidu dusíku (NOx) v roce 2010/2009, což je zřejmé z nárůstu vodní vnitrostátní dopravy⁶.

Tabulka 7 Vývoj meziročních emisí zplodin plynů, výkonů dopravy a automobilizace v ČR (v %)

	NOx silniční	CO2	Skleníkové plyny	Objemy silniční nákladní dopravy vnitrostátní	Výkony silniční nákladní	Počet registrací automobilů na 1000 obyvatel	Výkony silniční nákladní dopravy vnitrostátní	Výkony autobusové dopravy	Výkony autobusové vnitrostátní			
2006/2005	-7,98	-0,71	1,87	-6,03	15,95	4,45	3,65	10,38	0,40			
2007/2006	-3,34	0,00	5,22	2,43	-4,44	5,01	-1,88	0,19	-0,40			
2008/2007	-6,89	0,13	-0,84	-6,21	5,68	3,94	-0,18	-3,19	-0,64			
2009/2008	-0,19	0,71	-3,01	-15,00	-11,64	0,02	-14,30	3,02	-3,16			
2010/2009	-16,48	-4,24	-5,81	-6,31	15,30	1,08	9,44	8,87	7,96			
2011/2010	-5,38	-2,96	-0,97	-5,24	-1,17	1,63	1,48	-10,34	-17,53			
	NOx nesilniční	CO2	Skleníkové plyny	↓ Letecká	Výkony vodní dopravy	Výkony vodní nákladní dopravy vnitrostátní	Výkony železniční osobní	Objemy vodní nákladní dopravy	Výkony železniční nákladní dopravy	Objemy železniční nákladní dopravy	Výkony železniční dopravy nákladní	
2006/2005	-10,73	-0,71	1,87	71,47	4,74	-50,00	3,83	-38,83	11,09	16,09	6,14	
2007/2006	106,28	0,00	5,22	-5,25	9,78	13,33	-0,35	50,36	5,14	2,39	3,33	
2008/2007	52,19	0,13	-0,84	-50,17	-3,90	-23,53	-1,81	-38,41	-10,42	-5,99	-5,32	
2009/2008	-1,65	0,71	-3,01	-35,04	-25,72	-7,69	-4,44	-13,66	-15,75	-16,51	-17,14	
2010/2009	-37,96	-4,24	-5,81	61,06	5,93	33,33	1,34	10,75	4,18	0,59	7,65	
2011/2010	-1,53	-2,96	-0,97	-24,55	2,36	31,25	2,36	37,47	9,19	8,43	3,97	
		nesilnice	plyny	silniční				nesilnice	plyny	silniční		
Výkony dopravy přepočet HDP	Pearson Correlation	-0,79	-0,32	0,08	-0,33	Výkon silniční nákladní	Pearson Correlation	0,05	-0,21	-0,67	-0,62	
	Sig. (2-tailed)	0,03	0,48	0,87	0,47		Sig. (2-tailed)	0,92	0,66	0,10	0,13	
	N	7,00	7,00	7,00	7,00		N	7,00	7,00	7,00	7,00	
Objem silniční vnitrostátní nákladní	Pearson Correlation	-0,09	0,61	0,74	0,59	Výkon železniční nákladní	Pearson Correlation	-0,36	0,51	0,47	0,24	
	Sig. (2-tailed)	0,86	0,15	0,05	0,17		Sig. (2-tailed)	0,42	0,24	0,29	0,61	
	N	7,00	7,00	7,00	7,00		N	7,00	7,00	7,00	7,00	
Výkony silniční vnitrostátní nákladní	Pearson Correlation	-0,51	0,27	0,41	0,12	Výkon vodní nákladní	Pearson Correlation	-0,14	0,71	0,55	0,43	
	Sig. (2-tailed)	0,24	0,55	0,36	0,81		Sig. (2-tailed)	0,77	0,07	0,20	0,34	
	N	7,00	7,00	7,00	7,00		N	7,00	7,00	7,00	7,00	
Objem železniční vnitrostátní nákladní	Pearson Correlation	-0,18	0,64	0,40	0,28	Automobil na 1000 obyvatel	Pearson Correlation	0,68	-0,16	-0,91	-0,60	
	Sig. (2-tailed)	0,70	0,12	0,37	0,55		Sig. (2-tailed)	0,09	0,74	0,00	0,16	
	N	7,00	7,00	7,00	7,00		N	7,00	7,00	7,00	7,00	
Výkony železniční vnitrostátní nákladní	Pearson Correlation	-0,34	0,53	0,42	0,19	Výkon železniční osobní	Pearson Correlation	-0,40	0,42	0,36	0,12	
	Sig. (2-tailed)	0,46	0,22	0,35	0,68		Sig. (2-tailed)	0,37	0,35	0,43	0,80	
	N	7,00	7,00	7,00	7,00		N	7,00	7,00	7,00	7,00	
Objem vodní vnitrostátní nákladní	Pearson Correlation	-0,53	0,05	0,49	0,08	Výkon autobusové dopravy	Pearson Correlation	0,16	-0,17	-0,59	-0,33	
	Sig. (2-tailed)	0,22	0,91	0,27	0,87		Sig. (2-tailed)	0,73	0,71	0,16	0,47	
	N	7,00	7,00	7,00	7,00		N	7,00	7,00	7,00	7,00	
Výkon vodní vnitrostátní nákladní	Pearson Correlation	-0,64	-0,42	0,33	-0,12	Výkon autobusové vnitrostátní	Pearson Correlation	-0,12	0,36	0,47	0,60	
	Sig. (2-tailed)	0,12	0,35	0,48	0,81		Sig. (2-tailed)	0,80	0,43	0,29	0,15	
	N	7,00	7,00	7,00	7,00		N	7	7	7	7	
LETECKA	Pearson Correlation	-0,57	0,40	0,55	0,34							
	Sig. (2-tailed)	0,18	0,38	0,21	0,46							
	N	7,00	7,00	7,00	7,00							

⁵ Vozidla registrovaná poprvé v České republice nebo v zahraničí do 31. prosince 1989 se sazba silniční daně podle zákona zvyšuje o 25 %.

⁶ Některé odkazy hovoří o vodní vnitrostátní dopravě jako o méně ekologické dopravě než za jakou je považována, na základě této skutečnosti je vhodné analyzovat loďní dopravu ČR z pohledu technických parametrů

V rámci korelační analýzy Personova koeficientu (ρ), kdy závislost platí za předpokladu, že $\rho > 0,45$ a Sig (2-tailed) $< 0,05$, byla zjištěna negativní lineární závislost mezi výkony dopravy přepočtené na HDP a emisí oxidu dusíku NO_x nesilnice ($\rho < 0$), viz tabulka 14, (bližší Ramík, Stoklasová, 2013.), kdy s růstem výkonů dopravy dojde k poklesu NO_x generované nesilniční dopravou. Dále byla zjišťována závislost mezi emisí NO_x generované silniční dopravou a počtem registrovaných vozidel. V tomto případě se potvrdila rovněž záporná závislost. Na základě SPSS byly vytvořeny modely (1)

$$y = \beta_0 x + \beta_1 x_1 + \beta_n x_n \quad (1)$$

kdy u modelu zachycujícího vztah NO_x silnice a počet registrací automobilů na 1000 obyvatel vyplynulo, že s každou jednotkou registrace bude docházet k poklesu NO_x generovaných z nesilniční dopravy o 38,64 tun (2).

$$NO_{x\text{silnice}} = 271911,39 - 38,64 * \text{automobil} / 1000 \text{ obyv} \quad (2)$$

v případě modelu zachycujícího vztah výkonů dopravy a emisí oxidu dusíku generovaného nesilniční dopravou vyplynulo, že při zvýšení výkonů dopravy přepočítané na HDP o 1% dojde k snížení oxidu dusíku o 534,54 tun. (3)

$$NO_{x\text{nesilnice}} = 53301,34 - 534,54 * \text{výkony dopravy} \quad (3)$$

Na základě testování bylo zjištěno, že přestože koeficient determinace vykazuje dostatečnou těsnost dat (R^2 se blíží 1), modely však nebyly přijaty z ohledem na výsledky testování kvality modelu. U modelu 2 byla prokázána autokorelace (test Durbin – Watsonův⁷), Rovněž model 3 byl zamítnut, kdy i přes dostatečnou těsnost dat se projevil jako statistické nevýznamný. (viz tabulka 15) a tudíž se neprokázal lineární vztah mezi hodnocenými veličinami a další analýzy by se měly zaměřit na vytvoření modelu vztahů mezi emisemi z dopravy a faktory ovlivňující vznik emisí.

Tabulka 9 Hodnocení kvality modelu

	Koeficient determinace R^2	Sig. T	D - W
model 2	0,822	0,005	1,180
model 3	0,623	0,349	1,900

Literatura

Český statistický úřad. Databáze Eurostatu, Průřezové tabulky. Dostupné z: <http://apl.czso.cz/pll/eutab/html.h>

EUROSTAT. Stock of vehicles by category and NUTS 2 regions2013. [Online 13. 11. 2013]Dostupné z:

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=tran_r_vehst&lang=en

Motoristický trh - Evropa vs. Polsko 2011. [Online 2. 10. 2013]. Dostupné z: <http://motofocus.cz/analyzy/2699,motoristickyacutetrh-evropa-vs-polsko-2011>

RAMÍK, J., STOKLASOVÁ, R. 2012. *Statistické zpracování dat*. Výukový materiál OPF, bez ISBN

Ročenka dopravy. 2012.[Online 2. 12. 2013] Dostupné z: Sydos. www.sydos.cz

⁷ Předpokládá se, že model lineární závislosti nebude vykazovat korelaci dat. V případě, že data nekorelují hodnota DW se pohybuje kolem hodnotě 2

Kontakt

Ing. Botlíková Milena

Katedra managementu a podnikání
Slezská univerzita v Opavě
Obchodně podnikatelská fakulta v Karviné
Univerzitní náměstí 1934/3
733 40 Karviná
Česká republika
botlikova@opf.slu.cz

Ing. Botlík Josef

Katedra informatiky
Slezská univerzita v Opavě
Obchodně podnikatelská fakulta v Karviné
Univerzitní náměstí 1934/3
733 40 Karviná
Česká republika
botlik@opf.slu.cz

DIGITÁLNA HUDBA A BOJ PROTI DIGITÁLNEMU PIRÁTSTVU

Kristína Baculáková

EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE
FAKULTA MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV

Abstrakt

Cieľom článku je analýza digitálnej hudby a problému digitálneho pirátstva. Skúmaním súčasného vývoja vymedzíme faktory pôsobiace na trh s digitálnou hudbou. Komparáciou výsledkov doterajších iniciatív boja proti hudobnému pirátstvu načrtnem hlavné problémové oblasti. Výsledkom sú návrhy ďalších možných opatrení na podporu rozvoja a účinnej ochrany digitálnej hudby.

Kľúčové slová: digitálna hudba, digitálne pirátstvo, ACTA, SOPA

Abstract

The aim of the article is the analysis of digital music and the problem of digital piracy. With the examination of the current development we will define factors influencing the digital music market. Comparing the results of past initiatives on music piracy, the main areas of difficulty will be outlined. The results are suggestions for possible further measures to support the development and effective protection of digital music.

Key words: digital music, digital piracy, ACTA, SOPA

Úvod

Digitálna hudba, alebo hudba na internete, je novým fenoménom 21. storočia. Zaznamenala rýchly nástup a takmer okamžitý nárast iba v priebehu niekoľkých rokoch. Súvisí s fenoménom internetu. V súčasnosti na tento trend upierajú svoju pozornosť nahrávacie spoločnosti, vydavateľstvá, umelci aj spotrebitelia. Ak chce totiž hudobný priemysel prežiť, musí sa tomuto trendu prispôbiť. Každý, kto chce byť do budúcnosti v tomto odvetví úspešný, musí byť schopný prezentovať sa a predávať svoje nahrávky na internete. Spotrebiteľ je hnacou silou digitálnej hudobnej revolúcie. S využitím nových zariadení sa mení spôsob, akým sa pristupuje k zábave. Nové generácie inteligentných smartfónov a ďalších elektronických zariadení, sprístupňujú mnohé aplikácie hudobných služieb, čím sa možnosť využitia digitálnej formy hudby ešte rozširuje.

Významnou otázkou spojenou s digitálnou hudbou je jej schopnosť plne nahradiť príjmy z predaja fyzických nosičov. Tieto príjmy totiž po roku 2000 kontinuálne klesajú¹, a hoci hodnota digitálnej hudby v rokoch 2004- 2010 vzrástla až o 1000%², tento nárast nie je stále schopný vyrovnáť sa masívnemu poklesu predaja klasických fyzických nosičov. Je teda nevyhnutné analyzovať tak dôvody tohto poklesu, ako aj možné spôsoby ďalšieho rozvoja digitálnej hudby. Prekážkou tohto rozvoja je nepochybne aktuálny problém hudobného pirátstva, ktoré sa s príchodom digitálnej hudby rozšírilo o ďalšiu formu. Postih takejto formy pirátstva je však veľmi ťažko uplatniteľný.

Cieľom predloženého príspevku tak bude analýza súčasného stavu digitálnej hudby ako aj zhodnotenie úspešnosti niektorých iniciatív pre boj proti hudobnému pirátstvu. Analýza

¹ JUDr. Jaromír Soukup, kancelária ČNS IFPI Praha

² IFPI (2011): *Digital music report 2011*. Citované 17.09.2013. Dostupné na internete: <<http://www.scribd.com/doc/50385881/IFPI-Digital-Music-Report-2011>>

účinkov týchto iniciatív bude základom pre návrhy ďalších možných opatrení na podporu rozvoja a účinnej ochrany digitálnej hudby.

Digitálna hudba- vymedzenie pojmu a súčasný vývoj

Neexistuje konkrétne teoretické vymedzenie digitálnej hudby. Je súčasťou hudobného priemyslu ako podmnožiny kreatívneho priemyslu³. Digitálnu hudbu by sme mohli charakterizovať ako hudobné dielo (skladbu či celý album) v digitálnom formáte. Tento formát sa predáva na internete a po zaplatení sa sťahuje do počítača či iného multimediálneho zariadenia používateľa. Samozrejme, digitálna hudba nie je nutne predávaná len oficiálnou formou. Okrem tohto vymedzenia digitálnej hudby by sme tento pojem mohli chápať už aj ako samostatne fungujúce pododvetvie hudobného priemyslu. Hoci digitálna hudba tvorí súčasť hudobného priemyslu, už takmer 10 rokov sa tento subsektor skúma aj samostatne.⁴

Medzníkom digitálnej hudby sa stáva rok 2004, kedy Medzinárodná federácia fonografického priemyslu (IFPI) vydáva prvý report venujúci sa konkrétne tejto problematike. V roku 2004 rastú medziročne príjmy z digitálnej hudby po prvýkrát, a v roku 2010 je predstavuje globálny rast 5 %. V roku 2011 bol tento nárast už 8 %, a dosiahol sumu 5,2 miliárd USD⁵. IFPI ďalej odhaduje, že v roku 2011 sa uskutočnilo 3,6⁶ miliárd stiahnutí, kombinovane jednotlivých piesní aj celých albumov, čo je nárast o 17 % oproti predchádzajúcemu roku. Digitálna hudba sa stáva svetovou. Komerčne asi najznámejší poskytovateľ iTunes otvoril svoje služby v roku 2011⁷ pre dvadsaťosem nových trhov. Teraz sú jeho služby prístupné už vo všetkých krajinách EÚ a v šestnástich krajinách Latinskej Ameriky. Okrem iTunes toho úspešne fungujú aj servery Spotify, Sony Music Unlimited, Rara.com, Vevo, JUKE, Rdio, WiMP. Rast digitálnej hudby je nepopierateľný. Napriek týmto pozitívnym číslam, sa digitálny hudobný trh stále vyvíja a poskytuje ešte veľký priestor pre rozvoj. Otázkou ale zostáva, prečo tento rast, napriek tomu, ako významný sa zdá, nedokáže nahradiť končiacu éru fyzických nosičov. Aké faktory teda pôsobia na trh s digitálnou hudbou? Je možné vyčleniť nasledovné:

- Hudobné pirátstvo
- Preferencie spotrebiteľov
- Príjem spotrebiteľa a cena substitútov
- Kultúrne prostredie a tradície
- Ekonomická úroveň trhu

Hudobné pirátstvo predstavuje zjavne najväčšiu bariéru rozvoja legálneho trhu digitálnej hudby. Tento problém hlbšie charakterizujeme ďalej v článku.

Základom pre určenie ďalších faktorov je indiferenčná analýza spotrebiteľa, ktorá zohľadňuje jeho preferencie, príjmy ako aj cenu substitútov. Preferencie spotrebiteľa ovplyvňujú jednak typ formátu respektíve nosiča, ktorý si spotrebiteľ vyberie a zároveň determinujú aj samotný dopyt po hudbe. Preferencie spotrebiteľa sú primárne ovplyvňované jeho príjmom a cenou substitútov. Tieto dva faktory určujú, či si zákazník daný nosič (formát) zakúpi, alebo nie. Pokiaľ sa rozhodne pre kúpu, jeho preferencie ovplyvnia, či si vyberie klasický fyzický nosič, pričom má na výber kazetu, CD, či vinylovú platňu, alebo bude

³ EUROPEAN COMMISSION: *Cultural and Creative Industries*. Citované 28.09.2013. Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/culture/our-policy-development/cultural-and-creative-industries_en.html>

⁴ Fenoménu digitálnej hudby sa každoročne venuje Medzinárodná federácia fonografického priemyslu IFPI

⁵ IFPI: *Digital Music Report 2012*. [online]. [Citované dňa 18.03.2012]. Dostupné na internete <<http://www.ifpi.org/content/library/DMR2012.pdf>>

⁶ IFPI: *Digital Music Report 2011*. [online]. [Citované dňa 18.03.2012]. Dostupné na internete <<http://www.ifpi.cz/wp-content/uploads/2013/03/Digital-Music-Report-2011.pdf>>

⁷ IFPI: *Digital Music Report 2011*. [online]. [Citované dňa 18.03.2012]. Dostupné na internete <<http://www.ifpi.cz/wp-content/uploads/2013/03/Digital-Music-Report-2011.pdf>>

preferovať nový, digitálny formát. Ak má zákazník nižší príjem je pravdepodobné, že hoci by preferenčne zvolil fyzický nosič, nižšia cena digitálneho formátu bude rozhodujúcim faktorom. Tieto dva faktory sú teda nepochybne úzko prepojené a navzájom sa ovplyvňujú.

Kultúrne prostredie a tradície môžu významnou mierou podporiť dopyt po nových formátoch, čoho typickým príkladom sú trhy, ktoré sú otvorené všetkým technologickým novinkám vo všeobecnosti Južná Kórea, Japonsko).

V neposlednom rade aj ekonomická úroveň trhu určuje, či jeho spotrebiteľia budú prejavovať záujem o digitálnu hudbu. Tam, kde nie je všeobecne rozšírený ani internet, nie je možné predpokladať dopyt po digitálnej hudbe. Nízka ekonomická úroveň krajiny znamená, že obyvatelia budú mať iné preferencie a najprv sa budú snažiť uspokojiť svoje nevyhnutné životné potreby, a až potom prejavia záujem o kultúru, hudbu.

Hudobné pirátstvo

Pojem hudobné pirátstvo nenájdeme definovaný v žiadnom právnom predpise. Ak by sme mali odvodiť definíciu hudobného pirátstva, mohli by sme povedať, že ide o nedovolené rozmnožovanie a distribúciu hudobných nahrávok na hudobných nosičoch zvuku alebo zvukovo obrazových záznamov bez súhlasu autora, umelca a výrobcu.⁸ Pirátom sa v tomto ponímaní chápe z hľadiska trestného práva páchatel', ktorý nelegálne vyvíja činnosť v oblasti porušovania autorských práv. Faktorom, ktorý pôsobí v prospech masového rozvoja produkcie pirátskych rozmnoženín je aj samotný charakter a možnosť používania týchto produktov, ktorý je vysoko medzinárodný.

Podľa Abrahama a Hrabu sú podmienky, ktoré rozvoj tejto nežiaducej protispoločenskej činnosti motivujú a podmieňujú, sú nasledovné:

- existencia značného dopytu po pirátskych kópiách
- značné možnosti využitia rozmnoženín
- plošné rozšírenie techniky na rozmnožovanie
- cenová dostupnosť

Mohli by sme povedať, že všetky tieto faktory sa navzájom podmieňujú- dopyt po nelegálnych kópiách je determinovaný ich cenovou dostupnosťou (bezplatnosť). Náklady v tomto prípade predstavujú len poplatky za internetové pripojenie. Takisto je tento dopyt podmienený plošným rozšírením počítačovej techniky a internetu.

Digitálne pirátstvo- charakteristika a trendy vývoja

Digitálne, teda internetové pirátstvo je novým trendom a v súčasnosti najrozšírenejšou formou hudobného pirátstva. Aj keď sa stále stretávame s klasickými pirátskymi kópiami a kompiláciami, práve nelegálne zdieľanie hudobných diel na internete spôsobuje autorom, spoločnostiam a vlastníkom práv najväčšie problémy. Digitálne pirátstvo spôsobilo v posledných rokoch veľkú eróziu v príjmoch hudobného priemyslu. Napriek vzrastu hodnoty digitálneho hudobného trhu o 1000 % v rokoch 2004 - 2010 až na 4,6⁹ miliárd USD, príjmy z predaja nahrávok klesli za rovnaké obdobie o 31 %. Tieto čísla poukazujú na závažnosť vplyvu predaja na kariéru umelcov. V súčasnosti sa zdôrazňujú zisky umelcov zo živých vystúpení alebo z činností, ktoré s hudbou nesúvisia, najmä z reklám. Nesmieme však zabúdať, že ide o umelcov s vybudovanou kariérou a určitým menom na hudobnej scéne. Netýka sa to autorov, ktorí nemajú vybudovanú základňu nahrávok. Autori, za ktorými už

---

⁸ ABRAHAM. V, HRABA Z.: *Prosazovaní práv z duševného vlastníctví- učební texty, 2.díl, Sešit 2.* 2007. Elso Group

⁹ IFPI: *Digital music report 2011.* [online]. [Citované dňa 17.03.2012]. Dostupné na internete <<http://www.scribd.com/doc/50385881/IFPI-Digital-Music-Report-2011>>

stojí určité predané množstvo nahrávok v súčasnosti ľahko generujú zisky živými vystúpeniami alebo predajom rôznych tovarov nesúcich ich meno.

Piráti okrádajú bohatých umelcov, ale neuvedomujú si, že okrádajú aj nových hudobníkov, technických pracovníkov a pomocný personál. Rozhodujúcu úlohu v internetovom pirátstve hrajú sprostredkovatelia, ako je napríklad Google. Sprostredkovateľom je preto, že výsledky vyhľadávania navádzajú používateľov na stránky a siete s nelegálnou hudbou. Ďalším trendom v digitálnom pirátstve je tzv. pre-release piracy, čiže pojem, ktorý odkazuje na pirátstvo albumov alebo jednotlivých piesní ešte pre samotným oficiálnym vydaním a spustením predaja. Boj proti tomuto druhu internetového pirátstva stojí v popredí, pretože práve to najviac ohrozuje nahrávací priemysel a produkciu albumov, keďže vydanie je najcitlivejším bodom v životnom cykle albumu. Polovica celkového predaja albumu za celý jeho životný cyklus sa udeje v prvých štyroch týždňoch od vydania.

Boj proti pirátstvu

Spoločnosti, vydavateľstvá a organizácie na celom svete sa snažia aktívne bojovať proti hudobnému pirátstvu. V posledných rokoch vzniklo niekoľko iniciatív. Tento boj je ale veľmi problematický a to najmä z nasledovných dôvodov:

- Nedostatočná právna úprava ochrany duševného vlastníctva (najmä čo sa digitálnej hudby týka). Táto úprava sa medzinárodne mala zlepšiť prijatím ACTY či SOPY, ich ratifikácia sa však spájala s početnými protestmi, i odmietnutím niektorých zo zmluvných strán¹⁰
- Zložitý postih porušovateľov autorských práv. Problémom sú najmä servery, na ktoré používatelia umiestňujú nelegálny obsah. Prevádzkovatelia týchto serverov sa odvolávajú na to, že nie sú majiteľmi nelegálneho tovaru, a pridávanie takéhoto obsahu ani nemôžu ovplyvniť. Toto je však možné považovať za vysoko špekulatívne, keďže primárnym zámerom založenie serverov tohto typu je práve zdieľanie nelegálneho obsahu. (známy je prípad serveru The Pirate Bay, kde bolo v súdnom spore veľmi ťažké dokázať prevádzkovateľom portálu vinu, a teda, že server Pirate Bay svojou činnosťou napomáhal tretím osobám v trestnej činnosti podľa autorského zákona a trestného zákona vo Švédsku. Prípad dokonca stránku ešte viac spopularizoval.

Masové rozšírenie digitálneho hudobného pirátstva bolo podnetom pre vznik medzinárodných iniciatív zlepšenia právnej ochrany duševného vlastníctva. Asi najkontroverznejšou medzinárodnou multilaterálnou zmluvou týkajúcou sa ochrany autorských práv sa stala ACTA (Anti-Counterfeiting Trade Agreement) - Obchodná dohoda o boji proti falšovaniu. Zmluvnými stranami ACTY sú Japonsko, Kórea, Singapur, Maroko, Nový Zéland, Austrália, Švajčiarsko, Kanada, USA, Mexiko a EÚ a 22 členských štátov¹¹. Mimo celej zmluvy stoja krajiny BRICS. ACTA mala rozširovať a sprísňovať doterajšie štandardy z Dohody o obchodných aspektoch práv duševného vlastníctva TRIPS. Táto dohoda je viazaná na WTO. Oproti tomu, k ACTE môžu pristúpiť aj štáty, ktoré nie sú členmi WTO. Prečo vôbec vznikla iniciatíva ACTY keď už existovala dohoda TRIPS? Aj keď vo vyspelých krajinách bola autorskoprávna problematika pomerne dobre upravená, problémom sa stalo počítačové právo. V dobre prijatí TRIPS (v roku 1994) ešte internetová spoločnosť nebola natoľko rozvinutá a teda TRIPS v sebe nezahŕňala potrebnú úpravu danej oblasti. ACTA vyvolala u širokej verejnosti obavy vyplývajúce práve z niektorých kontroverzných

¹⁰ Právo duševného vlastníctva je chránené primárne na národnej úrovni (Autorský zákon) a v prípade Európskej únie aj sekundárnym právom Smernice EÚ)

¹¹ MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS OF JAPAN: *Signing Ceremony of the EU for the Anti-Counterfeiting Trade Agreement (ACTA)(Outline)*. Citované 25.11.2013. Dostupné na internete: <http://www.mofa.go.jp/policy/economy/i_property/acta1201.html>

ustanovení a z toho, že by sa mohli dotknúť každého rádového používateľa internetu, keďže mnohokrát používatelia ani nevedia, že si prezerajú či zdieľajú obsah chránený autorským právom, ktorý je na internete umiestnený nelegálne.¹²

Podľa prof. Teleca¹³ je účelom ACTY vzájomné uznanie a zladenie štandardom ochrany duševného vlastníctva medzi jej signatármi, a to pre ciele obchodné. Podľa doktora tento účel vyplýva už zo samotného názvu – Obchodná dohoda o boji proti falšovaniu. Je teda smerovaná nie proti súkromiu a už vôbec nie proti politickej slobode, ale má spadať do prostredia medzinárodného obchodu. Je potrebné zdôrazniť, že právo duševného vlastníctva vyvoláva účinky v obchode, hospodárstve a na trhu, ale nie v súkromí. To je celosvetová právna zásada duševného vlastníctva- zásada oddelenia súkromia od obchodu. Problém samotný nevzniká pri jednotlivých súkromných použitíach diela. Skutočným problémom sa stáva celospoločenské hromadné voľné využitie v súkromí.¹⁴

Ešte väčšie protesty ako ACTA zaznamenal návrh amerického zákona SOPA (Stop Online Piracy Act) pod označením H.R. 3261, predstavený Lamarom M. Smithom (Snemovňa reprezentantov, republikán, za 21. dištrikt) 26. októbra 2011. Jeho cieľom je zvýšiť schopnosť amerického práva zabrániť obchodovaniu s dielami podliehajúcimi autorským právam a taktiež falšovaniu takýchto diel. Práve SOPA je pokladaný za akéhosi predchodcu alebo inšpiráciu ACTY. Proti tomuto návrhu prebehlo niekoľko akcií. 16. novembra 2011 sa uskutočnil American Censorship Day¹⁵ (Americký deň cenzúry). Na tejto akcii internetové spoločnosti ako Google, Facebook, Twitter, Tumblr, Mozilla, Techdirt, the Center for Democracy and Technology umiestnili cez svoje logá čierny banner s nápisom STOP CENSORSHIP. Portál Wikipedia dňa 18. januára 2012¹⁶ vyradil na 24 hodín svoje anglické stránky z činnosti (tzv. Blackout- v preklade zatemnenie). Namiesto obsahu článkov sa používateľom, ktorý počas tejto doby klikli na anglickú verziu Wikipedie, zobrazil iba čierna obrazovka v textom „Imagine World Without Free Knowledge“ (Predstavte si svet bez slobodných poznatkov).

Obidva tieto návrhy vyvolali protesty aj kvôli nejasnostiam negociačného procesu. Ich negatívne prijatie verejnosťou je tiež zrejme spôsobené neistotou ich účinkov na slobodu prejavu, právo súkromnej komunikácie či všeobecne ľudské práva¹⁷ Javí sa teda ako veľmi problematické zostavenie nielen účinného právneho predpisu, ale predpisu, ktorého text by sa nedal vyložiť ako zásah do základných ľudských práv. Tu sa však potom vynára i otázka vzdelanosti a informovanosti verejnosti o správnom výklade takýchto zmlúv/zákonov. Ako riešenie proti takto negatívnym postojom spoločnosti by sme mohli vidieť otvorenú a včasnú komunikáciu.

---

¹² Napríklad čl. 3,6,27. Slovenská verzia ACTY je dostupná na

<http://register.consilium.europa.eu/servlet/driver?page=Result&lang=EN&typ=Advanced&cmsid=639&ff_COTE_DOCUMENT=12196/11&ff_COTE_DOSSIER_INST=&ff_TITRE=&ff_FT_TEXT=&ff_SOUS_COTE_MATIÈRE=&dd_DATE_DOCUMENT=&document_date_single_comparator=&document_date_single_date=&document_date_from_date=&document_date_to_date=&dd_DATE_REUNION=&meeting_date_single_comparator=&meeting_date_single_date=&meeting_date_from_date=&meeting_date_to_date=&fc=ALLLANG&srm=25&md=100&ssf=DATE_DOCUMENT+DESC>

¹³ Prof. JUDr. Ivo Telec Csc.: *ACTA nejsou akta ani akty*. Brno. 14.2.2012. Citované 25.11.2013

¹⁴ Na posúdenie zákonnosti voľného použitia umeleckých diel slúži tzv. Three - Step Test: <<http://pcf4.dec.uwi.edu/viewpaper.php?id=58&print=1>>

¹⁵ BLOOMBERG: American Censorship Day makes an Online Statement: The Ticker. [online]. Dostupné na internete: <<http://www.bloomberg.com/news/2011-11-16/-american-censorship-day-makes-an-online-statement-the-ticker.html>>

¹⁶ BBC News: Wikipedia joins blackout protest at US anti-piracy moves. Citované 23.11.2013. Dostupné na internete: <<http://www.bbc.co.uk/news/technology-16590585>>

¹⁷ ACTA: A Global Threat to Freedoms (Open Letter)". Free Knowledge Institute. Retrieved 29 January 2012.

Záver

Digitálna hudba je v súčasnosti asi najvýznamnejším sektorom hudobného priemyslu. Kým v minulosti sa hudobný priemysel spájal predovšetkým s predajom fyzických nosičov, v súčasnosti príjmy z tohto predaja klesli natoľko, že bez adekvátnej náhrady možno hovoriť o budúcom zániku hudobného priemyslu v podobe, v akej existoval doteraz. Príchodom nového fenoménu- digitálnej hudby- sa zdá, že hudobný priemysel zaznamenáva rozmach. Aj keď je rast digitálnej hudby enormný, príjmy z nej nestačia pokryť straty predaja fyzických nosičov, ktorých éra sa končí.

Veľkou prekážkou rozvoja digitálnej hudby sa zdá byť pirátstvo na internete. Je veľmi jednoduché zabezpečiť si pirátsku kópiu či stiahnuť nelegálny súbor. Postih takejto činnosti je značne problematický, a to z rôznych dôvodov (nejednotná legislatívna, zlá postihnuteľnosť páchatel'ov takejto činnosti, ako aj jej masové rozšírenie). Možno ale povedať, že pirátstvo nie je jediným dôvodom pomalého rozvoja legálneho trhu digitálnej hudby. V krajinách, ako je USA, kde je dobrý prístup k legálnym serverom s digitálnou hudbou, je miera pirátstva menšia. Preto rozšírenie činnosti takýchto platforiem (ako Spotify, Vevo a pod.) aj v ďalších krajinách môže byť spolu s potrebným vzdelávaním odpoveďou na súčasnú problematickú situáciu na trhu digitálnej hudby.

Literatúra

ABRAHAM. V, HRABA Z.: *Prosazovaní práv z duševného vlastníctví*- učební texty, 2.díl, Sešit 2. 2007. Elso Group

ACTA: *Anti-Counterfeiting Trade Agreement*. [online]. [Citované dňa 17.03.2012]. Dostupné na internete:

<http://register.consilium.europa.eu/servlet/driver?page=Result&lang=EN&typ=Advanced&cmsid=639&ff_COTE_DOCUMENT=12196/11&ff_COTE_DOSSIER_INST=&ff_TITRE=&ff_FT_TEXT=&ff_SOUS_COTE_MATIERE=&dd_DATE_DOCUMENT=&document_date_single_comparator=&document_date_single_date=&document_date_from_date=&document_date_to_date=&dd_DATE_REUNION=&meeting_date_single_comparator=&meeting_date_single_date=&meeting_date_from_date=&meeting_date_to_date=&fc=ALLLANG&srm=25&md=100&ssf=DATE_DOCUMENT+DESC>

BBC News: *Wikipedia joins blackout protest at US anti-piracy moves*. Citované 23.11.2013. Dostupné na internete: <<http://www.bbc.co.uk/news/technology-16590585>>

BLOOMBERG: *American Censorship Day makes an Online Statement: The Ticker*. [online]. Dostupné na internete: <<http://www.bloomberg.com/news/2011-11-16/-american-censorship-day-makes-an-online-statement-the-ticker.html>>

ČNS IFPI: *Internetové pirátství- návrh opatření k jeho řešení*. Kancelária ČNS OFPI Praha

EUROPEAN COMMISSION: *Cultural and Creative Industries*. Citované 28.09.2013. Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/culture/our-policy-development/cultural-and-creative-industries_en.html>

IFPI: *Digital Music Report 2011*. [online]. [Citované dňa 18.03.2012]. Dostupné na internete <<http://www.ifpi.cz/wp-content/uploads/2013/03/Digital-Music-Report-2011.pdf>>

IFPI: *Digital Music Report 2012*. [online]. [Citované dňa 18.03.2012]. Dostupné na internete <<http://www.ifpi.org/content/library/DMR2012.pdf>>

MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS OF JAPAN: *Signing Ceremony of the EU for the Anti-Counterfeiting Trade Agreement (ACTA)(Outline)*. Citované 25.11.2013. Dostupné na internete: <http://www.mofa.go.jp/policy/economy/i_property/acta1201.html>

PASSMAN D., *All you need to know about the music business*, 7th edition. New York. 2010. Rosetta book LLC. 458 strán. ISBN 9780795309762

POPELKOVÁ V., ŠTROS D., VOBORNÍK M.: *Prosadzovaní práv z duševného vlastníctví.- Učební texty. 2 díl. Sešit 1*. 2007. Elso Group

SOUKUP, J., kancelária ČNS IFPI Praha

TELEC, I.: *ACTA nejsou akta ani akty*. Brno. 14.2.2012. Citované 25.11.2013

Kontakt

Ing. Kristína Baculáková

Katedra medzinárodných ekonomických vzťahov a hospodárskej diplomacie

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska cesta 1, 852 35 Bratislava 5

Slovenská republika

kristina.baculakova@gmail

NOVÁ KVALITA SOCIÁLNO-EKONOMICKÉHO ROZVOJA NEMECKEJ SPOLKOVEJ REPUBLIKY A MOŽNOSTI VYUŽITIA JEJ POZNATKOV V KVALITATÍVNO M RASTE SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Vítězslav Balhar st.
EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE
FAKULTA MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV

Vítězslav Balhar ml.
EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE
OBCHODNÁ FAKULTA

Abstrakt

Súčasny kvalitatívny sociálno-ekonomický rozvoj Nemeckej spolkov ej republiky s prioritou vedecko-technického rozvoja priemyselných inovácií a úsilie o globálne prvenstvo v automobilovom priemysle – pri úspešnom riešení starnutia obyvateľstva – môže byť významným poučením v kvalitatívnom rozvoji Slovenskej republiky v 21. storočí.

Predložená štúdia prezentuje danú tematiku so zámermi možného využitia pozitívnych poznatkov v sociálno-ekonomickom rozvoji Slovenska.

Kľúčové slová: vedecko-technický rozvoj priemyslu, starnutie obyvateľstva, globálna konkurencieschopnosť, inovácie

Abstract

The present creativity socio-economic development in Germany – with the priorities in scientific-technical industrial global expansion and also with successful solutions in the area with aged people – can also be the very important minds in our Slovak Republic in the 21st century. The article presents this thematic with the aim of doing something progress also in our country Slovakia in the sphera in economic progress and our quality of live.

Keywords: scientific progress in industry, the area with aged people, global economic competition, innovation.

Pozitívne aspekty sociálno-ekonomického rozvoja Nemeckej spolkov ej republiky

Nemecká Spolková republika prezentuje v súčasnosti najvýznamnejšiu sociálno-ekonomickú krajinu Európskej únie aj Eurozóny. Jej podiel v tvorbe hrubého domáceho produktu Eurozóny činí takmer jednu tretinu – 28,4 %.¹

Osobitným prínosom v kvalitatívnom rozvoji globálneho sveta je jej vedecko-technický rozvoj, všestranný rozvoj globálnej konkurencieschopnosti aj vysokej technickej úrovne ako aj kvality života obyvateľstva.

Vývoj Nemecka v roku 2013 treba osobitne pozitívne hodnotiť v prekonávaní dôsledkov globálnej krízy. V súčasnosti tiež Nemecko nadobúda charakter priority

---

¹ F.A.Z., 27.3.2013, s. 10.

v prekonávaní tejto pomerne dlhej finančnej aj ekonomickej krízy v rámci Eurozóny aj Európskej únie.²

Základnou prioritou nemeckého sociálno-ekonomického rozvoja je podpora vedy, vedeckého výskumu a inovácií

Táto nemecká rozvojová stratégia sa odvíja od roku 2000 – s cieľom vyčlenenia a využitia celých 3 % hrubého domáceho produktu na financovanie rozvoja vedy, vedeckého výskumu a inovácií v každom členskom štáte EÚ.

Od roku 2010 Nemecko tieto strategické rozvojové zámery jednoznačne naplňuje. Konkrétne v roku 2012 sa nemecké výdavky na rozvoj vedy realizovali v rozsahu 53,8 mld. euro a v roku 2013 bola táto suma navýšená na 56 mld. euro.

V rámci štruktúry rozhodujúcu časť financovania rozvoja vedy realizuje podnikateľská sféra – 86 %, zvyšných 14 % je financovanie štátne: vysokých škôl a výskumných ústavov.

Ťažisko financovania rozvoja vedy spočíva v prioritě vedeckých investícií do kvality priemyselného rozvoja, jeho inováciách a zvýšení globálnej konkurencieschopnosti – osobitne nová kvalita motorových vozidiel, produkty elektroindustrie, nové kvality výrobkov v strojárstve, sféra rastu kvality chémie a farmácie.

Z hľadiska financovania $\frac{3}{4}$ nákladov nemeckej podnikovej sféry financujú nadnárodné spoločnosti s počtom zamestnancov nad 1 000 osôb.

Financovanie rozvoja vedy tak v Nemecku je plne zabezpečené v intenciách Európskej únie a táto krajina prezentuje jednoznačne prínos v rozvoji globálnej vedy vo vybraných krajinách.

Následne prezentujeme obdobné výsledky financovania vedy v ďalších krajinách globálneho sveta:³

1.	Fínsko	3,55 % HDP	5.	Island	4,38 % HDP
2.	Švédsko	3,4 % HDP	6.	Južná Kórea	4,03 % HDP
3.	Dánsko	2,99 % HDP	7.	Japonsko	3,39 % HDP
4.	Francúzsko	1,77 % HDP			
Priemer EÚ		2,06 % HDP			

Uvedené pozitíva o projekcii vývoja nemeckej ekonomiky by nemali znamenať určité spoločenské uspokojenie – ale iniciovať aktivity v riešení terajších a najmä budúcich úloh ďalšieho kvalitatívneho rozvoja nemeckej spoločnosti aj ekonomiky smerom k trvalo udržateľnému sociálno-ekonomickému rozvoju tejto krajiny.

V súčasnosti má Nemecko, ako dominantná krajina Európskej únie, svoju významnú primárnu zodpovednosť pre svoj úspešný rozvoj v súčasnom kontroverznom globálnom svete.

Základným sociálno-ekonomickým problémom budúcnosti Nemecka je jeho **demografický problém**, ktorý treba už dnes naliehavo riešiť s plnou strategickou alternatívou.

Problém spočíva v nízkej pôrodnosti nemeckých žien: konkrétne v posledných 15 rokoch pôrodnosť v Nemecku poklesla na 1,36 detí (na jednu ženu). Napríklad vo Francúzsku priemerná pôrodnosť dosahuje 2 detí. V porovnaní s Francúzskom, ktoré má 65 miliónov obyvateľov v roku 2013 – má Nemecko 81 miliónov – s projekciou trvalého poklesu počtu obyvateľstva. V konečnom dôsledku by tak Francúzsko mohlo mať väčší počet obyvateľstva ako Nemecko.

² Eurostat, EU Gemeinschaftsdiagnose, Destatis, Bundesagentur für Arbeit. 27.5.2013.

³ F.A.Z., 11.12.2013, s. 10.

K riešeniu tohto problému má už Nemecko Ministerstvo rodiny s projekciou podpory pôrodnosti – najmä rodičovstva, a to tak priamo, ako aj nepriamo úpravou pracovnej doby pre rodičov – primárne zavedením rozsiahlych skrátených pracovných úväzkov, a to aj u vysoko platených kvalifikovaných zamestnancov, kde v dôsledku tejto skutočnosti dva skrátené úväzky často vysoko presahujú plat jedného pracovného miesta (napr. firma Volkswagen).

Uvedený pokles pôrodnosti v Nemecku má celospoločenský význam a dopady na ekonomiku, najmä jej efektívnosť a ďalšie aspekty. Nemecko už prijalo strategický program riešenia do roku 2020 rozšíriť nemecký pracovný trh o 6 miliónov zahraničných pracovníkov – najmä mladých, kvalifikovaných s ich plným pracovným nasadením v špičkových efektívnych oboroch s vysokou pridanou hodnotou a vysokou globálnou konkurenčnou schopnosťou – s cieľom udržania aj ďalšieho zvýšenia svetovo uznávanej precíznosti a kvality svojej exportnej výkonnosti na celom globálnom trhu.

Ďalšou významnou strategickou kvalitatívnou rozvojovou projekciou Nemecka je prioritou **novej kvality aj kvantít rozvoja automobilového priemyslu**. Pre najbližšiu budúcnosť je globálna expanzia nemeckej značky a nadnárodnej firmy Volkswagen.

Koncern Volkswagen má už v súčasnosti v globálnom svete 100 výrobných závodov. Strategickým zámerom koncernu Volkswagen je v najbližších rokoch vybudovať ďalších 10 nových najmodernejších produkčných závodov – z toho 7 v Číne.

Realizáciu tejto rozvojovej stratégie firmy Volkswagen umožňujú súčasné vysoké zisky koncernu: 2,6 mld. euro v roku 2011, v roku 2013 až 3,6 mld. euro. V roku 2012 koncern vyrobil a predal takmer 10 milión automobilov, konkrétne 9,6 miliónov z toho 30 % realizoval na obrovskom trhu v Číne.

Strategickým cieľom koncernu Volkswagen je dosiahnuť prvenstvo v globálnej produkcii automobilov a jednoznačne predstihnúť v produkcii Japonskú aj americkú značku.⁴

Tieto skutočnosti rozvoja koncernu Volkswagen by sa mali významne odraziť aj v našich slovenských rozvojových projekciách a strategických rozvojových zámeroch – najmä pre objektívne veľmi pozitívne hodnotenia kvalitatívnych aspektov našich dlhodobých produkčných aspektov koncernu Volkswagen Slovakia.

Doteraz uvedenými aktivitami projekcií koncernu Volkswagen rozvojová stratégia Nemecka vo sfére automobilového priemyslu do roku 2020 nekončí – daná technicky veľmi vyspelá krajina má v tejto sfére podnikania aj ďalšie významné realizačné zámery.

Predovšetkým je to silný trend prechodu osobných automobilov na čiastočne už efektívny elektrický pohon.

Na tomto úseku má Nemecko veľkorosý projekt: do roku 2020 mať v prevádzke na nemeckých cestách už 1 milión automobilov s elektrickým pohonom. Konkretizáciou k splneniu tejto úlohy je skutočnosť, že už v súčasnosti v Nemecku vo veľkomestských aglomeráciách v ranných a večerných prepravných špičkách dosahujú elektromobily vyššiu efektívnosť v porovnaní s klasickým pohonom (v čase, keď automobil stojí, elektrinu vypína).

V tejto súvislosti s rozvojovou stratégiou nemeckého automobilového priemyslu treba uviesť aj stratégiu rozvoja automobilového priemyslu v USA.

Táto stratégia rozvoja automobilového priemyslu je aj prioritou globálneho kvalitatívneho rozvoja oboru v súčasnosti. Strategicky kvalitatívny rozvoj je zameraný na inú, vedecky náročnejšiu oblasť – na koncepciu automobilu bez vodiča.

Táto úloha je určite ešte obťažnejšia. Informácie z USA sú aj v tejto sfére údajne optimistické.

V rámci Európskej únie, najmä v Nemecku a Francúzsku, sa konkrétne riešia úlohy reálneho zvýšenia podielu priemyslu v rámci tvorby hrubého domáceho priemyslu Nemecka a Francúzska.

---

⁴ F.A.Z., 15.3.2013, s. 20.

Na tomto úseku riešenia je konkretizovaná stratégia: zvýšiť podiel priemyslu do roku 2020 na 20%.

V súčasnosti v ekonomike Nemecka podiel priemyslu je 16 % a vo Francúzsku dosahuje len 11 %.

Aj tieto strategické zámery a vývojové zmeny by si mali zaslúžiť našu pozornosť (pre porovnanie podiel priemyslu v tvorbe HDP dosahuje v súčasnosti v Českej republike 40 % a počet zamestnaných prezentuje 30 %).

Záverom k tejto tematike možno formulovať novú nemeckú ekonomickú rozvojovú stratégiu v projekcii **nového sociálneho trhového hospodárstva**.

Kvalitatívny rozvoj nemeckej spoločnosti aj ekonomiky musia byť založené na dôslednej globálnej súťaživosti a globálne prvotných inováciách „byť prorastovou európskou lokomotívou“.

Súčasne rozvoj a nová energetická efektívnosť by mali výrazne podporiť konkurenčné schopnosti celkového rozvoja novej kvalitatívnej úrovne nemeckého priemyslu 21. storočia.

Významné zmeny by mali podporiť v súčasnosti, aj pre budúcnosť, v rámci kvalitatívneho rozvoja priemyslu aj nemecký vzdelávací systém na všetkých stupňoch vzdelávania pre nové pracovné profesie 21. storočia – najmä pre zásadne novú kvalitatívnu 3D robotickú revolúciu s výrazne novými náročnými požiadavkami na vysoko kvalifikované pracovné sily s novou úrovňou IT znalostí.

K realizácii týchto zámerov už v súčasnosti nemecké nadnárodné firmy zorganizovali ďalšie vzdelávanie svojich odborníkov a súčasne ročne vyčlenili až 28,6 mld. euro. Dominuje tu slogan: „Kto na sieti pracuje, musí sa aj na sieti vzdelávať“ (Wer vernetzt arbeitet, muss auch vernetzt lernen).⁵

Negatívne sociálno-ekonomické aspekty vývoja spoločnosti v Nemeckej spolkovej republike

Sociálno-ekonomický vývoj v Nemecku na prelome storočí a následne na začiatku 21. storočia treba všeobecne hodnotiť pozitívne. Nemecko naďalej patrí ku krajinám jednoznačne pozitívne hodnoteným na úseku kvality života.

K pozitívam treba priradiť najmä komplex aktivít smerujúcich k vyrovnaniu kvality života rozdeleného Nemecka. Vďaka obrovským finančným nákladom možno začiatkom druhej dekády nového storočia jednoznačne konštatovať úspech v úsilí o uvedenú rovnosť v kvalite života východu – NDR – s vysokou úrovňou kvality života bývalého západného Nemecka.

Druhou podstatnou skutočnosťou v hodnotení kvality života v Nemecku – už ako celku – je stav nerovnomerného bohatnutia občanov Nemecka ako celku na začiatku tohto nového storočia.

Prvým faktorom je celkový vzostup bohatstva nemeckých občanov s tendenciou stáleho rastu bohatstva krajiny.

Významným zdrojom pomerne seriózných údajov o vývoji bohatstva globálneho sveta aj v ďalšom podrobnejšom členení podáva už štvrtý raz významná švajčiarska banka Die Schweitze Grossbank Credit Suisse vo svojej publikácii Global Wealth Report 2013.⁶

Na základe prezentovaných údajov v tejto publikácii Nemecko zaujíma v globálnom svete čestné štvrté miesto v poradí najbohatších krajín sveta – po USA, Japonsku a Francúzsku.

Švajčiarsko prezentuje v roku 2013 celkové bohatstvo sveta 240,9 biliónov USD a jeho nárast pre rok 2018 na 334,6 biliónov USD. Pre rok 2013 publikácia uvádza

---

⁵ F.A.Z., 17.10.2013, s. 11.

⁶ F.A.Z., 10.10.2013, s. 17.

v Nemecku 1,7 milióna dolárových milionárov. Ich počet by sa mal v roku 2018 rozšíriť až na 2,5 miliónov – čo predstavuje cca 3 % obyvateľstva Nemecka.

Základným problémom bohatstva v Nemeckej spolkovej republike je však obrovský nepomer v jeho rozdelení medzi jednotlivými občanmi krajiny.

Konkrétne údaje sú takéto:⁷

- prvých 10 % najbohatších Nemcov vlastní 53 % celkového bohatstva krajiny,
- ďalších 40 % stredne bohatých vlastní 46 % bohatstva krajiny,
- zostávajúcich chudobných 50 % obyvateľstva Nemecka vlastní len posledné 1 % bohatstva tejto bohatej európskej krajiny.

Záverčné hodnotenie: Nemecko prezentuje skutočnosť obrovskej nerovnosti vo vlastníctve a rozdelení bohatstva krajiny.

Obdobná situácia s uvedeným obrovským nerovnomerným problémom nespravodlivého rozdelenia bohatstva je aj skutočnosť celého globálneho sveta 21. storočia. Daný stav treba považovať za jednu z významných hrozieb budúcnosti globálneho sveta!

Návrh odporúčaní slovenským subjektom k ich aktivitám v smere využitia nemeckých pozitívnych opatrení

▪ Sféra štátnej správy SR

- Uskutočniť odborné konzultácie s cieľom získať informácie v smere rozvojových stratégií v oblasti základného výskumu a osobitne v aplikovanom výskume.
- Umožniť konzultácie odborníkom Ministerstva školstva v smere zámerov skvalitnenia vzdelávacieho systému v Nemecku.
- Konzultovať informácie o obsahu ďalšieho vzdelávacieho školiaceho systému vysokokvalifikovaných odborníkov z praxe v oboroch IT technológií.

▪ Sféra vysokých škôl – Ekonomická univerzita, Slovenská vysoká škola technická

- Konzultovať zábery kvalitatívnych zmien odbornej výučby IT, kvalitatívnych zámerov technických inovácií, nových výrobných postupov a energetických vývojových smerov rozvoja priemyselnej výroby, rastu produktivity práce a globálnej konkurencieschopnosti.
- Konzultovať nové kvalitatívne poznatky v budovaní globálnych integračných zámerov medzi Európskou úniou a zoskupením NAFTA – Zóna voľného pohybu tovarov.
- Konzultovať strategické zábery upevňovania, stability a novej úrovne efektívnosti vo sfére finančných vzťahov, úverových stratégií a sféry globálnej finančnej stability.
- Konzultovať projekcie sociálno-ekonomickej stability vo vývoji integračných zoskupení, tiež vo sfére vzájomných vzťahov jednotlivých štátov.
- Konzultovať tematiku spoločného úsilia v smere tvorby podmienok rastu kvality života v globálnej sfére.
- Konzultovať spoločné postupy v realizácii zámerov ochrany životného prostredia a trvalo udržateľného vývoja planéty Zem.

---

⁷ F.A.Z., 10.9.2012 s. 11

Literatúra

1. BALHAR, V. 2011. *Dejiny svetového hospodárstva*. Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM, 2011, 230 s. ISBN 978-80-225-3267-0.
2. CAMERON, R. 1996. *Stručné ekonomické dejiny sveta*. Praha: Victoria Publishing, 1996.
3. DUDÁŠ, T. 2001. *Svetová ekonomika – sektorový aspekt*. Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM, 2001.
4. FERGUSON, N. 2005. *Colossus, vzostup a pád amerického impéria*. Praha: Nakladateľství Dokořán, 2005.
5. HARENBERG, B. 1995. *Kronika ľudstva*. Bratislava: Fortuna Print, 1995.
6. IVANIČKA, K. 2006. *Globalistika*. Bratislava: Iura Edition, 2006, 283 s.
7. IVANIČKA, K. 2010. *Overcoming Crisis – Creation of the New Model for Socioeconomic Development of Slovakia*. Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM, 2010.
8. KUNEŠOVÁ, H., CIHELKOVÁ, E. 2006. *Světová ekonomika, nové jevy a perspektivy*. Praha: C. H. Beck, 2006.
9. KRUGMAN, P. R. 1992. *Strategic Trade Policy and New Economics*. London – Cambridge: MIT Press, 1992.
10. LIPKOVÁ, Ľ. 2009. *Svetová ekonomika*. Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM, 2009.
11. LIPKOVÁ, Ľ. 2001. *Medzinárodné hospodárske vzťahy*. Bratislava: Vydavateľstvo Sprint, 2001.
12. LIPKOVÁ, Ľ. 2010. *Medzinárodná ekonómia. Ekonomické teórie*. Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM, 2010.
13. LYSÁK, Ľ. 2010. *Postavenie a perspektívy Indie vo svetovom hospodárstve*. Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM, 2010.
14. PARKIN, M. 1990. *Economics*. Ontario: Addison-Wesley Publication Co. 1990.
15. STANĚK, P. 2005. *Fakty a mýty globalizácie*. Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM, 2005.
16. ZAKARIA, F. 2010. *Postamerický svet*. Praha: Academia, 2010.
17. ZAKARIA, F. 2012. *Budoucnost svobody. Neoliberální demokracie v USA i ve světě*. Praha: Academia, 2012.
18. ZAPLETAL, V. 2000. *Medzinárodná environmentálna politika*. Bratislava: Fakulta managementu, 2000.

Časopisy

Ekonomická revue FMV, EU v Bratislave, 2010, 2011, 2012, 2013

Euro, Bratislava, 2010, 2011, 2012, 2013

Hospodářské noviny, Praha, 2011, 2012, 2013

Hospodárske noviny, Bratislava, 2011, 2012, 2013

National Geographic, Praha, 2010, 2011, 2012, 2013

Trend, Bratislava, 2010, 2011, 2012, 2013

The Economist, London, 2011, 2012, 2013

The Wall Street Journal, Europe, 2011, 2012, 2013

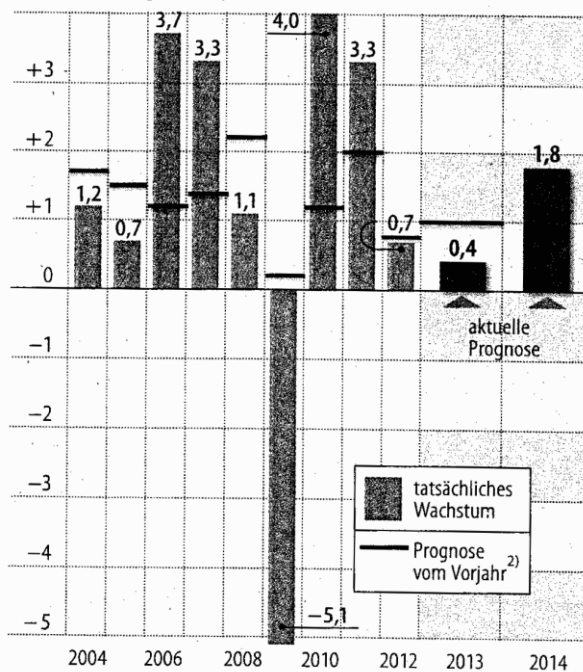
Frankfurter Allgemeine Zeitung, 2011, 2012, 2013

Príloha

UKAZATELE VÝVOJA NEMECKA 1992 -2004 - 2014

BIP-Wachstum in Deutschland

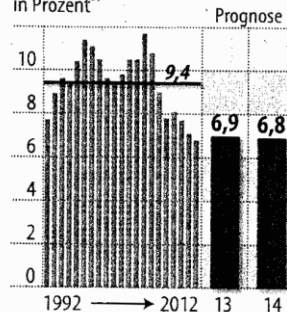
reale Veränderung zum Vorjahr in Prozent¹⁾

1) Ursprungswerte. 2) Herbstgutachten 3) In Prozent ziviler Erwerbspersonen

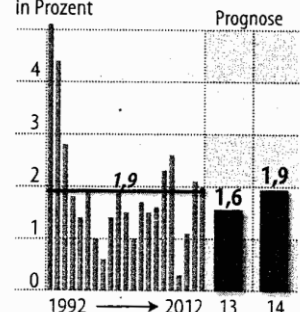
Arbeitslosenquote

in Prozent³⁾

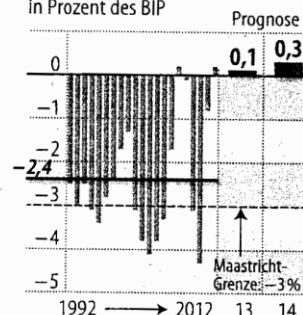
Inflationsrate

in Prozent

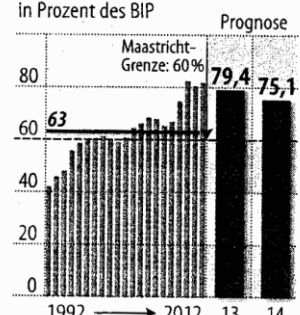
Finanzierungssaldo

in Prozent des BIP

Staatsschuldenquote

in Prozent des BIP

Quellen: Projektgruppe Gemeinschaftsdiagnose, Destatis, Bundesagentur für Arbeit/F.A.Z.-Grafik Niebel/Brockner

Kontakt

Vítězslav Balhar, prof. Ing. CSc.

Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1
852 35 Bratislava
Slovenská republika
e-mail: balhar@euba.sk

Vítězslav Balhar, Ing. PhD.

Katedra marketingu
Obchodná fakulta
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1
852 35 Bratislava
Slovenská republika
e-mail: balhar@euba.sk

VIAC AKO LEN RAZANTNÝ HOSPODÁRSKY RAST – PERSPEKTÍVY PRE TRVALÝ BLAHOBYT V ÁZII

Michal Beňo

VYSOKÁ ŠKOLA V SLÁDKOVIČOVE
FAKULTA VEREJNEJ POLITIKY A VEREJNEJ SPRÁVY

Abstrakt

Cieľom tohto príspevku je poskytnúť v úvode stručnú genézu budúcnosti. Nasleduje všeobecná charakteristika kontinentu Ázia, od geografickej, demografickej, kultúrnej až po sociálnej. Ázia ako hospodársky zázrak ovplyvňuje celý náš svet, ekonomiku a politiku ba dokonca kultúru. Otázkou ale zostáva ako bude vyzerat' jej budúcnosť vo svetovej konkurencii a čo jej budúcnosť prinesie.

Kľúčové slová: budúcnosť, Ázia, hospodársky zázrak a rast, ázijské tigry, HDP, blahobyt

Abstract

The main purpose of this paper at the beginning is to provide you briefly the genesis of the future. Follow general characteristic of Asia, from geographic, demographic, culture until social. Asia as economic miracle influences the whole world, economic and politic even the culture. The question is how the future of this continent will look like in world competition and what the future will bring.

Key Words: future, Asia, economic wonder and growth, Asia tigers, GDP, economic well-being

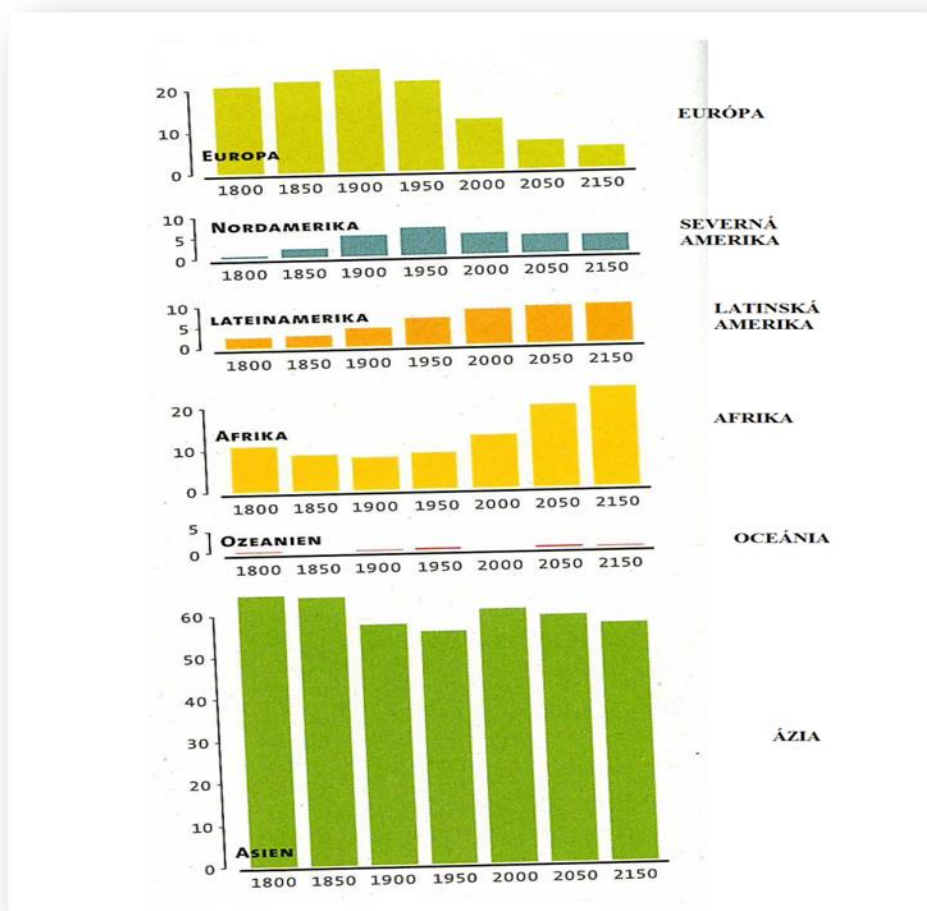
Úvod

Hovorí sa, že všetci ľudia sú futuristi. V skutočnosti má človek jedinečnú schopnosť vymýšľať nápady, robiť plány a úlohy, aby vízie zmenil v skutočnosť. Rovnako by sme mohli tvrdiť, že všetci ľudia sú historici, zdravotníci, psychológovia alebo kňazi. Konečne má väčšina z nás predstavu o minulosti, niektorí sa starajú o chorých bližných, interpretujú konanie druhých, modlia sa a utešujú. I tak sa väčšina z nich radšej spolieha na mienku a rady profesionálnych historikov, zdravotníkov, psychológov alebo kňazov. Najväčšiu časť ich existencie na tejto zemi prežili ľudia vo svete, kde minulosť, prítomnosť a budúcnosť boli v zásade jedno. Nikto sa nepýtal dieťaťa: čím by chcel byť, až budeš veľkým? Človek nemal jednoducho žiadnu voľbu: išlo sa v šlapajách matky alebo otca, rovnako ako to robili oni po svojich rodičoch. Ohľadom jednotlivých osudov boli kladené otázky na veštkyňu, ale spoločnosť ako celok a úloha jednotlivca v spoločnosti sa z generácie na generáciu takmer nemenili. Pokiaľ sa človek pýtal, čo prinesie budúcnosť, bolo najlepšie sa držať príkladmi predkov, ako to bolo najstaršími zaužívané a naučené. Inovácie boli takmer nepredstaviteľné, boli považované za nebezpečné a boli odmietané. Neskôr sa začala presadzovať nová predstava o svete, najskôr v Európe 17., 18. a 19. storočia a nakoniec na celom svete. Táto skutočnosť sa stala známou pod pojmom vedecko-technologická revolúcia: boli objavené nové krajiny, v ktorých mali ľudia iné spôsoby správania sa. Teleskopy, mikroskopy otvorili pohľad na nové dimenzie, ktoré zostávali ľudskému oku uzatvorené. Nové technológie umožňovali nové aktivity. Z budúcnosti sa stalo niečo viac, než len pokračovanie minulosti. Myšlienky pokroku prekvytali, a v niektorých ľuďoch sa zrodila viera, že ich život sa s každým dňom a v každom ohľade zlepšuje a že ich deti a vnúčatá budú mať jedného dňa lepší život.

Ázia je veľká

Ázia na nás robí dojem v každom pohľade. Okolo 30 percent celkového zemského povrchu zeme pripadá na Áziu, a tým pádom patrí k najväčším kontinentom na svete. Ázia siaha od pobrežia Čierneho mora na západe až po východný špic Sibírska a od Arktického oceánu na severe až po ulice Torres, ktoré delí Novú Guineu od Austrálie. Avšak tento kontinent nie je len veľkým, ale aj bohatým. Má obrovský výskyt nerastov a veľké množstvá agrárnych surovín. Bezpochyby jeho najcennejším zdrojom je jeho nesmierne veľká populácia s veľkým pracovným ethosom. Žije tu takmer štyri miliardy ľudí, čo tvorí okolo 60 percent svetovej populácie. (Vid' obr. č. 1) Tri zo štyroch najľudnatejších krají zeme sa nachádza v Ázii, približne 1,4 miliárd v Číne, 1,1 miliárd v Indii a 230 miliónov v Indonézii.

Obr. č. 1: Podiel svetového obyvateľstva v percentách.

Okrem toho sa tento kontinent vyznačuje obrovskou kultúrnou rôznorodosťou. V 48 nezávislých štátoch kontinentu sa rozpráva viac ako 2,100 rôznymi jazykmi, kde sa nachádzajú i štyri najväčšie náboženstvá, a to budhizmus, katolicizmus, hinduizmus a islam. Z toho dôvodu môže byť tento kontinent hrdý na svoje kultúrne dedičstvo, ktoré sa neustále zapisuje do histórie. Tam kde predtým existovali viditeľné extrémne rozdiely v chudobe a bohatstve, dnes vzniká majetná stredná vrstva, ktorá ovplyvňuje spoločnosť nielen ekonomicky, ale aj politicky. Krajiny ako Singapur, Taiwan, Korea a Japonsko takmer skoro odstránili chudobu v ich územiach a krajiny ako Čína a India tento trend dohľadujú.

Ázijský hospodársky zázrak.

Každý čitateľ novín, vodič či zákazník supermarketu vie, akí úspešní sú Ázijci vo svetovej konkurencii. Čínska spotrebná elektronika, autá z Kórey, indické Call-centrá a japonské roboty to je len časť zoznam produktov, ktoré sa u nás v Európe, ale aj vo svete udomácnili a stále sa rozširujú. Ak sa pozrieme na trblietavé metropole a prekypujúce sa národné hospodárstava, sotva pochopíme, že Japonsko, Čína a východné ázijské tigre (medzi ne patrí Indonézia, Filipíny, Thajsko a Malajzia) boli pred šesťdesiatimi rokmi na začiatku ich zotavenia po zničení druhovou svetovou vojnou a nasledujúcimi dôsledkami Studenej vojny. Celé mestá ležali v troskách, utečenci sa sťahovali z jednej do druhej krajiny, potraviny boli obmedzené až nedostačujúce. Ľudia vedení tradičnými ázijskými hodnotami, zobrali do svojich rúk namáhavú úlohu, jednalo sa o milióny podnikov a maloobchodníkov, aby ich život a ich podniky znovu vybudovali a smelé plány boli realizované. V súčasnosti patria východné a južné ázijské krajiny medzi najpokrokovejšie na svete a India sa pomaly medzi ne dostáva. Čína a Japonsko vybudovali dôležitú astronautiku a majú dostatočnú satelitnú kapacitu a stoja len blízko ku komerčnej produkcii lietadiel. V Thajsku sa rozvíja svetový automobilový priemysel. Vývoj počítačového softwaru spolu jeho systémami sú v rukách Indie. Koreánske podniky sú na svetovom rebríčku technológie monitorov pre televízor a počítače.

Bude Ázia ďalej rásť?

Či ázijské národné hospodárstvo vo svetovej konkurencii môže spoločne s ostatnými držať krok, nie je rozhodujúcou otázkou, pretože to už dávno dokázali. Otázkou je, či si udržia svoju aktuálnu silnú rastúcu dynamiku dlhodobo. Podľa môjho názoru znie odpoveď „áno a nie“. Sú enormné obchodné nerovnováhy, ktoré stoja za rastom ázijského národného hospodárstva, pre ďalších päťdesiat rokov pevné? Myslím si, že nie. Určite príde k odbúraní tejto nerovnováhy medzi Áziou a zvyškom sveta, to ale neznamená, že regionálny rast stratí na dôležitosti, som presvedčený, že k tomuto nepríde. HDP (hrubý domáci produkt¹) nie je výsledkom len dovozov a vývozov, ale i investície hrajú dôležitú rolu. Ako sa pozrieme na krajiny ako Čína, India, Kórea, Thajsko alebo Indonéziu je možné vidieť masívne investovanie do infraštruktúry, vzdelania a priemyselnej produktivity. Som si istý, že tieto aktivity predstavujú začiatky najdôležitejšieho transformačného procesu. Ázijské krajiny využívajú kapitál, ktorý nahromadia exportnou obchodnou politikou a tým ho využijú na posilnenie domácej ekonomiky. Táto reštrukturalizácia kapitálu ma mnohé pozitívne dôsledky, predovšetkým ale podporujú vznik kúpyschopnú strednú vrstvu. Len počas posledných troch rokoch sa zdvojnásobil počet čínskych občanov, ktorí zarábajú 12.500 USD za rok z 250 miliónov na 500 miliónov. Pokiaľ Aziati majú peniaze, používajú ich na dve veci, a to, že ich sporia a míňajú. Čím viac kúpyschopných ázijcov existuje, tým viac sa môže šetriť a míňať v regióne. Obe aktivity podporujú trvalý hospodársky rast. Jediné nebezpečenstvo, ktoré vidím, jestvuje v tom, že Aziati sa vzdajú svojej tradičnej finančnej opatrnosti. Konzum je jeden z dôležitým hnacím motorom rastu, ale pokiaľ spotrebiteľ šľahá cez povrazy a veľa konzumuje, môže to ohroziť ekonomiku. Tu je dôležité nájsť správny balans, ktorý určite nebude ľahké nájsť. Verí sa, že práve tradičné ázijske zjednotené šetrenie krajín ako je v Číne, Indii, Singapúre a Kórey budú pomáhať hospodárstvu bez vysokého sa zadlžovania sa na tejto komplikovanej ceste.

---

¹ Je súhrn trhovej hodnoty všetkých tovarov a služieb vyprodukovaných v danej ekonomike za určité obdobie (obvykle 1 rok) výrobnými faktormi nachádzajúcimi sa na území príslušnej krajiny bez ohľadu na to, kto je vlastníkom výrobných faktorov.

Tvorba dôvery.

Jeden z rozdielov medzi ázijskými a európskymi podnikmi alebo severoamerickej konkurencie leží v náklonosti ázijských firiem, pretože majú svoju logistiku a dodávateľské reťazce vo vlastnej ríži podniku. Čiastočne je to spôsobené chýbajúcej nedôvere v extérnych poskytovateľoch služieb, čiastočne ale aj tým, že podinky podceňujú komplexnosť moderného reťazcového procesu.

Čo prinesie budúcnosť.

V posledných 50 a 60 rokoch sa ázijské podniky zo Západu toho veľa naučili, predovšetkým o význame flexibility a inovácie² a to čo sa naučili, extrémne dobre použili. Opakom je ale, že svet sa učí od Ázie, kde práve hlboko zakorenené hodnoty ako rodina, vzdelanie a šetrnosť kladú do stredu pozornosti každého z Aziatov, ktoré vo svete nachádzajú pozornosť. Tieto vzájomné hodnotové výmeny prichádzajú všetkým len k dobru, da sá povedať, že všade. Prajem si, aby ostatný svet, svoje rodiny, vzdelanie a šetrnosť vysoko vážil, tak ako to robia Ázijci, pretože dnes v období krízy inú možnosť mať nebudeme. Úlohou by malo byť inovatívne uvažovať a byť schopný využiť všetky šance, ktoré sa nám naskytujú. V tomto zmysle verím v budúcnosť sveta, ktorá leží v Ázii a naopak.

Kontakt

Bc. Michal Beňo

Fakulta verejnej politiky a verejnej správy
Vysoká škola v Sládkovičove
Richterová ulica 1171, 925 21 Sládkovičovo
Slovensko
michi.beno@gmail.com

---

² Pojmom *inovácia* v širšom slova zmysle sa rozumejú všetky nové veci na danom území. V užšom slova zmysle sa inováciou rozumejú idey ponímané ľuďmi ako nové. Inovácia sa šíri ako informácia o „novotách“. Do oblasti spoločenských vied (predovšetkým geografie), v zmysle štúdia difúzie inovácie, preniká táto koncepcia po 2. svetovej vojne.

KORELAČNÍ ANALÝZA PRECEDENCÍ EKONOMICKÝCH VELIČIN

Josef Botlík, Milena Botlíková, Elena Mielcová

SLEZSKÁ UNIVERZITA V OPAVĚ
OBCHODNĚ PODNIKATELSKÁ FAKULTA V KARVINĚ

Abstrakt

Analyzovat různé stavové a tokové veličiny nezávisle na jednotkách lze pomocí precedenční analýzy. Princip spočívá ve stanovení nárůstů a poklesů hodnot na vybraném časovém nebo prostorovém intervalu (hledání gradientů). Na základě nárůstu hodnot lze v systému stanovit precedence a tak nalézt předchůdnosti vybraných prvků (například regionů) pro zvolenou veličinu. Srovnáním funkčních závislostí mezi precedencemi lze prokázat vzájemnou závislost sledovaných veličin i tam, kde při klasických metodách není závislost zřejmá.

Výsledky uvedené v příspěvku jsou součástí obsáhlejšího výzkumu a demonstrují použití metody na konkrétních ekonomických veličinách, zaměstnanosti, míře nezaměstnanosti, počtu zaměstnaných osob a dalších. Součástí výzkumu je i prokázání korelací mezi precedencemi veličin, existuje-li korelační závislost u příslušných veličin.

Klíčová slova: disponibilní důchod, zaměstnanci, zaměstnanost, míra nezaměstnanosti, uchazeči o zaměstnání, průměrná mzda, minimální mzda, precedence, incidence, korelace

Abstract

Through the precedential analysis various stocks and flows can be analysed. The principle consist on determining growth and decrease values in selected time period or in selected geographical area (also known as gradient search). The precedencies can be set on the basis of the particular value growth which enables to reveal predecessors of selected elements (e.g. regions) in case of the particular indicator. Any mutual dependencies between examined indicators can be found by a comparison of functional dependencies between the precedencies. This way can be found the dependencies which cannot be revealed by the classical methods. The article contains the results which form part of a more comprehensive research and demonstrate using the method in case of the specific economic indicators such as unemployment rate, inflation rate, number of employees, etc. The research also deals with revelation and examining any correlations between precedence of the indicators.

Key Words: disposable income, employees, employment, unemployment rate, job seekers, average wage, minimal wage, precedence, incidence, correlation

Úvod

Sledování vývoje ekonomických veličin a souvislostí mezi nimi je poměrně běžné. Klasické formy analýzy mají omezené možnosti a je nutné hledat nové analytické nástroje, které umožní nalezení nových souvislostí a vazeb. Jednou z alternativních metod je precedenční analýza. Tento příspěvek ukazuje výsledky aplikovaného výzkumu, ve kterém byla ověřována existence korelace u precedencí sledovaných vybraných veličin. Cílem práce je prokázání korelace u precedencí veličin, u kterých je zřejmá vzájemná závislost. Příspěvek

je součástí výstupů výzkumu prováděného na základě grantu SGS 5/2013¹. Vlastní aplikovaný výzkum byl prováděn u veličin „čistý disponibilní důchod domácností na 1 obyvatele“², „zaměstnané osoby - zaměstnanci (osoby)“, „zaměstnané osoby - zaměstnanost celkem (osoby)“, „míra registrované nezaměstnanosti (%)“, „uchazeči o zaměstnání (osoby)“, „průměrná hrubá měsíční mzda“ a „minimální mzda“ členěných na regionální úrovni podle metodiky ESA (Evropský systém účtů), klasifikace NUTS – jednotné klasifikace územního členění Evropské unie NUTS 3 – kraje. Výchozí jednotkou pro stanovení hodnotících intervalů byla zvolena úroveň minimální mzdy, jako nástroje stimulace nebo stagnace ekonomické prosperity regionu.

Precedenční analýza

Precedenční analýza³ vychází z teorie grafů a klasické systémové analýzy, porovnává změny v bezprostředně souvisejících prvcích, je založená na sledování toků analyzovaných veličin v čase nebo prostoru a hledání předchůdností (precedencí) v těchto tocích.

Stanovení systémových vazeb a jejich orientace umožní přepis reálného problému do incidenčních a precedenčních matic. Nad množinou precedenčních matic jsou prováděny základní systémové operace. Na základě těchto operací můžeme stanovit množinu precedentů k vybranému prvku (sledovanému regionu), množinu precedentů k množině vybraných prvků, existenci precedencí násobné délky mezi dvěma prvky a frekvenci výskytu precedencí násobné délky mezi dvěma prvky.

Matematický aparát a metodologii detailně popsal například Borje (1981), Bakshi (2008) nebo Diestel (2005), v rámci České republiky např. Unčovský (1991).

Incidenční a precedenční matice

Binární incidenční matice má pro každý prvek systému nebo vazbu systému definován právě jeden řádek a sloupec. Hodnota prvku matice je „1“ nebo „0“ podle toho, existuje-li vazba mezi řádkovým a sloupcovým objektem (prvkem, vazbou).

Srovnáním hodnot veličin v jednotlivých prvcích systému jsou podle množiny kritérií (například změna hodnoty k hodnotě na počátku intervalu, změna ke konci intervalu, odchylka od průměru apod.) stanoveny nárůsty nebo poklesy hodnot dané veličiny mezi incidujícími prvky.

Binární precedenční matice má pro každý objekt (prvek, vazba) definován právě jeden řádek a sloupec, prvek matice má hodnotu „1“ v případě, že řádkový objekt je předchůdcem (ve smyslu toku sledované veličiny) sloupcového objektu.

Maticové výpočty umožňují sledovat především „sílu“ změn vybrané veličiny v příslušném prvku ve srovnání s bezprostředním okolím (počet prvních precedencí udává počet nebo četnost existujících předchůdností daného prvku vzhledem k objektům s definovanou vazbou) nebo „dosah“ změn v okolí (násobné precedence udávají délku cest mezi prvky s vazbou, na kterých je hodnota veličiny neklesající (nerostoucí)).

---

¹ SGS 5/2013 Precedence Analysis of Selected Parameters Influencing Interaction Between Traffic Infrastructure and Regional Expansion, grant Slezské univerzity v Opavě, Obchodně podnikatelské fakulty v Karvině.

² Viz kapitola Datové podklady

³ Širší použití této metody – viz Botlík, Botlíková, Palová (2013), Botlík, Botlíková, Andryšek, (2013), Andryšek, Botlík (2013), Botlík, Botlíková (2013), (2012, a,b.), Botlík (2012)

Korelace

Korelace udává vzájemný vztah mezi dvěma procesy nebo veličinami (vyjadřuje sílu statistické závislosti). Pokud se mění jedna veličina a mění se korelativně i druhá, je pravděpodobné, že na sobě závisejí.

Pro měření síly závislosti se používá Paersonův korelační koeficient ρ , který nabývá hodnot -1 až $+1$.

Obecně platí, za dodržení dalších podmínek, že je-li korelační koeficient v absolutních hodnotách mezi $0,45$ až 1 , veličiny korelují, existuje u nich tedy závislost.

Pro korelační koeficient platí, že nabývá-li hodnot od -1 do $+1$, jedná se o lineární vztah. Korelační koeficient není závislý na jednotkách původních proměnných, je bezrozměrný, je platný pouze v rozmezí daném použitými daty. Korelační koeficient výrazně odlišný od nuly není důkazem funkčního vztahu proměnných.

Model

Pro analýzu byl definován systém, jehož prvky jsou kraje ČR. Vazby pro incidenční matici jsou dány sousedností krajů. Pro systém je jako okolí definované území mimo ČR, vazba na okolí je definovaná sousedností kraje a okolí. Seznam krajů a číslování sloupců a řádků matic odpovídá údajům z tabulky 1.

Tabulka 10 Incidenční matice krajů ČR

		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Praha	1	1														
Středočeský	2	1		1	1		1	1	1	1	1					
Jihočeský	3		1		1						1	1				1
Plzeňský	4		1	1		1	1									1
Karlovarský	5				1		1									1
Ustecký	6		1		1	1		1								1
Liberecký	7		1				1		1							1
Královéhradecký	8		1					1		1						1
Pardubický	9		1						1		1	1	1			1
Vysočina	10		1	1						1		1				
Jihomoravský	11				1					1	1		1	1		1
Olomoucký	12									1		1		1	1	1
Zlínský	13											1	1		1	1
Moravskoslezský	14												1	1		1
okolí	15			1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1

Pro každou veličinu byla vypočítána změna hodnoty v daném období vzhledem k počátečnímu roku intervalu. Na základě této hodnoty byla vytvořena pro každou veličinu a pro sledovaný časový interval precedenční matice.

Aplikační prostředí

Celkem bylo sledováno dvacet základních časových intervalů pro 6 veličin, vypočítáno bylo tedy 120 precedenčních matic. Dále byly pro každou precedenční matici vypočítány mocniny do řádu 8 (všechny matice s devátou mocninou jsou nulové). Takto bylo vypočítáno 960 precedenčních matic o mocninách 1-8.

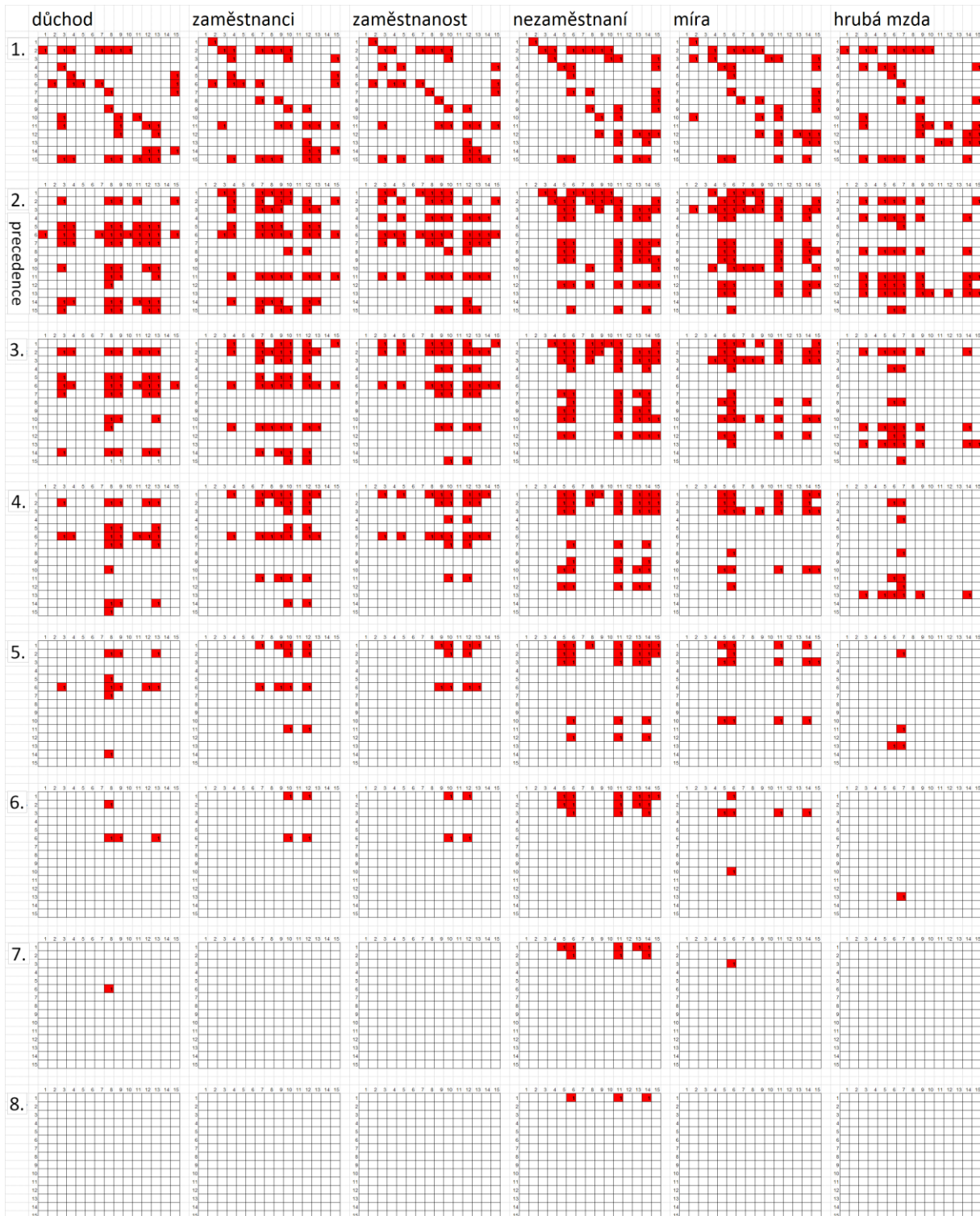
Pro každou mocninu (tj. délku precedence), vybraný časový interval a veličinu byly sledovány počty precedencí příslušných délek pro kraje. Dále byly pro každou veličinu zjištěny průměrné počty precedencí, maximum, suma a medián.

Následující tabulky 2-4 ukazují schematicky matice druhých až osmých precedencí veličin v pětiletých intervalech 2003-2007 (včetně), 2007-2011 a datově rozšířeném desetiletém intervalu 2003-2012.

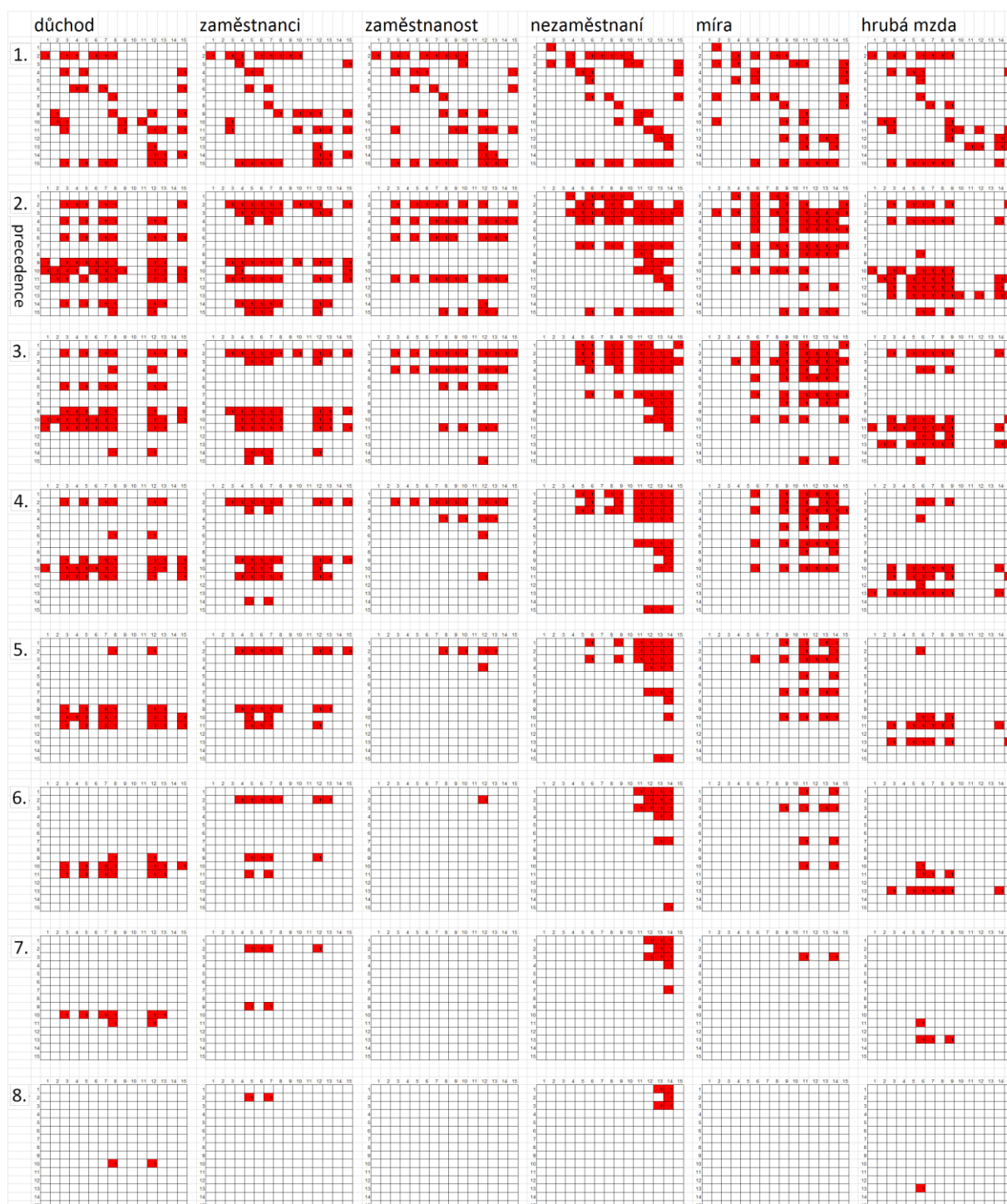
Tabulka 2 Precedenční matice před rokem 2007

Tabulka 3 Precedenční matice po roce 2007

Tabulka 4 Precedenční matice – interval 2003-2012

Pro každou veličinu a interval byly spočítány počty precedencí všech existujících délek. Počty těchto precedencí za kraje byly srovnávány mezi jednotlivými veličinami a byla hledána korelace. Pro výpočty byl vytvořený model, který počítá koeficienty korelace a zobrazuje průběhy sledovaných srovnávaných veličin.

Datové podklady

Data jsou převzata a extrahována z Databáze regionálních účtů Českého statistického úřadu⁴ a Databáze regionálních časových řad Českého statistického úřadu⁵.

Tabulka 11 Použitá báze dat a jejich značení v dalším textu

veličina	databáze	Označení v grafech
Čistý disponibilní důchod domácnosti na 1 obyvatele	REG_ČDDD_O	D
Zaměstnanci (osoby)	REG_ZAMCI	Z1
Zaměstnanost celkem (osoby)	REG_ZAM	Z2
Míra registrované nezaměstnanosti (%)	neoznačená	M
Uchazeči o zaměstnání (osoby)	neoznačená	N
Průměrná hrubá měsíční mzda podle místa pracoviště ⁶	neoznačená	H

Podkladem pro segmentaci dat (vytvoření intervalů pro analýzu) byl přehled o vývoji částek minimální mzdy. Minimální mzda měla do roku 2007 rostoucí tendenci, po roce 2007 stagnovala. Z tohoto důvodu byla data dalších veličin segmentována do intervalů (2003-2007 a 2007-2011), tyto intervaly byly postupně doplněny o dílčí podintervaly a upraveny (zkráceny, prodlouženy) podle dostupnosti dat.

Výsledky

Při analýze bylo provedeno srovnání pro 10 časových intervalů před rokem 2007 a 10 časových intervalů po roce 2007. Sledovanými intervaly byly intervaly 2003-2004, 2003-2005, 2003-2006, 2003-2007, 2004-2005, 2004-2006, 2004-2007, 2005-2006, 2005-2007, 2006-2007, 2007-2008, 2007-2009, 2007-2010, 2007-2011, 2008-2009, 2008-2010, 2008-2011, 2009-2010, 2009-2011, 2010-2011. Dále byly sledovány dva základní intervaly 2003-2007 a 2007-2011. Výsledky byly rovněž srovnány s dlouhými intervalem 2003-2012 a 1995-2012. (viz tabulka 9).

Ve všech analyzovaných intervalech byly zjišťovány korelace D-Z1, D-Z2, D-N, D-M, D-H, Z1-Z2, Z1-N, Z1-M, Z1-H, Z2-N, Z2-M, Z2-H, N-M, N-H, M-H, provedeno bylo tedy 15 srovnání pro každý interval. Korelace byla vždy dále zjišťována pro precedence 1-8, max, sum, medián a průměr (12 sledovaných hodnot). Celkem tedy bylo provedeno v této analýze 20x15x12 korelačních srovnání, tj. bylo provedeno 300 výpočtů pro 12 hodnot, celkem 3600 výpočtů. Korelace byly zjištěny u 161 intervalů z 300. Celkově bylo z 3600 výpočtů 765 vyznačujících korelací⁶.

Primární podklady – analýza precedencí

Precedence před rokem 2007 (tabulka 2).

Disponibilní důchod: lze vysledovat poměrně rozsáhlý počet precedencí pro Karlovarský, Ústecký a Liberecký kraj, a to až do délky 6 (u Karlovarského kraje 7). Značný počet precedencí vykazuje i Praha, u kratších precedencí (délky 3-4) dále Středočeský, Jihočeský a Olomoucký kraj. V těchto krajích tedy došlo k poměrně razantnějším změnám, než u ostatních krajů, přičemž u Karlovarského kraje lze nalézt dvě cesty (Zlínský-Karlovarský a Pardubický-Karlovarský), kde lze šestkrát přejít mezi sousedícími kraji a stále bude hodnota disponibilního důchodu růst (precedence délky 7). Poměrně zajímavý je fakt, že Vysočina

⁴Ukazatele v regionálním členění, dostupné na

[http://apl.czso.cz/pll/rocnka/rocnkavyber.volba?titul=Ukazatele%20v%20regionálním%20členění&mypriznak=RC&typ=2&proc=rocnka.presmsocas&mylang=CZ&jak=4](http://apl.czso.cz/pll/rocenka/rocnkavyber.volba?titul=Ukazatele%20v%20regionálním%20členění&mypriznak=RC&typ=2&proc=rocnka.presmsocas&mylang=CZ&jak=4), online 30.7.2013

⁵ Časové řady vybraných ukazatelů v jednotlivých krajích od roku 1993, dostupné na http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/regionalni_casove_rady, online 30.7.2013

⁶ Tabulka korelací: Andryšek, Botlík (2013),

není pro žádný kraj precedentem, nesousedí tedy s krajem, který by měl větší změny disponibilního důchodu.

Zaměstnané osoby: U této veličiny je patrný značný počet sukcedencí (následností) u Středočeského kraje (do délky 7) a Vysočiny (do délky 6). Z této skutečnosti plyne, že počet zaměstnaných osob v těchto regionech byl poměrně stabilní ve srovnání se sousedícími kraji.

Zaměstnanost: vykazovala největší disproporce v Karlovarském, Ústeckém, Libereckém a Královéhradeckém kraji, což je patrné z velkého počtu precedencí (včetně násobných). Ústecký kraj pak dále vykazuje největší počet prvních a druhých precedentů, což je dáno velkou intenzitou změn.

Nezaměstnaní: Zde lze vysledovat velkou stabilitu u Prahy, Středočeského kraje, Jihočeského, Plzeňského a Karlovarského kraje. Tyto kraje nemají (s drobnou výjimkou u Středočeského kraje) precedenty jiných krajů. Opět je překvapivá stabilita kraje Vysočina. Razantnější změny ve srovnání s okolím byly Ústeckém, Královéhradeckém a Pardubickém kraji a v moravských krajích s výjimkou zmíněné Vysočiny a Jihomoravského kraje (vliv Brna).

Míra nezaměstnanosti: Karlovarský, Jihočeský a Liberecký kraj nemají žádné precedenty. To znamená, že v těchto krajích byl zanedbatelný nárůst míry nezaměstnanosti ve srovnání s okolím těchto krajů. Naproti tomu největší nestabilitu vykazoval kraj Olomoucký a Praha, které nejsou precedenty žádného kraje a současně mají poměrně značný počet precedentů.

Hrubá mzda: první precedence ukazují na poměrně malé výkyvy v kraji Vysočina (nemá první ani násobné precedenty). Značný počet precedencí u Karlovarského kraje naznačuje velké změny hrubé mzdy v tomto období.

Precedence po roce 2007 (tabulka 3).

Disponibilní důchod: V tomto intervalu se nestabilita posouvá do krajů Královéhradecký, Pardubický, Olomoucký a Zlínský, které mají značný počet prvních až šestých precedencí. Precedence délky 7 u Královéhradeckého kraje ukazuje zároveň na značnou disproporci vůči jiným krajům. Jihočeský, Královéhradecký a Zlínský kraj nejsou vůči žádnému kraji prvními precedenty, znamená to tedy, že změny veličiny byly u těchto krajů větší, než ve všech sousedících krajích.

Zaměstnané osoby: U této veličiny se objevuje nárůst počtu precedencí a násobných precedencí u kraje Vysočina a Olomouckého kraje. Šestým precedentem je Praha a Ústecký kraj. Znamená to tedy, že v této veličině existuje mezi Prahou, resp. Ústeckým krajem a Vysočinou, resp. Olomouckým krajem cesta s trvalým nárůstem hodnoty této veličiny, která prochází postupně dalšími pěti různými kraji. Těchto cest v systému může být více, precedence indikuje pouze jejich existenci. Tato skutečnost svědčí o značné disproporci mezi uváděnými kraji.

Zaměstnanost: vykazuje obdobné znaky jako zaměstnané osoby. Celkový počet precedencí oproti předchozímu intervalu poměrně výrazně poklesl, což ukazuje na méně výrazné změny.

Nezaměstnaní: Naopak u této veličiny počet precedencí vzrostl, včetně zvýšení nejdlejší precedence z 6 na 8. Toto svědčí o větších výkyvech a větších disproporcích v hodnotách ve srovnání s předchozím časovým intervalem.

Míra nezaměstnanosti: největší výkyv zaznamenal Ústecký, Jihomoravský a Moravskoslezský kraj, existence poměrně velkého počtu precedencí u Jihomoravského kraje je překvapující. U tohoto kraje lze dosledovat pokles veličiny směrem k Praze, k Jihočeskému kraji a Vysočině.

Hrubá mzda: Vývoj zůstává obdobný jako v předchozím intervalu u Ústeckého a Libereckého kraje. Naopak u kraje Královéhradeckého dochází k obratu, v tomto intervalu kraj není precedentem (až na jednu první precedenci vůči Středočeskému kraji) jiným krajům,

změna hrubé mzdy je tedy větší, než u ostatních sousedících krajů. V předchozím časovém intervalu naopak tento kraj neměl žádné precedenty, proto měl nejmenší změny hrubé mzdy vzhledem k okolním krajům.

Precedence v intervalu 2003-2012 (tabulka 4).

Disponibilní důchod: Na dlouhém intervalu se chování blíží spíše k chování před rokem 2007. Kraj Ústecký a Středočeský vykazuje chování obdobné intervalu po roce 2007.

Zaměstnané osoby: i u této veličiny lze vysledovat období s intervalem do roku 2007.

Zaměstnanost: Paradoxně u této veličiny je chování této veličiny spíše ovlivněno chováním po roce 2007, což nekoresponduje s vývojem počtu zaměstnaných osob. Tyto disproporce se eliminují shodami na kratších intervalech.

Nezaměstnaní: Na dlouhém intervalu je patrný velký počet precedencí moravských krajů, který ukazuje na značný nárůst počtu nezaměstnaných. Minimální počet precedencí je naopak u Ústeckého kraje, v tomto případě se však jedná o stav, kdy nedocházelo k výrazným změnám, nikoli o nízký počet nezaměstnaných.

Míra nezaměstnanosti: Vývoj počtu nezaměstnaných potvrzuje i vývoj míry nezaměstnanosti. V tomto případě je opět zřejmá dominance moravských krajů v počtu precedencí, v tomto případě je velký počet precedencí i u Ústeckého a Pardubického kraje.

Hrubá mzda na tomto intervalu přiměřeně kopíruje vývoj v předchozích intervalech. Z precedencí je zřejmé, že u českých krajů docházelo k větším nárůstům než u moravských, o čemž svědčí vysoký podíl precedencí u českých krajů. Moravské kraje jsou naopak častěji precedenty.

Z uvedených analýz je zřejmá závislost analýzy na zvoleném kritériu pro tvorbu precedencí. Malá změna veličiny může znamenat stabilitu systému ale taky tak velkou disproporci, že její další změny jsou relativně zanedbatelné. Proto je nutné provádět v praxi precedenční analýzu na základě relativních změn i absolutních hodnot.

Analýza korelací

Z předchozí podkapitoly je zřejmá identifikovatelnost chování na základě precedencí. Proto byly pro jednotlivé dvojice hodnot a pro jednotlivé intervaly vypočítány korelační koeficienty a počty korelací, dále byl sledován celkový počet korelací, průměrný počet korelací, maximální počet korelací a medián korelací.

Přehled precedencí v intervalu 2003-2012

Tabulka 6 souhrnně ukazuje počet korelujících intervalů, tedy četnost shody precedencí. Korelace na intervalu znamená, že obě veličiny měly vůči okolí shodný průběh (nárůst, pokles).

Shoda byla zjišťována pro precedence všech počítaných délek, maximální počet precedencí na intervalu, průměrný počet precedencí na intervalu, sumu a medián (řádky tabulky). Pro tyto četnosti byly rovněž zjištěny sumy, maxima, průměrné hodnoty a medián (sloupce tabulky).

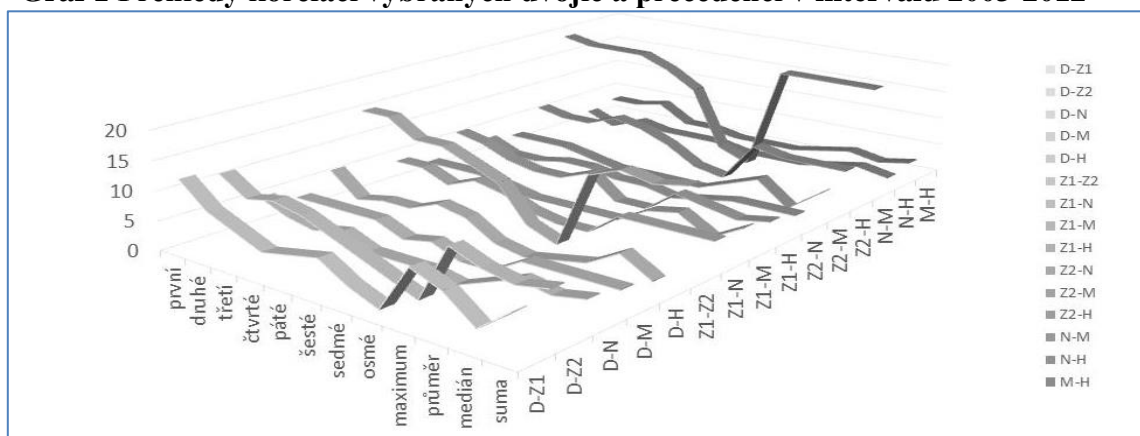
Graf 1 ukazuje schematicky počty korelací jednotlivých precedencí. Z grafu je patrná největší četnost korelací mezi počtem nezaměstnaných osob a mírou nezaměstnanosti. Není pravidlem, že největší počet korelací je u kratších precedencí.

Tabulka 12 Přehledy korelací vybraných dvojic a precedencí v intervalu 2003-2012

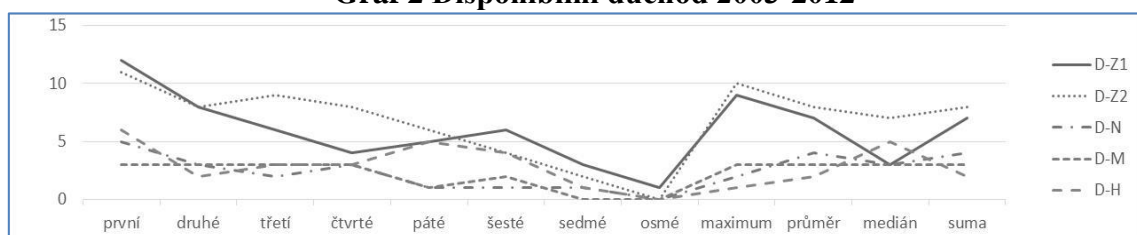
precedence	D-Z1	D-Z2	D-N	D-M	D-H	Z1-Z2	Z1-N	Z1-M	Z1-H	Z2-N	Z2-M	Z2-H	N-M	N-H	M-H	počet	průměr	medián	maximum	minimum
první	12	11	5	3	6	15	4	2	6	3	2	6	19	2	3	99	7	5	19	2
druhé	8	8	3	3	2	15	4	2	5	1	2	5	18	0	3	79	5	3	18	0
třetí	6	9	2	3	3	12	2	2	3	1	2	5	18	2	4	74	5	3	18	1
čtvrté	4	8	3	3	3	12	4	1	2	2	1	7	18	1	1	70	5	3	18	1
páté	5	6	1	1	5	10	3	0	2	2	0	6	16	1	1	59	4	2	16	0
šesté	6	4	1	2	4	8	1	0	4	1	0	4	13	1	0	49	3	2	13	0
sedmé	3	2	1	0	1	2	0	0	0	1	0	1	3	0	0	14	1	1	3	0
osmé	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	2	0	0	1	0
maximum	9	10	2	3	1	13	4	3	4	1	2	7	19	0	1	79	5	3	19	0
průměr	7	8	4	3	2	15	4	4	3	2	4	6	19	1	2	84	6	4	19	1
medián	3	7	3	3	5	14	4	1	2	2	0	6	19	2	1	72	5	3	19	0
suma	7	8	4	3	2	15	4	4	3	2	4	6	19	1	2	84	6	4	19	1

Graf 1 Přehledy korelací vybraných dvojic a precedencí v intervalu 2003-2012

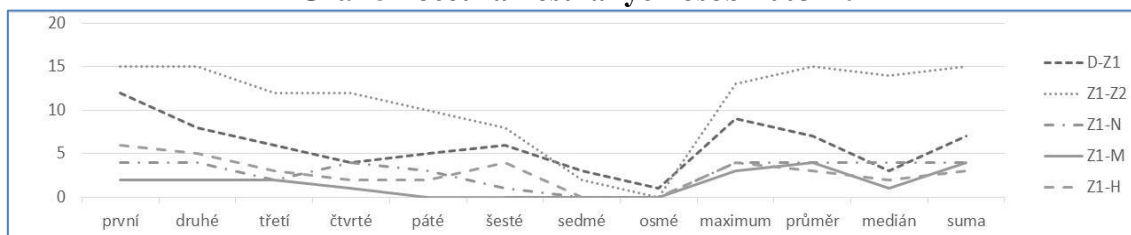
Graf 2 ukazuje korelace disponibilního důchodu. Četnost korelací je nejvyšší u počtu zaměstnaných osob a zaměstnanosti. Četnost je největší u velmi krátkých precedencí, v případě D-Z1 je vidět nárůst u šestých precedencí, což znamená, že tyto dvě veličiny mají shodný průběh s velmi velkým dosahem v okolí. Obdobně je tomu u D-Z2, kde je výrazná shoda u středně dlouhých precedencí, což znamená, že veličiny mají intenzivní změny v bezprostředním okolí i velmi shodné změny v poměrně širokém okolí. Velký počet korelací s mírou nezaměstnanosti je rovněž u delších precedencí, je zde však menší rozptýl, četnost je větší u mediánu než u průměrných hodnot.

Graf 2 Disponibilní důchod 2003-2012

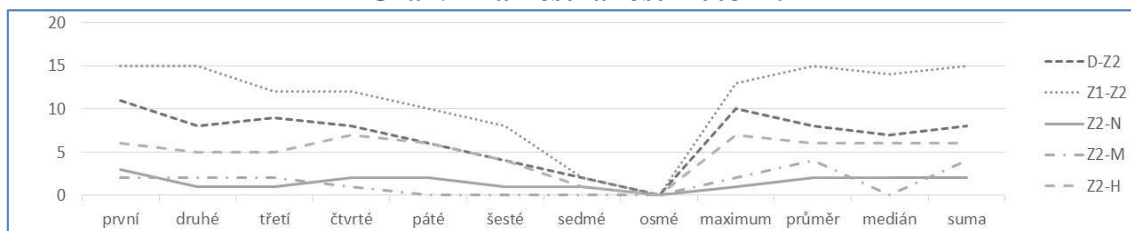
Graf 3 ukazuje korelace u počtu zaměstnaných osob. Zřejmá je shoda u téměř všech precedencí mezi Z1 a Z2, což odpovídá klasické korelaci, kde zaměstnanost koreluje s počtem zaměstnaných osob. Naopak je patrný minimální počet korelací s nezaměstnaností.

Graf 8 Počet zaměstnaných osob 2003-2012

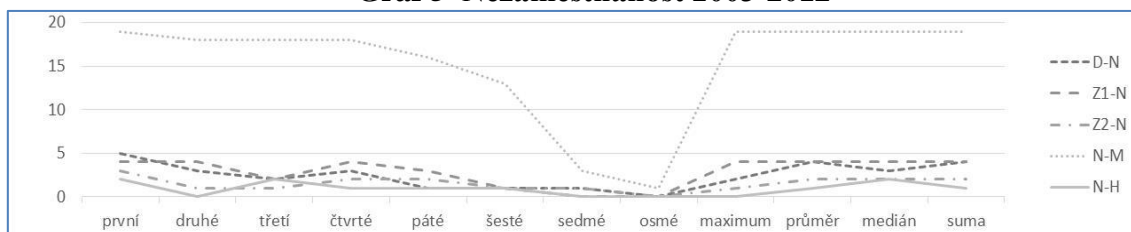

Zaměstnanost (graf 4) má zajímavou vlastnost, u středně dlouhých precedencí (to znamená, u změn s poměrně velkou shodou, nikoli však intenzivní) je obdobná četnost korelací u D-Z2 a H-Z2 (disponibilní důchod a hrubá mzda). Jak je dále patrné z grafů 5 a 6, v tomto časovém intervalu je nejvýraznější četnost shody u míry nezaměstnanosti a nezaměstnaností.

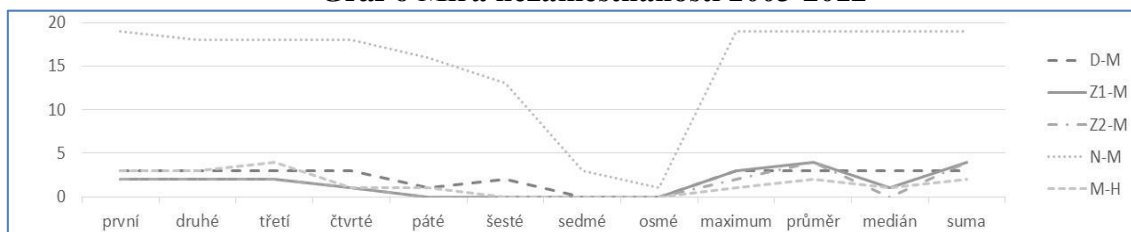
Graf 9 Zaměstnanost 2003-2012

Graf 5 Nezaměstnanost 2003-2012

Graf 6 Míra nezaměstnanosti 2003-2012

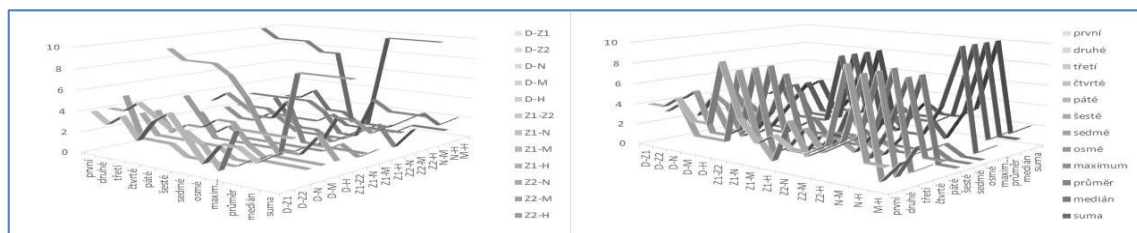
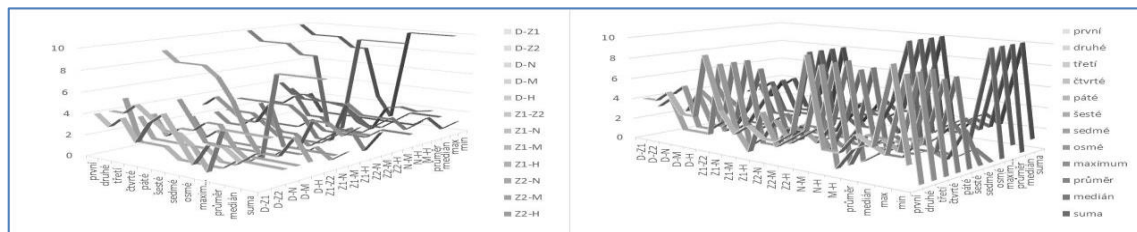
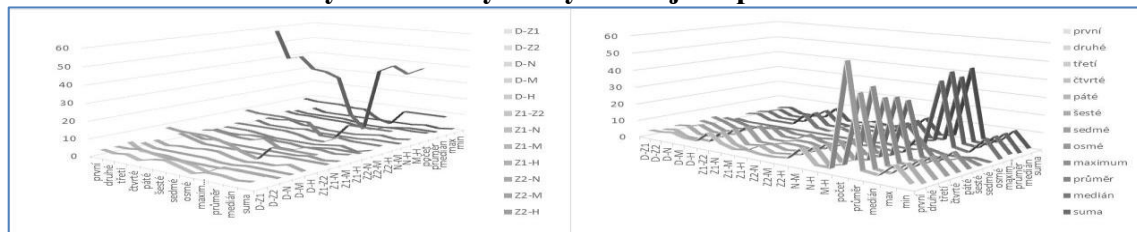

Následující tabulka 7 a skupina grafů 7 až 12 ukazují četnosti korelací v intervalu 2003-2107. Graf 7 demonstruje upřesňování rozlišovací úrovně postupným čištěním dat o sumu (včetně sumy – horní graf, bez sumy – prostřední graf) a o statistické veličiny (průměr, medián, max, min ze zjištěných korelací (sloupce tabulky)).

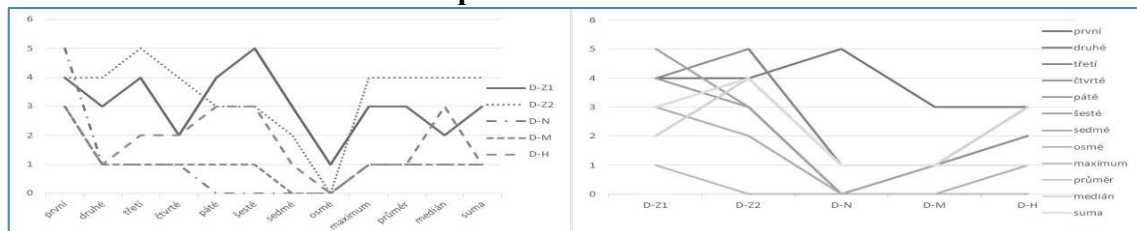
Tabulka 7 Přehledy korelací vybraných dvojic a precedencí do roku 2007

precedence	D-Z1	D-Z2	D-N	D-M	D-H	Z1-Z2	Z1-N	Z1-M	Z1-H	Z2-N	Z2-M	Z2-H	N-M	N-H	M-H	počet	průměr	medián	maximum	minimum
první	4	4	5	3	3	9	4	2	3	2	2	3	10	2	2	58	4	3	10	2
druhé	3	4	1	1	1	8	2	0	4	1	2	3	9	0	2	41	3	2	9	0
třetí	4	5	1	1	2	8	0	1	3	1	2	3	9	0	3	43	3	2	9	0
čtvrté	2	4	1	1	2	8	0	0	2	2	1	3	9	0	1	36	2	2	9	0
páté	4	3	0	1	3	7	0	0	2	2	0	3	8	1	1	35	2	2	8	0
šesté	5	3	0	1	3	5	0	0	4	1	0	2	8	0	0	32	2	1	8	0
sedmé	3	2	0	0	1	2	0	0	0	1	0	0	1	0	0	10	1	0	3	0
osmé	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	2	0	0	1	0
maximum	3	4	1	1	1	8	1	0	3	1	1	4	10	0	1	39	3	1	10	0
průměr	3	4	1	1	1	8	1	1	3	2	2	3	10	1	2	43	3	2	10	1
medián	2	4	1	1	3	8	1	0	2	2	0	3	10	1	1	39	3	2	10	0
suma	3	4	1	1	1	8	1	1	3	2	2	3	10	1	2	43	3	2	10	1

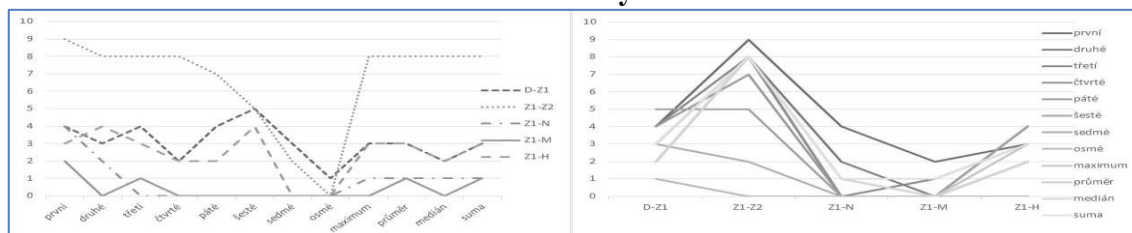
Graf 8 Přehledy korelací vybraných dvojic a precedencí 2003-2007

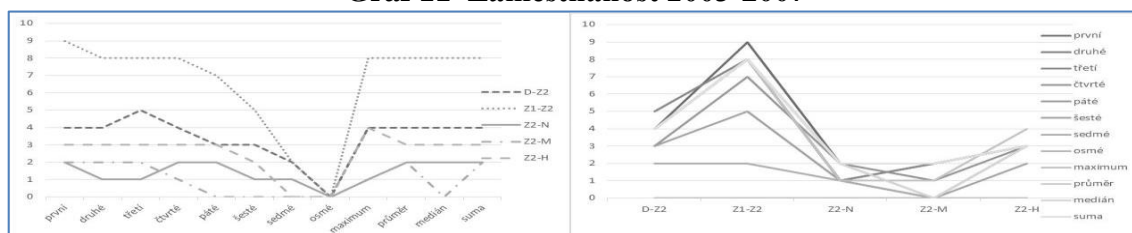
Graf 9 Disponibilní důchod 2003-2007

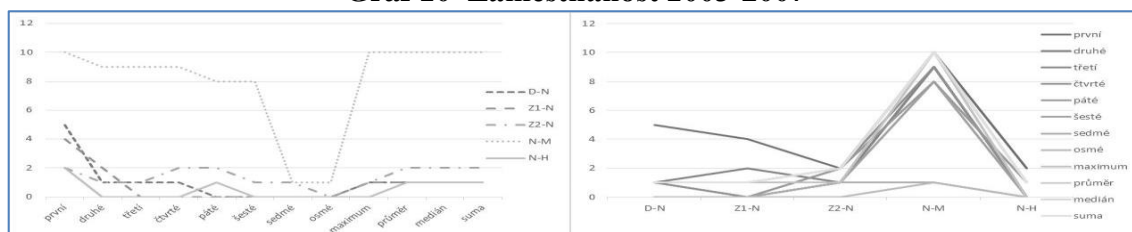
Graf 10 Počet zaměstnaných osob 2003-2007

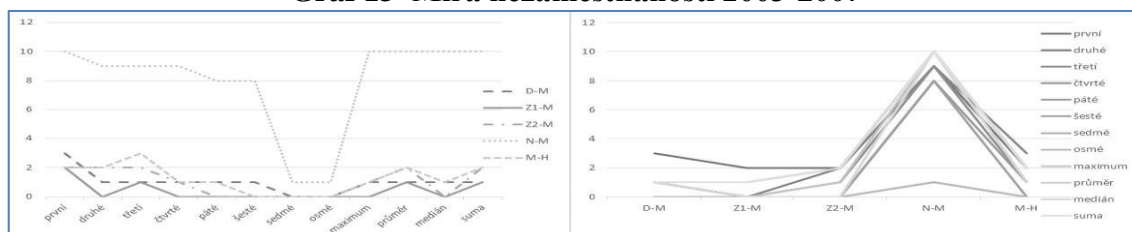
Graf 11 Zaměstnanost 2003-2007

Graf 10 Zaměstnanost 2003-2007

Graf 13 Míra nezaměstnanosti 2003-2007

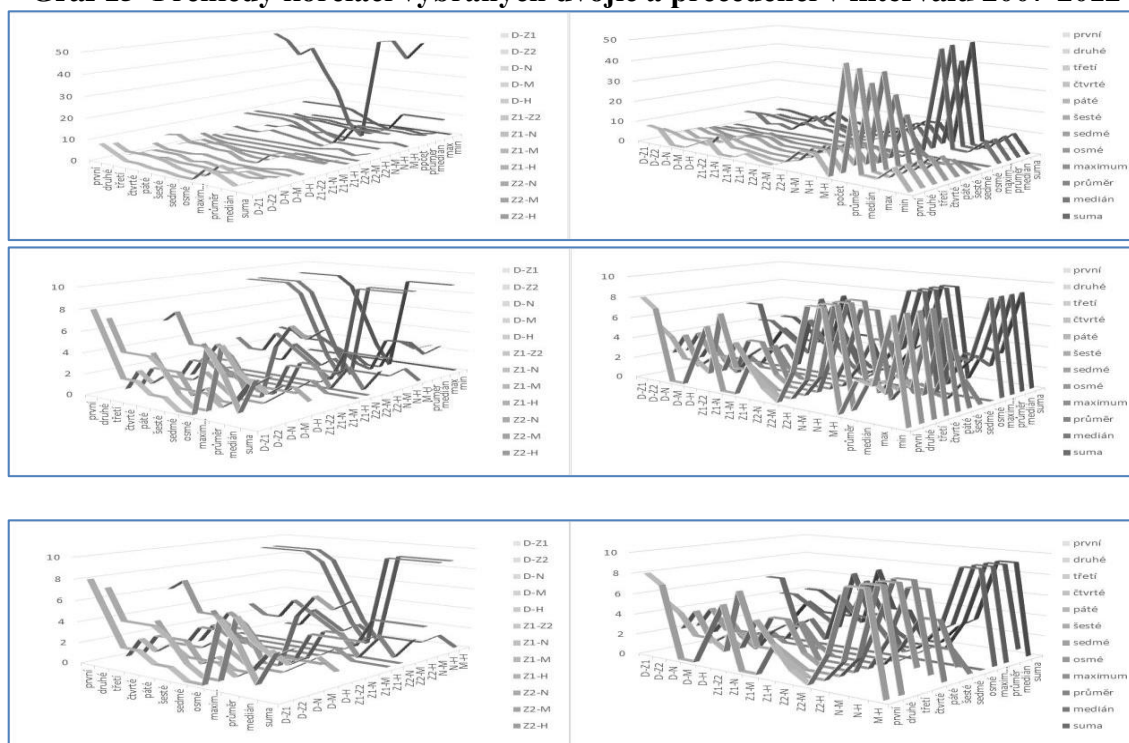
Z grafů 8 až 12, ve kterých jsou opět jednotlivé četnosti podle měřených veličin, je zřejmá největší shoda mezi mírou nezaměstnanosti a počtem nezaměstnaných. Dále pak mezi počtem zaměstnaných osob a zaměstnaností. V pravé části každého grafu je zobrazen počet shod u jednotlivých délek precedencí pro každou srovnávanou dvojici hodnot. Zajímavé je v tomto časovém intervalu srovnání disponibilního důchodu, kde u prvních precedencí (velká intenzita změn) je největší počet korelací s nezaměstnaností, u středně dlouhých se zaměstnaností a dlouhých precedencí s počtem zaměstnaných osob. Uváděné grafy jsou demonstrativní a z důvodu rozsahu příspěvku nemohou být ve větším rozlišení.

Následující skupina grafů srovnává korelace v intervalu 2007-2013. V tomto intervalu je zřejmá rozkolísanost korelací různých délek precedencí u disponibilního důchodu (i když ne tak velká, jako v předchozím intervalu), dále pak u počtu zaměstnaných osob a zaměstnanosti. Je zřejmé, že tento interval je charakteristický většími změnami uváděných veličin v jednotlivých krajích.

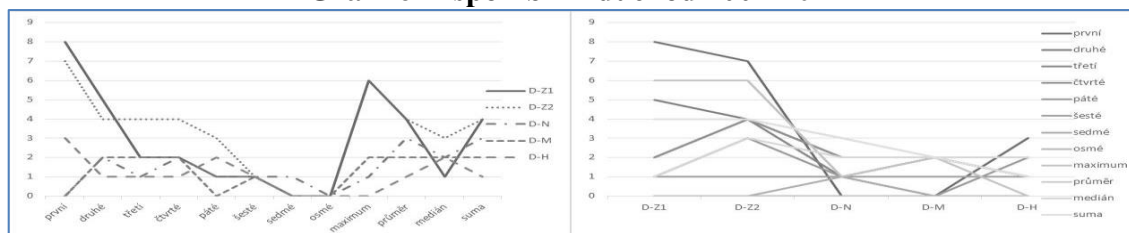
Tabulka 10 Přehledy korelací vybraných dvojic a precedencí po roce 2007

precedence	D-Z1	D-Z2	D-N	D-M	D-H	Z1-Z2	Z1-N	Z1-M	Z1-H	Z2-N	Z2-M	Z2-H	N-M	N-H	M-H	počet	průměr	medián	maximum	minimum
první	8	7	0	0	3	6	0	0	3	1	0	3	9	9	0	49	3	3	9	0
druhé	5	4	2	2	1	7	2	2	1	0	0	2	9	9	0	46	3	2	9	0
třetí	2	4	1	2	1	4	2	1	0	0	0	2	9	9	2	39	3	2	9	0
čtvrté	2	4	2	2	1	4	4	1	0	0	0	4	9	9	1	43	3	2	9	0
páté	1	3	1	0	2	3	3	0	0	0	0	3	8	8	0	32	2	1	8	0
šesté	1	1	1	1	1	3	1	0	0	0	0	2	5	5	1	22	1	1	5	0
sedmé	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	2	2	0	6	0	0	2	0
osmé	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
maximum	6	6	1	2	0	5	3	3	1	0	1	3	9	9	0	49	3	3	9	0
průměr	4	4	3	2	1	7	3	3	0	0	2	3	9	9	0	50	3	3	9	0
medián	1	3	2	2	2	6	3	1	0	0	0	3	9	9	1	42	3	2	9	0
suma	4	4	3	2	1	7	3	3	0	0	2	3	9	9	0	50	3	3	9	0

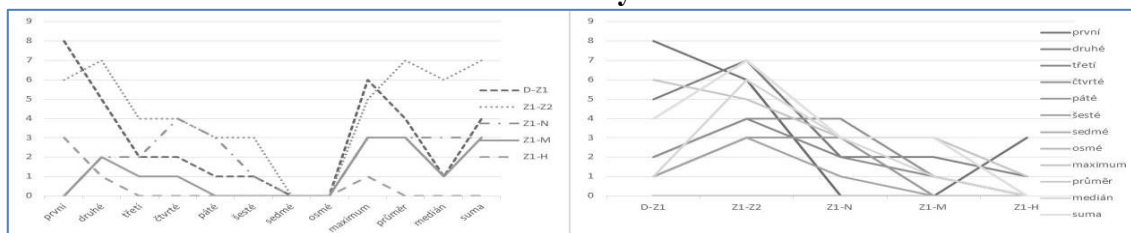
Graf 15 Přehledy korelací vybraných dvojic a precedencí v intervalu 2007-2012

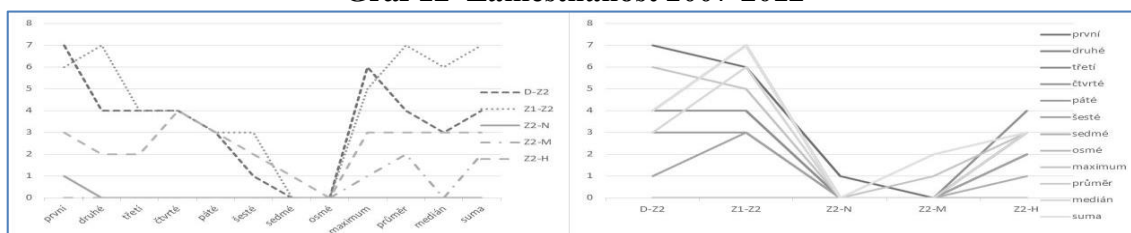
Graf 16 Disponibilní důchod 2007-2012

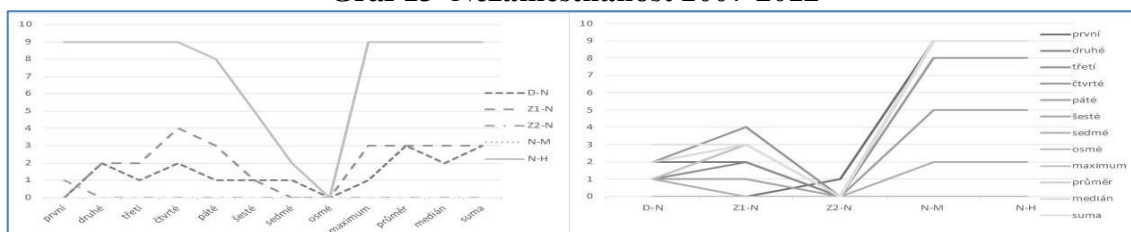
Graf 11 Počet zaměstnaných osob 2007-2012

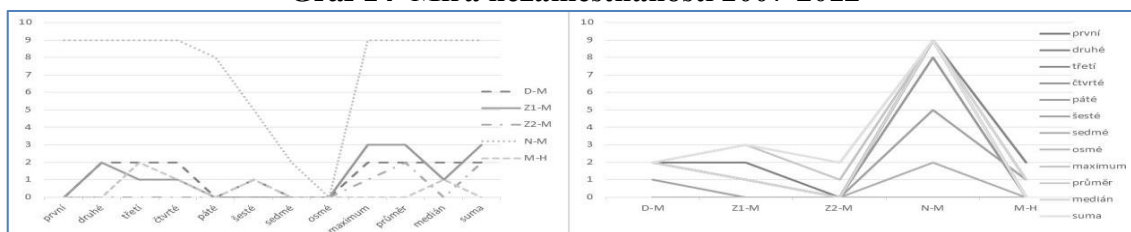
Graf 12 Zaměstnanost 2007-2012

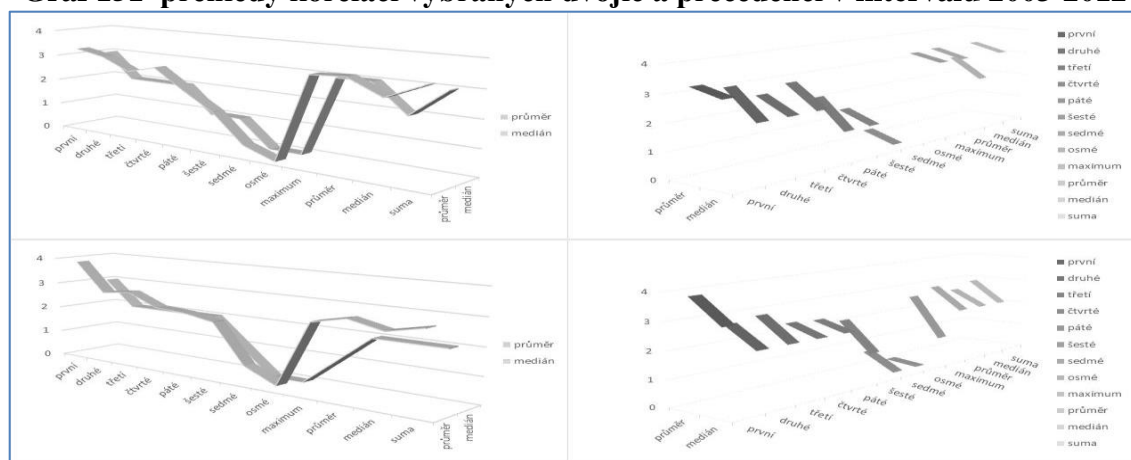
Graf 13 Nezaměstnanost 2007-2012

Graf 14 Míra nezaměstnanosti 2007-2012

Graf 151 přehledy korelací vybraných dvojic a precedencí v intervalu 2003-2012

Graf 19 uvádí ještě srovnání průměrného počtu korelací a mediánu z počtu korelací v intervalu 2003-2012. V pravé části grafu je potom zvýrazněný rozdíl těchto hodnot. Graf

ukazuje rozptýl počtu korelací v případě velkého rozdílu průměru a mediánu. Je patrné, že výkyvy jsou minimální, pokud tedy precedence korelovaly, pak se měnily počty precedencí rovnoměrně u srovnávaných veličin.

Tabulka 9 udává počty precedencí v jednotlivých krajích (číslovány shodně s tabulkou 1) u míry nezaměstnanosti a počtu nezaměstnaných, které vykazovaly největší korelaci. V tabulce je pro srovnání uveden i dlouhý interval 1995-2012. U všech intervalů je uváděn Paersonův koeficient. Z tabulky je patrná korelace na všech sledovaných intervalech.

Tabulka 9 Vývoj korelace počtu nezaměstnaných a míry nezaměstnanosti

interval	koeficient	korelace
1995-2007	0,98	
2003-2007	0,81	
2006-2007	0,77	
2007-2008	0,98	
2007-2012	0,89	
2003-2012	0,79	
1995-2012	0,88	

Závěr

Přímé určení vzájemné závislosti a nezávislosti ekonomických veličin je problematické, protože se jedná o měkké systémy⁷, které vykazují chování statických i dynamických systémů a vyžadují vícekritériální analýzy. Posun problému do systémové oblasti umožňuje využití klasických analytických metod a nástrojů a jednotný, ucelený náhled na problematiku. Problém se posouvá do roviny definice prvků systému a okolí, které chceme analyzovat, nalezení podstatných atributů těchto prvků, které dostatečně definují ekonomickou realitu a definicí vazeb mezi prvky systému a dále mezi systémem a okolím.

Precedenční analýza má poměrně omezené (prozatím publikované a známé) spektrum využití. Tento příspěvek seznamuje s novým možným okruhem analýz, korelací precedencí. Použitá metoda aplikovaná v regionální analýze prozatím nepotvrzuje (ale ani nevyvrací) shodu

⁷ Zjednodušeně se jedná o systémy s „nezřetelně“ definovanými prvky a vazbami

v korelacích veličin a korelací jejich precedencí. Ukazuje však na existenci korelace precedencí veličin a otvírá tak prostor pro další výzkumy. Korelace a grafy korelujících veličin mohou být poměrně silným nástrojem pro další, konkrétnější analýzy a to díky své přehlednosti a jednoduchosti. Současně lze s výhodou využít bezrozměrnosti korelace i precedencí ke zjednodušení postupů a analýz.

Výsledky prozatím nelze konfrontovat s jinými výzkumy, autorům není znám obdobný typ analýz.

Literatúra

Bakshi, U. *Network Analysis and Synthesis*. Shaniwar Peth, India: Alert DTPrinters 2008. ISBN 978-81-89411-35-0

Borje, L. *Theoretical analysis of information systems*. Bratislava: Alfa, 1981

Andrýsek, L., Botlík, J. - Precedence correlation of the employment, the minimal wage and the average wage, *In XI. Mezinárodní vědecká konference Hospodářská politika v členských zemích EU*, Velké Karlovice, 18.-20.9.2013

Botlík, J., Botlíková, M., Palová, Z., A hierarchical-precedences model for the analysis of teaching process, *In 4th International Conference on New Horizons in Education*, Procedia Social and Behavioral Sciences 00 (2013) 000–000, [online] [cit. 2013-08-01]. Available online at www.sciencedirect.com

Botlík, J., Botlíková, M., Andrýsek, L., Inovative methods of regional availability analysis as a factor of competitiveness, *XI. International Scientific Conference "Liberec Economic Forum – LEF 2013"*. Faculty of Economics, Liberec, 2013

Botlík, J., Botlíková, M., Partial case sensitivity analysis, number of entrepreneurs Moravian region, In: Electronic conference QUAERE, *Interdisciplinární mezinárodní vědecká konference doktorandů a odborných asistentů QUAERE 2013*. Hradec Králové: MAGNANIMITAS 3., 2013. ISBN 978-80-905243-7-8, ETTN 085-13-13020-05-1.

Botlík, J., Precedence Analysis of the Mutual Relationship between the Evolution of the European Population and the Transport Infrastructure. In 4th International Conference of Political Economy, 2012. September 27-29, 2012, Kocaeli, Turkey

Botlík, J., Botlíková, M. The usage of precedence in analysis of impact of the economic crisis for accommodation services In *Sborník z konference: Proceedings of the 30th International Conference Mathematical Methods in Economics 2012*. Karviná: SU - OPF Karviná, 2012. pp. 49-54. ISBN 978-80-7248-779-0.

Botlík, J., Botlíková, M. Precedential regional analysis in caring economics. *In 7th International Symposium on Business Administration*, 2012. May 11-12, 2012, Canakkale, Turkey. pp. 206 - 224. ISBN 978-605-4222-18-6

Diestel, Reinhard. *Graph Theory*, (3rd ed.). Springer-Verlag: 2005. ISBN 3-540-26183-4
Unčovský, L. *Modely sietovej analýzy*, Bratislava: Alfa 1991. No ISBN.

Kontakt**Ing. Josef Botlík**

Katedra informatiky

School of Business Administration in Karvina

Silesian University in Opava

Univerzitní nám. 1934/3

733 40 Karviná

Czech Republic

E-mail: botlik@opf.slu.c

AKTUÁLNE TRENDY V MEDZINÁRODNEJ INVESTIČNEJ ARBITRÁŽI*

Katarína Brocková

FAKULTA MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV
EKONOMICKEJ UNIVERZITY V BRATISLAVE

Abstrakt

Medzinárodná investičná arbitráž ako preferovaný spôsob riešenia medzinárodných investičných sporov sa v období svojho najväčšieho rozmachu musí vysporiadať s rôznymi výzvami. Aktuálne problémy akými sú protichodné rozsudky arbitrážnych tribunálov, presahovanie právnej ochrany medzinárodných investícií do regulačnej právomoci hostiteľských štátov, najmä v súvislosti s nárastom nárokov zahraničných investorov z regulačných opatrení hostiteľských štátov súvisiacich s finančnou krízou alebo z titulu enviromentálnych opatrení hostiteľských štátov, či otázka právnej vynútiteľnosti rozsudkov medzinárodných investičných tribunálov a transparentnosť medzinárodného arbitrážneho konania sú predmetom skúmania v tomto článku.

Kľúčové slová: medzinárodná investičná arbitráž – právna ochrana medzinárodných investícií - aktuálne výzvy - protichodné rozsudky – regulačná právomoc hostiteľských štátov – vynútiteľnosť arbitrážnych rozsudkov - transparentnosť

Abstract

International investment arbitration as a preferred way of settling international investment disputes must at its peak face various challenges. Current problems such as conflicting decisions of international investment tribunals, legal protection of international investors overarching the area of the host state's regulatory powers, especially with respect to the increasing number of investors' claims related to the financial crisis- related austerity measures of host states or related to the environmental measures of host states, or the issue of enforcement of arbitral awards and the issue of transparency of international investment arbitration are subject of review in this article.

Key words: International investment arbitration – legal protection of international investment – current challenges – conflicting awards – regulatory powers of host states – enforcement of arbitral awards – transparency

Úvod

Medzinárodná investičná arbitráž je v súčasnosti najvyužívanejším spôsobom riešenia medzinárodných investičných sporov. O tom svedčí a skutočnosť, že v roku 2012 pribudlo až 58 nových investičných sporov, čo predstavuje najvyšší počet investičných sporov iniciovaných v jednom roku.¹ Stredisko pre riešenie medzinárodných investičných sporov vo Washingtone (ICSID) k 31.

---

*Príspevok bol spracovaný v rámci projektu VEGA 1/0911/11 „Štyri slobody pohybu v Európskej únii.“

¹ UNCTAD IIA Issues Note No. 1 of May 2013, str. 1, dostupné na internete http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/webdiaepcb2013d3_en.pdf

decembri 2012 zaregistrovalo celkovo až 419 investičných prípadov.² Vzhľadom naskutočnosť, že mnohé medzinárodné investičné arbitráže prebiehajú aj na iných fórach a podľa iných pravidiel ako je ICSID a jeho pravidlá a údaje o nich nie sú pravidelne zverejňované, predpokladá sa, že celkový počet investičných arbitrážnych konaní je výrazne vyšší.

Na úvod treba uviesť, že základnými právnymi inštrumentmi upravujúcimi medzinárodnoprávnu ochranu zahraničných investícií sú medzinárodné investičné zmluvy, ktoré môžu mať podobu bilaterálnych alebo multilaterálnych medzinárodných zmlúv. Stále častejšie je pritom problematike ochrany zahraničných investícií venovaná pozornosť aj v investičných kapitolách širšie koncipovaných medzinárodných zmlúv o obchodnej a ekonomickej spolupráci. Zatiaľ najprepracovanejším príkladom takejto zmluvy je nepochybne jedenásta kapitola Severoamerickej dohody o voľnom obchode (NAFTA), významným prameňom sú aj iné dohody o voľnom obchode, či pripravovaná CETA. Vybranými investičnými aspektmi sa zaoberajú aj iné multilaterálne medzinárodné zmluvy ako napríklad Zmluva o energetickej charte (ECT) alebo Dohovor o riešení medzinárodných investičných sporov (Konvencia ICSID).

Spoločnou črtou väčšiny týchto zmlúv (výnimku tvoria ECT aj ICSID a niektoré dohody o voľnom obchode) sú arbitrážne doložky, ktoré umožňujú zahraničným investorom priamo iniciovať arbitrážne konanie voči hostiteľskému štátu v prípade porušenia niektorých štandardov ochrany zahraničných investícií.

Medzi príklady obdobných ustanovení investičných zmlúv týkajúcich sa štandardov ochrany zahraničných investícií patria ustanovenia, ktorými hostiteľský štát garantuje investorom z druhého zmluvného štátu predovšetkým, že (i) s jeho investormi a ich investíciami bude zaobchádzať spravodlivo a slušne (*fair and equitable treatment standard*), (ii) im bude poskytnutá plná bezpečnosť a ochrana (*full protection and security*), (iii) v prípade vyvlastnenia bude toto uskutočnené v súlade s medzinárodným právom, (iv) bude zabezpečený voľný prevod kapitálu do domovského štátu investora a ďalšie štandardy ochrany.

Už na prvý pohľad je zrejmé, že uvedené ustanovenia sú koncipované pomerne široko a ich výklad preto nie je vždy jednoznačný. Táto skutočnosť sama o sebe predstavuje potenciálny problém z hľadiska nejednoznačnosti niektorých podstatných ustanovení medzinárodných investičných zmlúv, čo v praxi spôsobuje nejednotnosť ich výkladu jednotlivými arbitrážnymi tribunálmi. Protichodné rozhodnutia arbitrážnych tribunálov vydané v jednotlivých arbitrážnych konaniach, absencia adekvátnych prostriedkov na nápravu existujúcich protichodných rozhodnutí, ako aj hroziaci nárast počtu protichodných rozhodnutí najmä v období zvyšujúceho sa počtu avizovaných sporov súvisiacich s reštriktívnymi opatreniami hostiteľských štátov - smerujúcimi aj voči zahraničným investorom - v dôsledku finančnej krízy - a s tým súvisiace otázky hľadania rovnováhy medzi regulačnou právomocou hostiteľského štátu a právom zahraničných investorov na medzinárodnoprávnu ochranu ich investícií – to sú niektoré z najzávažnejších výziev medzinárodnej investičnej arbitráže v súčasnosti, ktoré podmieňujú aj aktuálne trendy vo vývoji systému riešenia medzinárodných investičných sporov cestou medzinárodného rozhodcovského konania.

---

² ICSID Caseload Statistics (Issue 2013-1), dostupné na internete <https://icsid.worldbank.org/ICSID/FrontServlet?requestType=ICSIDDocRH&actionVal=ShowDocument&CaseLoadStatistics=True&language=English41>

Aktuálne výzvy systému riešenia sporov medzi investormi a hostiteľskými štátmi

Ako bolo spomenuté vyššie, medzi aktuálne trendy a zároveň najzávažnejšie súčasné výzvy medzinárodnej investičnej arbitráže patrí (i) pretrvávajúci výskyt protichodných arbitrážnych rozsudkov, (ii) nejasné vymedzenie hraníc medzi regulačnou právomocou hostiteľských štátov a medzinárodnoprávnou ochranou zahraničných investícií, (iii) relatívne problematická vymožitelnosť arbitrážnych rozsudkov, (iv) transparentnosť systému riešenia sporov medzi investormi a hostiteľskými štátmi, (v) financovanie nárokov investorov tretími stranami.

Protichodné rozsudky medzinárodných arbitrážnych tribunálov

Pretrvávajúci výskyt protichodných rozsudkov v medzinárodnej investičnej arbitráži je dlhodobým problémom, ktorý je síce niektorými odborníkmi považovaný za prirodzenú súčasť systému³ tvoreného konaním pred autonómnymi arbitrážnymi tribunálmi kreovanými *ad hoc* pre jednotlivé prípady, rozhodne však tento fenomén neprispieva k plneniu očakávaní investorov ani hostiteľských štátov.

Základnými charakteristickými črtami súčasného systému medzinárodnej investičnej arbitráže, ktoré prispievajú k výskytu protichodných rozhodnutí arbitrážnych tribunálov, sú jednoznačne (i) výskyt paralelných arbitrážnych konaní, ktorých účastníkmi sú zväčša rozdielni investori, avšak rovnaký hostiteľský štát, o legislatívne opatrenie ktorého ide, (ii) neexistencia systému precedensov v medzinárodnej investičnej arbitráži, (iii) pretrvávajúca povinnosť zachovávať rôznu stupeň dôverylosti informácií v arbitrážnom konaní, (iv) systém vytvárania arbitrážnych tribunálov *ad hoc*.

Medzi návrhmi riešenia tejto situácie boli v odbornej literatúre rozobraté napríklad možnosti zavedenia systému predbežných rozhodnutí⁴, zavedenia inštitútu konsolidácie arbitrážnych konaní podľa vzoru čl. 1126 NAFTA^{5 6}, *de facto* konsolidácie spočívajúcej v riešení súvisiacich investičných sporov tribunálmi tvorenými rovnakými arbitrami⁷, ako i v zavedení apelačnej inštalácie do systému medzinárodnej investičnej arbitráže.

Vymedzenie hraníc medzi regulačnou právomocou hostiteľských štátov a medzinárodnoprávnou ochranou zahraničných investícií

Dosiahnutie rovnováhy medzi záujmami zahraničných investorov a regulačnou právomocou hostiteľských štátov je predmetom politického i verejného záujmu už od počiatku rozmachu využívania medzinárodnej investičnej arbitráže ako spôsobu riešenia medzinárodných investičných sporov. Ochrana práv zahraničných investorov, ktorá im je poskytnutá prostredníctvom medzinárodných investičných zmlúv a právo a zároveň povinnosť hostiteľských štátov prijímať opatrenia v čase ekonomickej krízy alebo v prípade riešenia rôznych environmentálnych alebo iných spoločenských problémov, sa často dostávajú do konfliktu a takmer rovnako často býva v prípade investičného sporu hostiteľskému štátu

³ Pozri napríklad G. Kaufmann-Kohler: *Is Consistency a Myth?*, Precedent in International Arbitration, str. 145 dostupné na internete: <http://www.lk-k.com/data/document/consistency-myth.pdf>

⁴ Pozri bližšie Christoph Schreuer: *Preliminary Rulings in Investment Arbitration*, str. 4-5, dostupné na: http://www.univie.ac.at/intlaw/prel_rul_article.pdf

⁵ Pozri bližšie C. Knahr "Consolidation of Proceedings in International Investment Arbitration", Vienna International Arbitration Forum, Vienna, Austria (November 2008)

⁶ INTERNATIONAL INVESTMENT PERSPECTIVES: 2006 EDITION, OECD, 2006, prehľad zostavený Catherine Yannaca-Small: Consolidation of Claims: A Promising Avenue for Investment Arbitration?, str. 235, dostupné na internete: <http://www.oecd.org/dataoecd/12/32/40079691.pdf>

⁷ D. Schneiderman: *Judicial Politics and International Investment Arbitration: Seeking an Explanation for Conflicting Outcome*, 2009 ExpressO, str.3, dostupné na internete: http://works.bepress.com/david_schneiderman/1

určená povinnosť nahradiť zahraničnému investorovi škodu vzniknutú v dôsledku legislatívneho opatrenia hostiteľského štátu, hoci je takéto opatrenie z hľadiska hostiteľského štátu opodstatnené a slúži dosiahnutiu legitímnych spoločensko-prospešných cieľov.

V tejto súvislosti je pozoruhodným trendom v medzinárodnej investičnej arbitráži rozprúdenie diskusie o nevyhnutnosti preformulovania štandardných ustanovení medzinárodných investičných zmlúv a zahrnutia nových ustanovení umožňujúcich hostiteľským štátom prijímať v prípade spoločenskej nevyhnutnosti a verejného záujmu opatrenia potenciálne poškodzujúce záujmy a legitímne očakávania zahraničných investorov, avšak za predpokladu, že tieto opatrenia budú prijímané transparentne a nebudú mať diskriminačný charakter. V odborných kruhoch sa pripravovaná CETA (Comprehensive Economic and Trade Agreement) medzi Kanadou a Európskou úniou uvádza ako prvý prepracovaný text medzinárodnej investičnej zmluvy s takýmto obsahom.

Vymožitelnosť arbitrážnych rozsudkov

Vymožitelnosť arbitrážnych rozsudkov je ďalšou z problematických oblastí systému riešenia investičných sporov v medzinárodnom rozhodcovskom konaní. Niektoré hostiteľské štáty, ako napríklad Argentína, už tradične neplnia svoje záväzky z arbitrážnych rozsudkov a zahraničným investorom, ktorí arbitráže vyhrali, prisúdené kompenzácie nevyplácajú. Česká republika, naopak, je známa svojou platobnou disciplinovanosťou, čo podľa niektorých pozorovateľov podporuje nárast arbitrážnych nárokov vznášaných proti nej zahraničnými investormi.

Jednou z možností, ako vyriešiť problém s vymožitelnosťou arbitrážnych rozsudkov, je snaha zahraničných investorov ako aj hostiteľských štátov, dosiahnuť dohodu o urovnaní, pričom zahraničný investor získa od hostiteľského štátu síce nižšiu čiastku, než mu bola prisúdená v arbitrážnom rozsudku, vyhne sa však zdĺhavému procesu vymáhania svojho nároku voči zahraničnému investorovi.

Ďalšou možnosťou je snaha zahraničných investorov o výkon arbitrážneho rozhodnutia v tretích krajinách, čo prichádza do úvahy v prípade, že sú splnené podmienky exekvovateľnosti štátneho majetku, to znamená, že musí ísť výlučne o majetok určený na iné účely, než je plnenie funkcií štátu. Ak je zahraničný investor schopný takýto majetok v zahraničí zistiť, môže sa pokúsiť o uspokojenie svojich nárokov prostredníctvom súdov v tomto treťom štáte. Príkladom môže byť snaha vlastníkov zdravotnej poisťovne UNION po vyhratom arbitrážnom spore so Slovenskou republikou o dosiahnutie výkonu arbitrážneho rozhodnutia siahnutím na majetok Slovenskej republiky v Luxembursku⁸.

Existujú aj iné možnosti, v závislosti od ekonomickej sily a postavenia domovského štátu zahraničného investora, ktorý vyhral arbitráž s hostiteľským štátom. V prípade neuhradených nárokov amerických investorov voči Argentíne vstúpila do hry cestou diplomatickej ochrany vláda USA, ktorá pozastavila Argentíne status krajiny profitujúcej zo systému všeobecných colných preferencií⁹.

Transparentnosť systému riešenia sporov medzi investormi a hostiteľskými štátmi

Transparentnosť systému riešenia sporov medzi investormi a hostiteľskými štátmi je podmienená pôvodným účelom uplatnenia arbitrážnych pravidiel. Vzhľadom na skutočnosť, že okrem pravidiel ICSID boli ostatné modelové pravidlá aplikované v investičnej arbitráži, ako napríklad arbitrážne pravidlá UNCITRAL alebo LCIA alebo SCC, určené pre súkromnú obchodnú arbitráž, hrala dôvernosť celého arbitrážneho konania ako aj informácií v ňom

⁸ Pozri bližšie <http://ekonomika.sme.sk/c/6810358/pre-zisk-unionu-zablokovali-statne-ucty.html>

⁹ Pozri bližšie <http://m.sidley.com/united-states-suspends-argentinans-preferential-trade-status-for-failure-to-pay-icsid-arbitral-awards-03-30-2012/>

prezentovaných významnú úlohu. Súkromné obchodné spoločnosti často volili tento spôsob riešenia vzájomných sporov kvôli diskretnosti celého procesu.

Pri aplikácii uvedených arbitrážnych pravidiel na investičnú arbitráž, v ktorej je jedným z účastníkov konania vždy hostiteľský štát, však vstupuje do hry ďalší faktor a tým je verejný záujem. Verejnosť má legitímny záujem byť informovaná o hroziacich aj prebiehajúcich arbitrážnych konaniach, ako aj o ich obsahu. Vzhľadom na skutočnosť, že predmetom konania v investičných arbitrážach býva často posúdenie dopadu legislatívnych opatrení hostiteľského štátu na záujmy zahraničného investora, pričom tieto legislatívne opatrenia nezriedka slúžia na dosiahnutie určitého celospoločenského záujmu, ako napríklad ochrana životného prostredia alebo ochrana ľudských práv, je z hľadiska občanov hostiteľského štátu i tretieho sektora pochopiteľné, že transparentnosť takéhoto konania, ako aj možnosť participovať na takomto konaní, je v popredí ich záujmu.

Arbitrážne pravidlá ICSID čiastočne zohľadnili túto skutočnosť už v roku 2006, keď boli upravené tak, že bolo tretím stranám umožnené podávať písomné podania ako *amici curiae*¹⁰ v určitých obmedzených prípadoch, a vyjadriť sa takýmto spôsobom ku skutočnostiam, ktoré sú predmetom arbitrážneho konania.

To, že takéto prehodnocovanie prístupu k medzinárodného arbitrážnemu konaniu sa stáva trendom, možno vidieť i na snahe pracovnej skupiny UNCITRAL, ktorá v roku 2013 skompletizovala právny štandard transparentnosti v medzinárodných investičných arbitrážach uplatňujúcich rozhodcovské pravidlá UNCITRAL, pre ktoré bol dovtedy charakteristický vysoký stupeň dôvernosti a často nebola dokonca zverejnená ani existencia sporu.¹¹ Zvýšený stupeň transparentnosti arbitrážneho konania podľa nových pravidiel UNCITRAL v prípade sporov medzi investormi a hostiteľskými štátmi by mal byť zabezpečený verejným registrom sporov, verejnými ústnymi pojednávaniami ako aj publikovaním kľúčových dokumentov z konania. Treba podotknúť, že tieto nové pravidlá o transparentnosti konania sa však budú týkať len sporov z nových medzinárodných investičných zmlúv odkazujúcich na uplatnenia arbitrážnych pravidiel UNCITRAL v prípade, že ich strany investičnej zmluvy nevylúčia. V prípade sporov z už existujúcich medzinárodných investičných zmlúv musia strany s aplikáciou týchto nových pravidiel vyslovene súhlasiť.

Financovanie nárokov investorov tretími stranami

Ďalším novým trendom v medzinárodnej investičnej arbitráži je financovanie nárokov zahraničných investorov tretími stranami, najčastejšie špecializovanými spoločnosťami, ktoré si takýmto spôsobom zabezpečujú zisk v podobe podielu na prípadnom pre investora pozitívnom finančnom výsledku arbitrážneho konania.¹² Austrália, Spojené štáty americké a Veľká Británia sú krajinami, v ktorých sa táto možnosť využíva najviac.¹³

Názory odborníkov na tento trend sa rôznia. Na jednej strane je táto možnosť vítaná z pohľadu zahraničných investorov, ktorí takto získajú prostriedky na finančne náročné arbitrážne konanie, ktoré by si inak nemohli dovoliť. Na strane druhej však sú však opodstatnené obavy z možného nárastu špekulatívnych nárokov, ktoré by mohli predstavovať neúmernú finančnú záťaž na hostiteľský štát, ktorý musí i v prípade iniciovania takéhoto konania vynaložiť nemalé finančné prostriedky (z verejných zdrojov) na svoju obhajobu.

---

¹⁰ Pravidlo 37(2) Arbitrážnych pravidiel ICSID

¹¹ Pozri bližšie http://works.bepress.com/dimitrij_euler/1/

¹² Pozri bližšie http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2027114

¹³ Pozri bližšie <http://corporateeurope.org/trade/2012/11/chapter-5-speculating-injustice-third-party-funding-investment-disputes>

Záver

Mnohé z vyššie uvedených problémov medzinárodnej investičnej arbitráže sú predmetom odborných i menej odborných diskusií už takmer od počiatku rozmachu tohto spôsobu riešenia medzinárodných investičných sporov. Ako bolo uvedené v tomto článku, v ostatných dvoch rokoch je však badateľná snaha o praktické riešenie mnohých z týchto problémov.

Z dôvodu pretrvávajúceho výskytu kontradiktórnych rozhodnutí v medzinárodnej investičnej arbitráži sa opäť začalo zvažovať zavedenie apelačnej inštancie ako relatívne spoľahlivého spôsobu riešenia, alebo aspoň zlepšenia tohto problému. Pokiaľ ide o vymedzenie hraníc medzi regulačnou právomocou hostiteľských štátov a medzinárodnoprávnou ochranou zahraničných investícií, v aktuálne pripravovaných medzinárodných investičných zmluvách, ako sú napríklad niektoré bilaterálne investičné zmluvy alebo pripravovaná CETA, hostiteľským štátom by mali byť priznané širšie možnosti zavádzania nediskriminačných a transparentných legislatívnych opatrení zohľadňujúcich verejný záujem s obmedzením možnosti zahraničných investorov žiadať od hostiteľského štátu odškodnenie v prípade, ak by takéto legislatívne opatrenie negatívne ovplyvnilo ich záujmy. Transparentnosť systému riešenia sporov medzi investormi a hostiteľskými štátmi je taktiež predmetom diskusií odbornej verejnosti. Avizovaná úprava arbitrážnych pravidiel UNCITRAL pre účely medzinárodnej investičnej arbitráže je ďalším krokom na ceste k zlepšeniu situácie v oblasti prístupu verejnosti k informáciám o arbitrážnom konaní medzi hostiteľským štátom a zahraničným investorom. Financovanie nárokov zahraničných investorov tretími stranami, najčastejšie špecializovanými spoločnosťami, je najnovším trendom, pri ktorom sa v najbližších rokoch ukáže, či sa z Austrálie, USA a Veľkej Británie rozšíri do ďalších krajín, alebo prevládne tlak odporcov tohto trendu a bude utlmený.

Literatúra

INTERNATIONAL INVESTMENT PERSPECTIVES: 2006 EDITION, OECD, 2006, prehľad zostavený Catherine Yannaca-Small: Consolidation of Claims: A Promising Avenue for Investment Arbitration?, str. 235, dostupné na internete: <http://www.oecd.org/dataoecd/12/32/40079691.pdf>

ICSID Arbitration Rules, dostupné na internete: https://icsid.worldbank.org/ICSID/StaticFiles/basicdoc/CRR_English-final.pdf

ICSID Caseload Statistics (Issue 2013-1), dostupné na internete <https://icsid.worldbank.org/ICSID/FrontServlet?requestType=ICSIDDocRH&actionVal=ShowDocument&CaseLoadStatistics=True&language=English41>

Kaufmann-Kohler, G.: Is Consistency a Myth?, Precedent in International Arbitration , str. 145 dostupné na internete: <http://www.lk-k.com/data/document/consistency-myth.pdf>

Knahr, C.: "Consolidation of Proceedings in International Investment Arbitration", Vienna International Arbitration Forum, Vienna, Austria (November 2008)

Schneiderman, D.: Judicial Politics and International Investment Arbitration: Seeking an Explanation for Conflicting Outcome, 2009 ExpressO, str.3, dostupné na internete: http://works.bepress.com/david_schneiderman/1

Schreuer C.: Preliminary Rulings in Investment Arbitration, str. 4-5, dostupné na: http://www.univie.ac.at/intlaw/prel_rul_article.pdf

UNCTAD IIA Issues Note No. 1 of May 2013, str. 1, dostupné na internete
http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/webdiaepcb2013d3_en.pdf

<http://ekonomika.sme.sk/c/6810358/pre-zisk-unionu-zablokovali-statne-ucty.html>

<http://m.sidley.com/united-states-suspends-argentinas-preferential-trade-status-for-failure-to-pay-icsid-arbitral-awards-03-30-2012/>

http://works.bepress.com/dimitrij_euler/1/

http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2027114

<http://corporateeurope.org/trade/2012/11/chapter-5-speculating-injustice-third-party-funding-investment-disputes>

Kontakt

Ing. Mgr. Katarína Brocková, PhD.

Katedra medzinárodného práva

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomická univerzita v Bratislave

e-mail: katarina.brockova@euba.sk

ANALÝZA ÚSPEŠNOSTI JEDNOTNEJ PREZENTÁCIE ŠVAJČIARSKA V ZAHRANIČÍ¹

Katarína Cséfalvayová

FAKULTA MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV
EKONOMICKEJ UNIVERZITY V BRATISLAVE

Abstrakt

Príspevok sa zaoberá analýzou jednotnej prezentácie Švajčiarska v zahraničí. V prvej časti sa zameriava na historický vývoj politiky v oblasti nation branding, kým v ďalšej časti sa venuje analýze jej úspešnosti v posledných rokoch. Cieľom príspevku je identifikovať kľúčový prvok jednotnej prezentácie Švajčiarska v zahraničí, ktorý by mohol slúžiť ako pozitívny príklad pre Slovenskú republiku pri vytváraní svojej vlastnej politiky v oblasti nation branding.

Kľúčové slová: Jednotná prezentácia štátu v zahraničí, nation branding, komunikácia, Presence Switzerland

Abstract

The present paper analyzes the unified presentation of Switzerland abroad. In its first part, the article briefly describes the history of Swiss nation branding, while in the second part it aims to analyze its successes in the recent years. The objective of the paper is the identification of the key element of the unified presentation of Switzerland abroad, which could serve as a positive example for Slovak republic in creating its own nation branding policy.

Keywords: Unified presentation of a state abroad, nation branding, communication, Presence Switzerland

Úvod

Švajčiarsko je krajina s relatívne silnou a známou značkou. Je pomerne jednoducho identifikovateľná v najrôznejších krajinách sveta a zväčša sa s ňou spájajú pozitívne asociácie odkazujúce na kvalitu, spoľahlivosť, prírodné krásy a politickú neutralitu. Tento pozitívny imidž však bol niekoľkokrát poškodený, napr. na prelome 60. a 70. rokov v dôsledku tzv. Schwarzenbachových iniciatív, ktorých cieľom bolo zníženie populácie zahraničného pôvodu pod hranicu 10 % obyvateľstva každého kantónu, či v 90. rokoch v dôsledku súdneho sporu, v ktorom sa Svetový židovský kongres postavil proti švajčiarskym bankám, stanovujúcim veľmi ťažko splniteľné podmienky na výber peňazí z účtov obetí holokaustu. Švajčiarsko tiež patrí medzi štáty s najnižšou úrovňou finančnej transparentnosti v Európe, čo rovnako prispieva k budovaniu negatívneho imidžu.

---

¹ Príspevok bol vypracovaný v rámci projektu mladých vedeckých pracovníkov Nation branding ako súčasť diplomacie SR – stratégia pre jednotnú prezentáciu SR v zahraničí č. I-13-115-00.

Stručný vývoj nation brandingu Švajčiarska

Spomenuté skutočnosti viedli k snahe Švajčiarska o cielené zlepšenie svojho mena v zahraničí, v dôsledku čoho sa od prvej polovice 70. rokov v krajine objavujú prvé snahy o koordináciu „prítomnosti Švajčiarska v zahraničí“. Prvým krokom v rámci švajčiarskych pokusov o nation branding bolo vypracovanie stratégie pod názvom „Globálny koncept pre prítomnosť Švajčiarska v zahraničí“ v roku 1974, o inštitucionalizácii ktorej rozhodol federálny parlament o dva roky neskôr zriadením *Koordinačnej komisie pre prítomnosť Švajčiarska v zahraničí*. Úlohou komisie bolo vypracovať všeobecnú koncepciu pre prezentáciu štátu v zahraničí, ako aj koordinácia a realizácia komunikácie smerom navonok. Komisia tiež mala prevziať zodpovednosť za prezentáciu Švajčiarska na svetových výstavách Expo a určiť priority v komunikácii podľa sektorov a regiónov². Komisia pozostávala z približne 20 členov, časť ktorých tvorili zástupcovia federálnej vlády a časť zástupcovia súkromných a pološtátnych organizácií zastrešujúcich rôzne oblasti komunikácie a propagácie Švajčiarska v zahraničí (napr. Switzerland Tourism, Pro Helvetia, Švajčiarska olympijská asociácia, Združenie obchodných komôr, Organizácia zachranených Švajčiarov, atď.). Komisia však disponovala pomerne obmedzeným rozpočtom i personálom a ako sa postupne ukázalo, nebola efektívnym nástrojom riadenia prezentácie Švajčiarska v zahraničí. Nation branding štátu teda napriek snahám parlamentu nebol centrálné riadený a naďalej ostával fragmentovaný, v rukách jednotlivých verejných a súkromných aktérov, z ktorých každý samostatne a nezávisle riadil určitý aspekt prezentácie štátu v zahraničí. Dôvodom bola jednak existencia veľkého množstva rozmanitých oblastí, v ktorých sa komunikácia smerom navonok vyžaduje (turizmus, obchod, investície, kultúra, atď.) a jednak obmedzené právomoci federálnej vlády v prospech jednotlivých kantónov, ktoré riadia mnohé z týchto oblastí samostatne a bez vzájomnej koordinácie³.

Po vypuknutí škandálu so spiacimi bankovými aktívami obetí holokaustu, ktorý vyvolal silnú mediálnu odozvu najmä v Spojených štátoch amerických, Veľkej Británii a Izraeli, si švajčiarska vláda opätovne uvedomila potrebu cieleného vylepšenia obrazu krajiny vo svete. V období od roku 1996 podnikla viaceré kroky v snahe o vytvorenie jednotnej prezentácie v zahraničí, ktoré vyvrcholili v roku 2000 založením novej organizácie poverenej touto úlohou, *Presence Switzerland*. Organizácia bola vytvorená ako „decentralizovaná administratívna jednotka Konfederácie, administratívne pričlenená k federálnemu ministerstvu zahraničných vecí“⁴. V rovnakom roku prijal parlament *Nariadenie o šírení dobrého mena Švajčiarska v zahraničí*. Ani tieto opatrenia však neviedli k výraznejším zmenám v oblasti nation brandingu krajiny. Tie nastali až v roku 2009, kedy nadobudlo účinnosť zrevidované nariadenie vlády o šírení dobrého mena Švajčiarska v zahraničí, podľa ktorého bola rozpustená Koordinačná komisia pre prítomnosť Švajčiarska v zahraničí a jej úlohy prevzala organizácia Presence Switzerland, ktorej bola tiež pridelená nová úloha monitorovať imidž Švajčiarska v zahraničí a v prípade, že „nastane vážna hrozba, negatívne ovplyvňujúca reputáciu krajiny v zahraničí, alebo ak už nastali skutočnosti, ktoré ohrozili jej dobré meno, predložiť federálnej vláde návrh komunikácie v záujme odstránenia

---

² FDFA: Brief history of Presence Switzerland. Dostupné online: http://www.fdfa.admin.ch/etc/medialib/downloads/edazen/dfa/orgcha/prsdoc.Par.0038.File.tmp/Brief%20history_PRS.pdf

³ Pasquier, M.: The image of Switzerland: Between clichés and realities. In: Dinnie, K. : Nation Branding: Concepts, Issues, Practice. Elsevier Londýn, 2008. ISBN 978-0-7506-8349-4. Str. 79

⁴ FDFA: Brief history of Presence Switzerland. Dostupné online: http://www.fdfa.admin.ch/etc/medialib/downloads/edazen/dfa/orgcha/prsdoc.Par.0038.File.tmp/Brief%20history_PRS.pdf

tejto krízy“.⁵ Organizácia Presence Switzerland tiež mala zastrešovať všetky aktivity v oblasti nation branding, časť z nich priamo a niektoré prostredníctvom koordinácie aktivít agentúry *Switzerland Tourism* či *Location Switzerland*. Tým došlo k zjednoteniu a k centralizácii všetkých aktivít spojených s vytváraním jednotnej prezentácie štátu v zahraničí⁶.

Vláda tiež prijala *Stratégiu pre komunikáciu v zahraničí na roky 2010 – 2011*, za ktorej implementáciu zodpovedala organizácia Presence Switzerland a ktorá určovala prioritné regióny a tematické oblasti, na ktoré sa má nation branding Švajčiarska sústrediť. Ako prioritné regióny boli určené:

- štáty susediace so Švajčiarskom,
- Veľká Británia,
- Brusel ako hlavné mesto EÚ,
- Spojené štáty americké,
- Čína.

Hlavnými tematickými okruhmi, na ktoré sa mala komunikácia zamerať, boli politický systém, politika solidárnosti, finančný trh, daňové záležitosti a Európa a konkurencieschopnosť a inovatívnosť krajiny najmä vzhľadom na životné prostredie, dopravu a energetiku.⁷

Ďalší strategický dokument, prijatý v tejto oblasti, bol schválený už na 4-ročné časové obdobie, a to na roky 2012 – 2015. Časové rozpätie platnosti dokumentu však nie je jediným rozdielom oproti stratégii platnej v rokoch 2010 a 2011. *Stratégia pre komunikáciu v zahraničí na roky 2012 – 2015* totiž definuje v prvom rade **tematické priority** v oblasti švajčiarskeho nation branding a až z nich následne vyvodzuje geografické zameranie komunikácie. Prioritné oblasti komunikácie stratégia rozdeľuje na dve skupiny, výzvy a príležitosti. Stratégia vychádza z predpokladu, že celkový obraz o Švajčiarsku v zahraničí je stále pozitívny, existujú však skutočnosti, ktoré naň majú čoraz negatívnejší vplyv, ako napr. finančné témy diskutované v médiách v spojitosti s finančnou a hospodárskou krízou, pretrvávajúcou už niekoľko rokov. Z uvedeného dôvodu je potrebné, aby komunikácia navonok prebiehala v dvoch osiach, jednak v snahe zlepšiť obraz v „negatívnych témach“ (výzvy) a jednak pokračovať v budovaní pozitívneho imidžu prostredníctvom komunikácie na „pozitívne témy“ (príležitosti).

Výzvy

Stratégia definuje štyri témy, ktoré označuje za výzvy, a to *finančné a daňové záležitosti, vzťah Švajčiarska s EÚ, verejné debaty na citlivé socioekonomické témy a výnimočné situácie a krízy*. Čo sa týka **finančných a daňových záležitostí**, krajina plánuje aktívnu komunikáciu na vylepšenie svojho imidžu daňového raja s privysokou úrovňou ochrany bankového tajomstva. Komunikácia v tejto oblasti má predstavovať Švajčiarsko ako „stabilné, inovatívne a konkurencieschopné finančné centrum s medzinárodne akceptovanými podmienkami“.⁸ V rámci **vzťahov Švajčiarska s EÚ** prevládajú obavy, že Únia vníma Švajčiarsko a jeho nezávislosť pomerne kriticky. Výzvou v tejto oblasti je prezentácia

⁵ FDFA: Brief history of Presence Switzerland. Dostupné online:

http://www.fdfa.admin.ch/etc/medialib/downloads/edazen/dfa/orgcha/prsdoc.Par.0038.File.tmp/Brief%20history_PRS.pdf

⁶ V roku 2012 došlo k ďalšiemu rozšíreniu organizácie Presence Switzerland, a to zlúčením s ďalšou vládnu agentúrou pod názvom Cultural Foreign Policy Centre (Centrum pre zahraničnú politiku v oblasti kultúry).

⁷ FDFA: Strategy for communication abroad: 2012 – 2015. Dostupné online:

http://www.fdfa.admin.ch/etc/medialib/downloads/edazen/dfa/orgcha/prsdoc.Par.0025.File.tmp/Strategy_for%20communication%20abroad_2012-2015.pdf

⁸ FDFA: Strategy for communication abroad: 2012 – 2015. Dostupné online:

http://www.fdfa.admin.ch/etc/medialib/downloads/edazen/dfa/orgcha/prsdoc.Par.0025.File.tmp/Strategy_for%20communication%20abroad_2012-2015.pdf

Švajčiarska ako spoľahlivého partnera pre Úniu ako takú i pre jej jednotlivé členské štáty, a tiež ako krajinu, ktorá je solidárna voči Európskej únii. Téma **verejných debát na citlivé socioekonomické témy** býva často otváraná v zahraničných médiách, pričom pozornosť pútajú kontroverzné otázky, ako napr. imigrácia (aktuálna téma aj v súčasnosti, v kontexte verejného hlasovania o obmedzení imigrácie do krajiny, ktoré je naplánované na 9. februára 2014). Švajčiarsko si tak v zahraničí nechtiac vytvára imidž krajne pravicovo orientovanej a málo tolerantnej krajiny, proti čomu sa pokúša bojovať práve cielenou komunikáciou zameranou jednak na objasnenie obsahu týchto verejných debát, ale aj na vysvetlenie fungovania systému demokracie vo Švajčiarsku.

Príležitosti

Ako príležitosti na šírenie pozitívneho imidžu krajiny v zahraničí vnímajú autori stratégie rovnako štyri témy:

- *Vzdelanie, výskum a inovácie,*
- *inovatívne politiky: doprava, energetika, životné prostredie, zdravie, sociálne veci, finančné záležitosti,*
- *politický systém Švajčiarska,*
- *švajčiarska solidarita a úloha mediátora.*

Švajčiarsko dosahuje každoročne vynikajúce výsledky v prieskumoch v oblasti **vzdelávania, vedy a výskumu a inovácií**, a preto sa práve táto oblasť stala jednou z prioritných tém nation branding krajiny. Z mediálnych prieskumov vyplynulo, že v zahraničí sa práve tejto silnej stránke Švajčiarska venuje málo pozornosti, preto bude na túto oblasť v komunikácii navonok kladený zvláštny dôraz⁹. Podobne je to aj v oblasti **inovatívnych politik**, ktoré sú vo Švajčiarsku konštantne zavádzané. Komunikácia sa preto bude usilovať upriamiť pozornosť na možnosť využitia švajčiarskych politik v oblasti ochrany životného prostredia, dopravy, energetiky a i. ako modelu pre prijímanie podobných politik v zahraničí. Priblíženie a vysvetlenie **politického systému Švajčiarska** je tiež vnímané ako príležitosť prezentovať krajinu ako vysoko stabilného, demokratického partnera aj ako prostriedok na objasnenie a vyvrátenie negatívnych asociácií, ktoré vznikajú v dôsledku spomínaných debát na citlivé socioekonomické témy. Poslednou „príležitosťou“ na prezentáciu krajiny je **švajčiarska solidarita a úloha mediátora**, ktorú Švajčiarsko zohráva ako navonok neutrálna krajina aktívne sa angažujúca v mierovej a humanitárnej politike a v ochrane ľudských práv.

Analýza úspešnosti švajčiarskeho nation branding

Uplatňovanie tejto stratégie ako aj nová organizácia prezentácie Švajčiarska v zahraničí sa, zdá sa, začína ukazovať ako úspešná. Na vyhodnotenie a porovnanie „značiek“ krajín a ich hodnoty (a tým aj úspešnosti ich nation branding) sa najčastejšie využívajú dva indexy – *Anholt-GfK Nation Brand Index* (NBI) a *Country Brand Index* (CBI). Nation Brand Index je od roku 2005 každoročne vypracovávaný prieskumnou agentúrou GfK v spolupráci s prof. Simonom Anholtom, ktorý je považovaný za priekopníka v oblasti nation branding. Index berie do úvahy 6 kľúčových oblastí pre prezentáciu štátu v zahraničí, ktorými sú export, vládna politika, kultúra, ľudia, turizmus a imigrácia/investície. Country Brand Index vypracováva spoločnosť FutureBrand, poradenská firma zameraná na inovatívne spôsoby manažmentu a vytvárania imidžu značiek. V prípade indexu CBI sa zameriava na hodnotenie krajín v kategóriách ako hodnotový systém, kvalita života, podnikateľské prostredie, dedičstvo a kultúra, turizmus.

V hodnotení prostredníctvom indexu NBI si Švajčiarsko od počiatkov udržiavalo stabilné miesto na 8. – 9. priečke rebríčka (s výnimkou roku 2007, kedy obsadilo 7. miesto),

---

⁹ Tamtiež

v hodnotení za rok 2013 však badať výrazné zlepšenie, keď sa „značka Švajčiarsko“ umiestnila ako piata najkvalitnejšia značka štátov sveta. Umiestnenie Švajčiarska v rebríčku NBI za jednotlivé roky sumarizuje tabuľka 1.

Tabuľka 1: Umiestnenie Švajčiarska v rebríčku NBI podľa rokov

Rok	Umiestnenie
2007	7. miesto
2008	8. miesto
2009	9. miesto
2010	8. miesto
2011	9. miesto
2012	8. miesto
2013	5. miesto

Prameň: vlastné spracovanie podľa jednotlivých výročných správ dostupných na: <http://www.fdfa.admin.ch/eda/en/home/topics/prskom.html>

V hodnotení podľa indexu CBI možno badať ešte výraznejší posun vpred, kedy sa Švajčiarsko vypracovalo z 11. priečky v roku 2010 na 1. miesto v roku 2013. Umiestnenie Švajčiarska v rebríčku NBI za jednotlivé roky uvádza tabuľka 2.

Tabuľka 2: Umiestnenie Švajčiarska v rebríčku CBI podľa rokov

Rok	Umiestnenie
2009/2010	11. miesto
2010/2011	5. miesto
2011/2012	2. miesto
2012/2013	1. miesto

Prameň: Vlastné spracovanie podľa FutureBrand: Country Brand Index 2012-13, dostupné online: http://www.futurebrand.com/images/uploads/studies/cbi/CBI_2012-Final.pdf

Ako možno pozorovať pri oboch indexoch, imidž Švajčiarska vo svete vykazuje v posledných 2 rokoch výrazné zlepšenie. Keďže oba indexy sú každoročne zostavované rovnakým spôsobom a na základe rovnakých kritérií, možno sa domnievať, že je to výsledok zlepšenia jednotnej prezentácie štátu v zahraničí. Ako bolo spomenuté vyššie, švajčiarska vláda prijala opatrenia na skvalitnenie prezentácie štátu v zahraničí v roku 2009. Pokiaľ by sme počítali s obdobím potrebným na implementáciu a prejavenie sa účinkov politiky v štandardnej dĺžke 3 rokov, výrazné zlepšenie výsledkov v indexoch NBI a CBI by mohlo korešpondovať s úspechom novej nation branding politiky. Toto zlepšenie by však mohlo byť spôsobené aj inými faktormi, z ktorých za najvýznamnejšie pokladáme zvýšenie objemu finančných prostriedkov vyčlenených na tento účel, resp. výraznejšie personálne posilnenie organizácie Presence Switzerland. Na základe uvedeného možno teda formulovať nasledovné tri hypotézy:

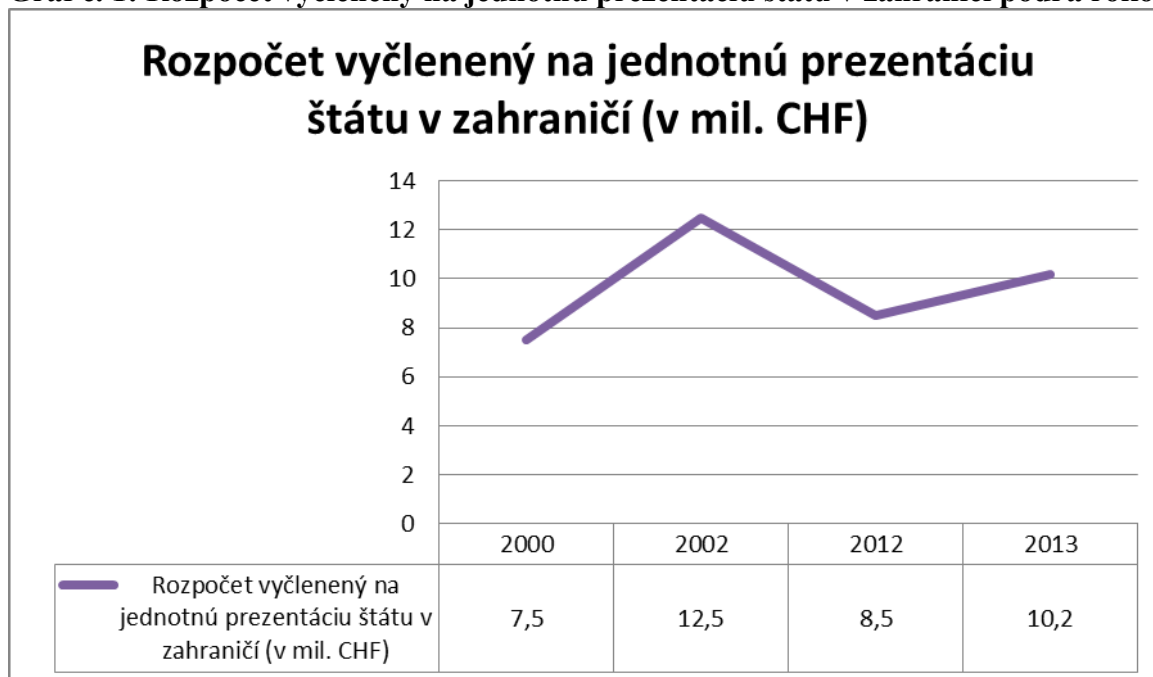
H 1: Zlepšenie obrazu Švajčiarska vo svete pozorovateľné na základe výsledkov umiestnenia krajiny v rebríčkoch podľa indexov NBI a CBI možno vysvetliť **zvýšením výdavkov**, ktoré Švajčiarska vláda vyčlenila pre účely jednotnej prezentácie v zahraničí.

H 2: Zlepšenie obrazu Švajčiarska vo svete pozorovateľné na základe výsledkov umiestnenia krajiny v rebríčkoch podľa indexov NBI a CBI možno vysvetliť **výraznejším personálnym posilnením** orgánov štátu zodpovedných za jednotnú prezentáciu štátu v zahraničí, t. j. Presence Switzerland.

H 3: Zlepšenie obrazu Švajčiarska vo svete pozorovateľné na základe výsledkov umiestnenia krajiny v rebríčkoch podľa indexov NBI a CBI možno vysvetliť **zefektívnosťou politiky** štátu v oblasti nation branding, najmä **zjednotením štátnych a súkromných agentúr** zodpovedných za túto oblasť pod pôsobnosť vládnej organizácie Presence Switzerland.

Údaje o objeme finančných prostriedkov, ktoré švajčiarska vláda vynaložila na jednotnú prezentáciu štátu v zahraničí, sú dostupné len za vybrané roky, aj tieto údaje však postačujú na vyvodenie záveru. Graf č. 1 ilustruje vývoj rozpočtu vyčleneného pre tento účel podľa jednotlivých rokov.

Graf č. 1: Rozpočet vyčlenený na jednotnú prezentáciu štátu v zahraničí podľa rokov

Prameň: Vlastné spracovanie podľa FDFA: Brief history of Presence Switzerland a FDFA: PRS Factsheet: Facts and figures 2013

Rozpočet vyčlenený na jednotnú prezentáciu štátu v zahraničí (resp. rozpočet organizácie Presence Switzerland) dosahoval svoj vrchol v roku 2002 s objemom 12,5 milióna švajčiarskych frankov. V roku 2012 bol rozpočet organizácie Presence Switzerland vyčíslený na 7 miliónov frankov, avšak po splynutí s *Centrom pre zahraničnú politiku v oblasti kultúry* boli rozpočty oboch agentúr zlúčené a celková výška vyčlenených prostriedkov tak dosahovala 8,5 milióna frankov¹⁰. Rozpočet sa v roku 2013 ešte mierne navýšil, a to na celkovú odhadovanú sumu 10,2 milióna švajčiarskych frankov¹¹. Z uvedeného možno usúdiť, že **v posledných rokoch nedošlo oproti minulosti k výraznému navýšeniu objemu finančných prostriedkov určených na jednotnú prezentáciu štátu v zahraničí**, v dôsledku čoho možno hypotézu H 1 považovať za *vyvrátenú*.

Čo sa týka personálnych zdrojov, Koordinačná komisia pre prítomnosť Švajčiarska v zahraničí mala počas celej svojej existencie 2 – 5 stálych zamestnancov¹². Komisia pritom pozostávala z 20 členov, pričom nemožno jednoznačne určiť ich personálne zastúpenie, keďže, ako bolo spomínané vyššie, išlo v prevažnej miere o pološtátne a súkromné agentúry

¹⁰ FDFA: Brief history of Presence Switzerland. Dostupné online: http://www.fdfa.admin.ch/etc/medialib/downloads/edazen/dfa/orgcha/prsdoc.Par.0038.File.tmp/Brief%20history_PRS.pdf

¹¹ FDFA: PRS Factsheet: Facts and figures 2013. Dostupné online: http://www.fdfa.admin.ch/etc/medialib/downloads/edazen/dfa/orgcha/prsdoc.Par.0039.File.tmp/EN%20Facts%20and%20Figures_2013_EN.pdf

¹² FDFA: Brief history of Presence Switzerland. Dostupné online: http://www.fdfa.admin.ch/etc/medialib/downloads/edazen/dfa/orgcha/prsdoc.Par.0038.File.tmp/Brief%20history_PRS.pdf

či organizácie. V súčasnosti má organizácia Presence Switzerland 35 stálych zamestnancov¹³, pričom tento počet zahŕňa aj zamestnancov organizácií, ktoré boli postupne včlenené pod Presence Switzerland (napr. Centrum pre zahraničnú politiku v oblasti kultúry). Z uvedeného dôvodu nemožno posúdiť, či v posledných rokoch nastalo výrazné personálne posilnenie orgánov zodpovedných za jednotnú prezentáciu v zahraničí, a tak hypotézu H 2 nemožno považovať za potvrdenú ani za vyvrátenú. Domnievame sa však, že v dôsledku zlúčenia viacerých už existujúcich agentúr a ich začlenenia do organizačnej štruktúry Presence Switzerland, prišlo aj k integrácii zamestnancov daných agentúr, čím sa personálne obsadenie nezvýšilo, len sa centralizovali ľudské zdroje, ktoré boli predtým, podobne ako riadenie nation branding štátu, frangmentované. Tento predpoklad prispieva k čiastočnému vyvráteniu hypotézy H 2.

Na základe uvedeného možno predpokladať, že keďže v posledných rokoch nenastalo výrazné navýšenie finančných prostriedkov určených na nation branding Švajčiarska (naopak, došlo k zníženiu ich objemu v porovnaní s rokom 2002) a pravdepodobne ani výraznejšie personálne posilnenie orgánov štátu zodpovedných za jeho jednotnú prezentáciu v zahraničí, je možné úspechy dosiahnuté v oblasti nation branding prisúdiť zefektívneniu politiky štátu, najmä centralizácii príslušných zodpovedných orgánov pod organizáciu Presence Switzerland. Tým možno zároveň hypotézu H 3 považovať za potvrdenú. Treba však dodať, že významnú úlohu v zlepšení vnímania imidžu krajiny v zahraničí istotne zohráva aj vypracovanie exaktnej a adresnej stratégie pre komunikáciu smerom navonok, ktorá vychádza z identifikácie slabých a silných stránok prezentácie Švajčiarska v zahraničí a premieňa ich na výzvy a príležitosti, na ktoré sa komunikácia cielene zameriava.

Záver

Švajčiarsko je krajinou, ktorá by svojou aktuálnou politikou v oblasti prezentácie štátu v zahraničí mohla slúžiť ako model viacerým krajinám. Podarilo sa mu dokázať, že úsilie o zefektívnenie komunikácie v zahraničí môže byť úspešné a môže v relatívne krátkom čase priniesť ovocie. V súčasnosti je pravdepodobne ešte príliš skoro vyvodzovať rozsiahle závery o úspechoch švajčiarskeho nation branding, keďže pozitívny vývoj v umiestnení v medzinárodných hodnoteniach môže byť len prechodný a môže byť výsledkom vplyvu iných faktorov (napr. zhoršenie imidžu konkurentov, atď.). I tento zatiaľ krátkodobý pozitívny vývoj si však zasluhuje pozornosť, a to najmä zo strany štátov, akým je aj Slovensko, ktoré sa nachádzajú vo fáze aktívneho hľadania pozitívnych príkladov pre budovanie svojho vlastného nation branding a doposiaľ nemajú vypracovanú jednotnú stratégiu v tejto oblasti. Domnievame sa, že pre Slovenskú republiku by mohlo byť prínosné prevziať pozitívny príklad Švajčiarska a pokúsiť sa o podobnú centralizáciu svojich aktivít v oblasti vytvárania jednotnej prezentácie štátu v zahraničí. Tá je v súčasnosti fragmentovaná medzi Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí, ktoré jednotnú prezentáciu Slovenskej republiky v zahraničí vníma ako jednu z kľúčových priorít slovenskej zahraničnej politiky, Slovenskú agentúru pre cestovný ruch či Slovenskú agentúru pre rozvoj investícií a obchodu. Vytvorenie podobnej organizácie ako je švajčiarska Presence Switzerland, ktorá by zastrešovala všetky aktivity v oblasti nation branding, by podľa nášho názoru napomohlo k zefektívneniu vytvárania jednotnej prezentácie Slovenskej republiky v zahraničí a mohlo by byť prvým krokom k naštartovaniu reálneho úsilia o vytvorenie „značky Slovensko“.

---

¹³ FDFA: PRS Factsheet:Facts and figures 2013. Dostupné online: http://www.fdfa.admin.ch/etc/medialib/downloads/edazen/dfa/orgcha/prsdoc.Par.0039.File.tmp/EN%20Facts%20and%20Figures_2013_EN.pdf

Literatúra

ANHOLT, S. *Competitive Identity: The New Brand Management for Nations, Cities and Regions*. Londýn: Palgrave Macmillan, 2006. 230 s. ISBN 9780230500280

ANHOLT, S. *Places, Identity, Image and Reputation*. Londýn: Palgrave Macmillan, 2009. 201 s. ISBN 9780230239777

ANHOLT, S. *Brand New Justice: The Upside of Global Branding*. New York: Butterworth-Heinemann Title, 2002. 198 s. ISBN 9780750656993

DINNIE, K. *Nation branding: Concepts, Issues, Practice*. New York: Butterworth-Heinemann Title, 2007. 157 s. ISBN 9780750683494

SEVIN, E. *Controlling the Message: A Strategic Approach to Nation Branding*. Londýn: LAP LAMBERT Academic Publishing, 2010. 221 s. ISBN 978383838940

F DFA: PRS Factsheet: Facts and figures 2013. Dostupné online:
http://www.fdfa.admin.ch/etc/medialib/downloads/edazen/dfa/orgcha/prsdoc.Par.0039.File.tmp/EN%20Facts%20and%20Figures_2013_EN.pdf

F DFA: Brief history of Presence Switzerland. Dostupné online:
http://www.fdfa.admin.ch/etc/medialib/downloads/edazen/dfa/orgcha/prsdoc.Par.0038.File.tmp/Brief%20history_PRS.pdf

F DFA: Strategy for communication abroad: 2012 – 2015. Dostupné online:
http://www.fdfa.admin.ch/etc/medialib/downloads/edazen/dfa/orgcha/prsdoc.Par.0025.File.tmp/Strategy_for%20communication%20abroad_2012-2015.pdf

FutureBrand: Country Brand Index 2012-13. Dostupné online:
http://www.futurebrand.com/images/uploads/studies/cbi/CBI_2012-Final.pdf

Kontakt

Ing. Katarína Cséfalvayová, PhD.

Faculty of International Relations
University of Economics in Bratislava
Dolnozemska cesta 1, 852 35 Bratislava
Slovak Republic
e-mail: katarina.csefalvayova@euba.sk

APLIKÁCIE TEÓRIE MEDZINÁRODNÝCH REŽIMOV NA CEZHRANIČNÉ ZDIEĽANIE VODNÝCH TOKOV

Katarína Cséfalvayová

FAKULTA MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV
EKONOMICKEJ UNIVERZITY V BRATISLAVE

Abstrakt

Príspevok sa zaoberá aplikáciou teórie medzinárodných režimov na problematiku zdieľania medzinárodných, resp. cezhraničných vodných zdrojov medzi poriečnymi štátmi. V prvej časti autorka približuje jednotlivé teórie medzinárodných režimov a následne v druhej časti na základe spoločných znakov špecifikuje štyri teoretické prístupy k vytváraniu režimov zdieľania cezhraničných vodných tokov.

Kľúčové slová: Medzinárodný režim, cezhraničný vodný tok, mocenské teórie, funkčné teórie, znalostné teórie

Abstract

The present paper aims to apply the international regimes theory on transboundary watercourse sharing between riparian states. In the first part of the paper the author describes the theoretical approaches to regime creation to specify, in the second part, four theoretical approaches to international water regime creation.

Keywords: International regime, transboundary watercourse, structuralist theories, functional theories, cognitivist theories

Úvod

Zdieľanie medzinárodných vodných tokov je problémom medzinárodných vzťahov, kde prichádza k stretu záujmov jednotlivých poriečnych štátov.

Vodný tok je už svojou fyzickou povahou predurčený stať sa predmetom sporov pri zdieľaní medzi viacerými štátmi, keďže tečie jednosmerne od prameňa smerom k ústi. To spôsobuje nerovnaké postavenie jednotlivých poriečnych štátov pri zdieľaní vodného toku, keďže každý zo štátov bude v značnej miere závislý od spôsobu jeho využitia v štátoch nachádzajúcich sa na vyššom úseku toku rieky. Tento fakt zvýhodňuje štáty na hornom toku rieky a naopak stavia do znevýhodnenej pozície štáty nachádzajúce sa bližšie k jej ústi.

Každý medzinárodný vodný tok je súčasťou zvrchovaného územia viacerých štátov. Zároveň pre každý z týchto štátov predstavuje prírodný zdroj, patriaci do územia, nad ktorým štát vykonáva svoju suverénnu moc, a preto tento zdroj môže slobodne využívať. Problémom vodného zdroja, ktorý medzinárodný vodný tok poskytuje poriečnym štátom, je však jeho dynamický charakter. Preto tá istá voda, ktorá patrí na hornom toku štátu A, bude po opustení jeho hraníc patriť štátu B a neskôr štátu C atď. Táto mobilita vody ako prírodného zdroja je v rozpore so zaužívanými mocenskými nárokmi na úplnú kontrolu prírodného zdroja na území štátu.¹ Je teda žiaduce, aby poriečne štáty využívali medzinárodný vodný tok spôsobom, ktorý zohľadňuje túto skutočnosť, čo však môže byť v rozpore so záujmom týchto štátov.

---

¹ Bencala, K. R., Dabelko, G. D.: Water Wars: Obscuring Opportunities, Journal of International Affairs, 2008, roč. 61, č. 2, str. 23

Vzťahy štátov v povodí, či už konfliktné, alebo kooperatívne, pomáhajú objasniť teórie medzinárodných režimov.

Medzinárodné režimy

Jednou z hlavných charakteristík súčasného globalizovaného sveta je vysoká úroveň závislosti medzi jednotlivými aktérmi medzinárodných vzťahov. Keohane a Nye nazývajú situácie určené recipročným pôsobením aktérov medzinárodných vzťahov interdependenciou v svetovej politike,² ktorá ovplyvňuje správanie a politiku štátov. V tomto kontexte sa pre určité oblasti aktivít vyformovali nové postupy, pravidlá či inštitúcie s cieľom regulovať a kontrolovať vzťahy medzi štátmi.³ Tieto kooperatívne snahy sa vo všeobecnosti nazývajú medzinárodné režimy.

Teória režimov predstavuje nástroj na vysvetlenie medzinárodnej spolupráce vo vnútri medzinárodného systému, ktorý je považovaný za anarchický. Všeobecne akceptovanou definíciou medzinárodného režimu je definícia S. Krasnera, ktorý ho definuje ako „rad implicitných alebo explicitných princípov, noriem, pravidiel a rozhodovacích procedúr, okolo ktorého očakávania aktérov konvergujú do danej oblasti medzinárodných vzťahov“.⁴ Podľa Krejčího predstavuje medzinárodný režim „súbor pravidiel, noriem, rozhodovacích procedúr, ale aj im zodpovedajúcich očakávaní, ktoré určujú správanie štátov či iných aktérov medzinárodných vzťahov“.⁵

Pojem režimov je obzvlášť významný pri analýze vzájomnej závislosti aktérov medzinárodnej politiky, lebo práve závislí aktéri potrebujú spoluprácu a koordináciu, aby výsledkom ich jednania bol pozitívny súčet. Takýto režim poskytuje nové formy väzieb a koalície pre aktérov, poskytuje informácie o fungovaní systému, uľahčuje ich učenie, atď.⁶ Výhodiskovým bodom vytvorenia režimu je interdependencia v určitej konfliktnej oblasti, ktorá spôsobuje, že štáty svoje vlastné ciele dokážu lepšie sledovať prostredníctvom spolupráce. Režimy teda nie sú sami o sebe cieľom, ale prostriedkom na dosiahnutie cieľa. Podľa Keohana je v medzinárodnom systéme, založenom na existencii suverénnych štátov, hlavnou funkciou režimu koordinovať správanie štátov, s cieľom dospieť k želanému výsledku. V tomto kontexte je hlavnou úlohou medzinárodných režimov sprostredkovať obojstranne výhodné dohody medzi vládami.⁷ Významným znakom medzinárodných režimov je, že akonáhle je raz režim nastolený, prichádza k jeho sebaupevňovaniu a zvyšuje sa vzájomná závislosť, resp. interdependencia aktérov.⁸

Z hľadiska analýzy režimov rozlišujeme v medzinárodnej politike dve situácie⁹:

1. situácia, keď režim neexistuje a nevyvstala ani potreba jeho existencie, tzv. *nerežimná situácia*,¹⁰
2. situácia, keď režim vzniká a je záujem o jeho existenciu a udržanie, tzv. *režimná situácia*.

Nerežimná situácia je charakterizovaná nezávislým rozhodovaním vzájomne na seba pôsobiacich aktérov v anarchických medzinárodných vzťahoch, kedy je pre jednotlivých

² Keohane, R. O., Nye, J. S.: Power and Interdependence, Harper Collins Publishers, 1989

³ Coskun, B. B.: Power Structures in Water Regime Formation: a Comparison of the Jordan and Euphrates Tigris River Basins, The Interdisciplinary Journal of International Studies, 2005, str. 4

⁴ Krasner, S.D.: International Regimes, Cornell University Press, Ithaca, 1983, str. 147

⁵ Krejčí, O.: Mezinárodní politika, Ekopress, Praha, str. 378

⁶ Tamtiež

⁷ Coskun, B. B.: Power Structures in Water Regime Formation: a Comparison of the Jordan and Euphrates Tigris River Basins, The Interdisciplinary Journal of International Studies, 2005, str. 4

⁸ Krejčí, O.: Mezinárodní politika, Ekopress, Praha, str. 379

⁹ Waisová, Š.: Teorie mezinárodních režimů. In: Mezinárodní vztahy, 2/2002, str. 53

¹⁰ Krejčí túto situáciu pomenúva *mimorežimná situácia*, Krejčí, O.: Mezinárodní politika, Ekopress, Praha, str. 380

aktérov výhodnejšie nespolupracovať bez ohľadu na správanie a voľbu ostatných. *Režimná situácia* naproti tomu vzniká v prípade, keď sú všetci aktéri ochotní vzdať sa nezávislého rozhodovania v prospech spoločného rozhodovania, lebo výsledky spoločného rozhodovania sú výhodnejšie ako výsledky samostatného rozhodovania.¹¹

Na základe dilemy spoločného záujmu a spoločnej averzie rozoznávame režimy spolupracujúce a koordinujúce.

- a) *Spolupracujúce režimy* – sú to režimy, v ktorých aktéri špecifikujú formy spolupráce a definujú ich nedodržiavanie (podvádzanie), sú založené na zmluvnom základe.
- b) *Koordinujúce režimy* – nemusia byť formalizované ani inštitucionalizované; takéto režimy uľahčujú koordináciu a pracujú bez určeného mechanizmu.¹²

Režimy ďalej možno kategorizovať podľa toho, akou cestou sa vytvorili. K vytvoreniu režimu prichádza spravidla tromi spôsobmi¹³:

1. Spontánne vzniknuté režimy

Vznik režimov v niektorých prípadoch nevyžaduje explicitný súhlas ich členov, ani vedomú koordináciu medzi účastníkmi. Výhodou takto vzniknutého režimu je možnosť vyhnúť sa často vysokým vstupným nákladom pri vytváraní režimu.

2. Negociované režimy

Takéto režimy vznikajú prostredníctvom rokovaní medzi potenciálnymi účastníkmi. Charakterizuje ich vedomá snaha dohodnúť sa na hlavných ustanoveniach, explicitný súhlas všetkých účastníkov, ako aj formálne vyjadrenie výsledkov. Takéto režimy bývajú založené na zmluvnej spolupráci.

3. Vnútené režimy

Medzinárodný režim môže byť ustanovený aj dominantným aktérom, zvyčajne bez explicitného súhlasu podriadených aktérov. Dominantný aktér ostatných účastníkov prinúti k spolupráci, resp. k akceptovaniu podmienok, účinnou kombináciou nástrojov zahŕňajúcich nátlak a manipuláciu. Do kategórie vnútených režimov spadajú dva druhy režimov, a to:

- a) otvorená hegemonia – dominantný aktér otvorene a explicitne vytvára inštitucionálne usporiadanie a núti podriadených aktérov prispôbiť sa mu, a
- b) skrytá hegemonia, resp. „de facto vnútenie“ – dominantný aktér presadzuje svoje záujmy implicitne, prostredníctvom rôznych foriem vodcovstva a manipulácie pohnútok.

Waisová v svojej práci *Teorie mezinárodních režimů* mapuje teoretické prístupy k štúdiu medzinárodných režimov. Vyčleňuje štrukturalistickú (neorealistickejšiu), funkčnú a kognitivistickú teóriu režimov.¹⁴

Štrukturalistická (neorealistickejšia) teória vzniku režimu

Podľa mocenských teórií založených na realistickej škole medzinárodných vzťahov v anarchicky usporiadanom svete štáty dávajú prednosť samostatnému rozhodovaniu pred spoluprácou. Štrukturalistická teória síce nevyklučuje možnosť spolupráce, podmieňuje ju však prítomnosťou veľmocí, o čom svedčí teória hegemonie stability. Na jej základe sa v rámci

¹¹ Waisová, Š.: *Teorie mezinárodních režimů*. In: *Mezinárodní vztahy*, 2/2002, str. 53

¹² Waisová, Š.: *Teorie mezinárodních režimů*. In: *Mezinárodní vztahy*, 2/2002, str. 54

¹³ Young, O.R.: *Regime Dynamics: The Rise and Fall of International Regimes*, in: Krasner, S.D.: *International Regimes*, Cornell University Press, 1983, str. 98 - 101

¹⁴ Waisová, Š.: *Teorie mezinárodních režimů*. In: *Mezinárodní vztahy*, 2/2002, str. 56 - 60

štrukturalistického teoretického prístupu vyformovali aj tri ďalšie príbuzné teórie, a to teória rovnováhy moci, rovnováha hrozieb a teória posthegemoniálnej spolupráce.

- a) *Teória hegemonickkej stability* – spolupráca podľa nej vzniká ako výsledok vzťahov medzi silným aktérom – hegemonom – ktorý štrukturuje medzinárodný systém podľa svojich potrieb, a slabším aktérom, ktorého zisky sú vedľajším produktom tohto usporiadania.
- b) *Teória rovnováhy moci* – vylučuje možnosť spolupráce na základe tvrdenia, že už samotný vznik alebo rast veľmoci ničí spoluprácu, pretože ostatné slabšie štáty nútí balansovať v medzinárodnom systéme. Tieto štáty potom reagujú hľadaním spojencov proti rastúcej moci, ktorá predstavuje potenciálne nebezpečenstvo.
- c) *Teória rovnováhy hrozieb* – kooperácia podľa tohto prístupu nie je závislá na nerovnosti moci, ale na existencii hrozby. Štáty vytvárajú režim zo strachu pred nebezpečenstvom.
- d) *Teória posthegemoniálnej spolupráce* – presadzuje názor, že režimy vznikajú po strate hegemonického postavenia dominantnej mocnosti, ktorá hľadá iné spôsoby, ako si zaistiť vlastnú bezpečnosť.

Táto skupina teórií vnáša do analýzy medzinárodných režimov nový prvok, pretože tvrdí, že koncentrácia moci môže mať stabilizujúci efekt.

Funkčná (neoliberalistická/inštitucionalistická) teória vzniku režimu

Tento teoretický smer vychádza z inštitucionálneho liberalizmu, ktorý sa zakladá na medzinárodnom práve a medzinárodných organizáciách ako faktoroch prispievajúcich k vytvoreniu a zachovaniu mierových vzťahov medzi štátmi. Novú variantu inštitucionálneho liberalizmu, inšpirovanú myšlienkami realizmu, presadili predovšetkým Robert O. Keohane a J. Nye a nazvali ju neoliberálnym inštitucionalizmom. Pre neoliberálnych inštitucionalistov, rovnako ako pre realistov, zostávajú štáty v centre svetovej politiky, dôležitou sa však stáva úloha formálnych a neformálnych pravidiel, ktoré upravujú ich vzťahy. Medzi štátmi dochádza k vytvoreniu medzinárodného režimu v prípade, že existujú medzi štátmi aktéri so spoločnými záujmami, ktorí niečo z tejto spolupráce získajú, a zmena hĺbky inštitucionalizácie spolupráce bude mať vplyv na konečný výsledok.

Kognitivistická teória vzniku režimu

Kognitivistí vnímajú ako rozhodujúci faktor spolupráce poznávanie. Vznik režimov je pre nich preto výsledkom ideí, poznávania, učenia a zdieľania poznatkov, normatívnych a inštitucionálnych štruktúr. Aktéri režimov sa usilujú o maximalizáciu svojho úžitku, ktorého vnímanie je založené na ich prevažujúcich poznatkoch a ideách. Kognitivistickú školu teórie medzinárodných režimov možno rozdeliť na dva prúdy, a to slabý a silný kognitivismus.

- a) Slabý kognitivismus – kladie dôraz na intelektuálnu podporu medzinárodných inštitúcií, napr. prostredníctvom formovania vedeckých komunit (*epistemic communities*).
- b) Silný kognitivismus – zdôrazňuje sociálny charakter medzinárodných vzťahov a odmieta poňatie štátu ako racionálneho aktéra.

Režimy zdieľania medzinárodných vodných tokov

Vo vzťahu k medzinárodným vodným tokom sa v teórii čoraz viac aplikuje koncept tzv. „vodných režimov“ (*water regimes*). Pod týmto pojmom autori¹⁵ rozumejú režim zdieľania vodných tokov, resp. režim usporiadania vzťahov v povodí.

Lindemann definuje režimy zdieľania medzinárodných vodných tokov ako „medzinárodnú spoluprácu založenú na normách a pravidlách v snahe hľadať politické

---

¹⁵ Wolf, Waterbury, Lindemann, Lowi, Warner, Zeitoun, Haftendorn

riešenia problémov a konfliktov v oblasti zdieľania medzinárodných vodných tokov a manažmentu ich povodí¹⁶. Alternatívnou definíciou je definícia Haftendornovej, ktorá tvrdí, že „medzinárodný režim rieky existuje vtedy, keď štáty zavedú a dodržiavajú dohodnuté súbory pravidiel určených na zníženie konfliktného potenciálu spôsobeného používaním, znečisťovaním alebo delením daného vodného toku vrátane znižovania s týmto spojených nákladov“¹⁷.

Teoretická koncepcia formovania tzv. vodných režimov vychádza zo všeobecných teórií medzinárodných režimov, ktoré prispôbujú špecifickým podmienkam zdieľania medzinárodných vodných tokov.

Mocenské teórie – teória hegemonického stability

Realisti a neorealisti¹⁸ dlho pokladali rozdelenie moci v medzinárodnom systéme za kľúčové pri vysvetlení vzniku medzinárodných inštitúcií a medzinárodných vzťahov vôbec. Ich základným predpokladom je, že medzinárodné režimy sú štruktúrované podľa dominantných hráčov v medzinárodnom systéme tak, aby odrážali ich záujmy. Klasickým a najdiskutovanejším príkladom mocenskej teórie medzinárodných vodných režimov je tzv. **teória hegemonického stability**, ktorá spája existenciu medzinárodných inštitúcií s unipolárnym usporiadaním moci v tej – ktorej oblasti. Ak realisti vo všeobecnosti podceňujú význam medzinárodných inštitúcií, treba povedať, že o spolupráci štátov pri vytváraní režimu zdieľania medzinárodných vodných tokov to platí dvojnásobne. Podľa tejto teórie je preto prítomnosť hegemóna, tzn. jedného štátu vlastniaceho väčšiu časť vodných zdrojov, nevyhnutnou podmienkou pre utváranie medzinárodných režimov, zatiaľ čo ich fungovanie je ohrozené, len čo príde k rovnomernejšiemu rozdeleniu moci medzi aktérmi, t.j. členmi daného režimu.

Pri teórii hegemonického stability je najprv potrebné vziať do úvahy **geografickú polohu potenciálneho hegemóna** – pre jeho iniciatívy v oblasti vytvárania režimu zdieľania medzinárodného vodného toku, pretekajúceho jeho územím, je totiž dôležité, či sa daný štát nachádza pri ústí rieky alebo pri jej prameni.

Hegemón, ktorým je štát nachádzajúci sa **pri ústí rieky**, ako napríklad Egypt v prípade rieky Níl, bude mať eminentný záujem na tom, aby boli stanovené pravidlá využívania rieky, a teda aby bol dohodnutý režim jej zdieľania. Dôvodom je snaha ochrániť si svoje záujmy týkajúce sa danej rieky, ako je napríklad dostatočný prísun vody využiteľný na priemyselné alebo hydroenergetické účely alebo zabránenie znečisteniu svojho morského pobrežia vodou zo znečistenej rieky.

Opačne je to v prípade hegemóna, ktorým je štát **pri prameni medzinárodného vodného toku**, ako napr. Turecko, kde pramení rieka Eufrat. Takýto štát nemá tendenciu iniciovať, podporovať či uzatvárať právny režim týkajúci sa rieky prameniacej na jeho území, keďže by sa tým obral o možnosť využívať riekku neobmedzene podľa svojich potrieb. Moc, ktorou hegemón oplýva, v kombinácii s jeho geografickou polohou, potom určujú povahu hegemóna a jeho správanie v rámci povodia. Zeitoun a Warner to zhrňajú takto: „štáty na hornom toku využívajú vodu na získanie väčšej moci, štáty na dolnom toku využívajú moc na získanie väčšieho množstva vody“¹⁹. Miriam Lowi dokonca tvrdí, že režim zdieľania vodného toku sa vytvorí len za podmienky prítomnosti hegemóna na dolnom toku, pretože len takýto

¹⁶ Lindemann, S.: Water Regime Formation in Europe: A Research Framework with Lessons from the Rhine and Elbe River Basins. Environmental Policy Research Centre, Berlin, 2006, str. 5

¹⁷ Haftendorn, H.: Water and International Conflict. In: Third World Quarterly, 2000, roč. 21, č. 1, str. 65

¹⁸ napr. Morgenthau, Keohane, Nye

¹⁹ Zeitoun, M., Warner, J.: Hydro-hegemony – a Framework for Analysis of Transboundary Water Conflicts, Water Policy č. 8, 2006, str. 436

hegemón má zároveň záujem zabezpečiť si prísun vody a mocenské nástroje na kompenzáciu svojej nevýhodnej geografickej polohy.²⁰

Podľa Duncana Snidala môžeme rozlíšiť 2 rôzne teoretické prístupy v rámci teórie hegemonického stability, ktoré vysvetľujú, ako daný hegemón využíva svoje dominantné postavenie a prevahu zdrojov na vybudovanie vyhovujúceho vodného režimu.²¹

Benígny hegemón vyvíja tzv. „pozitívne vodcovstvo“ a zabezpečuje záujmy medzinárodného režimu, čo najlepšie pre všetkých zúčastnených, celkom sám, kým ostatné štáty sú oslobodené od zodpovednosti prispievať k chodu daného režimu. Podobný koncept hegemóna uvádza aj Keohane, nazývajúc takéhoto aktéra „benevolentným hegemónom“, ktorého definuje ako „vodcu, ktorý posilňuje spoluprácu medzi aktérmi s cieľom vytvoriť symbiotické efekty spolupráce“.²² Takýto hegemón je charakterizovaný vôľou obetovať hmatateľné krátkodobé úžitky v záujme dosiahnutia dlhodobých úžitkov.²³ Zeitoun a Warner nazývajú takúto formu hegemonického režimu „pozitívnu hegemoniou“, ktorá môže vytvárať pozitívne efekty v medzinárodnom povodí, akými sú stabilita či poriadok.²⁴

V horšom prípade ide o **koercívneho hegemóna**, ktorý naproti tomu využíva, resp. zneužíva svoju nadradenú moc na vnucovanie takých inštitucionálnych opatrení ostatným členom, ktoré vyhovujú výlučne jeho záujmom, čím de facto „zdaňuje“ ostatných členov skupiny za spoločný úžitok zabezpečený pod jeho vedením. V konečnom dôsledku teda menšie, resp. slabšie štáty tolerujú medzinárodný režim nariadený hegemónom, keďže nemajú iné východisko.²⁵ Zeitoun a Warner nazývajú takúto formu hegemonického režimu negatívnu, alebo dominantnou hegemoniou, ktorá vyúsťuje do stále väčšej nevyrovnanosti síl medzi hegemónom a ostatnými štátmi v povodí.²⁶

Väčšina existujúcich hegemonických režimov však spadá do medzipriestoru diapazóna ohraničeného prípadom osvieteného vodcu na jednej strane a dominujúceho utláčateľa na strane druhej. Existujúca forma hegemonického režimu podľa Zeitouna a Warnera môže byť nazvaná pozitívnu hegemoniou v prípade, ak výhody, resp. benefity plynúce z tohto režimu prevažujú nad jeho negatívnymi efektmi. Aj koercívny, resp. negatívny hegemón môže pritom vytvárať pozitívne efekty, napr. vodcovstvo hegemóna môže mať stabilizujúci efekt na slabšie štáty.²⁷

Záujmové teórie

Tieto teórie tvrdia, že režim zdieľania medzinárodných vodných tokov sa dá vybudovať vtedy, keď k nemu strany pristupujú cez dohodnutie zmluvných podmienok a snažia sa skoordinať svoje správanie s cieľom naplnenia spoločných záujmov.

Hlavným predpokladom, z ktorého tieto teórie vychádzajú, je, že k sformovaniu režimu dochádza, keď vyjednávajúce strany dosiahnu konsenzus na podmienkach obojstranne prijateľnej medzinárodnej zmluvy.

²⁰ Lowi, M.: *Water and Power – The Politics of a Scarce Resource in the Jordan River Basin*, Cambridge University Press, Cambridge, 1993, citované v : Lindemann, S.: *Understanding Water Regime Formation – A Research Framework with Lessons from Europe*, in: *Global Environmental Politics* 8:4, Massachusetts Institute of Technology, 2008, str. 120

²¹ Snidal, D.: *The Limits in Hegemonic Stability Theory*. 1985, str. 584

²² Keohane, R. O.: *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*, Princeton University Press, Princeton, 1984, str. 45

²³ Tamtiež

²⁴ Zeitoun, M., Warner, J.: *Hydro-hegemony – a framework for analysis of trans-boundary water conflicts*. 2006, str. 439

²⁵ Snidal, D.: *The Limits in Hegemonic Stability Theory*, in: *International Organization*, zv. 39, č.4, 1985, str. 584

²⁶ Zeitoun, M., Warner, J.: *Hydro-hegemony – a framework for analysis of trans-boundary water conflicts*. 2006, str. 439

²⁷ Tamtiež

Najvýznamnejší prínos tomuto teoretickému konceptu priniesol Robert Keohane svojou **funkcionalistickou teóriou medzinárodných režimov**, založenou na analýze „konštelácie záujmov“. Podľa tejto analýzy dve krajiny môžu mať spoločný záujem na dosiahnutí spolupráce v určitej oblasti, ktorú ale pravdepodobne neuskutočnia, pokiaľ im na to chýba nástroj, ktorým je medzinárodný právny režim podložený medzinárodnou zmluvou.²⁸ Podľa Keohana medzinárodné režimy uľahčujú medzištátnu spoluprácu, a to najmä znížením transakčných nákladov súvisiacich s neistotou (kým právny režim a medzinárodná zmluva predstavujú určitú istotu).²⁹

Záujmové teórie boli viackrát aplikované na spoluprácu na medzinárodných vodných tokoch. Keďže problémy manažmentu medzinárodných povodí nie sú rovnakého charakteru a neriešia sa vždy rovnako jednoducho, teoretici zvyknú rozlišovať dva základné druhy prípadov:

- a) problémy medzi rôznymi úrovňami po prúde toku rieky
- b) problémy kolektívnejšieho charakteru, najmä v prípadoch, keď rieka tvorí hranicu medzi dvoma štátmi.

Väčšinu problémov vznikajúcich v súvislosti s medzinárodnými vodnými tokmi tvoria situácie z prvej skupiny, teda problémy, ktoré nastanú medzi štátmi na hornom a dolnom toku rieky. Zvyčajne sú aj náročnejšie na hľadanie riešenia, resp. vôbec vôle k medzinárodnej spolupráci. Takéto problémy nastávajú v dôsledku využívania rieky na hornom toku, keď toto využitie produkuje vedľajšie (zvyčajne neželané) efekty na nižších stupňoch toku. V ekonomickej teórii by sme tieto vedľajšie efekty nazvali externalitami, pričom negatívnymi externalitami možno nazvať situácie, keď krajina na vyššom toku rieky spôsobí škodu krajine na nižšom toku bez vôle ju odškodniť alebo nejakým spôsobom škodu napraviť či kompenzovať. Ako príklad môžeme uviesť znečisťovanie rieky alebo odoberanie vody.³⁰

Na druhej strane pozitívne externality sú omnoho zriedkavejšie a nastávajú len v prípade, že jeden z poriečnych štátov vyprodukuje verejný statok, z ktorého majú osov i ostatné poriečne štáty, avšak nie je za takýto skutok odmenený. Príkladom takejto situácie môže byť zaistenie protipovodňovej ochrany na hornom toku rieky.

Druhý typ situácií, teda tie, kde sú problémy kolektívneho charakteru, sú skôr výnimkou ako pravidlom a nastávajú najmä v prípadoch, kedy rieka tvorí hranicu medzi štátmi. Typickými problémami patriacimi do tejto skupiny sú cezhraničné záplavy alebo uskutočňovanie spoločných projektov na rieke. Ide teda o situácie, ktoré zahŕňajú účastníkov v rovnakej miere a štáty majú rovnakú pozíciu i záujem na ich riešení, ako aj rovnaké vynaložené náklady. Zvyčajne sú tieto situácie porovnateľne jednoduchšie na riešenie, keďže rozdelenie snáh o nájdenie konsenzu je symetrickejšie ako pri problémoch medzi rôznymi úrovňami toku rieky.

Podľa Rainera Drutha je kľúčovým faktorom pre medzinárodnú riečnu spoluprácu regionálna integrácia. „Druth vychádza z predpokladu, že čím je vyššia úroveň integrácie, tým je vyššia dôvera medzi štátmi ako aj úroveň ich spolupráce v iných oblastiach a jednoduchšie sa tým pádom nachádzajú aj čiastkové riešenia na ten-ktorý problém.“³¹

S mierne odlišným prístupom v prospech záujmovej teórie prichádza F. Marty, ktorý pri vysvetlení vzniku režimu zdieľania medzinárodných vodných tokov rozlišuje problémové

²⁸ Keohane, R. O.: *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*, Princeton University Press, Princeton, 1984, str. 68

²⁹ Keohane, R.O.: *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*, Princeton University Press, Princeton, 1984, str. 77

³⁰ Dombrowsky, I.: *Revisiting the Potential for Benefit-Sharing in the Management of Transboundary Rivers*, 2007

³¹ Lindemann, S.: *Water regime formation in Europe*, Environmental Policy Research Centre, FFU-report, Berlin, 2006, str. 10

a procesné faktory.³² *Problémovými faktormi* sú podľa Martyho kolektívne problémy a problémy týkajúce sa cezhraničných externalít. *Procesné faktory* zahŕňajú mechanizmy na zmenu zámerov ako aj nástroje na zníženie transakčných nákladov na vytvorenie právneho režimu medzinárodnej rieky.

Znalostné teórie

Znalostné prístupy k skúmaniu medzinárodnej vodnej spolupráce zdôrazňujú význam myšlienok, nápadov a vedomostí ako vysvetľujúcich faktorov.

Nespokojní s racionalistickými teóriami medzinárodnej politiky, kognitivistí veria, že poznatky a hodnoty nielen ovplyvňujú moc a tvarujú záujmy, ale hrajú aj nezávislejšiu úlohu vo vytváraní medzinárodných režimov.³³

Zástancovia znalostného prístupu analyzujú procesy tvorby medzinárodných režimov z hľadiska učenia, zdôrazňujúc, že práve nové poznatky môžu ovplyvniť záujem o medzinárodnú spoluprácu, keďže nové porozumenie ich sociálnych a politických podmienok a okolia by mohlo primäť krajiny buď k prehodnoteniu svojich stratégií na dosiahnutie nezmenených cieľov, alebo k prehodnoteniu národného záujmu, čo by viedlo k stanoveniu nových cieľov a k vypracovaniu nových stratégií.

Kľúčovým pre procesy náuky je koncept vedeckej konvergenzie, keďže je predpoklad, že spolupráca sa dosahuje relatívne jednoduchšie v prípade, že je problém pochopený všetkými stranami rovnako.³⁴

Tento koncept však bolo treba doplniť o mechanizmus, ktorý by bol zavedený na to, aby s jeho pomocou nové myšlienky a nápady získali na dôveryhodnosti a presvedčivosti a aby ich všetky strany boli ochotné akceptovať, alebo aspoň posúdiť. Takýmto mechanizmom sa v tejto teórii stáva tzv. *vedecká komunita*, ktorú Haas definuje ako „sieť odborníkov s uznávanými a relevantnými skúsenosťami v špecifickej problematike a spoľahlivo preukázateľnými legislatívnymi znalosťami vzťahujúcimi sa na túto oblasť“.³⁵ Takéto vedecké komunity sa považujú za dôležité informačné kanály, slúžiace na šírenie nových informácií a poznatkov od spoločnosti smerom k vládam, ako aj od jednej krajiny k druhej. Tým, že vedecká komunita má za úlohu vyvinúť súbor spoločných interpretácií a poskytnúť relatívne nezávislý zdroj vedeckých dôkazov, pomáha výrazne znižovať mieru neistoty a ovplyvňuje tak okolnosti formovania režimov zdieľania medzinárodných vodných tokov. V oblasti manažmentu medzinárodných povodí sa vedecká komunita najčastejšie skladá zo štátnych úradníkov, odborníkov a vedcov s uznávanými skúsenosťami a znalosťami v problematike daného povodia.

Vedecká komunita ako súčasť riečnej komisie takto pomáha tvoriť vedecko-technický komplex a zvýšiť vedomostnú základňu, čím pomáha budovaniu a rozvoju spoločnej vízie medzi rozhodujúcimi aktérmi.

Dôležitým bodom poznatkovej teórie je nielen potreba vytvorenia vedeckých komunit, ale aj ich vzájomné prepojenie, resp. komunikácia, keďže informácie a poznatky využité pri formovaní právneho režimu jednej medzinárodnej rieky môžu byť často aplikovateľné aj pri budovaní režimov iných riek. Preto by podľa tejto teórie mali byť vytvorené nadnárodné komunikačné kanály, ktoré by poskytli základnú infraštruktúru potrebnú pre transfer

---

³² Lindemann, S.: Understanding Water Regime Formation – A Research Framework with Lessons from Europe, in: Global Environmental Politics 8:4, 2008, str.122

³³ Lindemann, S.: Understanding Water Regime Formation – A Research Framework with Lessons from Europe, in: Global Environmental Politics 8:4, 2008, str.122

³⁴ Lindemann, S.: Understanding Water Regime Formation – A Research Framework with Lessons from Europe, in: Global Environmental Politics 8:4, 2008, str.123

³⁵ Haas, P.: Introduction: Epistemic communities and International Policy Coordination, 1992, str. 28

poznatkov o politických nástrojoch, programoch a vedeckých riešeniach od jednej inštitúcie k druhej.

Tieto medzinárodné komunikačné kanály môžu byť dvojakého druhu, a to vertikálne alebo horizontálne. **Horizontálnymi komunikačnými kanálmi** nazývame medzinárodné fóra, kde sa štátni aj neštátni aktéri môžu pravidelne stretávať kvôli výmene informácií a koordinácii svojich politík (do tejto kategórie patria aj rôzne výbory zastrešované organizáciami ako OSN, EÚ alebo OECD). Naproti tomu **vertikálne komunikačné kanály** sú také, kde sa medzinárodné a medzivládne organizácie samy stávajú účastníkmi, opisujú a skúmajú inovácie politík a prístupov, hľadajú najlepšie praktiky, následne tieto informácie spracúvajú a sprístupňujú v rôznych publikáciách a na medzinárodných konferenciách.³⁶

Cieľom takýchto inštitucionalizovaných benchmarkových aktivít je podporiť šírenie podstatných informácií pre podporu a uľahčenie medzinárodnej spolupráce a dopomôcť k harmonizácii výberu stratégií na najvyššej úrovni.

Inštitucionálne teórie

V posledných rokoch sa zo skupiny záujmových teórií vyšpecifikoval teoretický smer, ktorý zdôrazňuje úlohu inštitúcií pri formovaní režimu zdieľania medzinárodného vodného toku. Ako hlavných predstaviteľov tohto smeru identifikujeme Helgu Haftendorn a dvojicu autorov Aarona Wolfa a Meredith Giordano.

Helga Haftendorn vníma úlohu medzinárodných inštitúcií v dvoch rovinách, jednak z hľadiska riešenia existujúcich konfliktov (úloha mediátora), ale tiež ako významný faktor vytvorenia medzinárodného režimu.³⁷ Medzinárodné inštitúcie, v praxi najčastejšie riečne komisie³⁸, sú prostriedkom na výmenu informácií medzi štátmi, čím zvyšujú vzájomnú dôveru štátov a tým aj pravdepodobnosť kooperatívneho riešenia konfliktných situácií. Medzi ďalšie úlohy medzinárodných inštitúcií patrí identifikácia možných riešení problému či poskytovanie vedeckého a technického poradenstva.³⁹

Aj podľa Wolfa a Giordanovej zvyšuje zakladanie spoločných inštitúcií v rámci povodia možnosť spolupráce medzi poriečnymi štátmi, a tak pomáha predchádzať vzniku konfliktov v medzinárodných povodiach.⁴⁰ Význam inštitúcií vidia taktiež na dvoch úrovniach.

- a) **Význam inštitúcií z hľadiska preventívnej (hydro)diplomacie**⁴¹ - inštitúcie slúžia ako fórum na výmenu informácií medzi poriečnymi štátmi, poskytujú priestor na prejednávanie záležitostí, ktoré sa týkajú spoločného vodného zdroja. Takéto inštitúcie tiež môžu pomáhať pri urovnávaní prípadných sporov.⁴²
- b) **Význam inštitúcií z hľadiska efektívneho celostného riadenia medzinárodných vodných tokov** – poskytujú priestor na centrálné riešenie otázok, ktoré ovplyvnia tok rieky, zásahov proti škodlivým faktorom ako napr. znečistenie, spoločná protipovodňová ochrana atď.⁴³

³⁶ Lindemann, S.: Understanding Water Regime Formation – A Research Framework with Lessons from Europe, in: Global Environmental Politics 8:4, 2008, str.124

³⁷ Haftendorn, H.: Water and International Conflict. In: Third World Quarterly, 2000, roč. 21, č. 1, str. 52

³⁸ Napr. Dunajská komisia, Rýnska komisia, Iniciatíva povodia Nílu

³⁹ Haftendorn, H.: Water and International Conflict. In: Third World Quarterly, 2000, roč. 21, č. 1, str. 66

⁴⁰ Giordano, M. A., Wolf, A. T.: Sharing waters: Post-Rio international water management, in: Natural Resources Forum, č. 27, 2003, str. 166

⁴¹ Autori používajú v angličtine čoraz častejšie uplatňovaný termín „water diplomacy“, ktorý v slovenskom jazyku zatiaľ nemá adekvátny ekvivalent (doslovný preklad – vodná diplomacia).

⁴² Giordano, M. A., Wolf, A. T.: Sharing waters: Post-Rio international water management, in: Natural Resources Forum, č. 27, 2003, str. 170

⁴³ Tamtiež

Wolf a Giordano zastávajú názor, že medzinárodné inštitúcie výrazne zvyšujú možnosti úspešnej spolupráce medzi poriečnymi štátmi a umožňujú tak vyhýbať sa konfliktom v rámci medzinárodných povodí. Preto by mal byť v každom povodí vytvorený inštitucionálny rámec s ohľadom na nasledovné faktory⁴⁴:

1. Flexibilná riadiaca štruktúra umožňujúca integráciu názorov verejnosti, zmeny v prioritách povodia, a zároveň podporujúca zavádzanie nových informačných a monitorovacích technológií.
2. Jasne stanovené a flexibilné kritériá čerpania vody jednotlivými štátmi, ako aj kritériá riadenia kvality, zakotvené v medzinárodnej zmluve o zdieľaní vodného toku.
3. Spravodlivé rozdelenie benefítov plynúcich z využívania vodného toku.
4. Konkrétne mechanizmy na vymáhanie ustanovení zmluvy, vymenovanie dozorných orgánov s rozhodovacou a vymáhacou právomocou.
5. Detailné mechanizmy urovnávania sporov medzi poriečnymi štátmi.

Podľa tejto teórie teda existencia medzinárodnej inštitúcie, riadiacej vzťahy v povodí, musí byť kombinovaná s uzatvorením zmluvy o zdieľaní vodného toku medzi jednotlivými poriečnymi štátmi. Mimoriadna pozornosť by v tejto zmluve mala byť venovaná alokáciám vody pre jednotlivé poriečne štáty, ktoré bývajú najčastejšie predmetom sporov. Efektívne fungujúca inštitúcia musí navrhnúť jasné alokačné schémy a štandardy kvality vody. Účelné môže byť aj stanovenie priorít medzi jednotlivými spôsobmi využitia vodného toku, aby sa tak zároveň naplnil cieľ prevencie konfliktov týkajúcich sa využitia vodného toku, ako aj cieľ ochrany environmentálneho zdravia povodia ako celku.⁴⁵

Záver

Zdieľanie medzinárodných vodných tokov poriečnymi štátmi sa z dôvodu fyzickej povahy vodného toku nevyhnutne vyznačuje asymetrickým charakterom, ktorý výrazne ovplyvňuje vzťahy medzi poriečnymi štátmi. Ukazuje sa, že charakter a príčinnno-následkové súvislosti vzťahov v rámci povodí pomáhajú vysvetliť teórie medzinárodných režimov, ktoré možno rôznymi spôsobmi aplikovať na konkrétne povodia. Aplikácia mocenských, záujmových, znalostných či inštitucionálnych teórií na jednotlivé povodia pritom závisí od množstva faktorov, ktorých význam pre vytvorenie režimu zdieľania medzinárodného vodného toku zostáva predmetom ďalšieho výskumu.

Literatúra

Bencala, K. R., Dabelko, G. D. Water Wars: Obscuring Opportunities. *Journal of International Affairs*, 2008, roč. 61, č. 2

Coskun, B. B. Power Structures in Water Regime Formation: a Comparison of the Jordan and Euphrates Tigris River Basins. *The Interdisciplinary Journal of International Studies*. 2005

Dombrowsky, I. *Revisiting the Potential for Benefit-Sharing in the Management of Transboundary Rivers*. 2007

Giordano, M. A., Wolf, A. T. Sharing waters: Post-Rio international water management. *Natural Resources Forum*, č. 27, 2003

---

⁴⁴ Giordano, M. A., Wolf, A. T.: Sharing waters: Post-Rio international water management, in: *Natural Resources Forum*, č. 27, 2003, str. 166

⁴⁵ Tamtiež

- Haas, P. *Introduction: Epistemic communities and International Policy Coordination*. 1992
- Haftendorn, H. Water and International Conflict. *Third World Quarterly*. 2000, roč. 21, č. 1
- Keohane, R. O., Nye, J. S. *Power and Interdependence*. Harper Collins Publishers, 1989
- Keohane, R. O. *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*. Princeton University Press, Princeton
- Krasner, S.D. *International Regimes*. Cornell University Press, Ithaca, 1983
- Krejčí, O. *Mezinárodní politika*. Ekopress, Praha
- Lindemann, S. *Water Regime Formation in Europe: A Research Framework with Lessons from the Rhine and Elbe River Basins*. Environmental Policy Research Centre, Berlin, 2006
- Lowi, M. *Water and Power – The Politics of a Scarce Resource in the Jordan River Basin*. Cambridge University Press, Cambridge, 1993, citované v : Lindemann, S.: Understanding Water Regime Formation – A Research Framework with Lessons from Europe. *Global Environmental Politics*. 8:4, Massachusetts Institute of Technology, 2008
- Snidal, D. *The Limits in Hegemonic Stability Theory*. 1985
- Waisová, Š. Teorie mezinárodních režimů. *Mezinárodní vztahy*. 2/2002
- Zeitoun, M., Warner, J.: Hydro-hegemony – a Framework for Analysis of Transboundary Water Conflicts. *Water Policy* č. 8, 2006

Kontakt

Ing. Katarína Cséfalvayová, PhD.

Faculty of International Relations

University of Economics in Bratislava

Dolnozemska cesta 1, 852 35 Bratislava

Slovak Republic

e-mail: katarina.csefalvayova@euba.sk

STREDOÁZIJSKE FAKTORY V ENERGETICKÝCH VZŤAHOCH MEDZI ČÍNOU A RUSKOM

Lubomír Čech

KATEDRA MEDZINÁRODNÝCH POLITICKÝCH VZŤAHOV
FAKULTA MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV EKONOMICKEJ UNIVERZITY
V BRATISLAVE

Abstrakt

V energetických záujmoch Číny a Ruska v Strednej Ázii existujú určité rozdiely. Moskva hľadá bezpečnosť dopytu, Peking vo svojej politike sleduje bezpečnosť dodávok. Z dlhodobého pohľadu je stredoázijský región nenahraditeľným geostrategickým miestom v budúcom rozvoji Číny a Ruska a vzájomnú konkurenciu a negatívne vplyvy tým spôsobené, nie je možné vylúčiť. Napriek tomu, že obe krajiny sledujú odlišné ciele, existuje objektívny súlad pokiaľ ide o ich dlhodobé záujmy v stredoázijských krajinách - a to zabezpečenie zdravého sociálneho a hospodárskeho rozvoja v regióne pri zachovaní strategickej stability Eurázie. Článok definuje základné problémy pri rozvoji energetických vzťahov medzi Čínou a Ruskom v regióne Strednej Ázie a poukazuje na možnosti a limity týchto vzťahov.

Kľúčové slová: energetické vzťahy, energetické záujmy, stredoázijský faktor, energetická bezpečnosť, diverzifikácia energetických zdrojov

Abstract

There are certain differences in the energy interests of China, Russia and Central Asia. Moscow is looking for security of demand, while Beijing aims its policy at security of supply. In long-term view, the Central Asian region is an irreplaceable geostrategic place of the future development of China and Russia. Mutual competitiveness and negative influences as a result of this might not be excluded. Despite different targets of both countries, there is an objective harmony in their long-term interests in Central Asian countries – namely securing healthy social and economic development in the region by maintaining strategic stability of the Eurasia. The article defines basic problems in development of energy relations between China and Russia in Central Asia region and it points and possibilities and limitations of these relations.

Key Words: energy relations, energy interests, Central Asia factor, energy safety, diversification of energy resources

Úvod

Historicky bola Stredná Ázia, vďaka svojej polohe, križovatkou medzi Východom a Západom, rozkladajúcou sa medzi rôznymi ríšami a hraničnými zónami konfliktov a nebezpečenstva. V čase Studenej vojny oblasť nefigurovala v centre záujmu aktérov regionálnej a svetovej politiky. Jej význam začal narastať po skončení bipolarity. V nových časoch, keď sa geoeconomika stáva novou geopolitikou, keď sa energetická politika (energetická bezpečnosť) stáva jednou z dôležitých oblastí formovania a celkovej podoby dnešného medzinárodného systému, narástol význam energetických zdrojov Strednej Ázie.¹

---

¹ Stredná Ázia sa zvyčajne spája s priestorom Kazachstanu, Kirgizska, Tadžikistanu, Uzbekistanu a Turkménska (tzn. bývalých republík ZSSR). Geograficky je pojem Stredná Ázia oveľa širší a patrí tu okrem územia piatich postsovietskych republík aj oblasť Sin-cianu/Xin-jangu v Číne, Mongolska, časti Iránu a Afganistanu (tzn. vymedzenie blízke UNESCO). Užšia definícia sa nachádza v sovietskej geografii, ktorá do Strednej Ázie počíta

Jej energetický potenciál je významný v sektore fosílnych palív (Kazachstan, Turkménsko a Uzbekistan), hydroenergetiky (Tadžikistan a Kirgizsko) a ťažby uránu pre odvetvie jadrovej energetiky (Kazachstan a Uzbekistan). Tento význam nie je založený na dokázaných zásobách ropy a zemného plynu (5 % svetových zásob ropy a 7 % plynu). Vychádzajúc z oficiálnej správy ropnej spoločnosti British Petroleum,² Blízky Východ bude stále na čele pomyselného rebríčka zásob. Atraktivita stredoázijskej oblasti (spolu s regiónom južného Kaukazu) je založená na skutočnosti, že svetoví spotrebitelia stále viac zdôrazňujú potrebu diverzifikácie energonosičov, najmä v súvislosti s politickou nestabilitou Blízkeho východu.

Vyššie uvedené skutočnosti sa často spájajú s pojmom „Nová veľká hra“, ktorá má byť akousi replikou „Veľkej hry“ z 19. storočia, keď v tomto priestore súperili o sféry vplyvu Veľká Británia a Rusko. Prikláňame sa k názoru niektorých odborníkov, ktorí tvrdia, že ide o seabailúziu.³ V tej súčasnej „Veľkej hre“ hrá Západ pomerne malú úlohu. Pomyselný súboj o budúcnosť Strednej Ázie vedú Rusko a Čína.

Geopolitické a ekonomické záujmy Číny a Ruska sa v regióne Strednej Ázie prekrývajú. Najmarkantnejšie sa to prejavuje v energetickej sfére. Z pohľadu oboch spomínaných aktérov bude od tohto momentu závisieť, či tieto dve krajiny vytvoria dlhodobé, mnohostranné, stabilné a vzájomne výhodné hospodárske a obchodné vzťahy v rámci dvoch významných integračných organizácií v oblasti - Eurázijského hospodárskeho spoločenstva (EURASEC) a Šanghajskej organizácie spolupráce (ŠOS). Aby bolo možné jasnejšie vysvetliť podmienky, za akých sa Čína a Rusko môžu stať partnermi v energetickej oblasti v regióne, alebo naopak - za akých si štáty budú konkurovať - tento článok analyzuje energetické záujmy oboch krajín v regióne Strednej Ázie a aké príležitosti a výzvy existujú pri rozvoji energetických vzťahov medzi Čínou a Ruskom

Energetické záujmy číny a ruska v stredoázijskom regióne

Rozpad Sovietskeho zväzu v plnej miere odhalil isté špecifické charakteristiky stredoázijského energetického potenciálu, ktorých riešenie v sebe obsahuje (nie nevyhnutne) istý náboj konfliktnosti. Ide o reziduá minulosti, ale aj nové determinanty jeho ďalšieho vývoja:

- Nerozvinutá infraštruktúru energetického sektora, závislá na spracovávaní ropy v ruských rafinériách.
- Odkázanosť stredoázijských republík v preprave fosílnych palív na ruské ropovodné siete.⁴

---

len Uzbekistan, Kirgizsko, Tadžikistan a Turkménsko, ale nie Kazachstan. V publikáciách venujúcej sa geopolitike tohto regiónu sa taktiež pomerne často spomína región Južného Kaukazu. Väčšina autorov sa zhoduje na definícii, ktorá na západe ohraničuje Strednú Áziu Kaspickým morom a na východe súčasťou hranicou Číny. Na juhu hranicou Afganistanu a Iránu, zatiaľ čo na severe ruskou hranicou. Po rozpade Sovietskeho zväzu sa práve v tomto regióne očakávalo veľké geopolitické súperenie medzi Ruskom a ostatnými regionálnymi mocnosťami (pozn. autora). Bližšie pozri: JUZA, P. (2004): Geopolitika islamu, demograficko – civilizačné tendencie v Uzbekistane a Strednej Ázii, s. 16.

² *Statistical review of world energy June 2012* [on-line] s. 20 [cit. 2013-09-27]. Dostupné na internete: <http://www.bp.com/liveassets/bp_internet/globalbp/globalbp_uk_english/reports_and_publications/statistical_energy_review_2011/STAGING/local_assets/pdf/statistical_review_ofworld_energy_full_report_2012.pdf>.

³ Marginálne postavenie Spojených štátov a EÚ spôsobuje ich prístup k stredoázijskému politickému a ekonomickému prostrediu. V tejto súvislosti sú uvádzané tri limity: liberálna demokracia, slabá akciovosť a v rôznych formách prejavovaný nezáujem o problémy stredoázijských krajín. Rusko a Čína vsadili na ponuku dlhodobého partnerstva. Bližšie pozri: BARTUŠKA, B. (2007): Veľká hra podruhé? Ano, ale bez Západu, s. 9-10; KREJČÍ, O. (2010): Veľká hra: geopolitika Strední Asies, s. 14-21.

⁴Existujúce ropovody viedli cez ruské územie do prístavu Novorosijsk, odkiaľ bola ropa následne transportovaná cez Čierne more. Alternatívu pre transport Turkménskej ropy priniesli až ropovody Baku-Tbilisi-Ceyhan

- Fenomén nadhodnocovania skutočného významu zásob ropy a plynu so zreteľným kontextom politicky a ekonomicky motivovať investorov.⁵
- Nákladnosť ťažby a ťažkosti transportu ropy (faktor zrejme dočasný vzhľadom na postupne narastajúci ázijský ropný deficit).
- Nedocenený význam vodných zdrojov Kirgizska a Tadžikistanu, ktoré nedisponujú ropným bohatstvom, ale 90% zásob pitnej vody sa nachádza práve na ich území a tvorí dôležitú súčasť miestnej hydroenergetiky.⁶
- Bohaté náleziská uránovej rudy v Kazachstane a Uzbekistane stále viac vstupujúce do atraktivity energetického potenciálu tamajších krajín.

Stredoázijský región sa stal dôležitým vektorom ruskej zahraničnej politiky po nástupe V. Putina do prezidentského úradu v roku 2000. Jedným z hlavných pilierov jeho politiky v regióne sa okrem politicko-vojenských a dopravno-komunikačných otázok stala energetická problematika. Rusko posilnilo svoj monopol na odber väčšiny produkcie plynu zo stredoázijských republík. V konkurenčnom boji o transportné trasy, ktorý dnes dominuje v plynárenstve stredoázijského regiónu, sa usilujú presadiť svoje záujmy aj ďalší aktéri – USA, Európska únia, Čína a Irán. S. Horák v tejto súvislosti uvádza, že všetci záujemcovia vychádzajú z princípu *via facti*. To znamená, že ten, kto bude mať postavený plynovod, bude súčasne mať možnosť vstúpiť aj do rokovania o naplnení svojej trasy konkrétnym plynom.⁷ Aj vďaka sovietskemu dedičstvu má v tomto smere Rusko náskok.

Ruská strana nazýva územie bývalých stredoázijských republík Sovietskeho zväzu ako blízke zahraničie a má ambíciu všetkými možnými ekonomickými nástrojmi posilniť svoju pozíciu v regióne. Súčasťou tohto prístupu je aj snaha znemožniť, alebo aspoň skomplikovať, prístup iných svetových záujemcov k ropným a plynovým zdrojom Strednej Ázie. Rusko sa obáva straty mocenského monopolu v oblasti a straty časti ziskov z vlastného ropného potenciálu. Ťažba a preprava kvalitnejšej stredoázijskej ropy je lacnejšia ako sibírskej. Preto je snahou Ruska mať Strednú Áziu pod kontrolou a robiť všetko proti jej otváraniu sa vonkajšiemu svetu.⁸

V priesečníku ruského záujmy je aj stredoázijský plyn. V máji 2007 podpísali prezidenti Ruskej federácie, Kazachstanu, Turkménska a Uzbekistanu spoločnú deklaráciu, ktorá predpokladá výrazné rozšírenie a zvýšenie kapacity súčasnej plynovodnej siete zo Strednej Ázie do Ruska. Rusko tak posilňuje svoje monopolné postavenie v tejto dôležitej energetickej komodite. Krátkodobé a dlhodobé ciele Ruskej federácie môžeme vyjadriť v nasledovných tézach:

- efektívne kontrolovať export (najmä plynu) systémom ruských plynovodov;
- realizovať v regióne dlhodobú a bonitnú investičnú politiku predovšetkým v Uzbekistane, sčasti aj v Tadžikistane;

---

a Baku-Supsa. Túto závislosť sa Kazachstan a Turkménsko snažia preklenúť snahou o prilákanie zahraničných investícií do ťažobného priemyslu. Pozri: ŠMÍD, T.; KUCHYŇKOVÁ, P. (2006). Rusko jako geopolitický aktér v postsovětském prostoru, s. 25.

⁵Príkladom bol kazašský prezident Nazarbajev, ktorý v roku 2000 vyhlásil, že ropné pole Kašagan má – oproti pôvodným odhadom 30 mld. barelov – kapacitu 50 mld. barelov (tým by sa radilo na pozíciu druhého najväčšieho ropného poľa na svete – hneď za ropné pole Ghawar v Saudskej Arábii s kapacitou 80 mld. barelov). Pozri: JAFFE, A. M.; SOLIGO. The Economics of Pipeline Routes: The Conundrum of Oil Exports from the Caspian Basin. In: KALYUZHNOVA, Y.; JAFFE, A. M.; LYNCH, D.; SICKLES, R. C. (2002): *Energy in the Caspian Region. Present and Future*. New York, s. 111.

⁶KARAEV, Z. (2005): *Water Diplomacy in Central Asia*, s. 63-69.

⁷HORÁK, S. (2008): *Vzťahy Ruska a Strednej Ázie jako determinant „plynové bezpečnosti“ Evropy*, s. 40

⁸KOHÚT, M. (2006): *Záujmy Ruska, Spojených štátov a Číny v Strednej Ázii*. EAC.sk. Dostupné na internete: <<http://www.eac.sk/print.php?page=305>>.

- zamerať sa na modernizáciu energetických produktovodov a regionálny systém pevnejšie naviazať na sieť existujúcich a pripravovaných ruských plynovodov a ropovodov.

Čínsky faktor, ako uvádzame ďalej, najlepšie charakterizoval slovenský odborník na stredoázijskú problematiku P. Juza. Jeden zo svojich článkov na túto tému nazval „Vedie Rusko – skóruje Čína“.⁹ Inými slovami, nie je vylúčené, že spomínaný ruský monopol bude do istej miery aktivitami Číny v energetickej oblasti oslabený. Z hodnotenia trvalo udržateľného rozvoja čínskej ekonomiky vyplýva, že hlavnou úlohou krajiny, pokiaľ ide o medzinárodnú spoluprácu v oblasti energetiky, je vytvoriť diverzifikovaný, stabilný a spoľahlivý systém dodávok energie a posilniť spoluprácu v oblasti ropy a zemného plynu s oblasťami a krajinami sveta, ktoré sú bohaté na ropu a zemný plyn.¹⁰ Pre Čínu je kľúčovým aspektom v rámci jej stratégie diverzifikácie dovozu energie a vyriešenia "Malacca problému"¹¹ práve prehlbovanie energetickej spolupráce s Ruskom a okolitými stredoázijskými krajinami. Základné tézy určujúce energetické záujmy Číny v stredoázijskom regióne možno zhrnúť do nasledovných piatich bodoch:

- **Po prvé**, stredoázijský región sa nachádza v centrálnej oblasti Eurázie, susedí so západnou Čínou, je bohatý na prírodné zdroje, a preto je pre Čínu hlavným cieľom spolupráce v regióne realizovať a podporovať stabilný rozvoj západnej Číny a riadiť zahraničnú spoluprácu v oblasti energetiky.
- **Po druhé**, tri krajiny - Kazachstan, Turkménsko a Uzbekistan sú bohaté na zásoby ropy a plynu a očakáva sa, že budú mať záujem o dodávky ropy a zemného plynu do Číny.
- **Po tretie**, veľké zásoby uránovej rudy v Kazachstane a Uzbekistane ponúkajú potenciál na rozvoj spolupráce s Čínou v oblasti jadrovej energetiky.
- **Po štvrté**, tranzitná doprava z centrálnej Ázie masívne narastá a dopravná sieť Eurázie, ktorá je vo výstavbe (za výdatne podpory Číny), má veľký význam pre udržanie čínskej bezpečnosti prepravy energií.
- **Po piate**, Kirgizsko a Tadžikistan sú veľmi bohaté na zdroje vodnej energie, ale s nízkou mierou využitia a sú pre Čínu jednou z možností v oblasti hydroenergetickej spolupráce do budúcnosti.¹²

K masívnejšiemu záujmu čínskych spoločností o stredoázijský energetický trh dochádza ku koncu 90. rokov minulého storočia.¹³ Cena ropy a plynu začala narastať, zmluvné dodávky z Perzského zálivu začali byť rizikovejšie a rastúca čínska ekonomika si žiadala čoraz viac energonosičov. V tejto súvislosti vzrástol význam Strednej Ázie v energetických súvislostiach a Čína tu s úspechom modifikuje „africkú stratégiu“.¹⁴ Inými slovami, plynule zvyšuje svoju regionálnu prítomnosť prostredníctvom nadobúdania kapitálových podielov na investíciách v energetike a infraštruktúrach a poskytovaním "neviazaných" pôžičiek. Hlavný záujem sa sústreďuje na kazašskú ropu a turkménsky plyn.

Čínska štátna ropná spoločnosť CNPC v roku 1997 zakúpila práva na prieskum a ťažbu perspektívnych ropných polí Džanadžol, Kenkijak a najmä Uzen, považovaný za najlepšie nálezisko v západnom Kazachstane. V roku 2004 CNPC mala vo vlastníctve 85 %

⁹ JUZA, P. (2007): Stredná Ázia: Vedie Rusko, skóruje Čína, s. 19-21.

¹⁰ XIAOQIN Chen (2012): Central Asian Factors in Energy Relationship between China and Russia. Asian, s. 34.

¹¹ Tamtiež.

¹² WEINTHAL, E. (2006): Water Conflict and Cooperation in Central Asia. Dostupné na internete: <<http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2006/papers/weinthal%20erika.pdf>>.

¹³ KARÁSKOVÁ, I., HORÁK, S., KULHÁNEK, J., LITERA, B. (2011): Rusko-čínske vzťahy a EU: potenciál spolupráce a konfliktu, s. 75.

¹⁴ SZIKOROVÁ, N. (2012): Súčasná a očakávané budúce trendy prílevu čínskych priamych investícií do Afriky. s. 99-108.

Aktöbinskej petrolejárskej spoločnosti a vytvorila spoločný podnik CNPC – Aktöbemunajgaz. Nasledovala kúpa najväčšieho producenta ropy v Kazachstane – spoločnosti Petrokazachstan.¹⁵ Čínske spoločnosti sa podieľali na ťažbe ropy najväčšieho kazašského náleziska Kašagan. V rokoch 2004-2006 Čína ovládla asi jednu tretinu ropných zásob Kazachstanu.

Podobnú situáciu masívneho čínskeho nástupu v súperení o stredoázijské fosílné palivá zaznamenávame aj v prípade zemného plynu z Turkménska. S tichým súhlasom Moskvy sa na základe dohody z roku 2007 realizovala pomerne rýchlo výstavba plynovodu z Turkménska do Kazachstanu, pričom čínska strana plánuje import cca 30-40 mld. metrov kubických ročne, ktorý zabezpečí pokrytie aj budúceho deficitu Číny v spotrebe zemného plynu.¹⁶ Čína tak demonštrovala nielen schopnosti svojej energetickej diplomacie, ale najmä potvrdenie svojho záujmu tvrdou politickou vôľou a finančným krytím.

V presadzovaní sa Číny v Strednej Ázii pomohla paradoxne finančná a úverová kríza z roku 2008. V situácii, keď západné krajiny a Rusko výrazne znižujú investície do hospodárstva krajín Strednej Ázie, Čína potvrdzuje svoju kapitálovú prevahu a vo svojej spolupráci s krajinami Strednej Ázie v oblasti energetiky uplatňuje režim "ropa za úver". V apríli 2009 podpísala Čína a Kazachstan zmluvu o úverovej pomoci, kde Čína Kazachstanu ponúkla pôžičku v hodnote 10 miliárd amerických dolárov. V júni toho istého roku, Čína a Turkménsko podpísali zmluvu a Čína poskytla pôžičku 4 miliardy dolárov. V súčasnej dobe považujú stredoázijské krajiny Čínu nielen za hlavného obchodného partnera, ale aj dôležitého strategického investora, pretože čínske úvery nielenže pomáhajú stredoázijským krajinám k udržaniu a rozšíreniu rozvoja ropných zdrojov, ale tiež vytvárajú priaznivé podmienky pre dlhoročné a stabilné dodávky ropy a zemného plynu zo stredoázijských krajín do Číny, v súlade so spoločnými záujmami oboch zúčastnených strán.

Ropa, ktorá sa dováža do Číny zo stredoázijského regiónu, pochádza prevažne z Kazachstanu, ktorý je na prvej priečke čo sa týka rezerv aj výnosov z ropy a má obrovský potenciál pre ďalší export ropy. V roku 2009 objemom dovozu ropy Čína predbehla Japonsko a stala sa druhým najväčším dovozcom ropy na svete. Jeho závislosť na iných krajinách v oblasti dodávok ropy presiahla 50% a do roku 2020 sa predpokladá nárast na 65%. V súčasnej dobe je Čína schopná importovať objem 10 až 20 miliónov ton ropy z Kazachstanu ročne cez čínsko-kazašský ropovod, ktorým sa realizuje približne 10% z celkového objemu dovozu ropy.¹⁷

Od začiatku finančnej krízy dosiahli Čína a Kazachstan nový pokrok v prieskume ropy a zemného plynu. V roku 2008 podniky, do ktorých Čína investovala, vedené CNPC (China National Petroleum Corporation) vyťažili v Kazachstane 15 miliónov ton ropy (približne 21% z celkového objemu ropy vyťaženého v Kazachstane v rovnakom roku). To bolo takmer 2,5-krát viac ako celkový objem ťažby ruských podnikov. Po úspešnom získaní časti ropných aktív a tiež aktív zemného plynu Kazachstanu, podniky do ktorých Čína investovala, vyťažili až 18 miliónov ton ropy na území Kazachstanu v roku 2009, čo predstavovalo 23% celkovej ťažby ropy v krajine.

Čo sa týka zemného plynu, je jeho najdôležitejším vývozcom Turkménsko. Disponuje bohatými zásobami tejto komodity, ale tiež má značný potenciál exportu. Zemný plyn, ktorý je produkujú Kazachstan a Uzbekistan sa používa hlavne pre domácu spotrebu a schopnosti jeho vývozu sú obmedzené. V decembri 2009 bol uvedený do prevádzky čínsko-stredoázijský plynovod. Podľa dohody medzi Turkménskom a Čínou, bude Turkménsko exportovať 40

¹⁵ NAGIJEV, A. (2007): Vlijanije faktora energetičeskoj bezopasnosti na formirovaniej i perspektivu vnešnepolitičeskogo kursa KNR v Central'noj Azii.

¹⁶ KARÁSKOVÁ, I., HORÁK, S., KULHÁNEK, J., LITERA, B. (2011): Rusko-čínske vzťahy a EU: potenciál spolupráce a konfliktu, s. 79.

¹⁷ Tamtiež, s. 76.

miliard kubických metrov plynu do Číny prostredníctvom tohto plynovodu počas nasledujúcich 30 rokov, zatiaľ čo Čína poskytne Turkménsku úver vo výške 4 miliardy amerických dolárov so zvýhodnenou úrokovou sadzbou. Toto čínsko-stredoázijské plynové prepojenie symbolizuje, že Turkménsko z hľadiska diverzifikácie energetického vývozu dosiahlo významný pokrok a nadmerná závislosť na ruskom plynovode bola znížená.¹⁸ Je však zrejmé, že to nie je v súlade so záujmami Ruska, ktoré je reprezentované energetickým gigantom "Russian Gas".

Hoci spolupráca v oblasti energetiky medzi Čínou a Strednou Áziou vždy mala prvé miesto ropa a zemný plyn, v posledných niekoľkých rokoch sa postupne prejavujú tendencie diverzifikácie, ktorá sa vyznačuje narastajúcou spolupracou v oblasti jadrovej energetiky s Kazachstanom, a Uzbekistanom, s Tadžikistanom a Kirgizskom v oblasti výstavby elektrární a elektrických sietí a s Kirgizskom v oblasti ťažby uhlia.

Rusko tu plánuje investovať predovšetkým do hydroenergetického sektora, tzn. do dokončenia vodných diel, opustených na konci sovietskej éry. Ide o dostavanie Sangtudinskej hydroelektrárne na Vachšskej kaskáde v centrálnom Tadžikistane.¹⁹ Na princípe "akcie za dostavanie" by mala byť dokončená aj ďalšia rozostavaná vodná elektrárňa Rogún – približne 100 km na juhovýchod od Dušanbe. Tu sa svojho podielu ujal ruský koncern RUSAL, jedna z najväčších hliníkových spoločností sveta. Ide o dostavbu elektrárne, ktorá by mala "živiť" energeticky náročnú výrobu hliníka v Tursunzóde a do budúcnosti aj v ďalšej veľkej továrni na juhu Tadžikistanu.²⁰

MOŽNOSTI A LIMITY RUSKEJ FEDERÁCIE A ČÍNY V ENERGETIKE STREDNEJ ÁZIE

Ako už bolo uvedené vyššie, v energetických záujmoch Číny a Ruska v Strednej Ázii existujú rozdiely. Moskva hľadá bezpečnosť dopytu, Peking vo svojej politike sleduje bezpečnosť dodávok. Napriek tomu, že obe krajiny sledujú odlišné ciele, existuje objektívny súlad pokiaľ ide o ich dlhodobé záujmy v stredoázijských krajinách - a to zabezpečenie zdravého sociálneho a hospodárskeho rozvoja v regióne pri zachovaní strategickej stability Eurázie.

Táto komplementarita ani v budúcnosti neodstráni dva bazálne faktory, determinujúce vzťah oboch hráčov v regióne. **Čína sa ako dovozca energií** bude ďalej venovať diverzifikácii importov energetických zdrojov, aby zabezpečila stabilné dodávky energie. Na druhej strane **Rusko, ako krajina produkujúca energie** a využívajúca tranzitnú prepravu, sa bude usilovať o kontrolu energetických kanálov tak, aby si zachovala vplyv na iné krajiny spotrebúvajúce energie. Z dlhodobého pohľadu je centrálny ázijský región nenahraditeľným geostrategickým miestom v budúcom rozvoji Číny a Ruska a vzájomná konkurencia a negatívne vplyvy tým spôsobené nie je možné vylúčiť.²¹ Profesor Čínskej akadémie sociálnych vied Xing Guangcheng vysvetľuje prístup Pekingu k predmetnému regiónu nasledovne: „Čína rešpektuje prítomnosť Ruska v Strednej Ázii a nesnaží sa ho nahradiť, ale je proti ruskej dominancii v regióne“²²

¹⁸ SIA ISHAN (2010). Energetičeskaja strategija Kitaja v novoj situacii i energetičeskoje sotrudničestvo Kitaja i Rossiji, s. 46-52.

¹⁹ CHUDOJBERDYEV, B. (2004): Rossija-Tadžikistan. Sverka časov. Dostupné na internete: <<http://www.centrasia.ru/newsA.php4?st=1088423880>>.

²⁰ ABDULLAEV, Z. (2005): Tadžikskij aljuminij stanet russkim. A Tadžikistan? Dostupné na internete: <<http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1112878860>>.

²¹ PARAMONOV, V.V.; STROKOV, A. B.; STOLPOVSKIJ, O. A. (2010): Central'naja Azija v energetičeskoj strategii Kitaja. Posledstvija i vozmožnosti dlja Rossiji, s. 77.

²² JAKOBSON, L. et al.: China's Energy and Security Relations with Russia: Hopes, Frustrations and Uncertainties, s. 12

V prvom rade bude do určitej miery oslabená schopnosť Ruskej kontroly stredoázijských energetických a iných surovín. V dlhodobom horizonte by to mohlo poškodiť energetické záujmy Ruska. Ruský energetický priemysel nie je zásadne ovplyvniteľný situáciou stredoázijských zdrojov ropy a jeho uhoľným a hydroenergetickým potenciálom. Avšak zemný plyn a uránová ruda v centrálnej Ázii sú zdroje, ktoré majú a budú mať rozhodujúci vplyv na ekonomiku Ruska. Osobitne v čase, keď energetická reforma v Rusku vstupuje do rozhodujúcej fázy. Ruská vláda vytvára plán pre komplexný rozvoj infraštruktúry výroby elektriny a energie, aby na jednej strane zabezpečila dodávky zemného plynu pre elektrárne, ktoré sú vo výstavbe a na druhej strane uskutočnila diverzifikáciu štruktúry výroby a spotreby energie. Ruská vláda navyše vytvorila sériu kritérií, ktoré majú byť dosiahnuté do roku 2030. Jedným z nich je podiel jadra na štruktúre výroby energie v Rusku, ktorý sa má zvýšiť zo súčasných 15,8% na 23% -25%.²³

Ruskú pozíciu v energetickom sektore Strednej Ázie možno demonštrovať tromi pohľadmi:

- **Po prvé**, čo sa týka aktivít Číny spojených s ropou v centrálnej Ázii, Rusko plne manifestuje svoj dôležitý status tranzitnej krajiny energií. 12. mája 2007 vydali vedúci predstavitelia Ruska, Kazachstanu a Turkménska a prezident Uzbekistanu spoločné vyhlásenie, že budú aktualizovať a inovovať existujúce plynovody, ktoré vedú z centrálneho ázijského regiónu do Ruska a postaví nový Kaspický plynovod. 20. decembra toho istého roku, Rusko, Kazachstan a Turkménsko slávnostne podpísali v Moskve "Kaspickú dohodu o pobrežnom plynovode", čím zaistili, že novo vybudovaný plynovod z Turkménska a Kazachstanu do Ruska bude napojený na už existujúce potrubia a navrhovaná ročná kapacita dodávok bude 20 miliárd kubickým metrov. Keď bude projekt Kaspického plynovodu zrealizovaný, bude vytvorený systém dodávok zemného plynu s najväčším rozsahom v stredoázijskej oblasti, ktorý bude môcť ešte viac posilniť ruské dominantné postavenie v oblasti prepravy odchádzajúcich tokov energie zo Strednej Ázie. Okrem toho, pokrok Číny, Kazachstanu a Uzbekistanu v prieskume a rozvoji uránovej rudy v posledných niekoľkých rokoch taktiež vzbudil veľkú pozornosť Ruska.
- **Po druhé**, s ohľadom na neustále prehlbovanie spoluprácu v oblasti energetiky medzi Čínou a stredoázijskými krajinami z hľadiska rozsahu a stupňa, ruská strana očakáva zložitejšie vonkajšie konkurenčné prostredie v oblasti energetiky. Pozitívna účasť čínskych energetických podnikov môže zintenzívniť boj zahraničných spoločností, vrátane krajín východnej Ázie a Západu o stredoázijské zdroje. Podľa ruskej vlády môže nadmerné súťaž narušiť strategickú rovnováhu medzi rôznymi regiónmi v Eurázii a stimulovať stredoázijské krajiny k uskutočňovaniu politiky, ktorou by sa postupne vzd'alovali od Ruska. To by mohlo prekaziť ruské úsilie realizovať integráciu energie a dokonca aj ekonomiky v tejto oblasti, ale aj urýchliť trend regionálnej polarizácie celej oblasti bývalého ZSSR.
- **Po tretie**, v súčasnej dobe nie je obchodná štruktúra "hotové výrobky za suroviny", ktorá funguje medzi Čínou a Ruskom a stredoázijskými krajinami, užitočná pre samotné vytvorenie strategickej spolupráce Číny a Ruska. Namiesto toho rozšírila možnosti konfliktu záujmov medzi krajinami. Celková charakteristika priemyselnej štruktúry v stredoázijských krajinách je náročná na zdroje. V porovnaní s rýchlym rozvojom čínskej ekonomiky, sociálny a hospodársky rozvoj stredoázijských krajín je relatívne nízky a existuje všeobecný fenomén nedostatku kapitálu. Tento stav spôsobuje, že pomerne veľa veľkých projektov v tejto oblasti je závislých na investíciách z Číny. To môže sťažiť nielen dosiahnutie situácie win-win viacerými stranami, ale tiež to nie je v súlade s dlhodobými záujmami Číny. Práve s ohľadom na čínsku akvizíciu dodávok energie v tejto oblasti, nevyváženosť ekonomického rozvoja v oblasti môže komplikovať bezpečné a stabilné

²³ JAZEV, V.A. (2007). Vstupiteľnoje slovo na parlamentnikich slušanijach na temu: „O zakonodateľnom obespečeniji i optimizaciji toplivo-energetičeskogo balansa Rossijskoj federaciji.

investičné prostredie v Strednej Ázii. Z tohto dôvodu si Rusko a stredoázijské krajiny želajú, aby Čína urobila zmeny v oblasti regionálnej hospodárskej spolupráce, presadzovala vyrovnanější obchod a bilaterálne investície, zvýšila celkovú konkurenčnú silu tohto regiónu v globálnej ekonomike a posilnila spoločné záujmy Číny a Ruska v udržiavaní bezpečnosti stredoázijskej oblasti.

Záver

Čína a Rusko sú kľúčovými účastníkmi v stredoázijských záležitostiach a hoci majú tieto dve krajiny rozdielne názory, ako pristupovať k ich riešeniu, postupne prichádzajú k názoru, že obidve strany môžu byť v súťaži poškodené. Ich vzájomné súperenie v Strednej Ázii nie je v súlade so záujmami ani Číny, ani Ruska, či už ide o politiku alebo z hľadiska stratégie. Hospodárska súťaž môže mať negatívne dopady v regióne (napr. v otázka terorizmu, obchodovania s drogami). V skutočnosti Čína a Rusko naliehavo potrebujú spolupracovať v Strednej Ázii, najmä v oblasti energetiky, keďže sa tento sektor v ére globalizácie stal mimoriadne dôležitým pre vzájomnú spoluprácu a rozvoj. Súperenie o energiu v stredoázijskom regióne je "hra bez víťaza", pretože neprinesie trvalé výhody žiadnej zainteresovanej strane. Pre Rusko a stredoázijské krajiny je to spoľahlivá cesta k realizácii priemyselnej inovácie a vývoja, aby sa zefektívnilo využitie potenciálu všetkých druhov energie a celkové plánovanie regionálnej hospodárskej integrácie. Je to cesta, ako sa vyhnúť neusporiadanej súťaži, zdieľaní všetkých možností v politike, hospodárstve, armáde a energetike a ako spoločne odolávať tlaku zo zahraničia.

V tomto zmysle existujú fungujúce nástroje. Šanghajska organizácia spolupráce (ŠOS) nielenže odráža spoločné záujmy Číny a Ruska o zachovaní bezpečnosti centrálnej Ázie, ale môže sa tiež stať ideálnou platformou pre koordináciu vzťahov v oblasti energetiky oboch krajín v tomto regióne a posilniť ich spoluprácu.²⁴ Zrejma je komplementarita výhod pre všetky členské štáty ŠOS z hľadiska energetických zdrojov, trhu s energiou a energetickej dopravy. V súčasnej dobe je najťažšou úlohou pre energetickú spoluprácu v rámci tejto organizácie vytvoriť taký mechanizmus, ktorý by bol schopný vziať do úvahy rovnováhu záujmov producentov, vyvážajúcich a tranzitných krajín, určiť počet projektov spolupráce, ktoré sú najnaliehavejšie v členských štátoch a s najväčšou pravdepodobnosťou prinesú podstatný úžitok členským štátom a vytvoria win-win situáciu pre všetky členské štáty.

S cieľom podporiť regionálnu hospodársku integráciu spolu s Čínou, by sa v primárnej fáze malo Rusko snažiť o plné využívanie tranzitného potenciálu členských štátov, posilnenie úlohy Strednej Ázie ako mosta cez celú Európu a Áziu a vytvorenie jednotného prepravného priestoru a cezhraničnej dopravy a dopravnej siete. Týmto spôsobom položiť základy pre udržanie vnútornej strategickej stability, ekonomickej rovnováhy a udržateľnosti rozvoja Eurázie.²⁵ V súčasnej dobe je jedným zo smerov ruského snaženia, presadiť výstavbu medzinárodného dopravného koridoru v Strednej Ázii a v rámci ŠOS. To naznačuje, že v čase keď si Rusko praje upevniť vlastné postavenie v tranzitnej doprave, mu nevyhovuje že Čína sama získava prostriedky v stredoázijskom regióne, a tak sa pokúša udržiavať strategický zámer regionálnej rovnováhy.

Primárna stratégia diverzifikácie energetického dovozu Číny je zvýšiť vývoz energie z Ruska a stredoázijských krajín, menovite vytvoriť "novú energetickú hodvábnu cestu" a postupne vytvárať komplexný systém spolupráce, ktorý by pokrýval celý reťazec energetiky. Okrem toho je dôležitým opatrením vedúcim k posilneniu čínskej energetickej bezpečnosti

²⁴ LUKIN, A.B. (2007). Šanghajska organizacija sotrudničestva: što d'alše. Dostupné aj na internete: <<http://polit.ru/article/2007/07/31/lukin/>>.

²⁵ PARAMONOV, V.V.; STROKOV, A. B.; STOLPOVSKIJ, O. A. (2010): Central'naja Azija v energetičeskoj strategii Kitaja. Posledstvija i vozmožnosti dlja Rosiji, s.78.

otvorenie dopravného kanálu priamo do Európy. Čína pomáha aj stredoázijským krajinám rozšíriť možnosti pre vývoz energie. Toto opatrenie bude intenzívne uľahčovať regionálnu hospodársku integráciu a ekonomické oživenie v tomto regióne, o ktorom sa dá povedať, že dosiahlo viacero úspechov užitočných pre viacero zúčastnených strán.

Čínska vízia "Novej energetickej hodvábnej cesty" je do istej miery podobná plánu Ruska a stredoázijských krajín vybudovať "Eurázijský pevninský most". Čínska vízia by sa mohla stať silným putom medzi rozvojovými a bezpečnostnými záujmami všetkých krajín. Z tohto dôvodu bude táto vízia kľúčovým smerom pre spoluprácu v oblasti energetiky medzi Čínou a Ruskom a stredoázijskými krajinami do budúcnosti. V posledných rokoch Čína zvýšila svoje investície do stredoázijskej dopravy a výstavby dopravnej infraštruktúry a bol vytvorený rad projektov, na ktorých sa zúčastňuje niekoľko strán a ktoré využijú všetky strany. Tieto projekty sa týkajú využívania a dilatácie existujúcich energetických zariadení a potrubia (ropovodov a plynovodov a transmisnej energetickej siete) a reformy modernizácie železníc a diaľnic. Vytvorenie stredoázijskej dopravy a dopravnej siete môže nielen slúžiť záujmom zúčastnených strán, ale zohľadňuje záujmy Ruska a prinieslo hmatateľný a viditeľný prínos Rusku. Táto skutočnosť bola nápomocná v nasmerovaní Ruska k pochopeniu a schváleniu nového typu koncepcie energetickej bezpečnosti navrhnutého Čínou. Ten je zameraný na "vzájomne výhodnú spoluprácu, odlišný vývoj a koordinované záruky", ktoré spolu vytvárajú podmienky pre harmonický rozvoj energetických vzťahov medzi Čínou a Ruskom a pre budovanie dôvery, vyriešenie pochybností a dosiahnutie spoločnej energetickej bezpečnosti.

Ako vedúce krajiny pre stabilitu a rozvoj Eurázie, sa Čína a Rusko musia zamerať na dlhodobé záujmy. Ani jedna z týchto dvoch krajín samostatne nie je schopná dokončiť vytvorenie rozsiahlej spolupráce v regióne Strednej Ázie a okolitých regiónoch. Preto vytvorenie win-win situácie, ktorá by bola v súlade s dobou a miestnou realitou a podporovala stredoázijských aktérov, aby zohrávali aktívnu a konštruktívnu úlohu v energetických vzťahoch medzi Čínou a Ruskom, je základným kameňom a zárukou prekonania ťažkostí a prekážok, ktoré stále existujú v súčasnej čínsko-ruskej spolupráci v oblasti energetiky a vytvorenia nového typu platformy energetickej spolupráce.

Príspevok bol spracovaný v rámci projektu VEGA č. 1/0827/12 „Vytváranie multipolarity v súčasných medzinárodných vzťahoch“.

Literatúra

- ABDULLAEV, Z. (2005): Tadžikskij aljuminij stanet russkim. A Tadžikistan? [on-line]. In: *Centrasia.ru*, 7.4.2005 [cit. 2013-10-01]. Dostupné na internete: <<http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1112878860>>.
- BARTUŠKA, B. (2007): Velká hra podruhé? Ano, ale bez Západu. In: *Mezinárodní politika* roč. XXI, 2007, č. 7. ISSN 0543-7962, s. 9-10.
- GROMOV, A. I. (2010): Energetičeskaja strategija Rossiji – 2030 i jejo vostočnyj vektor. In: *Energetičeskaja politika*, 2010, č. 4/5. Moskva: Izdatel'sko-analytičeskij centr, 2010. ISSN 0235-7968.
- HOLAS, L. (2013): Rusko-čínske vzťahy po skončení studenej vojny. In: *Medzinárodné vzťahy*, roč. XI, 2013, č. 1. ISSN 1336-1562. s. 138-158.

HORÁK, S. (2008): Vztahy Ruska a Střední Asie jako determinant „plynové bezpečnosti“ Evropy. In: *Mezinárodní vztahy*, č. 2, 2008, roč. 43. Praha – Ústav mezinárodních vztahů. ISSN-0323-1844. s. 40.

CHUDOJBERDYEV, B. (2004): Rossija-Tadžikistan. Sverka časov [on-line]. In: *Centrasia.ru*, 28. 6. 2004 [cit. 2013-10-03]. Dostupné na internete: <<http://www.centrasia.ru/newsA.php4?st=1088423880>>.

JAFFE, A. M.; SOLIGO. The Economics of Pipeline Routes: The Conundrum of Oil Exports from the Caspian Basin. In: *KALYUZHNOVA, Y.; JAFFE, A. M.; LYNCH, D.;*

SICKLES, R. C. (2002): Energy in the Caspian Region. Present and Future. New York. s. 111.

JAKOBSON, L. et al.: China's Energy and Security Relations with Russia: Hopes, Frustrations and Uncertainties. In: *SIPRI Policy Paper No. 29*. 2011. s. 12.

JAZEV, V.A. (2007). Vstupiteľnoje slovo na parlamentních slúšanijach na temu: „O zákonodateľnom obespečeniji i optimizaciji toplivo-energetičeskogo balansa Rossijskoj federaciji. In: *Energetičeskaja politika*, č. 2, 2007.

JUZA, P. (2004): Geopolitika islamu, demograficko-civilizačné tendencie v Uzbekistane a Strednej Ázii. In *Mezinárodní politika*, roč. XXVIII, 2004, č. 12. ISSN 0543-7962. s.15 - 18.

JUZA, P. (2007): Stredná Ázia: Védie Rusko, skóruje Čína [on-line]. In: *Zahraničná politika*, č. 6, 2007 [cit 2013-09-29]. s.19-21. Dostupné na internete: <<http://www.zahranicnapolitika.sk/?id=512&id=494>>.

KARAEV, Z. (2005): Water Diplomacy in Central Asia [on-line]. In: *Middle East Review of International Affairs*. Vol. 9, March 2005, No.1. s. 63-69 [cit. 2013-10-04]. Dostupné na internete: <<http://www.gloria-center.org/meria/2005/03/karaev.pdf>>.

KARÁSKOVÁ, I., HORÁK, S., KULHÁNEK, J., LITERA, B. (2011): *Rusko-čínske vzťahy a EU: potenciál spolupráce a konfliktu*. Univerzita Karlova v Praze - Fakulta sociálných vied. Praha: Matfyzpres 2011. 134 s. ISBN 978-80-7378-150-7.

KOHÚT, M. (2006): Záujmy Ruska, Spojených štátov a Číny v Strednej Ázii [on-line]. In: *EAC.sk* [cit. 2013-10-01]. Dostupné na internete: <<http://www.eac.sk/print.php?page=305>>.

KREJČÍ, O. (2010): Velká hra: geopolitika Střední Asie. In: *Zbornik zo štvrtej vedecko-podnikateľskej konferencie Perespektivy podnikania v strednej Azii -Podnikanie v Kazachstane, Kirgizsku, Tadžikistane, Turkménsku a Uzbekistane*. NARMSP-Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. ISBN 978-80-88957-54-6. s. 14-21.

LUKIN, A.B. (2007). Šanchajská organizácia spolupráce: čo ďalej [on-line]. In: *Rossija v global'noj politike*, 2007, č. 3. [cit. 2013-10-05]. Dostupné aj na internete: <<http://polit.ru/article/2007/07/31/lukin/>>.

NAGIJEV, A. (2007): Vlivanije faktora energetičeskoj bezopasnosti na formirovaniej i perspektivu vnešnepolitičeskogo kursa KNR v Central'noj Azii. In: *Problemy Dal'nego Vostoka*, 2007, č. 6.

PARAMONOV, V.V.; STROKOV, A.B.; STOLPOVSKIJ, O.A. (2010): Central'naja Azija v energetičeskoj strategii Kitaja. Posledstvija i vozmožnosti dlja Rosiji. In: *Energetičeskaja politika*, č. 4/5, 2010. Moskva: Izdatel'sko-analytičeskij centr, 2010. ISSN 0235-7968. s.78.

SIA ISHAN (2010). Energetičeskaja strategija Kitaja v novoj situaciji i energetičeskoje sotrudničestvo Kitaja i Rossiji. In: *Energetičeskaja politika*, Moskva 2010, č. 4/5, s. 46-52. *Statistical review of world energy June 2012*[on-line]. s. 20 [cit. 2013-10-01]. Dostupné na internete:<http://www.bp.com/liveassets/bp_internet/globalbp/globalbp_uk_english/reports_and_publications/statistical_energy_review_2011/STAGING/local_assets/pdf/statistical_review_ofworld_energy_full_report_2012.pdf>.

SZIKOROVÁ, N. (2012): Súčasné a očakávané budúce trendy prílevu čínskych priamych investícií do Afriky. In: *Medzinárodné vzťahy*, ročník X, 2012, č. 4. ISSN 1336 – 1562. s. 99-108.

ŠMÍD, T.; KUCHYŇKOVÁ, P. (eds.) (2006). *Rusko jako geopolitický aktér v postsovětském prostoru*. Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity. 240 s. ISBN 80-210-4171-4.

WEINTHAL, E. (2006): Water Conflict and Cooperation in Central Asia [on-line]. In: *Human Development Report 2006*. Prepared as Background Paper for the UN Human Development [cit. 2013-10-04]. Dostupné na internete: <<http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2006/papers/weinthal%20erika.pdf>>.

XIAOQIN Chen (2012): Central Asian Factors in Energy Relationship between China and Russia. In: *Asian Social Science*. Vol. 8, No. 7; June 2012. s. 34. ISSN 1911-2017. Dostupné na internete: <<http://www.ccsenet.org/journal/index.php/ass/article/view/17600>>.

Kontakt

Doc. PhDr. Ľubomír Čech, CSc.

Katedra medzinárodných politických vzťahov

Fakulta medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave

Dolnozemska cesta 1/b, 852 35 Bratislava 5

Slovenská republika

lubomir.cech@euba.sk

CURRENT ISSUES OF MULTILATERAL PROCESSES IN MOUNTAIN TERRITORIES

Mikuláš Černota

FACULTY OF INTERNATIONAL RELATIONS, UNIVERSITY OF ECONOMICS IN BRATISLAVA

Abstrakt

Práca sa venuje základným charakteristikám cezhraničných iniciatív v horských oblastiach. Pri situácii ekonomického, demografického alebo iného stresu v krajine môžu vzniknúť podmienky užitočné pre zintenzívnenie vzájomných vzťahov a zlepšenie socioekonomickej situácie, ak to obe strany hranice pochopia ako predmet spolupráce a nie sporu. Cezhraničná spolupráca na základe podobnosti horských oblastí môže byť iniciovaná zhora multilaterálnymi konvenciami alebo regionálnymi dohodami alebo zdola prostredníctvom vzájomných vzťahov obyvateľov jednotlivých geografických celkov.

Kľúčové slová: Horské oblasti, cezhraničná spolupráca

Abstract

The article deals with the basic features of transboundary cooperation initiatives for mountain areas in the world. There may appear many benefits resulting from economic, demographic or other stress conditions if both sides of the border understand it as a possibility for improving mutual relationships as well as actively contribute to the socioeconomic situation. The cooperation and relations strengthening may be done from both sides, either through legislative frameworks by multilateral conventions or regional agreement and from the other side based on the development of personal relationships of the inhabitants of each geographical areas.

Keywords: Mountain territories, transboundary cooperation

Introduction

Mountain areas in Europe create an important element of human living environment, often extending through the borders of two and more states. Transboundary cooperation on management of these environments has already cca. 100 years tradition in Europe and other regions of the world with perpetual creation of new modes of passive or active forms of governance with the ultimate aim to save these areas for the next generations. Mountains are the source of most of the Earth's freshwater, rich in biological diversity, popular destinations for recreation and tourism, areas of cultural diversity, knowledge and heritage, and fragile ecosystems of global importance. Covering about one quarter of the world's land surface, mountains are home to about 12 per cent of the world's population, as well as essential goods and services to more than half of humankind. Yet many of the world's most impoverished and food-insecure people live in mountain regions. There is a need to ensure the ecological health and the economic and social improvement of mountain areas, both for the sake of mountain inhabitants and for populations in lowland areas. Despite increased recognition of mountain issues, significant constraints remain to attaining sustainable development in mountain regions, exacerbated by climate change and increase in urbanization and migration. Mountain communities, with their knowledge, experience, and capacity for managing fragile environments can offer the key to sustainable solutions. As the demand for goods and services

from mountains grows steadily, new opportunities for investment are emerging which offer scope for economic development.¹ The document on reviewing the Agenda 21 mountain themes was in 1997 identifying several issues in linked to mountains²:

- the continued deterioration of mountain ecosystems, resulting in diminishing biological diversity (paragraph 9);
- the need to formulate and implement policies and programmes for integrated watershed management (paragraph 34);
- the need for ecosystem approaches to combat or reverse soil degradation, recognizing the multiple functions of agriculture (paragraph 62);
- the need for national policy development and implementation to ensure sustainable patterns of consumption and production in tourism (paragraph 68).

Elements of implementation

Areas of high natural or socioeconomic value are spread across the European continent in large extents. The issues and problems related to their management and protection are of a complex character because of different political and cultural background of adjoining countries. However, common and shared geographical specificities may enrich the level of cooperation and mutual strategic planning. The importance of transboundary cooperation in their management is rapidly increasing because of new challenges related e.g. to the climate change adaptation and higher intensity of extreme weather events. There are already existing modes of governance varying from the global to local level in place, so questions of their effectiveness appear in current discussion. The need for coordinated actions in management of such areas is crucial, because a lot of natural factors does not respect administrative frontiers and by this limiting or enhancing of these factors has impact on both sides of the border. This provides a matter for the conflict between adjoining sides or vice versa a very sufficient object for the cooperation. We would like to briefly explain the basic structural elements on the transfrontier cooperation within the mountain regions in order to initiate discussion on the uniqueness of the natural as well as socio-economical value of those areas and the need to increase the level of cooperation on the management issues.

According to Dax (2013), we may distinguish several elements of mountain policy based on the type of intervention and sectoral impact³:

- Main sector policies (agriculture, forestry, tourism, infrastructure, public services; environment, risk management, nature conservation; spatial planning)
- Trans-national cooperation (including international agreements: Alpine and Carpathian Conventions; Interreg programmes)
- Integrated approaches (pilot action, including Leader in mountains, national priorities and action)
- Mountain development discourse (research and development: Mountain Forum, Rio/Johannesburg process, IYM 2002, Mountain Partnership, SARD-M „remunerating positive externalities“)

According to the study of researchers based in the region of Carpathians there are several emerging issues to be considered for the planning of the next periods of scientific collaboration⁴:

---

¹ UNITED NATIONS GA (2013): Sustainable mountain development, Report of the Secretary General to the 68th session of the General Assembly, 5th of August 2013

² PRICE, M. (1998): Mountains: globally important ecosystems, *Unasylva* 1998/4, vol.49, FAO, Rome

³ Dax, T. (2013): Inspiring Programming for Living European Mountains by 2020, Overview on the mountain policies in OECD Countries: governance solutions, innovative approaches, conference presentation, Rome

(1) Natural hazards are a growing concern to mountain communities. Public authorities and researchers would benefit from closer cooperation, as research could allow informed decision-making and contribute significantly to development of the early-warning systems. A key question is the elaboration of standardized quantitative and qualitative methods of risk assessment, and development of interdisciplinary approaches linking various natural hazards with changing human pressures. Special attention should be paid to monitoring of extreme events, especially in the times of climate change and unpredictability of extreme precipitation.

(2) Land use changes, in particular decline of mountain agriculture and land abandonment, have a strong impact on biodiversity. Biodiversity studies in native forests should provide a reference for managed forests. For policy implementation at the local and regional level, the identification of suitable biodiversity indicators to be used in cultural landscapes, forests and aquatic systems is required. Also the urbanization and migration nexus should be included

(3) The ecosystem services (ESS) concept could offer an organizing paradigm stimulating the dialogue between research and policy, with climate change and biodiversity as cross-cutting themes. Activities organized around the ESS approach include the analysis of governance as well as local knowledge, both of which could lead to more active public involvement in decision-making. Different scientific disciplines are needed to invent novel methods for ESS valuation. The ongoing habitat degradation and exploitation of wildlife, for example, stir the question of how carbon credits and ESS payments could generate funding for natural resource management and biodiversity conservation. These processes create very new framework for establishing of innovative funding mechanisms with possible win-win results.

(4) Current regional policies and land management practices have enormous significance for the maintenance of various values of the Carpathian region, e.g., cultural landscapes, agricultural or forest biodiversity. There is a need to integrate planning across sectors and spatial scales, linking local and regional policies. Unification of data and methods in various parts of the region is required to achieve a coherent vision of the Carpathian region. In regard to the diversification of such geographical area, first the cooperative partners need to explore the ways of clarification of modes of governance used by each stakeholder in their domestic area.

(5) Traditional knowledge, a threatened value, is vital to the understanding of local societal and landscape changes and to development planning and nature conservation in rural areas. To prevent the disappearance of traditional cultural landscapes with the entailed loss of traditional knowledge systems is a key concern that might be addressed through the careful maintenance of existing cultural landscapes. TK proves that mountains are areas with high added value and values able to provide several positive externalities to the visitors from urban areas.

Practical solutions

According to the publication of EURAC and UNEP ISCC Office on the transnational level⁵, various challenges and recommendations were made. For example Czech NFPs of the

---

⁴ Kozak J., Björnson Gurung A. & Ostapowicz K. (eds.): Research Agenda for the Carpathians: 2010-2015. Kraków, 2011

⁵ WEIß, L., M., STREIFENEDER T., EGERER H. (2011): National achievements and challenges related to the implementation of the Carpathian Convention, European Academy of Bolzano (EURAC) and Interim Secretariat of the Carpathian Convention (ISCC) UNEP Vienna Office

Carpathian Convention reported according to the need to study the need to agree on the common protected species regime by all bordering countries. Especially in this case brown bear was named. But this case really does not represent good example on the need of having identical legislation on the species protection regime, because Slovakia and Poland have very different numbers of these species within their territories as well as the geographical features and very different within each countries. The unification should not be done based on the myth that everything must be 100% harmonised, but more on searching the local solutions for each problem. This is valid especially for fauna and regard should be focused on the socio-economic as well as ecological context of the landscape in an integrated manner.

After all the research activity is one of the very first and basic sign of the transboundary cooperation on mountain areas. Either it is focused on the natural ecosystem as primary target of the protection or it goes even further to the analysis of mutual interlinks between societal factors and ecosystem response. Priority would be to identify the most urgent and pressing needs for the development of integrity of the joint reserves. They either may cause common strategies formation as well as initiate the dialogue of strengthening the collaboration to higher levels. Based on the Report of Secretary General of the UN from 2013⁶ we present here some examples of scientific incentives in establishing and strengthening cooperation in mountain territories in various global locations:

a. The Pilot Program for Climate Resilience, funded by the World Bank and working in close collaboration with 13 institutions and projects and with local land users, identified as many as 78 promising Sustainable Land Management technologies and approaches for climate change adaptation in Tajikistan. These were entered into the global database of the World Overview of Conservation Approaches and Technologies (WOCAT), managed by Centre for Development and Environment (CDE) of the University of Berne.

b. As a part of the Hindu Kush Himalayan Cryosphere Monitoring Project funded by the Government of Norway, ICIMOD has been undertaking capacity building activities in the region to enhance current knowledge and understanding of the cryosphere of the Hindu Kush Himalayas. ICIMOD is developing a Regional Cryosphere Knowledge Hub to improve and coordinate cryosphere programmes in the region and to contribute to the understanding of water resources and their management. In 2012, ICIMOD with support from the Australian Agency for International Development launched a transboundary approach for the management of the Koshi River basin in China, India and Nepal. The programme will enhance equitable and regionally coordinated water and hazard risk management through the development of evidence-based knowledge for integrated and inclusive decision support.

c. The XIIth Conference of the Parties of the Alpine Convention, held in 2012, dedicated its report on the state of the Alps to demographic changes, and recognized sustainable tourism as a priority issue. Considering the Action Plan on climate change in the Alps, it created a new platform to improve international cooperation on energy issues. A working group on mountain forests was set up to improve the management of Alpine forests and reinforce their protective role and economic value.

The mountain environments are often crossing the borders of the states, so the subsequent cooperation is absolutely crucial for successful management and future face of these areas. Mutual interlinkage of functions of active intervention and at the same time commitment to the regional development will create new challenge to the intersectoral policy implementation as well as the active involvement of the managers within the reality of new climatic and economic conditions of the mountain areas.

---

⁶ UNITED NATIONS GA (2013): Sustainable mountain development, Report of the Secretary General to the 68th session of the General Assembly, 5th of August 2013

References:

DAX. T. (2008): The role of mountain regions in territorial cohesion a contribution to the discussion on the Green Paper on Territorial Cohesion, Euromontana

DAX. T. (2013): Inspiring Programming for Living European Mountains by 2020, Overview on the mountain policies in OECD Countries: governance solutions, innovative approaches, conference presentation, Rome

KOZAK J., Björnson Gurung A. & Ostapowicz K. eds. (2011): Research Agenda for the Carpathians: 2010-2015. Kraków, 2011

PRICE, M. (1998): Mountains: globally important ecosystems, Unasylva 1998/4, vol.49, FAO, Rome

UNITED NATIONS GA (2013): Sustainable mountain development, Report of the Secretary General to the 68th session of the General Assembly, 5th of August 2013

WEIß, L., M., STREIFENEDER T., EGERER H. (2011): National achievements and challenges related to the implementation of the Carpathian Convention, European Academy of Bolzano (EURAC) and Interim Secretariat of the Carpathian Convention (ISCC) UNEP Vienna Office

Kontakt:

Ing. Mikuláš Černota, PhD.
Faculty of International Relations
University of Economics
Dolnozemska cesta 1
Bratislava
mikulas.cernota@euba.sk

REFLEXE AKTUÁLNÍCH ZMĚN MARKETINGOVÉ KOMUNIKACE V HOTELNICTVÍ

Peter Čuka, Miroslava Kostková

SLEZSKÁ UNIVERZITA V OPAVĚ
OBCHODNĚ PODNIKATELSKÁ FAKULTA V KARVINĚ

Abstrakt

Podnikání v oblasti hotelnictví se uskutečňuje ve vysoce konkurenčním prostředí s mezinárodním charakterem. Úspěšná marketingová komunikace pro dosažení podnikatelských cílů efektivně využívá integrovaný komunikační systém, interaktivní nástroje a možnosti mezinárodního internetového prostředí. Podnikatelské cíle v hotelnictví jsou ve značné míře silně podmíněny spokojeností zákazníků a dosaženým ziskem. Oba tyto faktory lze dosahovat řadou metod a technik. Marketingová komunikace zde hraje stěžejní roli. Příspěvek pojednává o komunikační strategii v hotelnictví, prostřednictvím průzkumu zkoumá využívané formy marketingové komunikace podniků, poskytujících ubytovací a stravovací služby, analyzuje stupeň využití jednotlivých nástrojů marketingové komunikace, moderních i tradičních a určuje jejich význam.

Klíčová slova: Marketingová komunikace, průzkum, hotelnictví, nové komunikační nástroje, interaktivní marketing

Abstract

Business in hospitality is realized in a highly competitive environment with an international character. Successful marketing communications achieves business goals through the use of effective utilities of the integrated communication system, interactive tools and opportunities of the international Internet environment. Business goals in the hospitality are largely conditioned by customer satisfaction and achieved profit. Both of these factors can be reached by a variety of methods and techniques. Marketing communication plays a key role. The paper describes the communication strategy in hospitality, through research explores the use of forms of marketing communication in firms, providing accommodation and catering services, analyzes the efficiency of marketing communication tools, modern as well as traditional and determines their meaning.

Key words: Marketing communications, research, hospitality, new communication tools, interactive marketing

Úvod

V současnosti na dnešním vysoce konkurenčním a globalizovaném trhu musí firmy upustit od produktové a prodejní filosofie a obrátit se k filosofii zákazníka a marketingu, což jim pomůže být na trhu lepší při plnění a uspokojování potřeb zákazníků [11, 2010, s.342].

Marketing, součástí kterého je také marketingová komunikace, má mezinárodní charakter a je ve všech svých atributech (řešení problému na základě užitku, nepřetržitá dynamika, přednost akce před reakcí, časová adekvátnost marketingových aktivit) zásadní koncepcí managementu současnosti. Pochopení vývojových tendencí mezinárodního marketingu, změn ve strukturalizaci trhu klade důraz na marketing vztahů a zesílení orientace na informace [12, 2013, s.3]. Podniky, poskytující služby hotelnictví stojí před třemi hlavními úkoly: Zvýšit svou konkurenční diferenciaci, kvalitu poskytovaných služeb a produktivitu. [1, 2002, s.101]. Příspěvek pojednává o komunikační strategii podniků, poskytujících ubytovací a stravovací služby, zkoumá využívané formy marketingové komunikace, analyzuje

stupeň využití jednotlivých nástrojů marketingové komunikace a určuje jejich význam. Cílem je dosáhnout takového produktu, který má výraznou hodnotu pro zákazníka a vytváří současně příznivé ekonomické podmínky pro existenci podniku.

Cíle marketingové komunikace

Komunikační mix je nejviditelnějším a finančně nejnáročnějším nástrojem marketingového mixu, považuje se také za jeden z nejdůležitějších a nejefektivnějších nástrojů marketingu jako takového. Podle Kotlera [8, 2007, s.809] prvky komunikačního mixu obnáší všechny nástroje, prostřednictvím kterých firma na mezinárodním trhu komunikuje s cílovými skupinami, aby podpořila produkt nebo image firmy. Ne všechny firmy využívají všechny tyto nástroje stejným způsobem. Může tomu tak být z důvodů finanční situace firmy, nebo pro firmu určitý typ nástroje není výhodný nebo důležitý [2, 2009, s.25].

Marketingová komunikace jako jeden z prvků marketingového mixu podle Jakubíkové [5, 2008, s.244-246] označuje prostředky, jimiž se firmy pokoušejí informovat, přesvědčovat spotřebitele a připomínat jim – přímo nebo nepřímo – produkty a značky, které prodávají. Komunikačním cílem je zvýšení povědomí o značce/produktu/místě. Integrované komunikační procesy obsahují *Laswellův model 5W: who says what to whom through which channel with what effects* (kdo říká co komu, jakým způsobem a s jakým účinkem). Podobu dnešní marketingové komunikace mění odklon od hromadného marketingu a budování těsnějších vztahů se zákazníky. Přechod k segmentovanému marketingu, díky rozvoji informačních technologií umožňuje lépe sledovat potřeby zákazníků, dříve získávat informace na úrovni jednotlivců i domácností. Nové technologie nabízejí nové způsoby komunikace pro dosažení menších ekonomických segmentů pomocí lépe uzpůsobených sdělení. S ohledem na nové komunikační prostředí se přehodnocuje úloha a význam různých médií a nástrojů. Důsledkem fragmentace trhu a následně médií došlo k bouřlivému nástupu specializovanějších médií, která lépe odpovídají dnešním strategiím výběru cílového trhu. Podle Jakubíkové v roce 2003 představovala reklama v médiích 40,5 % globálních marketingových výdajů, podpora prodeje 20,5 %, PR a sponzorství 15,4 %, přímý poštovní marketing 14,0, % a interaktivní marketing 7,7, %. Kromě tradičních masmédií se využívají nová, vysoce cílená média, mnoho firem přesouvá své marketingové výdaje do oblasti interaktivního marketingu (on-line komunikace a sponzorství, webové stránky a extrakty, e-mail marketing a interaktivní digitální televize), který lze efektivněji zaměřit na jednotlivé spotřebitelské segmenty. V oblasti hotelnictví patří mezi významné komunikační nástroje reklama (katalogy, brožury, reklama v médiích, kalendáře apod.), podpora prodeje (veletrhy, výstavy, soutěže, hry, loterie, různé zvláštní prémie, slevy, kupony na slevy, ochutnávky jídel a nápojů aj.), PR a publicita (vztahy s masmédií, dodavateli, odběrateli, sponzorování, lobbování aj.). Ačkoli televize, časopisy a další hromadná média zůstávají velmi důležitá, jejich převaha postupně klesá. Podle Királové [7, 2006, s.98] je důležité, aby především tištěné materiály byly konzistentní a v souladu s image hotelu a cíli, kterých chce podnik jejich prostřednictvím dosáhnout.

Nové formy marketingové komunikace

V souvislosti se změnami prostředí se rodí nové formy komunikace. Jejich cílem je zaujmout svou kreativitou a využít nový potenciál a způsob předání sdělení zákazníkům za relativně nízkou cenu. Prostřednictvím kombinace komunikačních prostředků integrované komunikace firma dává najevo dokonalost svého produktu, dokládá vyspělost své firemní kultury a může se výrazněji zapsat do povědomí zákazníka. Využívá se řada specializovaných technik jako digitální, virový (také WOM komunikace), guerillový, mobilní marketing. Petr Frey hovoří také o promotional marketingu, event marketingu, direct marketingu, product

placement. Významné uplatnění našel internet jako mezinárodní komunikační prostředek. [4, 2009, s.247-273].

Interaktivní marketing

Techniky masové komunikace po desetiletí dominovaly v komunikačních strategiích. Postupně se zaváděly principy přímého marketingu, jež umožňovaly přístup k jednotlivcům z určité cílové skupiny na individuální bázi. Další vývojovou fází je interaktivní trend, tzn., že nejen prodejce má přístup ke klientovi, ale klient může mít individuální přístup k prodejci [2, 2009, s.489]. Hlavní roli interaktivního marketingu představuje internet. Internet je zásadně odlišný od všech tradičních, dokonce i přímých marketingových nástrojů. Je to nejlevnější a nejvhodnější způsob komunikace, v současnosti stále více preferovaný. Vznikem interaktivních médií vznikla firmám nová možnost prezentace prostřednictvím webových stránek, možnost přímé on-line rezervace vytěsňuje tradiční distribuční kanály. „Sít' je relativně snadný a levný podpůrný nástroj, snižující na minimum bariéry vstupu malých firem na trh. Všichni – výrobci, distributoři, maloobchodníci a noví virtuální dodavatelé tvoří mezinárodní prostředí trhu.“ [2, 2009, s.494] Jako u všech komunikačních aktivit je však důležité stanovit profil svého zákazníka a cíle komunikace a poté vybrat způsoby propagace na internetu. Nové komunikační kanály představují *sociální sítě* typu Facebook, Twitter, YouTube či Flickr, Foursquare apod., které pomáhají podnikání v cestovním ruchu. Na základě zkušeností se ze sociálních sítí jako neefektivnější jeví Facebook (82 %) a YouTube/Vimeo (73 %). S určitým odstupem následují Twitter a LinkedIn. Firma zde může prezentovat bezplatnou reklamu, která se dostane do povědomí mnoha uživatelů. Vylepšuje image firmy a vztahy se zákazníky. Vytvořením profilu společnosti podnik získává výhody, jako jsou pro uživatele Facebooku synchronizované informace s webem, zpětná vazba, šíření pozvánek na akce, hodnocení správně namířené reklamy na potenciální zákazníky, nabídka denního menu apod. *Email marketing* je stále velmi efektivním – a často nedoceneným – způsobem marketingové komunikace v hotelnictví. Podle údajů z celosvětového průzkumu internetových uživatelů 93 % uvádí, že si objednalo zaslání marketingových informací, a až 58 % raději nakoupí určité zboží po obdržení marketingového emailu. *Mobilní marketing* (včetně bluecastingu) pomáhá interaktivní a rychlé komunikaci se zákazníkem a prezentaci aktuální nabídky restaurací a ubytovacích služeb, s akcentovaným marketingovým sdělením. Jeho výhodami jsou efektivnost a rychlá připravenost akce, schopnost pružněji reagovat na potřeby trhu, doplňuje, zesiluje tradiční formy komunikace, vytváří synergii a vnáší do tradičních médií účinné marketingové prvky [10, 2007, s.123].

V roce 2010 se na českém trhu objevila nabídka *slevových portálů*, které poskytují možnost snadné propagace na principu hromadného nakupování se značnou slevou. Představují nový komunikační kanál, vhodný pro prezentaci nabídky malých podniků. V současné době existuje na trhu v ČR přes 100 slevových portálů (např. Slevomat, Kuplon, Slevopolis, Fantastické slevy, BezvaSleva atd.). Slevové portály se poměrně rychle staly oblíbeným nástrojem marketingové komunikace v hotelnictví.

Rozvoj moderních technologií znamená čím dál výraznější přesun komunikace do on-line prostředí, které je více fragmentované než tradiční média a komunikace probíhá mnoha směry. Prostředí sociálních sítí je příležitostí mapovat postoje potenciálních zákazníků. Vědět, co si okolí o firmě myslí je v marketingu ceněným artiklem. Průzkumy veřejného mínění, automatizovaná analýza sentimentu, šetření zákaznických preferencí či monitoring médií jsou nedílnou součástí firemních marketingových aktivit. Podle průzkumů tři čtvrtiny uživatelů webu přiznává, že jsou ochotni zaplatit významně více za produkt, který má na webu lepší uživatelské hodnocení [6, 2013, s.27]. Rovněž lze identifikovat významné vlivy veřejného mínění a dále s nimi pracovat.

Společná reklama, využití synergie a partnerství při sdílení nákladů marketingové komunikace je další možností jak se efektivně propagovat. V rámci společné reklamy se sdružují podnikatelé, obce, profesní zájmová sdružení, provádí společnou reklamní akci a poskytují na tento projekt finanční zdroje, nebo různí členové distribuční cesty sdílejí náklady na propagaci.

Průzkum marketingové komunikace vybraných podniků – metodika

Podniky přistupují k marketingové komunikaci odlišně. Jejich forma komunikace může být vědomá (aktivně řídí svou komunikaci), instinktivní (uvědomují si nutnost komunikace, ale omezují se na běžné, náhodně upřednostňované formy, popřípadě komunikují jenom prostřednictvím svých produktů) a odmítavá (neuznávají marketingovou komunikaci, nedůvěřují výměně informací). Komunikační nástroje je potřebné integrovat. Integrovaná marketingová koncepce koordinuje množství komunikačních kanálů, aby o organizaci a její nabídce přinesla jasné, consistentní a přesvědčivé sdělení. Vyžaduje rozpoznání všech kontaktních bodů, kde se může zákazník setkat se společností, jejími produkty a značkami. Jsou vypracovány úlohy, které mají jednotlivé komunikační nástroje hrát a rozsah, v němž budou využity, koordinuje komunikační aktivity a načasování významných kampaní. Sleduje komunikační výdaje spojené s jednotlivými produkty, komunikačními nástroji, fázemi životního cyklu produktu a vnímaným efektem pro jejich budoucí efektivnější využití. Integrovaná marketingová komunikace naplňuje celkovou marketingovou strategii, cílem které je ukázat, jak firma a její nabídka produktů dokáže řešit potřeby zákazníků [4, 2009, s.268].

V roce 2013 proběhl na Obchodně podnikatelské fakultě v Karviné Slezské univerzity v Opavě na katedře cestovního ruchu průzkum marketingové komunikace vybraných podniků převážně z regionu Moravskoslezského kraje a podhůří Beskyd a Jeseníků. Osloveno bylo 24 ubytovacích (hotel Iberia Opava, hotel Troyer Trojanovice, hotel Beltine Ostravice, hotel Prosper Čeladná, hotel Buly aréna Kravaře, hotel Cvilín Krnov, hotel Fontána Přelouč, hotel Jaškovská krčma Těrlicko, hotel Červenohorské sedlo Bělá pod Pradědem, hotel Duo Horní Bečva, hotel Grand a hotel Libuše Šumperk, penzion Ve věži Bohumín, Zámeček pod hradem Starý Jičín, penzion Fantasy Lipník nad Bečvou, penzion Svatý Florián Hlučín, hotel Studánka Rychnov nad Kněžnou, hotel Visalaje, hotel Horal, Lanterna a penzion Galík Velké Karlovice, hotel U Jelena, hotel Zámek a penzion Boršičanka Havířov), 4 lázeňská a wellness zařízení (Lázně Darkov Karviná, Lázně Klimkovice, Wellness Sauna Komorní Lhotka, Wellness SC Bospor Bohumín) a 10 stravovacích zařízení (Café bar Expedice Šternberk, Café Evžen Opava, restaurace Cavallo Opava, restaurace U krále Ječmínka, restaurace U náhonu, restaurace Stodola Karlov, restaurace Co kdyby a Stodola Havířov, Café bar Pavin a Café Monet Havířov).

Cílem průzkumu bylo prozkoumat využívané formy marketingové komunikace podniků, poskytujících ubytovací a stravovací služby, analyzovat postoj provozovatelů k využití nástrojů marketingové komunikace, moderních i tradičních a určit význam a stupeň jejich využití. Použita byla metoda řízeného strukturovaného rozhovoru a analýza výdajů a podílu jednotlivých komponentů komunikačního mixu, analýza komunikační strategie, uplatňování marketingových aktivit komunikačního mixu v komparaci s konkurencí a určení dopadu na změnu postojů hostů k podniku. Zkoumána byla vizuální prezentace podniku (graf. č. 2). V oblasti využití jednotlivých nástrojů marketingové komunikace bylo zjištěno:

Podpora prodeje jako tradiční nástroj marketingové komunikace byla významně zastoupena ve všech zkoumaných podnicích. V oblasti Podpory prodeje se nabízejí množstevní slevy na ubytování, pobyty v akci „2 za cenu 1“, slevy na firemní akce, poukázky na pobyt se slevou, slevy pro cestovní kanceláře a korporátní klienty, nabídka First moment s bonusem, cenově výhodné tradiční pobyty apod. V restauracích se uplatňují slevy pro stálé

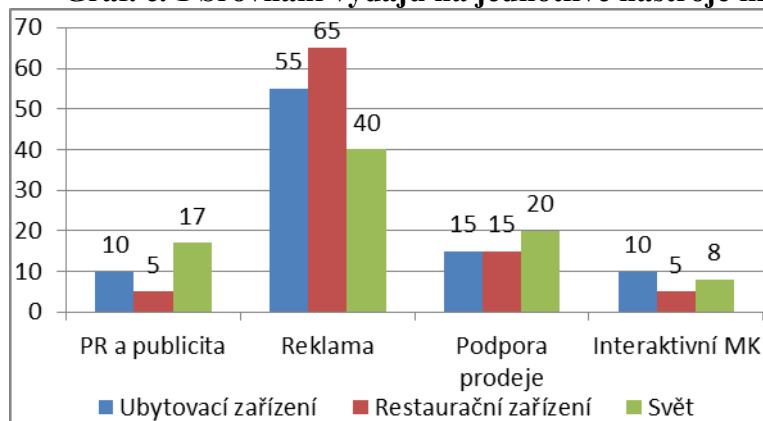
hosty, vouchery, nabídka ochutnávky specialit a produktů domácí výroby, sýrů, uzenin, pečiva, koláčů a zavařenin, která upozorňuje a stimuluje zákazníka ke koupi, vyšší celkové útratě a zvyšuje přitažlivost služby.

Nástroje *PR a publicity* často využívají placené PR články, zkoumané podniky se angažují ve sponzorství, podpoře handicapovaných, účastní se soutěží (např. Penzion roku), s patřičnou publicitou (např. natáčení filmu Jedlíci aneb sto kilo lásky bylo využito pro zvýšení publicity podniku). Účast na veletrzích a výstavách je významnější u podniků poskytujících wellness služby. V oblasti pořádání *eventů* se zkoumané podniky velmi rychle zorientovaly a často využívají příležitost kombinace marketingové komunikace a obchodního úspěchu. Mezi časté a oblíbené eventy patří pořádání akcí (Retro večery, gastronomické akce, zvěřinové hody, Valentýnská večeře, labužnické jarní speciality, Beaujolais nouveau, Svatomartinská husa, Tři Králové, stavění májky, Jánské ohně, lov pstruhů, stavění sněhuláků apod.), regionální výstavy, gastrofestivaly, vernisáže a soutěže.

Nejvyužívanějším nástrojem marketingové komunikace u všech zkoumaných subjektů zůstává *reklama* ve všech svých podobách: reklama v kině, v regionálním vysílání rádia, reklama v místním tisku, letáky a vizitky. Dalšími jsou prostředky interní reklamy, reklamní plachty, billboardy, plakáty, prospekty, tematické CD, videospoty na pokojích, newsletter, vlastní knižní publikace a propagační katalog, 3D reklamní předměty a potisk na firemních vozidlech, směrové ukazatele. Za významný propagační nástroj je považováno zařazení do integrovaného systému turistického značení.

Webové stránky (s různou úrovní zpracování, profesionality, aktualizace a prezentace) jsou již běžnou součástí prezentace podniku, s napojením na Facebook, Twitter, časté je umístění nabídky na slevových portálech (např. Slevomat, Amplion, Seznamtip). U ubytovacích zařízení jsou častěji využívány reklamní bannery na internetu, umístění nabídky na webovských portálech (nejčastěji kudyznudy.cz, booking.com apod.).

Graf. č. 1 Srovnání výdajů na jednotlivé nástroje marketingové komunikace v %

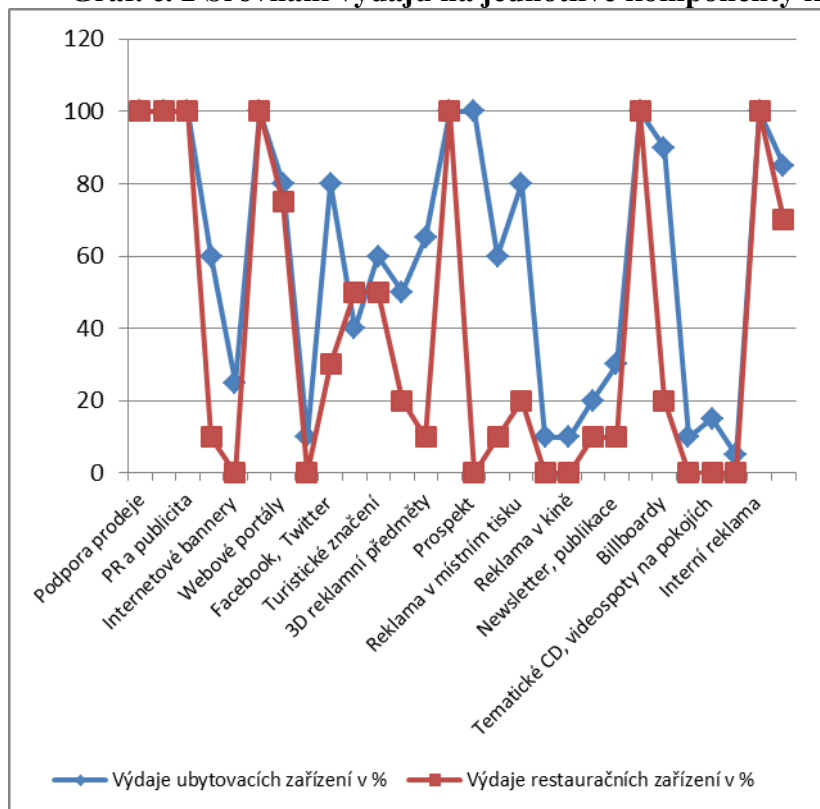

Zdroj: Jakubíková, Kostková, 2013

V rámci kooperativní reklamy zkoumané podniky rozvíjí také *strategická partnerství* s jinými podnikatelskými subjekty a organizacemi v místě, rozvíjí spolupráci s obcí (např. horský hotel s vlekaři, s městským informačním centrem, se sportovními subjekty, s cestovní kanceláří, s místním dopravním podnikem, s nákupním centrem, s gastrocentrem, v rámci Bonus programu s bankovní institucí apod.).

Graf. č. 2 Srovnání výdajů na jednotlivé komponenty komunikačního mixu v %

Zdroj: vlastní výzkum, 2013

Ubytovací zařízení poměrně dobře uplatňují segmentaci trhu a využívají marketingovou komunikaci zaměřenou na specifické cílové trhy (např. senioři, kongresová turistika, rodiny s dětmi, cykloturistika, zimní turistika apod.).

Marketingová komunikační strategie restauračních zařízení je často zaměřována na zdůraznění předností v oblasti kvality a originality nabídky, využití regionálních produktů, kvalitních a čerstvých surovin. Některé restaurace vyzvedávají své zaměření na „poskytování gastronomie pro náročnějšího zákazníka“ a na zážitkovou gastronomii. Např. jeden penzion v Jeseníkách ve své komunikaci sděluje: „Poskytujeme služby pro zákazníky, kteří ocení kvalitu za odpovídající cenu, pro zákazníky znalé gastronomie a pro ty, kteří chtějí a nebojí se vyzkoušet něco nového.“ Další horská restaurace komunikuje nabídku tradiční domácí české kuchyně, v příjemné staročeské atmosféře, příležitostně doplněnou o francouzskou a italskou nabídku. Hlavním heslem je: „Kvalita, rozmanitost a inovace nabídky“.

Výsledky, diskuse

Podobně jako zahraniční hotely, také i tyto podniky stále častěji zveřejňují své marketingové vize a opírají o ně svou marketingovou komunikaci.¹ Nedostatky v marketingové komunikaci zkoumaných podniků byly zjištěny v definování komunikační strategie a ve stanovení cílů (špatné, nebo zcela chybějící) a v komplexním využití nástrojů marketingové komunikace. Z provedeného průzkumu vyplynulo, že některé ze zkoumaných

¹ Např. marketingová strategie hotelu Hilton Prague je vyjádřena v jeho samotném názvu: H – hospitality – pohostinnost – přinášíme výjimečné zážitky pro naše hosty, I – integrity – poctivost – děláme správné věci po celou dobu, L – leadership – vedení – jsme lídři v našem oboru a v našich komunitách, T – teamwork – týmová práce – jsme týmoví hráči ve všem, co děláme, O – ownership – vlastnická práva – jsme majitelé našich činů a rozhodnutí, N – now – právě teď – pracujeme s pocitem naléhavosti a disciplíny.

podniků (především zařízení regionálního charakteru, umístěných v horských a podhorských oblastech Jeseníků) nedokážou zcela přesně určit svou marketingovou strategii. Využívají intuitivní způsob zaměření své marketingové komunikace, někdy ovlivněn konkurencí, nebo vycházejí jen ze zkušenosti. Mezi nejčastější chyby aplikace nástrojů komunikačního mixu patří nedocenení významu kvalitně zpracovaných a udržovaných webovských stránek jako významného komunikačního nástroje (staré, neaktualizované a neatraktivní webové stránky, s neaktuální fotobankou, chybí jejich cizojazyčné verze), chybí zveřejňování novinek v nabídce a informace o aktuálních akcích, také v návaznosti na sociální sítě, zjištěna byla nízká úroveň využití direct marketingu, u některých podniků se objevují nedostatky v tištěné propagaci a nedostatečné přístupové značení. Pozitivním zjištěním je, že všechny zkoumané podniky si uvědomují své nedostatky v marketingové komunikaci a jsou vstřícné k moderním formám komunikace. Provedený průzkum pomohl identifikovat konkrétní nedostatky a stanovit doporučení jednotlivým podnikům.

Podle Királ'ové [7, 2006, s.106] tvorbou marketingové strategie a dodržováním marketingové koncepce, úspěšnou realizací nadlinkových a podlinkových aktivit, vydáváním marketingových materiálů lze zajistit dosažení marketingových výsledků, mezinárodního přínosu zvyšování objemu prodeje, posílení image značky, posílení pozice podniku na trhu, případně zajistit nárůst počtu hostů za určité období.

Závěr

Edgar K.Geffroy [13, 2013, s.29] evoluci ve světě marketingové komunikace nazval termínem „on line clienting“ a „evernet“, který vyvolává zcela jiné jednání se zákazníkem než doposud, vytváří digitálního zákazníka. Nový trend má vliv na změnu chování podniků, vnáší do lidské komunikace nový mezinárodní rozměr – internet, nezbytný a dosažitelný kdekoli a kdykoliv. Nový význam dostává videokomunikace, která přenáší obrovské množství dat, které je možné stahovat, komunikovat s nimi a vést přímé dialogy. Pohyblivý obraz je názornější, umožňuje výběr zcela netradičních požadavků, přichází nová éra zprostředkování reklamy. Personalizovaná reklama efektivněji osloví cílovou skupinu pro poskytnutí individuální nabídky [14, 2010, s.34]. Podniky v sektoru hotelnictví tomu přizpůsobují marketingovou komunikační strategii, přehodnocují význam tradičních nástrojů propagačního mixu a pro zajištění obchodního úspěchu využívají integrovaný komunikační systém a nové technologie.

Literatura

Odkazy

1. ČUKA, P. *Súčasný charakter cestovného ruchu v Banskej Bystrici a jej rekreačného zázemí s výhľadom na rozvoj*. Banská Bystrica v geografickej realite času a priestoru. Banská Bystrica: Print, 2002, s.181. ISBN 80-8055-706-3.
2. DE PELSMACKER, P., GEUENS, M., VAN DEN BERGH, J. *Marketingová komunikace*. 2009. Praha: Grada, 600 s. ISBN 80-247-0254-1
3. FERENCOVÁ, M. *An analytical view of communication and managerial capabilities and their use in practice*. Wambeek: EuroScientia vzw, 2012, s.148. ISBN 978-90-818529-7-5.
4. JAKUBÍKOVÁ, D. *Marketing v cestovním ruchu*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing a.s., 2009, s.288, ISBN 978-80-247-3247-3.

5. JAKUBÍKOVÁ, D. *Strategický marketing - strategie a trendy*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing a.s., 2008, s.272, ISBN 978-80-247-2690-8.
6. KINCL, T. *Automatizované analýza sentimentu: jak vytěžit více z on line medií?* Marketingové a produktové inovace. In: Marketing a komunikace 2/2013, s.26-27
7. KIRÁLOVÁ, A. *Marketing hotelových služeb*. 2.vyd. Praha: Ekopress, 2006, s.157, ISBN 80-86929-05-1.
8. KOTLER, Ph. *Moderní marketing*. 4.vyd. Praha: Grada Publishing a.s., 2007, .1041, ISBN 978-80-247-1545-2.
9. KOTLER, Ph. *Marketing od A do Z: Osmdesát pojmů, které by měl znát každý manažer*. Vyd. 1. 2003. Praha: Management Press. 203 s. ISBN 80-7261-082-1.
10. PANASIUK, A. *Marketing usług turystycznych*. 1. vyd. Warszawa: Wydawnictwo naukowe PWN SA, 2007, s.215. ISBN 978-83-01-15296-3.
11. SRPOVÁ, J. ŘEHOŘ, V. *Základy podnikání: teoretické poznatky, příklady a zkušenosti českých podnikatelů*. 1. vyd. Praha: Grada, 2010. 427 s. ISBN 978-80-247-3339-5.
12. TOMEK, G. *Editorial. Marketingové a produktové inovace*. In: Marketing a komunikace 2/2013, s.3
13. TOMEK, G. *Budeme šachovými figurkami evernetu?* Marketingové a produktové inovace. In: Marketing a komunikace 2/2013, s.29
14. VÁCLAVÍNKOVÁ, K. *Potenciál využití podpory cestovního ruchu v České republice jako nástroj rozvoje tohoto segmentu v Moravskoslezském kraji*. In: *Best practices v cestovním ruchu, dobré zkušenosti a příklady pro rozvoj cestovního ruchu*. Brno: Vysoká škola obchodní a hotelová s.r.o, 2010. s.119. ISBN 978-80-87300-06-0

Kontakt

Doc. PaedDr. Peter Čuka, PhD.

Ing. Miroslava Kostková, Ph.D.

Katedra cestovního ruchu

Slezská univerzita v Opavě

Obchodně podnikatelská fakulta v Karviné

Univerzitní nám. 1934/3

733 40 Karviná

ČR

Email: cuka@opf.slu.cz, kostkova@opf.slu.cz

SÚČASNÁ EKONOMICKÁ SITUÁCIA ŠVÉDSKA

Tatiana Damašková

FAKULTA MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV
EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE

Abstrakt

Základné znaky švédskeho sociálno-ekonomického systému, otvorenosť švédskeho obchodného a investičného prostredia, transparentnosť finančného systému, nezávislosť justície, príkladná nízka miera korupcie (4. najnižšia na svete podľa Transparency International), vysoká miera regulácie a celkové zapojenie štátu do ekonomiky, prehnaná sociálna ochrana zamestnancov The basic features of the Swedish socio-economic system, the openness of the Swedish trade and investment environment, the transparency of the financial system, the independence of the judiciary, an exemplary low level of corruption (4th lowest in the world by Transparency International), a high degree of regulation and the overall state involvement in the economy, excessive social protection of employees

Kľúčové slová: Ekonomický systém, najvyspelejší štát, najvyvinutejšia ekonomika, švédska koruna, zahraničný obchod, export, vysoká miera zamestnanosti, finančný trh, automobilový priemysel

Key words: Economic system, the most advanced state, most developed economy, the Swedish krona, foreign trade, export, high employment rates, financial market, the automotive industry

Základné informácie o hospodárskej ekonomike

Švédske kráľovstvo je dlhodobo vnímané k najrozvinutejším a najúspešnejším svetovým ekonomikám, ktoré poskytuje svojim obyvateľom kvalitné sociálne istoty a vysoký životný štandard. Švédsko je v súčasnosti radené k najvyspelejším štátom vo svete s modernou a dynamickou priemyselnou výrobou, s výkonným poľnohospodárstvom a široko rozvinutým, štrukturálne stabilizovaným a výkonným terciálnym sektorom.

Švédska ekonomika je silne orientovaná a tým aj silne závislá na medzinárodnom obchode, hlavne na vývoji ekonomiky v krajinách Európskej únie, s ktorými realizuje približne 80 % svojich zahraničných obchodných transakcií. Švédska ekonomika v súčasnosti vykazuje silný rast založený na zdravých základoch, pričom najväčším tvorcom rastu ekonomiky krajiny je čistý export. Tri pätiny vývozu končia v krajinách Európskej únie, ktoré na rozdiel od Švédska evidujú výrazne pomalší rast. Hodnota švédskeho exportu v r. 2011 presiahla 160 miliárd dolárov, čo je približne rovnako, ako má štvornásobne ľudnatejšie Poľsko. V roku 2010 švédske hospodárstvo zosilnelo o 5,6 percenta, teda najviac od roku 1970, čo bolo súčasne opäť najvyššie tempo spomedzi krajín EÚ (1).

Švédska ekonomika je vo veľa parametroch podobná slovenskej – a to najmä tým, že je relatívne malá, otvorená a závislá na zahraničnom obchode.

V celosvetovom meradle sa Švédsko pravidelne umiestňuje na popredných miestach porovnávacích ekonomických štúdií. Dlhodobý úspech švédskej ekonomiky je založený na viacerých piléroch:

- dlhoročná tradícia slobodného podnikania a technického pokroku vyvíjajúca sa už od 19. storočia,

- súčasné liberálne ekonomické podmienky (2).

V medzinárodných porovnaníach ekonomických slobôd podnikania jednoznačne vyniká: otvorenosť švédskeho obchodného a investičného prostredia, transparentnosť finančného systému, nezávislosť justice, príkladná nízka miera korupcie (4. najnižšia na svete podľa Transparency International).

Ekonomické prostredie Švédska má však aj svoje negatíva z hľadiska podmienok pre hospodársky rast: vysoká miera regulácie a teda celkové zapojenie štátu do ekonomiky, prehnaná sociálna ochrana zamestnancov, ktorá spôsobuje nepružnosť pracovného trhu a paralyzuje schopnosť podnikateľov reagovať na výkyvy konjunktúry (1).

Zmeny vo vyššie uvedených oblastiach si dala súčasná vláda ako prioritu v rámci svojho programového vyhlásenia a v súčasnosti už aj pristúpila k ich realizácii a radu krokov učinila. Uskutočnenie ďalších potrebných reforiem zbrzdila globálna ekonomická kríza trvajúca od roku 2009 a finančná a dlhová kríza v eurozóne v rokoch 2010-2012. Nakoľko je švédska ekonomika silne prepojená s dianím v ekonomike eurozóny a je tu badateľné silné prepojenie Švédska s ekonomikami ostatných členských štátov, toto silné ekonomické puto prinieslo už niekoľkokrát negatívne dopady na švédsky hospodársky vývoj. Napríklad v dôsledku krízy v roku 2009 zaznamenala ekonomika Švédska najprudší pokles od druhej svetovej vojny (3).

Švédska vláda koncom roku 2008 pripravila plán stabilizačných opatrení pre švédsku ekonomiku k zmierneniu následkov medzinárodnej finančnej krízy. Protikrizové opatrenia zahrňovali a orientovali sa na tri kľúčové oblasti švédskej ekonomiky: zamestnanosť, finančný trh, automobilový priemysel (1).

Postupne vláda navrátila aj štátny rozpočet o dodatočné prostriedky ku zvládnutiu krízy a na jej ďalší vývoj reagovala priebežne novo prijímanými finančnými stimulmi, tj. navýšením zdrojov na protikrizové iniciatívy krajských úradov a miestnych samospráv vo výške 7 mld. SEK. Celková čiastka, ktorú vláda v roku 2009 na protikrizové opatrenia vynaložila, dosiahla 48 mld. USD, tj. ekvivalent 1,6 % HDP. Švédska mena (SEK) podobne ako iné silné meny nečlenských európskych ekonomík v dôsledku turbulencií na európskych finančných trhoch striedavo posilňuje a oslabuje. (1)

HDP, miera inflácie, miera nezamestnanosti, platobná bilancia, finančná pozícia, devízové rezervy, zahraničná zadlženosť, inflácia, očakávaný vývoj vláda Švédska predpokladá v budúcom roku spomalenie ekonomiky. Slabší medzinárodný dopyt reviduje budúročný rast HDP vo výške 1,2 %. Znížený rast povedie k miernemu oslabeniu trhu práce, miera nezamestnanosti v roku 2013 by mala dosiahnuť úroveň 7,3 %. Následné oživenie by malo priniesť zníženie nezamestnanosti na úroveň 6,3 % v horizonte roku 2016 (2).

V globále možno konštatovať, že HDP dlhodobo rastie na hlavu občana v krajine. Od roku 1993 stúpol z 180-tisíc švédskych korún a v roku 2011 dosiahol hodnotu 350-tisíc švédskych korún. Dlhodobú rastovú krivku zastavil len krízový rok 2009. Investori oceňujú nízku mieru korupcie, stabilitu a pozitívny vývoj vo verejných financiách štokholmskej vlády (4).

Verejný dlh vo Švédsku dlhodobo klesá. Za poslednú dekádu sa znížil z 55 percent na odhadovaných 40 percent pre tento rok, čo je o viac ako polovicu pod priemerom v eurozóne. Švédska ekonomika sa tak radí medzi najkonkurencieschopnejšie na svete a spolu so Švajčiarskom a Singapurom je tak vysoko hodnotená aj v rebríčku Svetového ekonomického fóra (3).

Hlavné odvetvia hospodárstva

Švédsko je krajinou s moderným a vysoko rozvinutým priemyslom a výkonným aj keď stagnujúcim poľnohospodárstvom, nakoľko poľnohospodársky sektor tvorí len dve percentá HDP a pracovných príležitostí. Krajina má bohato rozvinutý sektor služieb na kvalitnej úrovni s výborným vybavením štrukturálnym i kvalitatívnym.

Až deväťdesiat percent švédskej ekonomiky je založených na súkromnom podnikaní. Privátne firmy tvoria približne deväťdesiat percent priemyselnej produkcie a z toho je najdôležitejší strojársky sektor. Viac ako päťdesiat percent jeho produkcie sa exportuje (4).

Ďalšia časť, tj. približne sedem percent pripadá na štátne zákazky a zanedbateľný zvyšok, tj. tri percentá pripadajú na družstevné a komunálne podniky.

Špecifickým rysom švédskej ekonomiky, ktorá nie je tak často badateľná v iných rozvinutých ekonomikách EU je značná účasť štátu na mnohých činnostiach, ktoré sú spojené so značnými rozpočtovými výdavkami ako sú najmä školstvo, zdravotníctvo, starostlivosť o starých ľudí, sociálne zabezpečenie a ochrana životného prostredia (1).

Terciárna, nevýrobná sféra má tak ako je tomu aj v iných hospodársky vyspelých krajinách, prevládajúci podiel na tvorbe hrubého domáceho produktu. Švédsko sa v oblasti služieb vyznačuje týmito základnými znakmi: moderný distribučný systém, excelentné interné a externé komunikácie, vzdelaná a kvalifikovaná pracovná sila (1).

Nakoľko Švédsko disponuje bohatými zdrojmi železnej rudy, ihličnatého dreva, vodnej energie a ďalších nerastov, medzi kľúčové suroviny a zdroje výrobnjej sféry švédskeho hospodárstva patrí práve: drevo, vodné elektrárne, železná ruda.

Všetky tri vyššie uvedené suroviny tvoria základ a tzv. chrbticu hospodárstva Švédska a vo všetkých troch prípadoch sú uvedené suroviny určené na export a silne orientované na zahraničný obchod. Krajina však nemá dostatočné zásoby uhlia a ropy potrebné na vlastnú spotrebu. Rozsiahle lesy sú bohatými zdrojmi zásob pre priemyselnú ťažbu dreva, výrobu papiera a ďalších drevárskych produktov, kde je viac ako šesťdesiat percent výrobkov z dreva určených na export. Zdroje vodnej energie sú zásadným z faktorov priemyselného rozvoja a takmer pätnásť percent energetických zdrojov pochádza z vlastných hydroelektrární. Desiat švédskych jadrových reaktorov poskytuje takmer 50% potrebnej elektrickej energie, čo tvorí asi 15% celkovej energetickej spotreby.

Najvýznamnejším odvetvím v rámci švédskeho priemyslu je strojárstvo, kde má svoje zásadné postavenie automobilový priemysel. Strojárstvo tvorí približne štyridsaťpäť percent celkovej priemyselnej výroby krajiny. Strojárstvo momentálne vykazuje najväčšiu dynamiku svojho rozvoja v rámci celkového švédskeho spracovateľského priemyslu, o čom svedčí fakt, že za posledných dvadsať rokov objem svojej produkcie takmer štvornásobilo. Dané odvetvie dáva prácu cca 370-tisíc ľuďom, čo predstavuje polovicu celkovej zamestnanosti v ťažobnom a spracovateľskom priemysle (2).

Ďalším významným odvetvím švédskeho hospodárstva a ekonomiky tvorí chemický priemysel, ktorý má viac ako storočnú tradíciu. Táto oblasť hospodárstva sa podieľa na celkovom objeme spracovateľského priemyslu cca desiatimi percentami a zamestnáva viac ako 40-tisíc pracovníkov. V tejto oblasti má zásadné postavenie hlavne farmaceutická výroba, ktorej 80 až 90 percent je určených na vývoz do zahraničia. Nemenej významné miesto pripadá na potravinársky priemysel, ktorý sa podieľa len dvanástimi percentami na celkovej priemyselnej výrobe (3).

Prírodná danosť krajiny - viac ako polovica plochy Švédska pokrytá lesmi znamená vysokú produkcia lesného hospodárstva. Vďaka čomu si táto škandinávská krajina vybudovala a získala významné medzinárodné postavenie v oblasti papierenského priemyslu. Švédsko je v súčasnosti tretím najväčším svetovým vývozcom papiera. Podiel papierenského priemyslu je na celkovej priemyselnej výrobe približne jedenásť percent.

Poľnohospodárstvo tvorí len 1,7 percent tvorby HDP a zamestnáva menej ako dve percentá osôb, pričom priemerný vek zamestnanca v tomto odvetví predstavuje viac ako 50

rokov. Poľnohospodárstvo krajiny tvoria v prevažnej miere len rodinné farmy. Významným odvetvím poľnohospodárstva je rybolov (1).

Švédsky ekonomický model

Tzv. „Modelom spoločnosti verejného blaha“ alebo „švédsky model socializmu“ je nazývaná hospodárska politika Švédska, nakoľko táto je dlhodobo riadená jednofarebnou Sociálno-demokratickou stranou. Táto politická strana vládla vo Švédsku od roku 1932 do roku 1992 s výnimkou rokov 1976-1982, kedy sa k moci dostala koalícia troch nesocialistických strán (5).

Týmto je označovaná povojnová orientácia švédskej hospodárskej politiky, ktorá si vytýčila svoju vlastnú cestu „tretiu cestu“, ktorá sa nachádza medzi kapitalizmom a socializmom. Švédsko ktoré nebolo priamo zasiahnuté prvou ani druhou svetovou vojnou, bolo neutrálne v období studenej vojny, takže po skončení vojen sa po jej skončení mohlo stať modelovou hospodársky úspešnou a veľmi dobre organizovanou spoločnosťou, v ktorej popri sebe začali pôsobiť sociálna politika s politikou zamestnanosti, čo viedlo k označeniu Švédskeho kráľovstva ako „sociálny štát“.

Sociálny štát bol však budovaný prirýchlo a nezávisle na dynamike ekonomiky. Čo spôsobilo, že rozširujúci sa verejný sektor sa rozvíjal neproporcionálne k vývoju ekonomiky a jeho financovanie znamenalo neustále potrebné zásahy do daňovej sústavy, tj. podiel daní na hrubom národnom produkte sa zvyšoval takmer o jedno percento ročne.

Začiatkom 50-tich rokov minulého storočia boli uskutočnené rozsiahle sociálne reformy a to hlavne reforma školstva a reforma starobných dôchodkov, v 60-tich rokoch nasledovala reforma starostlivosti o deti, zavedenie národného zdravotného systému a ďalšie, ktoré znamenali starostlivosť štátu o občanov na jednej strane, na druhej strane však príliš zaťažovali štátny rozpočet rastom verejných výdavkov (6).

Možno konštatovať, že Švédsko sa zapísalo do dejín svetovej politiky ako prvá krajina, ktorá prakticky aplikovala koncepciu štátu blahobytu. Švédsky ekonomický model sa tak stal synonymom pre Modernú zmiešanú ekonomiku, v ktorej sa spájajú trhový systém s rozsiahlou štátnou intervenciou, ktorá zabezpečuje ekonomickú a sociálnu stabilitu. Možno konštatovať, že tento model politického riadenia štátu v sebe spája snahu o spojenie liberálnej trhovej ekonomiky a centrálne riadenej ekonomiky (5).

Niektorí kritici tohto modelu zdôrazňujú to, že takýto systém odstraňuje pracovnú iniciatívu a podnikavosť obyvateľstva. Priaznivci tohto modelu naopak konštatujú, že Švédsko sa v dôsledku svojej hospodárskej politiky zaradilo medzi štáty s najvyšším hrubým domácim produktom na jedného obyvateľa, čím odstránilo chudobu, čo odstraňuje, resp. zmierňuje intenzitu sociálnych konfliktov.

Medzi základné osobitosti, ktoré podmienili a umožnili vzniku a rozvíjanie sa tzv. švédsky model blahobytu sú: **prírodné**, geografická poloha, pomerne bohaté surovinové zdroje (drevo, železná ruda), je spojené s možnosťami jej industrializácie, **historické**, Švédsko nebolo vtiahnuté do 1. ani do 2. svetovej vojny a bolo neutrálne i v období studenej vojny. **sociálnopolitické** osobitosti, Švédsko nepozná problém národnostných menšín, je národnostne a nábožensky homogénne, **dlhodobé dominantné postavenie sociálno-demokratickej strany** v politickom živote krajiny malo významný podiel na uplatnení takejto „cesty“ hospodárskej politiky, **vysoká organizovanosť v odboroch**, ktoré podporujú postup sociálno-demokratickej strany vo veľmi širokej sieti družstiev: výrobných, odbytových, spotrebných, bytových (7).

Výsledkom všetkých vyššie uvedených osobitostí je, že mohol byť budovaný „sociálny štát“, ktorého významným znakom je negociačná ekonomika, pri ktorej sa prostredníctvom rokovania dosahujú kompromisy, predchádza sa konfliktom a v neposlednom rade sa decentralizuje moc na mnoho inštitúcií. Proces negociácie prebehol

najskôr na trhu práce, potom sa rozšíril i do ďalších oblastí švédskej ekonomiky tj. do regionálnej politiky, investičnej a bytovej politiky, do politiky ochrany spotrebiteľa ai..

1 Švédsky štát blahobytu ponúka tieto základné priority: zabezpečenie plnej zamestnanosti, optimálna sociálna rovnosť, uplatnenie širokého systému sociálneho a zdravotného zabezpečenia, tj. existencia rozsiahlej bezplatnej siete sociálnych služieb alebo služieb iba za nepatrnú, resp. symbolickú cenu.

Snaha švédskej politiky o zabezpečenie plnej zamestnanosti krajinu dovedla k najprepracovanejšej aktívnej politike na trhu práce na celom svete. Úspešnosť tejto politiky je ľahko merateľná výsledkami, tj. mierou nezamestnanosti, ktorá je v porovnaní s ostatnými porovnateľnými štátmi najnižšia (2).

Solidárna mzdová politika je založená na základnej myšlienke, ktorá tvrdí, že bez ohľadu na odvetvia a miesto výroby, v ktorom zamestnanec vykonáva prácu, mu náleží za rovnakú prácu rovnaká mzda. Vyrovnávanie miezd zabezpečujú odborové organizácie prostredníctvom mzdových fondov. Pozitívnym výsledkom tejto politiky je vysoká vzdelanosť a dobrý zdravotný stav švédskej populácie. Na druhej strane treba vidieť aj tienisté stránky modelu.

Medzi hlavné problémy spojené s krízou švédskeho modelu radíme: vysoké zdanenie švédskeho obyvateľstva, ktoré spôsobilo, že ľuďom sa nevypláca lepšie a viac pracovať, čo v konečnom dôsledku znižuje pracovnú iniciatívu a aktivitu, strata pracovnej motivácie z dôvodu plnej zamestnanosti odpadá obava zo straty pracovného miesta, znižuje sa sklon k sporeniu obyvateľstva z dôvodu vysokého zdanenia, odliv kapitálu z krajiny do zahraničia, nakoľko ju opúšťajú ľudia s vyššími platmi, ktorá ich postihuje vysokými daňami z príjmu a z majetku a idú tam, kde sú nižšie dane.

2 Koalícia konzervatívnych strán navrhovala nasledovné riešenie negatív tohto modelu riadenia ekonomiky v krajine: redukovat' daňové zaťaženie jednotlivcov aj firiem, znížiť celkový objem verejného sektora a tým pádom aj podiel štátnych výdavkov na hrubom domácom produkte, privatizovat' priemyselné podniky v štátnom sektore, poskytnúť možnosť voľby pri verejných programoch, v ktorých má doposiaľ štát monopol tj. hlavne v oblasti školstva a zdravotníctva, zrušiť zamestnanecký investičný fond (6).

Aj keď stredopravá švédska vláda znižovala v ostatných rokoch daňové zaťaženie, dane v krajine s porovnaním s eurozónou stále zostávajú pomerne vysoké. Najvyššia sadzba dane z príjmu pre jednotlivcov dosahuje 57 percent. Podniková daň je nastavená miernejšie na úrovni 26 percent (1).

Nedostatky tohto modelu riadenia krajiny by nemali mať za následok zrušenie celej sústavy riadenia, ale len potrebné zmeny v trende, pretože došlo k prekročeniu určitých hraníc prípustnosti. A aby mohol sociálny blahobyt fungovať v praxi užitočne a výkonne platí, že model riadenia musí existovať popri výkonnej a konkurencieschopnej ekonomike. Švédsky model má hlboké spoločenské korene a potrebné korektúry by sa mali týkať iba tých stránok, ktoré sú brzdou ekonomickej efektívnosti, pričom sa nič nezmení na základnej idej, ktorou je zabezpečenie dôstojných podmienok života obyvateľstva Švédska: zamestnanie, dobrý zdravotný stav, kvalitné vzdelanie (2).

Záverom tejto kapitoly možno zhrnúť, že švédsku ekonomiku kladú medzinárodné porovnania medzi najkvalitnejšie v Európskej únii aj v celosvetovom meradle - mierou svojej konkurencieschopnosti, investíciami do výskumu a vzdelávania a inovatívnosťou, ale aj kvalitou života, ktorú generuje (3).

Literatúra

Odkazy

1. Veľvyslanectvo Slovenskej republiky vo Švédsku, online verzia 04.10.2013, <http://www.mzv.sk>, Ekonomická informácia o teritóriu –Švédske kráľovstvo
2. Kukučka, J.: online verzia 29.11.2011, <http://ekonomika.etrend.sk>,
3. Na krízu švédsky štýl, online verzia 04.10.2013, <http://www.europskaunia.sk/svedsko>, online verzia 01.10.2013, <http://www.businessinfo.cz>, Švédsko-zahraničnej-politická orientace,
4. Arter D. Scandinavian politics today, Manchester: Manchester University Press, 1999
5. Arter, D.: Democracy in Scandinavia: Consensual, Majoritarian or Mixed, Manchester University Press, 2006
6. Hloušek, V. - Kopeček, L.: Konsenzuální a konkurenční demokracie, Brno, IIPS 2003
7. Brunclík I. Negativní parlamentarismus, cesta k efektivnějšímu fungování parlamentního režimu, Acta Politologica, vol.1 no.2, 2009
8. Říchová, B.: Vládní modely v parlamentních systémech, Praha, Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, 2006
9. Klokočka, V. - Wagnerová, E.: Ústavy států Evropské unie. Praha, ISBN 80-7201-466-8, 2004
10. Krno, S.: Politické strany Škandinávie a Britských ostrovov. Nitra, Univerzita Konštantína Filozofa, ISBN 80-8050-775-9, 2005
11. Říchová, B a kol.: Komparace politických systémů II. Praha, Vysoká škola ekonomická v Prahe, ISBN 80-7079-773-8, 1995
12. Takáč, K.: online verzia 26.03.2003 <http://www.euractiv.sk>, Cesta Švédska do EÚ na pozadí spoločenských špecifik .

Kontakt

Ing. Tatiana Damašková

externá doktorandka

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomická univerzita v Bratislave

e-mail: tatiana.damaskova@gmail.com

POLITICKÝ SYSTÉM ŠVÉDSKEHO KRÁĽOVSTVA

Tatiana Damašková

FAKULTA MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV
EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE

Abstrakt

Cieľom príspevku je charakterizovať, základné znaky politického systému Švédskeho kráľovstva, ktorý vykazuje prvky westminsterského modelu politiky a zároveň aj konsenzuálneho politického modelu, postavenie švédskeho kráľa, funkcie ktorého sú však predovšetkým ceremoniálne, Medzinárodnú politiku krajiny a jej účasť v medzinárodných organizáciách, Švédsko, ako jedného z hlavných donorov v oblasti humanitárnej politiky a rozvojovej spolupráce, ako krajinu, ktorá podporuje mierové riešenia medzinárodných ko

Kľúčové slová: Politický systém, ceremoniálne funkcie kráľa, politika neutrality konfliktov, na čo každoročne vynakladá zo štátneho rozpočtu jedno percento HDP.

Abstrakt

The aim of this paper is to characterize the basic features of the political system of the Kingdom of Sweden, which has elements of the Westminster political model and also the consensual political model, the position of Swedish King, whose functions are mainly ceremonial, international politics of the country and its participation in international organizations. It also presents Sweden, as one of the main donors in humanitarian area and in cooperation with developing markets, as a country that promotes peaceful solutions to solve the international conflicts. Sweden spends 1 % of its GDP for such activities.

Key words: Political system, ceremonial functions of king, politic of neutrality

Hlavné znaky politického systému Švédska

Na úvod možno konštatovať, že pre model švédskeho politického systému je v súčasnosti charakteristických niekoľko základných znakov, resp. pilierov, na ktorých je tento politický systém postavený a to: rigidná ústava, rovnováha medzi výkonnou a zákonodarnou mocou, politický multipartizmus, pomerné volebné systémy, decentralizácia vládnej moci, nezáväzný model ústavnosti, menšinové jednofarebné vlády(8).

Napriek tomu, že Švédsko navonok vystupuje ako unitárny štát, vo vnútri je jeho stupeň decentralizácie pomerne vysoký. Švédsky model kontroly ústavnosti nemá vytvorený žiadny orgán kontroly ústavnosti, ktorého rozhodnutia by boli právne záväzné a obmedzoval by tak suverenitu parlamentu. V praxi však túto funkciu zastáva Ústavná rada. I napriek tomu, že sa jedná len o poradný orgán, doporučenia Ústavnej rady sú vo všeobecnosti rešpektované. Vo Švédsku prevládajú menšinové vlády, ktoré sú zväčša tzv. jednofarebné (9).

Jednokomorový jednofarebný parlament tak vykazuje prvky westminsterského modelu politiky a prítomnosť menšinovej vlády zase vykazuje znaky konsenzuálneho modelu vládnutia. Švédsky politický systém tak leží na pomedzí oboch vyššie spomínaných modelov, ale vzhľadom k reálnemu fungovaniu švédskej vlády, ktorá je založená na konsenze a tolerancii, má systém bližšie ku konsenzuálnemu politickému modelu (8).

Postavenie švédskeho kráľa

V súčasnosti stojí v čele výkonnej moci vo Švédsku panovník, ktorým je momentálne Karol XVI. Gustav - švédsky kráľ od roku 1972. Podľa švédskej ústavy je to hlava štátu a oficiálny predstaviteľ krajiny navonok. Jeho funkcie sú však predovšetkým ceremoniálne, podobne ako je tomu vo Veľkej Británii. Švédsky monarcha nemá možnosť sa aktívne podieľať na jednaniach vlády a teda ani v zmysle ústavy nemusí kontrahovať jej rozhodnutia. Postavenie panovníka je upravené predovšetkým v dvoch ústavných zákonoch a to Regeringsformen a Successionsordningen (Zákony o nástupníctve). Funkcie a úlohy kráľa sú definované v ústave z roku 1974 (10).

Najdôležitejšie funkcie a úlohy kráľa sú nasledovné: kráľ alebo kráľovná, ktorí zasadiť v súlade so zákonom o nástupníctve trónu na trón, je hlavou štátu, vedie špeciálnu radu, ktorá pomáha pri zmene vlády a taktiež právoplatne informuje vládu a členov vlády, každý rok v septembri otvára zasadanie parlamentu, predsedá zasadnutiam poradného orgánu pre zahraničné veci, aby udržiavali konzultácie s vládou o zahraničných veciach, je zástupca Švédskej obrany, čestným veliteľom niektorých vojenských jednotiek a má najvyššiu hodnosť v armáde, prijíma poverovacie listiny cudzích veľvyslancov iných krajín a podpisuje ich, zúčastňuje sa zahraničných návštev hláv štátov iných krajín, kráľ nemôže byť súdne stíhaný v občianskoprávných kauzách, jeho stav môže byť zmenený len ústavným dodatkom, ktorý vyžaduje dve zasadnutia parlamentu medzi ktorými sa musia uskutočniť parlamentné voľby, finančné prostriedky na činnosť kráľa sú pridelované parlamentom. Kráľ ako každý občan Švédska podlieha zdaneniu, má právo voliť, aj keď podľa tradície tohto práva, túto možnosť nikdy nevyužil (11).

Podľa v súčasnosti platnej ústavy je hlava švédskeho štátu pravidelne informovaná o dianí v kráľovstve ministerským predsedom. Vždy keď je potreba schádza sa vláda v Rade, ktorej predsedá hlava štátu.

Kráľom sa môže stať len osoba, ktorá je švédskym občanom, dosiahla vek osemnásť rokov, nie je súčasne členom vlády a taktiež nevykonáva mandát člena Riksdagu, alebo úrad predsedu Riksdagu. V prípade že nastane situácia, ktorá bráni monarchovi vo výkone jeho povinností z dôvodu choroby, zahraničnej cesty, alebo iného pádneho dôvodu, úradu sa na čas tejto prekážky ujíma ten člen kráľovskej rodiny, ktorému nič nebráni vo výkone kompetencii panovníka a vystupuje ako dočasný regent, aby plnil povinnosti štátu. Pokiaľ situácia bráni panovníkovi, aby vykonával svoje povinnosti po dobu dlhšiu ako šesť mesiacov, musí podľa zákona na nástupníctve podať vláda správu Riksdagu a ten rozhodne, či sa to bude považovať za odstúpenie kráľa z funkcie monarchu krajiny.

Predmetný zákon pamätá aj na prípad, že by nastala situácia, že by vymrela celá kráľovská rodina a teda mi nemal kto zastávať túto funkciu. Pre uvedený prípad Riksdag určí regenta, aby vykonával povinnosti kráľa a súčasne však určí aj zástupcu regenta. Kráľ a ani regent nemôžu byť predvedení pred súd za svoje konanie alebo opomenutie v úrade hlavy štátu. (10)

Zákon o nástupníctve upravuje právo na kráľovský trón, tj. postupnosť v kráľovskej rodine na trón. Podľa tohto práva majú na trón právo potomkovia korunného princa Johana Baptisa Julia, neskôr kráľa Carla XVI. Gustafa. Starší súrodenci a ich potomkovia majú prednosť pred mladšími súrodencami a ich potomkami. Na to aby princ alebo princezná z kráľovskej rodiny mohli uzavrieť manželstvo, potrebujú k tomu súhlas vlády, o ktorý požiada oficiálnou žiadosťou sám kráľ. Pokiaľ by došlo k uzavretiu manželstva bez tohto potrebného súhlasu, manželstvo je po právnej stránke platné a teda legálne, ale kráľovský potomok, ktorý uzavrel manželstvo bez súhlasu vlády tak natrvalo stráca právo nástupníctva na trón a to nie len pre seba ale aj pre svoje deti a ich potomkov.

Ako už bolo vyššie spomínané, švédsky monarcha je síce v rámci trojdelenia štátnej moci radený k výkonnej moci, ale nemá žiadny vplyv na fungovanie politického systému krajiny, rovnako aj všetky kompetencie a povinnosti exekutívy prináležia premiérovi a ďalším. (12)

Medzinárodná politika Švédska

Švédsko je spoluzakladateľom a samozrejme členom všetkých celosvetovo významných organizácií ako sú: OSN, EÚ, WTO, OECD, OBSE, Rada Európy a Severská rada ai (4).

Výnimku tvorí len neúčast' Švédska v NATO. Napriek neúčasti v tomto spolku, Švédsko v rámci svojej obrannej politiky úzko s tohto organizáciou spolupracuje. Švédsko je signatárom viacerých iniciatív na medzinárodnej politickej scéne a účastníkom medzivládnych jednaní, osobitnú pozornosť venuje krajina medzinárodným vzťahom s Ruskom (3).

Švédsko sa veľmi výrazne angažuje v tých nadnárodných organizáciách, ktoré sú svojou činnosťou zamerané na agendy tradične dôležité pre Švédsko ako boj proti obchodu s drogami, detská prostitúcia, obchod so ženami a proti zneužívaniu detskej práce. Špeciálnu pozornosť krajina venuje hlavne otázkam klímy a ochrany životného prostredia ako aj rovnoprávnosti žien a mužov. Švédsko sa taktiež radí medzi hlavných donorov v oblasti humanitárnej politiky.

K prestížnej švédskej zahraničnej politike pomáha medzinárodná rozvojová spolupráca, na ktorú krajina každoročne vynakladá zo štátneho rozpočtu jedno percento HDP.

Švédsko sa snaží hrať aktívnu rolu vo svetovej politike, pričom sa zameriava na podporu mierového riešenia medzinárodných konfliktov pod patronáciou OSN a na rozvojovú pomoc. Švédske vojenské jednotky pôsobia vo viacerých krízových oblastiach v rámci mierových zborov OSN a operácií NATO a EÚ (4).

Za zmienku stojí aj skutočnosť, že v Stockholme sídli Kráľovský výbor pre udeľovanie Nobelovej ceny. Táto udalosť sa celosvetovo radí k najprestížnejším spoločenským udalostiam v oblasti vedy, techniky, ekonomiky a mieru(4).

Švédsko sa zapojilo do európskej integrácie až v 90. rokoch po intenzívnych vnútropolitických diskusiách ohľadne výšky poplatkov do spoločnej kasy a ohľadne spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky a kvôli zachovaniu neutrality. V referende ohľadne vstupu krajiny do EÚ sa z roku 1994 vyslovilo 52,7% oprávnených voličov. Posledné referendum ohľadne zavedenia eura sa konalo v máji 2013, kedy sa 81,4% občanov vyjadrilo proti zavedeniu Eura v krajine. (1) Švédsko patrí medzi krajiny ktoré už aj pred prijatím Lisabonskej zmluvy splňali ciele definované v Lisabonskej stratégii.

Pri vstupe do Európskej Unie si Švédsko získalo niekoľko výnimiek: zachovanie predaja špecifického žuvacieho tabaku, zachovanie monopolu na predaj alkoholu, zachovanie tzv. princípu verejnosti (právo občanov nahliadať do úradnej dokumentácie), dotovanie riedko osídlených poľnohospodárskych oblastí (3).

V súčasnosti sa podpora švédskeho členstva v EÚ nestabilne pohybuje okolo 40 %. S euroskepticizmom väčšiny obyvateľstva korešpondovala švédska politika neutrality, uplatňovaná zhruba od krymskej vojny. Tento rigorózný postoj umocňoval fakt, že všetky vtedajšie členské štáty EU boli zároveň členmi NATO. Bližšia spolupráca s krajinami Európskeho spoločenstva by znamenala stratu vierohodnosti neutrality ako švédskej oficiálnej strategickej doktríny.

Hlavným, i keď nevysloveným, cieľom Švédska vo vzťahu k EÚ sa stalo dosiahnutie takej formy pridruženia, ktoré by mu de facto zaručovalo všetky hospodárske výhody bez samotnej integrácie do európskych štruktúr. Nepatrí ani do jedného z oboch vojenských a ideologických blokov bola, a do určitej miery stále ešte zostáva, súčasťou švédskej identity.

Prevládala obava, že pokiaľ sa krajina stane súčasťou ES, stratí nielen neutralitu, ale aj svoju výnimočnosť, ktorú táto dlhodobá neutralita umožňovala, tj. stratí časť svojej identity (13).

Literatúra

1. Veľvyslanectvo Slovenskej republiky vo Švédsku, online verzia 04.10.2013, <http://www.mzv.sk>, Ekonomická informácia o teritóriu –Švédske kráľovstvo
2. Kukučka J.: online verzia 29.11.2011, <http://ekonomika.etrend.sk>
3. Na krízu švédsky štýl, online verzia 04.10.2013, <http://www.europskaunia.sk/svedsko>
4. Švédsko-zahranične-politická orientace ,online verzia 01.10.2013, <http://www.businessinfo.cz>,
5. Arte, D.: Scandinavian politics today, Manchester: Manchester University Press, 1999
6. Arter, D.: Democracy in scandinavian:Consensual, Majoritarian or Mixed, Manchester University Press, 2006
7. Hloušek, V. Kopeček, L. Konsenzuální a konkurenční demokracie, Brno, IIPS 2003
8. Brunclík, I. Negativní parlamentarismus, cesta k efektivnějšímu fungování parlamentního režimu, Acta Politologica, vol.1 no.2, 2009
9. Říchová, B.: Vládní modely v parlamentních systémech, Praha, Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, 2006
10. Klokočka, V. - Wagnerová, E. Ústavy států Evropské unie. Praha, ISBN 80-7201-466-8, 2004
11. Krno, S.: Politické strany Škandinávie a Britských ostrovov. Nitra, Univerzita Konštantína Filozofa, ISBN 80-8050-775-9, 2005
12. Říchová, B a kol. Komparace politických systémů II. Praha, Vysoká škola ekonomická v Prahe, ISBN 80-7079-773-8, 1995
13. Takáč K.: Cesta Švédska do EÚ na pozadí spoločenských špecifik online verzia v 26.03.2003 <http://www.euractiv.sk>

Kontakt**Ing. Tatiana Damašková**

externá doktorandka

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomická univerzita v Bratislave

e-mail: tatiana.damaskova@gmail.com

AKTUÁLNE TRENDY VÝVOJA SVETOVEJ EKONOMIKY

Silvia Draková

FAKULTA MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV
EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE

Abstrakt

Cieľom predkladaného príspevku je identifikovať a objasniť vybrané aktuálne trendy vývoja svetovej ekonomiky v kontexte tendencií prebiehajúcich v súčasnej fáze jej globalizácie. V úvode príspevku je pozornosť venovaná globalizácii svetovej ekonomiky. Nasleduje prehľad konkrétnych trendov prebiehajúcich počas súčasnej fázy globalizácie od roku 2000 do súčasnosti. Záverom príspevku je upozornenie na prebiehajúce podstatné zmeny štruktúry a mechanizmu fungovania svetovej ekonomiky.

Kľúčové slová: svetová ekonomika, globalizácia, trendy, zmeny

Abstract

The aim of this paper is to identify and clarify selected current trends in the development of the world economy in the context of ongoing globalization tendencies. In the introduction of this paper, the attention is paid to the globalization of the world economy. This is followed by the overview of specific trends taking place during the current phase of globalization from the year 2000 to the present day. In conclusion, the paper highlights that the structure and mechanism of functioning of the world economy is undergoing significant changes.

Key words: world economy, globalization, trends, changes

Úvod

Svetová ekonomika (ako synonymum pojmu svetové hospodárstvo) predstavuje zložitý reálny sociálno-ekonomicko-politický systém, „ktorý tvoria rôzne prvky a väzby medzi nimi (predovšetkým toky tovarov a služieb, peňazí a kapitálu, práce a informácií vyplývajúcich z medzinárodnej delby práce),“¹ disponujúci vlastným mechanizmom fungovania. Za jeho základné subjekty možno považovať štáty, integračné zoskupenia, medzinárodné organizácie a transnacionálne korporácie medzi ktorými existujú ekonomické, politické, právne, diplomatické, vojenské, kultúrne či environmentálne väzby. Za súhrnný výsledok pôsobenia procesov a trendov, ktoré v ňom v súčasnosti prebiehajú (keďže podlieha permanentnému vývoju) býva pritom v odbornej literatúre považovaná globalizácia².

Globalizácia predstavuje v najširšom slova zmysle „súhrn všetkých procesov, ktoré spájajú ľudí na celom svete do jedinej globálnej spoločnosti.“³ Globalizáciu svetovej ekonomiky potom možno vnímať ako súhrn všetkých procesov, ktoré ovplyvňujú stav, mechanizmus fungovania a štruktúru svetovej ekonomiky a prejavujú sa v nej napríklad rýchlejšou dynamikou zmien stále zásadnejšieho charakteru, meniacim sa postavením jednotlivých subjektov svetovej ekonomiky a ich rastúcou závislosťou, rozvojom medzinárodných ekonomických vzťahov do globálneho rámca, synchronizáciou hospodárskych cyklov jednotlivých štátov a existenciou svetového hospodárskeho cyklu,

¹ CIHELKOVÁ, E. a kol. 2006. *Světová ekonomika: obecné trendy rozvoje*. Praha: C. H. Beck, 2006, s. 1

² Viď napríklad: BALÁŽ, P. a kol. *Medzinárodné podnikanie*. Bratislava: SPRINT vfra, 2005, s. 40.

³ ALBROW, M., KING, E. *Globalization, Knowledge and Society: Readings from International Sociology*. London: SAGE Publications Ltd., 1990, s. 9.

budovaním svetových komunikačných sietí či prehľbovaním pretrvávajúcich a vznikom nových globálnych problémov.

Globalizácia svetovej ekonomiky prebieha vo viacerých navzájom nadväzujúcich kvalitatívne odlišných etapách. Jej súčasná fáza sa začala v posledných dekádach 20. storočia (podľa L. Lipkovej a kolektívu na konci 70. rokov 20. storočia⁴, podľa E. Cihelkovej a kolektívu na prelome 80. a 90. rokov 20. storočia⁵), najmä v súvislosti s: (a) geopolitickými zmenami, ktoré ukončili bipolárne rozdelenie sveta; (b) ekonomickou a politickou liberalizáciou, vrátane postupnej liberalizácie pohybu tovarov a služieb, kapitálu, informácií a pracovných síl; (c) s rastom počtu a ekonomickej moci a vplyvu transnacionálnych korporácií; a (d) s vedecko-technickým pokrokom. Jej „obsahovú náplň“⁶ tvoria všetky procesy v rámci nej prebiehajúce (často protichodné). V odbornej literatúre sú medzi ne zaradované najčastejšie: interdependencia (rast vzájomnej závislosti subjektov svetovej ekonomiky), integrácia (na makroúrovni - proces postupného spájania ekonomík do hospodárskeho integračného komplexu, na mikroúrovni – spájanie produkčných a ďalších aktivít podnikateľských subjektov), regionalizmus (proces prednostného vzájomného prepájania subjektov v rámci určitej geografickej oblasti), konvergencia a divergencia (konvergencia – proces postupného zblížovania, divergencia – proces prehľbovania odlišností), transnacionalita (odpútavanie sa od štátno-národných hraníc, proces spätý so vznikom, vývojom a pôsobením transnacionálnych korporácií), vedecko-technický pokrok či vyostrovanie globálnych problémov.

Cieľom predkladaného príspevku je v nadväznosti na uvedené identifikovať a objasniť vybrané aktuálne (od začiatku 21. storočia do súčasnosti) trendy vývoja svetovej ekonomiky v kontexte globalizácie a v nej prebiehajúcich procesov, a tým poukázať na zmeny, ktoré sa vo svetovej ekonomike v súčasnosti odohrávajú, naznačiť perspektívy jej ďalšieho vývoja a načrtnúť riziká, ktoré tieto perspektívy podstatným spôsobom ovplyvňujú.

VYBRANÉ AKTUÁLNE TRENDY VÝVOJA SVETOVEJ EKONOMIKY

Rast počtu a globálnej moci transnacionálnych korporácií

Transnacionálne korporácie (TNC) sú spoločnosti, ktoré vlastnia a riadia výrobné jednotky najmenej v dvoch krajinách, a pri svojej činnosti sa z globálneho hľadiska usilujú predovšetkým o maximalizáciu zisku a podielu na trhu. Ako upozorňuje M. Šikula, ich sila je daná najmä „veľkosťou zdrojov, ktorými disponujú, dĺžkou časového horizontu, v ktorom môžu zakladať svoje strategické rozhodnutia, a principiálne novým spôsobom využívania komparatívnych výhod.“⁷ Globálnu pozíciu si upevňujú predovšetkým „adaptačnými procesmi zameranými na racionalizačné formovanie TNC ako komplexu, ktorého centrum sa koncentruje na tzv. jadrové aktivity, riadenie a kontrolu a na optimalizačné stvárňovanie produkčných a odbytových reťazcov ako flexibilného, hierarchicky štruktúrovaného satelitného systému; na zvyšovanie akvizičnej sily prostredníctvom fúzií a akvizícií, ako aj na zvyšovanie konkurencieschopnosti strategickou orientáciou na znalostné faktory, čím sa relatívne znižuje podiel hmotných aktív a radikálne zväčšuje podiel nehmotných – znalostných aktív. Uvedené adaptačné procesy v kombinácii s odpútaním ekonomických procesov a

⁴ LIPKOVÁ, L. a kol. 2011. *Medzinárodné hospodárske vzťahy*. Bratislava: SPRINT dva, 2011, s. 98 - 100.

⁵ CIHELKOVÁ, E. a kol. *Svetová ekonomika: Obecné trendy rozvoje*. Praha: C.H. Beck, 2009, s. 49.

⁶ BALÁŽ, P. a kol. *Medzinárodné podnikanie*. Bratislava: SPRINT vŕa, 2005, s. 40.

⁷ ŠIKULA, M. 2011. Minimalizácia alebo modernizácia štátu? In *Ekonomický časopis*. ISSN 0013-3035, 2011, č. 8, s. 771 – 772, pôvodne: ŠIKULA, M. a kol. 2010. *Stratégia rozvoja slovenskej spoločnosti*. Bratislava: vydavateľstvo VEDA, s. 28 – 31.

*ekonomickej moci od teritoriálnej integrity štátov viedli k obrovskej koncentrácii globálnej ekonomickej moci a vplyvu v rukách TNK.*⁸

O exponenciálnom raste počtu transnacionálnych korporácií svedčí podľa E. Cihelkovej a kolektívu fakt, že zatiaľ čo v roku 1988 existovalo len 18 500 ich materských spoločností, v roku 1997 to už bolo 53 100 a v roku 2004 takmer 70 000⁹. V roku 2009 ich bolo podľa UNCTAD¹⁰ viac ako 82 000 s vyše 810 000 zahraničnými afiláciami.

Od začiatku 21. storočia kontrolujú stále väčšiu časť svetovej produkcie a svetového obchodu s tovarom a službami, posilňuje sa ich postavenie v rámci medzinárodných kapitálových tokov aj transferu technológií a investícií. Rast ich významu, vplyvu a moci vo svetovej ekonomike potvrdzujú napríklad:

- rast celosvetového počtu zamestnancov zahraničných afilácií TNC – v roku 1982 zamestnávali len 21,5 miliónov pracovníkov, v roku 2007 už viac ako 81,6 miliónov,
- rast hrubého produktu generovaného zahraničnými afiláciami – v roku 1982 dosahoval len 0,6 bil. USD, v roku 2007 už okolo 6,1 bil. USD,
- rast celkového objemu predaja zahraničných afilácií – v roku 1982 dosahoval 2,7 bil. USD, v roku 2007 viac ako 31,2 bil. USD,
- rast hodnoty exportu realizovaného zahraničnými afiláciami – v roku 1982 sa odhadovala jeho hodnota na 0,7 bil. USD, v roku 2007 na 5,6 bil. USD,
- či rast aktív zahraničných afilácií – v roku 1982 dosahovali hodnotu 2,2 bil. USD, v roku 2007 už vyše 68,7 bil. USD.¹¹

Napriek tomu, že väčšina TNC (a takmer všetky najväčšie) má materské spoločnosti usídlené v hospodársky vyspelých štátoch, postupne rastie aj ich počet sídliacich v rozvojových krajinách. Ťažiskom ich aktivít sa stali najmä sektor finančných služieb, telekomunikácií a ťažobný priemysel.

Ako vyplýva z údajov UNCTAD, krajinou pôvodu všetkých 50 najväčších finančných TNC v roku 2012 boli hospodársky vyspelé štáty, najmä USA, Spojené kráľovstvo, Švajčiarsko a Nemecko. Taktiež väčšina zo 100 najväčších nefinančných TNC v roku 2012 (pri zoradení podľa výšky zahraničných aktív) mala materskú spoločnosť usídlenú v hospodársky vyspelých štátoch. Výnimkami boli len nasledovné TNC: Hutchison Whampoa Limited (Hong Kong), CITIC Group (Čína), Hon Hai Precision Industries (Taiwan), Vale SA (Brazília), China Ocean Shipping (Group) Company (Čína), Petronas - Petroliam Nasional Bhd (Malajzia) a América Móvil SAB de CV Cemex S.A.B. de C.V. (Mexiko). Uvedené spoločnosti zároveň dominovali rebríčku 100 najväčších nefinančných TNC v roku 2012 (pri zoradení podľa výšky zahraničných aktív), ktorých materská spoločnosť sídli v rozvojovej krajine alebo tranzitívnej ekonomike.¹²

Prehľad desiatich najväčších TNC v roku 2012 podľa zahraničných aktív, spolu s odvetvím pôsobenia, poskytuje tabuľka č. 1

⁸ Tamtiež.

⁹ CIHELKOVÁ, E. a kol. *Světová ekonomika: Obecné trendy rozvoje*. Praha: C.H. Beck, 2009, s. 44.

¹⁰ Zdrojom číselných údajov v odseku je: UNCTAD. *World Investment Report: Transnational Corporations, Agricultural Production and Development*. New York: UNCTAD, 2009, s. 17.

¹¹ UNCTAD. *UNCTAD Training Manual on Statistics for FDI and the Operations of TNCs*. New York and Geneva: UNCTAD, 2009, s. 2.

¹² UNCTAD. *World Investment Report: Towards a New Generation of Investment Policies*. New York: UNCTAD, 2012, Annex Table 28, 29 a 30.

Tabuľka č. 1: 10 najväčších TNC v roku 2012 podľa zahraničných aktív¹³

	TNC	Krajina pôvodu	Odvetvie	Aktíva (mil. USD)		Objem predaja (mil. USD)		Zamestnanosť		TNI (%)
				v zahr.	spolu	v zahr.	spolu	v zahr.	spolu	
1	General Electric Co	USA	Elektr. zariadenia	338 157	685 328	75 640	144 796	171 000	305 000	52,5
2	Royal Dutch Shell plc	Spojené kráľovstvo	Ropa	307 938	360 325	282 930	467 153	73 000	87 000	76,6
3	BP plc	Spojené kráľovstvo	Ropa	270 247	300 193	300 216	375 580	69 853	85 700	83,8
4	Toyota Motor	Japonsko	Motorové vozidlá	233 193	376 841	170 486	265 770	126 536	333 498	54,7
5	Total SA	Francúzsko	Ropa	214 507	227 107	180 440	234 287	62 123	97 126	78,5
6	Exxon Mobil Corporation	USA	Ropa	214 349	333 795	301 840	420 714	46 361	76 900	65,4
7	Vodafone Group Plc	Spojené kráľovstvo	Telekom.	199 003	217 031	62 065	70 224	78 599	86 373	90,4
8	GDF Suez	Francúzsko	Verejné služby	175 057	271 607	78 555	124 711	110 308	219 330	59,2
9	Chevron Corp.	USA	Ropa	158 865	232 982	132 743	222 580	31 508	62 000	59,5
10	Volkswagen Group	Nemecko	Motorové vozidlá	158 046	409 257	199 129	247 624	296 000	533 469	58,2

 Prameň: UNCTAD¹⁴

Posilňovanie postavenia a vplyvu rozvojových štátov vo svetovej ekonomike

V priebehu celého 20. storočia dominovali svetovej ekonomike hospodársky vyspelé štáty. V poslednej dekáde boli spomedzi nich za najvyspelejšie a najvplyvnejšie považované konkrétne štáty G7 (USA, Japonsko, Nemecko, Spojené kráľovstvo, Kanada, Taliansko a Francúzsko), ktoré sa najväčšou mierou podieľali na tvorbe svetového HDP, patrili medzi najväčších exportérov a importérov sveta, prijímateľov a vysielateľov PZI i držiteľov devízových rezerv. Ako však vyplýva aj z tabuľky č. 2, v rozmedzí rokov 2000 a 2012 došlo k spusteniu procesu postupného presunu globálnej ekonomickej moci smerom od hospodársky vyspelých štátov k štátom rozvojovým (reprezentovaným najmä zoskupením BRICS). Podobný vývojový trend možno identifikovať pri postavení týchto zoskupení vo svetovej ekonomike aj z hľadiska svetového importu, odlevu PZI či držby devízových rezerv. Štáty BRICS tak v súčasnosti disponujú viac ako 40% všetkých svetových devízových rezerv (pritom Čína takmer 30% z ich celkového svetového objemu), zatiaľ čo štáty G7 len 16,1%¹⁵.

Z tohto hľadiska je však potrebné upozorniť, že skupina rozvojových štátov je veľmi heterogénna. Medzi jednotlivými rozvojovými štátmi existujú značné rozdiely z hľadiska charakteru ich ekonomiky a mocenského potenciálu, ich ekonomickej výkonnosti, stupňa ekonomickeho rozvoja či miery zapájania sa do medzinárodnej deľby práce. Ťahúňom zmeny postavenia skupiny vo svetovej ekonomike sú pritom predovšetkým rýchlo sa rozvíjajúce štáty (tzv. emerging economies – napr. štáty BRICS, Mexiko, Argentína, novoindustrializované štáty), za ktorými mnohé ostatné rozvojové štáty výrazne zaostávajú (najmä najmenej rozvinuté štáty LDC; least developed countries).

¹³ Pozn.: ZA = zahraničné aktíva, TNI = index transnacionálnosti

¹⁴ UNCTAD. *World Investment Report: Towards a New Generation of Investment Policies*. New York: UNCTAD, 2012, Annex Table 28.

¹⁵ UNCTAD. 2012. *UNCTAD STATS* [online]. [cit. 30.11.2013]. Dostupné na internete: <<http://unctadstat.unctad.org/ReportFolders/reportFolders.aspx>>.

Tabuľka č. 2: Vývoj hodnôt vybraných indikátorov postavenia vybraných zoskupení vo SE ¹⁶

	Podiel na svet. HDP v %				Podiel na svet. EX v %				Podiel na príleve PZI v %			
	2000	2005	2010	2012	2000	2005	2010	2012	2000	2005	2010	2012
Rozvojové štáty	21,7	23,8	33,0	35,8	30,7	34,6	39,6	41,9	18,7	33,8	45,2	52,0
TE	1,2	2,4	3,3	3,9	2,3	3,3	3,9	4,3	0,5	3,4	5,3	6,5
HVŠ	77,0	73,8	63,7	60,4	67,0	62,2	56,5	53,8	80,8	62,8	49,4	41,5
G7	65,6	59,6	50	47,4	45,8	39,9	36,6	33,4	54,2	47,2	26,7	23,6
EÚ 28	26,3	30,1	25,7	23,3	38,4	39,4	35,1	33,0	49,7	50,9	27,0	19,2
BRICS	8,3	10,9	18,3	20,4	7,0	11,3	15,1	16,2	5,7	11,8	16,2	19,8

Prameň: UNCTAD

Meniace sa postavenie rozvojových štátov vo svetovej ekonomike sa premieta aj do posilňovania ich vplyvu na pôde kľúčových medzinárodných organizácií. Postupne dochádza napríklad k rastu podielu rozvojových štátov na rozhodovaní Medzinárodného menového fondu (na celkových hlasovacích právach), podiel štátov G7 a členských štátov Európskej únie naopak klesá. Najvýraznejší nárast sa pritom predpokladá práve v prípade Číny, ktorá by po vstupe reformy z roku 2010 do platnosti mala mať tretí najvyšší podiel hlasovacích práv spomedzi štátov sveta, hneď po USA a Japonsku.

Dynamika uvedeného trendu naznačuje, že posilňovanie postavenia a vplyvu skupiny rozvojových štátov na úkor hospodársky vyspelých štátov možno vo svetovej ekonomike očakávať aj v nasledujúcich dekádach.

Prehľbujúca sa interdependencia

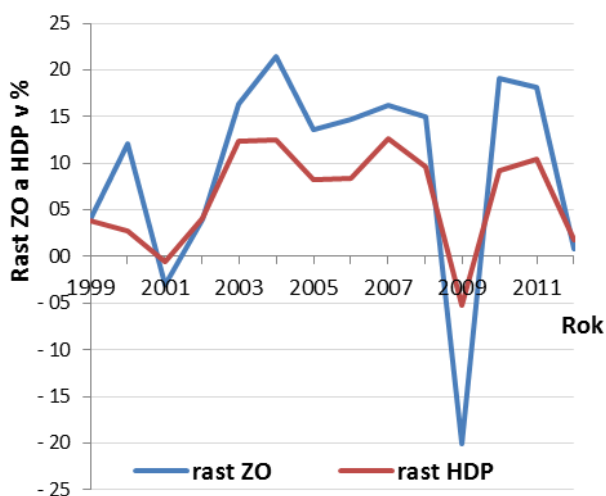
Kvantifikovať interdependenciu vo svetovej ekonomike je na jednej strane možné porovnaním rastu zahraničného obchodu a rastu hrubého domáceho produktu (HDP), podielom svetového exportu na svetovom HDP a porovnaním rastu priamych zahraničných investícií (PZI) a zahraničného obchodu, na strane druhej sledovaním nárastu počtu transnacionálnych korporácií, objemu medzinárodných finančných transakcií či medzinárodného pohybu pracovných síl.

Ako vyplýva z grafov č. 1 a č. 2, v priebehu takmer celej dekády 21. storočia potvrdzovali prehľbujúcu sa interdependenciu vo svetovej ekonomike rýchlejší rast zahraničného obchodu (s tovarmi a službami) ako svetového HDP, a zároveň rýchlejší rast PZI ako zahraničného obchodu. Najvýraznejšou výnimkou boli len dve obdobia: v rozmedzí rokov 2001 a 2002 (došlo k poklesu globálnej ekonomickej výkonnosti ako výsledok recesie v USA a Japonsku, finančnej krízy v Argentíne a spomalenia ekonomického rastu novoindustrializovaných krajín, poklesu cien na akciových trhoch, teroristických útokov a pod.) a v roku 2009, kedy vyústila globálna finančná a hospodárska kríza do globálnej ekonomickej recesie.

Obchodné toky a toky priamych zahraničných investícií teda prehľbujú prepojenosť a vzájomnú závislosť jednotlivých štátov.

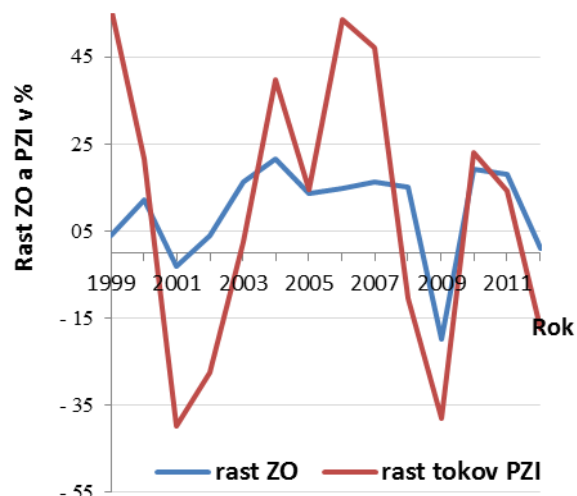
¹⁶ TE = tranzitívne ekonomiky (Albánsko, Arménsko, Azerbajdžan, Bielorusko, Bosna a Hercegovina, Chorvátsko, Gruzínsko, Kazachstan, Kirgizsko, Čierna Hora, Moldavsko, Rusko, Srbsko, Tadžikistan, Macedónsko, Turkménsko, Ukrajina, Uzbekistan); HVŠ = hospodársky vyspelé štáty (USA, Kanada, Bermudy, Grónsko, Saint Pierre a Miquelon, Izrael, Japonsko, Austrália, Nový Zéland, členské štáty EÚ okrem Chorvátska, Švajčiarsko, Nórsko, San Maríno, Vatikán, Island, Gibraltár, Faerské ostrovy, Andorra), BRICS = Brazília, Rusko, India, Čína, Juhoafrická republika.

Graf č. 1: Tempo rastu zahraničného obchodu (s tovarmi a službami) a globálneho HDP v %

Prameň: UNCTAD a vlastné výpočty

Graf č. 2: Tempo rastu zahraničného obchodu a PZI v %

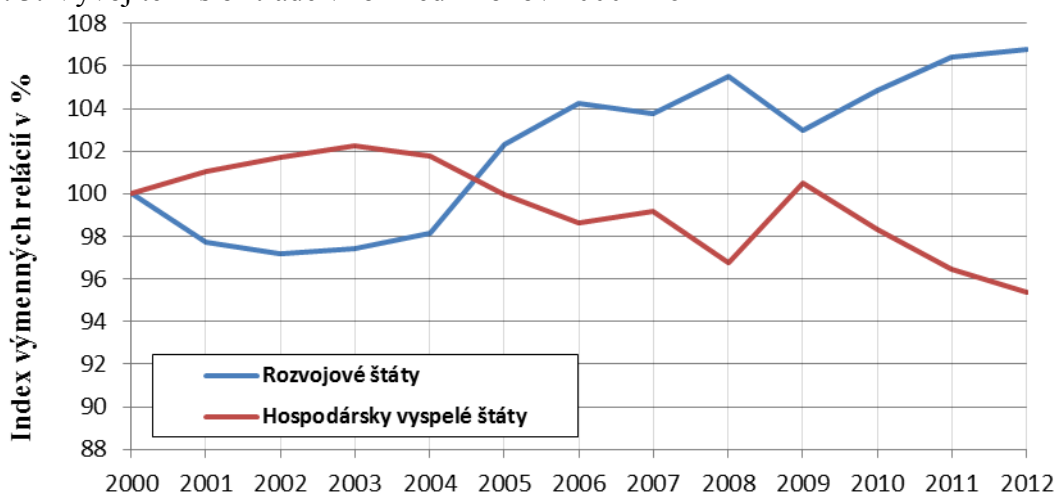
Prameň: UNCTAD a vlastné výpočty

Vývoj terms of trade v prospech rozvojových štátov

V priebehu 80. a 90. rokov 20. storočia sa reálne výmenné relácie (vyjadrované pomerom cenového indexu vývozu a dovozu) vyvíjali v neprospech rozvojových štátov (ktorých exportu dominujú primárne komodity), a to dôsledkom dlhodobého trendu nepriaznivého vývoja relácii cien primárnych komodít k cenám priemyselných výrobkov.

Od roku 2004 (viď graf č. 3) však prebieha trend zlepšovania terms of trade v prospech rozvojových štátov. Rapídne sa pritom zlepšujú v prípade tranzitívnych ekonomík (v roku 2001 dosahoval ich index 97,2%, v roku 2012 až 198,1%¹⁷). Uvedený trend znamená, že ceny priemyselných výrobkov (a to najmä náročných na prácu) rastú vo všeobecnosti pomalšie ako ceny primárnych komodít (prudko rastú najmä ceny energetických surovín), vďaka čomu sú rozvojové štáty (tradične najväčší exportéri primárnych komodít) viac zvýhodnené vývojom cien v zahraničnom obchode. Ich dovozná možnosť sa zvyšujú.

Graf č. 3: Vývoj terms of trade v rozmedzí rokov 2000 - 2012

Prameň: UNCTAD

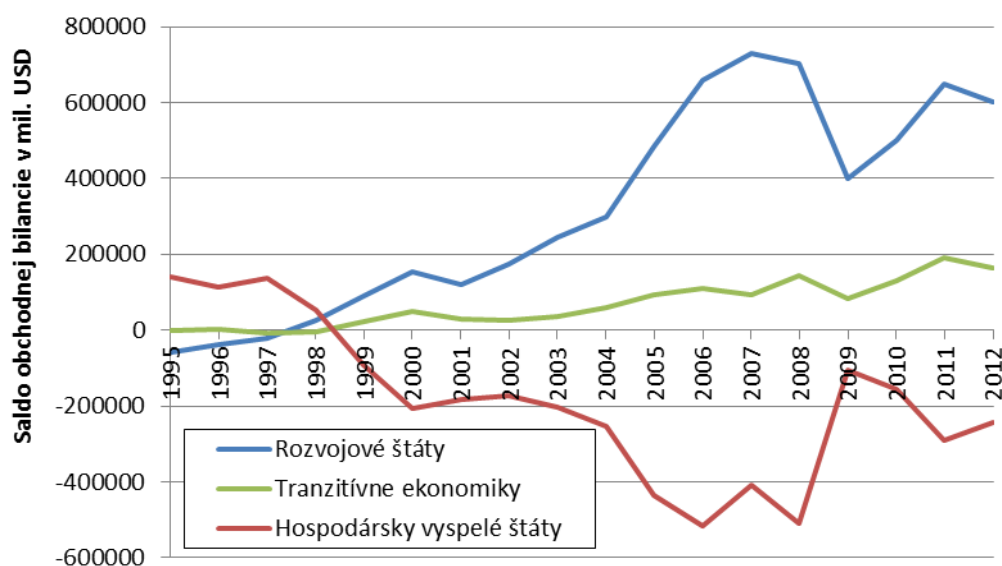
¹⁷ UNCTAD. 2012. *UNCTAD STATS* [online]. [cit. 30.11.2013]. Dostupné na internete: <<http://unctadstat.unctad.org/ReportFolders/reportFolders.aspx>>.

Od roku 2004 do súčasnosti ovplyvnila tento trend len globálna finančná a hospodárska kríza, v ktorej dôsledku došlo v roku 2009 k poklesu svetového dopytu, exportu, produkcie i cien viacerých primárnych komodít (najmä energetických surovín), čo ovplyvnilo výmenné relácie ich najväčších exportérov.

Prehlbovanie globálnych ekonomických nerovnováh

Od začiatku 21. storočia dochádza vo svetovej ekonomike taktiež k výraznejšiemu prehĺbovaniu globálnych ekonomických nerovnováh, a to najmä z hľadiska vývoja reálnych výmenných relácií (tým bola pozornosť venovaná v predchádzajúcej časti), schodku bežného účtu platobnej bilancie a pomeru medzi úsporami, investíciami a spotrebou.

Graf č. 4: Saldo obchodnej bilancie rozvojových štátov, tranzitívnych ekonomík a hospodársky vyspelých štátov v prvej dekáde 21. storočia

Prameň: UNCTAD

Ako vyplýva z grafu č. 4, od roku 1998 existuje značný rozdiel medzi prebytkami obchodnej bilancie rozvojových štátov (dlhodobo sa na nich v najväčšej miere podieľajú napr. Čína, Rusko, Saudská Arábia, Nemecko) a jej deficitmi v prípade hospodársky vyspelých štátov (na čele s USA, Japonskom). Tlaky na ich prehĺbovanie vytvárajú okrem iného vzájomné disproporcie medzi výškou a mierou spotreby, úspor a investícií. Podiel úspor na tvorbe HDP Číny napríklad dosahuje v súčasnosti takmer 53%, v prípade USA len 11,1%.¹⁸ Tieto dve krajiny pritom ovplyvňujú prehĺbovanie globálnych ekonomických nerovnováh v súčasnosti v najväčšej miere.

Ako upresňuje P. Dicken, viaceré krajiny s obchodnými prebytkami naakumulovali kapitál presahujúci vlastné absorpčné schopnosti a rekordné devízové rezervy (najmä Čína), naopak krajiny s obchodnými deficitmi sa často sústreďujú na ich financovanie požičiavaním v zahraničí.¹⁹ Na financovaní ekonomiky zahraničným kapitálom (vo veľkej miere práve z Číny) sú napríklad závislé USA, ktoré ním vyrovnávajú rozdiely medzi nízkymi domácimi

¹⁸ WORLD BANK. 2012. *World DataBank* [online]. [citované: 10.12.2013]. Dostupné na internete: <<http://databank.worldbank.org/data/Views/VariableSelection/SelectVariables.aspx?source=World Development Indicators and Global Development Finance>>.

¹⁹ DICKEN, P. *Global Shift: Mapping the Changing Contours of the World Economy*. 6. vydanie. New York: The Guilford Press, 2011, s. 22.

úsporami a potrebnými investíciami a uspokojujú vysokú domácu spotrebu. Čína je v súčasnosti ich najväčším veriteľom.

K miernemu zlepšeniu vývoja rozdielov medzi saldom obchodnej bilancie rozvojových štátov a hospodársky vyspelých (vrátane Číny a USA) došlo len v rozmedzí rokov 2008 – 2009 dôsledkom globálnej krízy. No na druhej strane, práve tieto nerovnováhy viedli k jej prepuknutiu, keďže iniciovali pokles dlhodobých reálnych úrokových mier a rast vysoko rizikových úverov. Predstavujú jednu z najväznejších aktuálnych hrozieb budúceho vývoja svetovej ekonomiky.

Záver

V predkladanom príspevku sme identifikovali a objasnili podstatu vybraných trendov vývoja svetovej ekonomiky od začiatku 21. storočia do súčasnosti, a to v kontexte aktuálnej etapy jej globalizácie. Poukázali sme tým v prvom rade na meniace sa postavenie jednotlivých subjektov svetovej ekonomiky a charakter ich vzájomných väzieb.

Hybnou silou globalizácie ostávajú transnacionálne korporácie, ktorých globálna moc a vplyv neustále narastajú. O vysokej úrovni interdependencie a otvorenosti svetovej ekonomiky svedčí rýchlejší rast svetového obchodu ako svetového HDP a rýchlejší rast tokov PZI ako svetového obchodu. Z uvedeného profitujú najmä rozvojové štáty, ktorých podiel na produkcii svetového HDP a na globálnych obchodných a investičných tokoch neustále rastie (spomedzi nich najmä rýchlo sa rozvíjajúcich ekonomík). V ich prospech pôsobia aj priaznivo sa vyvíjajúce reálne výmenné relácie. Za jedno z najväznejších rizík budúceho vývoja svetovej ekonomiky pritom považujeme prehlbovanie globálnych ekonomických nerovnováh.

Literatúra

ALBROW, M., KING, E. *Globalization, Knowledge and Society: Readings from International Sociology*. London: SAGE Publications Ltd., 1990. 280 s. ISBN 0-8039-8324-7.

BALÁŽ, P. a kol. *Medzinárodné podnikanie*. Bratislava: SPRINT v.fra, 2005. 571 s. ISBN 80-89085-51-2.

CIHELKOVÁ, E. a kol. *Světová ekonomika: Obecné trendy rozvoje*. Praha: C.H. Beck, 2009. 284 s. ISBN 978-80-7400-155-0.

DICKEN, P. *Global Shift: Mapping the Changing Contours of the World Economy*. 6. vydanie. New York: The Guilford Press, 2011. 606 s. ISBN 978-60918-006-5.

LIPKOVÁ, L. a kol. 2011. *Medzinárodné hospodárske vzťahy*. Bratislava: SPRINT dva, 2011. 433 s. ISBN 978-80-89393-37-4.

ŠIKULA, M. Minimalizácia alebo modernizácia štátu? In *Ekonomický časopis*. ISSN 0013-3035, 2011, č. 8, s. 763 – 785.

UNCTAD. *UNCTAD STATS* [online]. 2013. Dostupné na internete: <<http://unctadstat.unctad.org/ReportFolders/reportFolders.aspx>>.

UNCTAD. *UNCTAD Training Manual on Statistics for FDI and the Operations of TNCs*. New York and Geneva: UNCTAD, 2009. 138 s. ISBN 978-92-1-112766-9.

UNCTAD. *World Investment Report: Transnational Corporations, Agricultural Production and Development*. New York: UNCTAD, 2009. 312 s. ISBN 978-92-1-112775-1.

UNCTAD. *World Investment Report: Towards a New Generation of Investment Policies*. New York: UNCTAD, 2012. 239 s. ISBN 978-92-1-112843-7.

WORLD BANK. *World DataBank* [online]. 2012. Dostupné na internete:<[http://databank.worldbank.org/data/Views/VariableSelection/SelectVariables.aspx?source=World Development Indicators and Global Development Finance](http://databank.worldbank.org/data/Views/VariableSelection/SelectVariables.aspx?source=World%20Development%20Indicators%20and%20Global%20Development%20Finance)>.

Kontakt

Ing. Silvia Draková

Katedra medzinárodných ekonomických vzťahov a hospodárskej diplomacie

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomická univerzita

Dolnozemska 1, 852 35 Bratislava

Slovenská republika

silvia.drakova@euba.sk

ÚSPEŠNÝ NATION BRANDING¹

Jana Drutarovská

FAKULTA MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV
EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE

Abstrakt

V predkladanom príspevku sa venujeme charakteristike a definícii konceptu nation branding ako modernému fenoménu, v ktorom sa prelína verejná diplomacia štátu s oblasťou marketingu. Na základe analýzy prípadovej štúdie úspešného nation branding sa pokúsime poskytnúť odporúčania, ktoré majú potenciál pomôcť krajine pri aplikovaní konceptu nation branding.

Kľúčové slová: značka, nation branding, produktový branding

Abstract

The present article deals with the characteristics and the definition of the nation branding concept as a modern phenomenon, which linking the area of public diplomacy and marketing. Based on the analysis of the case study of successful nation branding story the author of present article will try to provide recommendations that could have potential to help a country in applying a nation branding concept.

Keywords: brand, nation branding, product branding

Úvod

Nation branding je mladá vedecká disciplína, ktorá má tendenciu spájať oblasti verejnej diplomacie a marketingu. Pojem *nation branding* sa objavil prvýkrát na začiatku 21. storočia. V súčasnosti literatúra neponúka jednotnú a presnú definíciu tohto pojmu. V dnešnom globalizovanom svete je obzvlášť dôležitá schopnosť jednotlivých štátov odlíšiť sa od ostatných krajín alebo iných medzinárodných subjektov. Práve v tejto súvislosti zohráva budovanie a rozvíjanie konceptu *nation branding* významnú úlohu nielen vo vedeckých výskumoch, ale predovšetkým v diplomatickej praxi.

Spoločnosť Finance Nation Company charakterizuje tzv. národnú značku ako "...zväzok nehmotných aktív štátu, ktoré sú sa spájajú vo vytvorení národného imidžu krajiny v zahraničí. Silná národná značka podporuje zahraničné subjekty, aby investovali a podnikali v krajine, naopak slabá národná značka vyjadruje takú krajinu, ktorej reputácia odrádza zahraničných investorov."² V súčasnosti môžeme povedať, že hospodárske vzťahy patria medzi tie najdôležitejšie. Dobré hospodárske vzťahy medzi krajinami sú dôležité nielen z hľadiska zlepšovania ekonomických ukazovateľov krajiny alebo zvyšovania životnej úrovne obyvateľov, ale aj kvôli zlepšeniu iných oblastí vzťahov – politických, integračných, či v oblasti riešenia konfliktov. Úspešný *nation branding*, dobré renomé krajiny, atraktívna značka štátu môže byť kľúčovým v rozhodovaní zahraničných subjektov o investovaní, resp. neinvestovaní do danej krajiny a teda v ďalšom rozvoji hospodárskych vzťahov medzi krajinami.

---

¹ Príspevok bol vypracovaný v rámci projektu mladých vedeckých pracovníkov Nation branding ako súčasť diplomacie SR – stratégia pre jednotnú prezentáciu SR v zahraničí č. I-13-115-00.

² *The BrandFinance Report*. [online] In: *BrandFinance plc*. 2011. [Cit. 20.10.2013] Dostupné na: <http://brandfinance.com/images/upload/brandfinanceglobal5002011web.pdf>

Definícia značky (angl. brand)

Americká marketingová asociácia charakterizuje *značku* ako názov, symbol, znak, termín, dizajn, prípadne ich kombinácie, ktoré sú určené na identifikáciu produktov a služieb jedného predajcu alebo skupiny predajcov s cieľom odlíšiť dané produkty a služby od konkurencie.³ Podľa Anholta termín *značka* môže mať v oblasti obchodu a podnikania tri rôzne definície:

- 1) *značka* môže odkazovať na identitu produktu – vzhľad, dizajn produktu, obal, logo,
- 2) *značka* môže zobrazovať kultúru alebo poslanie spoločnosti, ktorá produkt vytvorila,
- 3) *značka* môže odkazovať na povest', renomé spoločnosti, ktorá produkt vytvorila.⁴

Značka zahŕňa v sebe sadu fyzických a socio - psychologických atribútov, ktoré sú spojené s produktom, je kombináciou funkčných vlastností a symbolických hodnôt daného produktu.⁵ Anholt rozlišuje štyri rôzne aspekty samotnej *značky* – identitu značky, imidž značky, zámer značky a hodnotu značky.⁶ Tabuľka 1 znázorňuje prehľadnú charakteristiku jednotlivých aspektov značky, ktorú sme vypracovali na základe definície *značky* Simona Anholta. Pre úspešný manažment vytvárania a udržiavania každej značky je potrebné obsiahnuť všetky štyri spomínané aspekty. Dôležitým a potrebným prvkom pri manažmente značky je trvalá a súvislá inovácia vo všetkých aspektoch.⁷

Tabuľka 1: Aspekty značky podľa S. Anholta

Identita značky (angl. brand identity)	- to, čo vidia zákazníci zvonku (logo, slogan, obal, dizajn, samotný produkt) - jasne a zreteľne vyjadrená = hlavný význam značky
Imidž značky (angl. brand image)	- vnímanie existujúcej značky zákazníkmi - asociácie, spomienky, očakávania a ostatné pocity, ktoré sú spojené s daným produktom, spoločnosťou - totožné s reputáciou, povest'ou značky = povest', renomé značky
Zámer značky (angl. brand purpose)	- vnútorný aspekt značky - spoločná myšlienka, zdieľané hodnoty, "duch" značky = sila zdieľaných cieľov
Hodnota značky (angl. brand equity)	- dobré meno, priazeň voči značke - „povolenie“ od verného zákazníka rozvíjať ďalej značku, inovovať ju a predávať jej produkty = aktívna hodnota z renomé značky

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa Anholt, S.: *Competitive Identity...s.1-24*

³ AMA: *Branding Defined*. [online] In: Chicago AMA, 2011. [Cit. 27.10.2013] Dostupné na internete: <http://www.chicagoama.org/behind-branding-scenes>

⁴ ANHOLT, S.: *Beyond the Nation Brand: The Role of Image and Identity in International Relations*. [online] In: Exchange Diplomacy, 2006. [Cit. 20.10.2013] Dostupné na internete: http://www.exchangediplomacy.com/wp-content/uploads/2011/10/1.-Simon-Anholt_Beyond-the-Nation-Brand-The-Role-of-Image-and-Identity-in-International-Relations.pdf

⁵ HANKINSON-COWKING in ASHWORTH, G. – KAVARATZIS, M.: *Towards Effective Place Brand Management. Branding European Cities and Regions*. 2010. S.4.

⁶ ANHOLT, S.: *Competitive Identity. The New Brand Management for Nations, Cities and Regions*. 2007. S.5.

⁷ ANHOLT, S.: *Places. Identity, Image and reputation*. 2010. S.12

Tzv. *branding* môžeme vo všeobecnosti charakterizovať ako proces, ktorého hlavným cieľom je ovplyvniť interpretáciu spotrebiteľa, zákazníka, prijímateľa informácie danej značky a rozvinúť vlastný a cielený význam značky, ktorý je zámerom danej značky. *Branding* je procesom dizajnu, plánovania a komunikácie názvu a identity na to, aby sa vybudovala alebo udržiavala konkrétna povest', renomé, reputácia daného produktu alebo služby.⁸ Je potrebné odlišiť tento pojem od jeho často nesprávneho vnímania ako synonyma pre reklamu, grafický dizajn, propagáciu, PR alebo dokonca propagandu.

Definícia nation branding

Vznik pojmu *nation branding* pripisujeme britskému autorovi Simonovi Anholtovi⁹, ktorý ho prvý krát použil v roku 1996. Pôvodný Anholtov výskum sa sústredil na overovanie predpokladu, že renomé, povest' (z angl. reputation) jednotlivých štátov (neskôr rozšírené na mestá a regióny) sa správa veľmi podobne ako imidž značky nejakej spoločnosti alebo produktu, a že toto renomé je rovnako významné pri procese rastu, prosperity a dobrého manažmentu daných štátov, miest alebo regiónov.¹⁰

Aj keď koncept *nation branding* sa v súčasnosti považuje za novú vedeckú disciplínu, s istým spôsobom *nation branding*, resp. vytvárania značky štátu sa stretávame už pri vzniku národných štátov. Prikladom vytvorenia značky štátu, ktorej úlohou je predovšetkým konkrétnou identifikáciou rozlíšiť daný štát od iného štátu je vytvorenie vlajky štátu, národnej hymny a ústavy. Podľa van Hama, takéto vytvorenie atribútov znamená kreáciu národnej identity štátu na jednej strane pre samotných obyvateľov, na druhej strane pre cudzincov a zahraničie. Za hlavný rozdiel medzi konceptom *nation branding* v 19. storočí a konceptom *nation branding* v 21. storočí považuje spomínaný autor cieľovú skupinu. Kým v minulosti sa tento koncept sústredil predovšetkým na oslovenie a vybudovanie identity domáceho obyvateľstva, v súčasnosti je cielený najmä na zahraničnú verejnosť a korporácie.¹¹ Kavatzis a Ashworth definujú širšiu kategóriu tzv. *place branding*, t.j. vytvorenie značky miesta. Ich definíciu *place branding* dokážeme aplikovať aj na užšiu kategóriu *nation branding*. Miesta [štáty] už dlho pociťujú potrebu odlišiť sa od seba, aby tak potvrdili svoju individualitu a charakteristické vlastnosti v snahe naplnenia rôznych ekonomických, politických a socio-psychologických cieľov.¹²

Hlavným cieľom *nation branding* je vytvoriť pridanú hodnotu štátu, regiónu alebo organizácii.¹³ Podľa Sigsgaarda pri tvorbe *nation branding* štátu musí byť zohľadnená podpora nasledujúcich troch kategórií: priamych zahraničných investícií, exportu a turizmu.¹⁴ Paradoxom je, že samotný Anholt, ktorý ako prvý použil pojem *nation branding* zdôrazňuje,

⁸ ANHOLT, S.: *Competitive Identity. The New Brand Management for Nations, Cities and Regions*. 2007. S.4.

⁹ Simon Anholt je nezávislý politický poradca pre národné vlády a agentúry OSN v oblasti stratégie značky, verejnej diplomacie, kultúrnych vzťahov, investícií a podpory exportu, cestovného ruchu a hospodárskeho rozvoja. Je redaktorom vedeckého žurnálu *Place branding and Public Diplomacy* a autorom početných publikácií, ktoré sa venujú problematike branding a verejnej diplomacie.

¹⁰ ANHOLT, S.: *Beyond the Nation Brand: The Role of Image and Identity in International Relations*. [online] In: Exchange Diplomacy, 2006. [Cit. 20.10.2013] Dostupné na internete: http://www.exchangediplomacy.com/wp-content/uploads/2011/10/1.-Simon-Anholt_Beyond-the-Nation-Brand-The-Role-of-Image-and-Identity-in-International-Relations.pdf

¹¹ VAN HAM in SIGSGAARD, J.N.: *The New Era of Diplomacy. The Effects of Public Diplomacy, Nation Branding and Cultural Diplomacy*. 2011. S.24.

¹² ASHWORTH, G. – KAVARATZIS, M.: *Towards Effective Place Brand Management. Branding European Cities and Regions*. 2010. S.4.

¹³ SIGSGAARD, J.N.: *The New Era of Diplomacy. The Effects of Public Diplomacy, Nation Branding and Cultural Diplomacy*. 2011. S.24.

¹⁴ SIGSGAARD, J.N.: *The New Era of Diplomacy. The Effects of Public Diplomacy, Nation Branding and Cultural Diplomacy*. 2011. S.25.

že nation branding je mýtus, ktorý je zároveň dosť nebezpečný. Predovšetkým preto, že sa vo všeobecnosti spája s použitím marketingových trikov. Anholt tvrdí, že štáty, resp. národy môžu mať svoju značku, avšak nie je možné spájať vytváranie značky štátu s vytváraním značky produktu alebo spoločnosti.¹⁵ Tento argument potvrdzuje vo svojej štúdii Ying, ktorý rozlišuje medzi tzv. konceptom tvorby „nation image“ a tzv. konceptom tvorby „product-country image“. Kým prvý koncept predstavuje v podstate vyššie spomenutý *nation branding*, druhá kategória predstavuje spätosť štátu s konkrétnym produktom alebo produktovou kategóriou, resp. spoločnosťou. *Nation branding* v sebe zahŕňa komplexný imidž krajiny a môže mať len veľmi malý vplyv na zákazníka a žiadne prepojenie s ponukou produktov z danej krajiny. Ľudia vo všeobecnosti môžu mať, resp. nemať radi danú krajinu z rôznych dôvodov a nemusí to priamo ovplyvňovať ich rozhodnutia spojené s nákupom produktov z danej krajiny. Na druhej strane koncept „product-country image“ je stavaný priamo so zámerom ovplyvňovať rozhodnutia zákazníkov spojené s nákupom produktov danej krajiny.¹⁶

Tabuľka 2 znázorňuje porovnanie týchto dvoch konceptov, pričom predovšetkým zdôrazňuje komplikovanosť konceptu *nation branding*. Najvýraznejším problémom *nation branding*u je nekonkrétna ponuka, nakoľko pri tvorbe *nation branding*u pracujeme s imidžom danej krajiny, ktorá nemôžeme samu o sebe vnímať ako produkt. Problémom je aj nejasné vlastníctvo, resp. vlastníctvo všetkých občanov štátu, nakoľko štát nemôže mať svojho vlastníka. Je veľmi zložitá vytvoriť takú značku štátu, ktorá by bola zameraná a dokázala osloviť všetky cieľové skupiny, v prípade branding u produktu je jednoduchšie vytvoriť stratégiu, ktorá bude zacielená na vybranú konkrétnu skupinu.

Tabuľka 2: Porovnanie konceptu *nation branding* a konceptu branding u produktu

	NATION BRANDING	BRANDING PRODUKTU
Ponuka	Nemá konkrétnu ponuku	Konkrétny produkt alebo služba
Vlastnosti značky	Zložitá definovať	Veľmi dobre definovateľné
Imidž	Komplikovaný, rozmanitý	Jednoduchý a jasný
Zámer	Propagovať „národný imidž“	Podporiť predaj, rozvoj obchodných vzťahov
Vlastníctvo	Nejasné, vlastníctvo všetkých	Jeden vlastník
Cieľová skupina	Ťažko definovateľná, diverzifikovaná	Vybrané cieľové skupiny

Zdroj: YING, F.: *Branding the nation: What is being branded?* 2006. S.7.

Phillip Kotler¹⁷ vo svojej knihe *Marketing Insights from A to Z* v kapitole, ktorá sa venuje značke opisuje stratégiu pre spoločnosti, ktoré chcú úspešne rozvíjať svoju značku. Tvrdí, že ak spoločnosť definuje svoju značku, jej atribúty a vlastnosti musí vyjadrovať v každej marketingovej aktivite.¹⁸ V tejto kapitole Kotler ponúka predstavenie niekoľkých odporúčaní, ktoré vypracovali ďalší marketingoví autori Heidi a Don Schultz, pre spoločnosti v oblasti úspešnej aplikácie ich značky v prostredí novej ekonomiky.¹⁹ Tieto odporúčania pre spoločnosti by sa dali zhrnúť do nasledujúcich bodov:

¹⁵ ANHOLT, S: *Places. Identity, Image and reputation*. 2010. S.2.

¹⁶ YING, F.: *Branding the nation: What is being branded?* 2006. S.8.

¹⁷ Philip Kotler je americký autor venujúci sa problematike marketingu, profesor a marketingový konzultant. Je autorom viac ako 40 kníh o marketingu (*Principles of Marketing, Kotler on Marketing, From Products to Customers to the Human Spirit,...*). Kotler opisuje strategický marketing ako prostriedok na spojenie potrieb spoločnosti so vzormi priemyselných odpovedí na uspokojenie týchto potrieb.

¹⁸ KOTLER, P.: *Marketing Insights From A To Z*. 2003. S.11

¹⁹ KOTLER, P.: *Marketing Insights From A To Z*. 2003. S.14

1. Spoločnosti by mali objasniť základné hodnoty spoločnosti a zabudovať ich do značky spoločnosti.
2. Spoločnosti by mali využívať profesionálnych marketingových manažérov, ktorí budú vykonávať taktickú dlhodobú prácu.
3. Spoločnosti potrebujú vyvinúť zrozumiteľný plán na budovanie značky, aby tak vytvorili pozitívne skúsenosti zákazníkov v každom kontaktnom bode.
4. Spoločnosti by mali identifikovať základnú podstatu značky, ktorá bude vždy adresovaná zákazníkom.
5. Spoločnosti by mali využívať hodnotu značky ako kľúčový aspekt stratégie spoločnosti, jej operácií, služieb a vývoja produktu.
6. Spoločnosti by mali merať efektivitu budovania značky novými prístupmi.

Príklad úspešného nation branding

Napriek skutočnosti, ktorú sme spomenuli v predošlej kapitole, že nie je možné spájať vytváranie značky štátu s vytváraním značky produktu alebo spoločnosti by sme v predkladanom článku chceli zdôrazniť, že tieto odporúčania dokážu výrazne zlepšiť budovanie značky štátu a jeho prezentáciu v zahraničí. Konkrétnym príkladom, na ktorom ilustrujeme aplikáciu týchto odporúčaní pri *nation branding* štátu je úspešná kampaň Indickej republiky, ktorá bola spustená v roku 2002 s názvom a zároveň značkou "Incredible India". Marketingová iniciatíva, ktorá vznikla pod vedením vtedajšieho kreatívneho riaditeľa spoločnosti O&M Delhi V Sunila v spolupráci s tajomníkom indického ministerstva pre turizmus. Hlavným cieľom tejto kampane bolo podľa organizátorov vytvorenie výraznej identity krajiny. Vytvorená značka „Neuveriteľná India“, kde výkričník predstavuje písmo „i“ v názve štátu sa stala kultovou značkou, ktorá mala obrovský efekt v rámci všetkých komunikačných prostriedkov a je veľmi efektívnym marketingovým ťahom. V prvom roku tejto marketingovej iniciatívy cestovný ruch v Indii zaznamenal nárast o 16%.²⁰

V priebehu tejto indickej marketingovej iniciatívy zameranej na *nation branding* krajiny sme našli také prvky, ktoré výrazne prispeli k úspešnosti kampane a nesú niektoré znaky odporúčaní, ktoré vypracovali vyššie spomenutí marketingoví autori pre spoločnosti, ktoré chcú úspešne rozvíjať svoju produktovú značku.

1. odporúčanie: *Spoločnosti by mali objasniť základné hodnoty spoločnosti a zabudovať ich do značky spoločnosti.*

V roku 2003 sa marketingová kampaň "Incredible India" začala sústrediť na cestovný ruch v oblasti spirituality a duchovného bohatstva krajiny. Cestovný ruch v danom roku zaznamenal nárast o 28,8% a získala prvé miesto v prieskume čitateľov Travel+Leisure.²¹ Práve duchovné bohatstvo a spiritualita predstavuje základne hodnoty indickej spoločnosti a táto marketingová kampaň ich priamo zabudovala do značky "Incredible India" a ponúkla tak zahraničným návštevníkom priamo hodnoty, ktoré sú pre krajinu a jej obyvateľov tie najdôležitejšie. V roku 2003 prestížny cestovateľský magazín Condé Nast Traveller vybral Indiu ako jednu z desiatich najviac preferovaných destinácií pre náročných cestovateľov.

2. a 3. odporúčanie: *Spoločnosti by mali využívať profesionálnych marketingových manažérov, ktorí budú vykonávať taktickú dlhodobú prácu. Spoločnosti potrebujú vyvinúť zrozumiteľný plán na budovanie značky, aby tak vytvorili pozitívne skúsenosti zákazníkov v každej kontaktnom bode.*

²⁰ *Incredible India Campaign.* [online] [Cit. 26.10.2013] Dostupné na internete: <http://www.incredibleindiacampaign.com/index.html>

²¹ *Campaign 2003/4.* [online] [Cit. 26.10.2013] Dostupné na internete: <http://www.incredibleindiacampaign.com/campaign2004.html>

Využívanie profesionálnych marketingových stratégií a dlhodobá taktická práca pri budovaní *nation brandingu* je pri tejto indickej iniciatíve zreteľná. Od úspešnej iniciácii kampane v roku 2002 sa v nasledujúcich rokoch organizovali nadväzujúce a cieľené kampane, ktoré vždy niesli hlavné posolstvo značky „Incredible India“, doplnené o jej ďalšie aspekty.

Prvá, už spomínaná kampaň v roku 2003/2004 bola zameraná na duchovné bohatstvo krajiny. Ďalšia kampaň 2006/2007 bola cieľená na vizuálne prevedenie veľkolepých indických obrazov krajiny spolu s citátmi, ktoré vykresľovali istú dávku sebavedomia samotnej krajiny. Táto kampaň získala v roku 2007 významnú marketingovú cenu PATA Grand Award 2007 for Marketing.²²

Výborným taktickým ťahom bola tiež špeciálna kampaň v roku 2007 a zároveň oslava 60. výročia vyhlásenia nezávislosti Indickej republiky spojená so značkou „Incredible India“@60, ktorú krajina zorganizovala v New Yorku počas zasadnutia Valného zhromaždenia OSN. Kombinácia štvordňovej kampane a Valného zhromaždenia OSN bolo výborným krokom ako sa India propagovala a úspešne prezentovala pred medzinárodným spoločenstvom a širokou medzinárodnou verejnosťou.

Kampaň 2007/8 s názvom „Farby Indie“ bola predstavením Indie, ktorá ponúka bohaté kultúrne spektrum. Vďaka vynikajúcim fotografiám, ktoré boli doplnené o trefné názvy obsahujúce vždy názov nejakej farby sa táto kampaň dostala do 71 popredných novín a magazínov.²³ V tejto kampani boli výborne použité tradičné aj interaktívne médiá ako tlač, vonkajšia reklama v podobe billboardov a plagátov, internet.

„India cestovného ruchu 2008“ bola ďalšou kampaňou, ktorá bola založená na skúsenostiach tých, ktorí prišli navštíviť Indiu ako turisti a India ich natoľko očarila, že sa vrátili a India sa stala ich domovom. Táto kreatívna myšlienka bola opäť zhmotnená do vizuálnej podoby fotografií konkrétnych ľudí, ktorých miesto narodenia bolo odlišné s miestom, ktoré nazývajú svojim domovom – Indiou. V tejto kampani použili jej tvorcovia významné aspekty úspešného aplikovania značky, ktorými bolo vyvolanie emócie u prijímateľa a poskytnutie silných príbehov. Príbehy boli vytvorené protagonistami na fotografiách, ktorí boli schopní prijať novú kultúru, asimilovať sa do indickej spoločnosti a urobili vážne rozhodnutie na celý život. India tak bola vykreslená ako krajina, ktorá je hodná takého rozhodnutia a poskytuje dobré podmienky na to, aby sa stala domovom pre cudzincov.²⁴

4. a 5. odporúčanie: *Spoločnosti by mali identifikovať základnú podstatu značky, ktorá bude vždy adresovaná zákazníkom. Spoločnosti by mali využívať hodnotu značky ako kľúčový aspekt stratégie spoločnosti, jej operácií, služieb a vývoja produktu.*

Značka „Incredible India“ je príkladom vytvorenia jednoduchej, komplexnej a zároveň výrečnej značky, ktorá je schopná byť veľmi atraktívna nielen pre cudzincov. Vizuálne použitie „!“ v názve krajiny v sebe nesie veľkú hĺbku a intenzitu indickej skúsenosti. „Každý aspekt Indie – či už je to zrýchľujúci sa rast HDP, extrémny geografie Indie, kaleidoskopická kultúra, hlboko zakorenená spiritualita či fotogenický chaos – to všetko sa dá zhrnúť do jednoduchého a hlbokého výkričníka.“²⁵ „Incredible India“ od začiatku kampane využívala hodnotu jednoduchosť a hĺbky značky a toto logo bolo viditeľné vo všetkých aktivitách a stratégiách *nation branding*.

²² *Campaign 2006/7.* [online] [Cit. 26.10.2013] Dostupné na internete: <http://www.incredibleindiacampaign.com/campaign2007.html>

²³ *Campaign 2007/8.* [online] [Cit. 26.10.2013] Dostupné na internete: <http://www.incredibleindiacampaign.com/campaign2008.html>

²⁴ *Campaign 2008/9.* [online] [Cit. 26.10.2013] Dostupné na internete: <http://www.incredibleindiacampaign.com/campaign2009.html>

²⁵ V SUVIL: *Campaign 2006/7.* [online] [Cit. 26.10.2013] Dostupné na internete: <http://www.incredibleindiacampaign.com/campaign2007.html>

V roku 2007 India ako partnerská krajina bola spoluorganizátorom najväčšej svetovej výstavy cestovného ruchu a cestovania Internationale Tourismus Bourse, ktorá sa konala v nemeckom Berlíne. Počas tejto výstavy India využila na svoju kampaň celé mesto, ktoré pokryla obrovským billboardami, značkou "Incredible India" označila taxíky a autobusy, využila živé grafiky a 3D inštalácie.²⁶

V rovnakom roku 2007 sa indická kampaň preniesla aj do ďalšej svetovej metropoly – Londýna, kde India organizovala tematické podujatia a aktivity, ktoré strategicky predstavili indické umenie, kinematografiu, indickú kuchyňu, divadlo, hudbu a taktiež jedinečnú indickú módu. Súčasť londýnskej kampane predstavovali dopravné prostriedky (pre Londýn tradičné doubledeckery a typické taxíky), ktoré mali na sebe žiarivé farby s indickými odkazmi a značkou „Incredible India“. Na 150 vonkajších paneloch autobusových zastávok boli nainštalované obrazy Indie, ktoré korešpondovali s názvami slávnych staníc Londýnskeho metra. Marketingová iniciatíva tak výborne prepojila domáce prostredie s predstavením zahraničnej kampane a využila na to multikultúrne mesto, čím zabezpečila široké spektrum prijímateľov. Na organizovaných podujatiach a aktivitách sa zúčastnilo vyše 1 milión Londýňčanov a návštevníkov mesta a počas tohto obdobia sa zvýšil domáci cestovný ruch v rámci Spojeného kráľovstva o 16%.²⁷

Záver

Na základe predchádzajúcej kapitoly môžeme konštatovať, že aj keď nie je možné aplikovať, resp. stotožňovať produktový branding s konceptom *nation branding*, použitie niektorých prvkov produktového branding môže výrazne zvýšiť úspešnosť *nation branding*. Z poskytnutého príkladu *nation branding* Indickej republiky ponúkame závery, resp. odporúčania, ktoré môžu napomôcť krajine pri úspešnom aplikovaní konceptu *nation branding*.

1. Štáty by mali objasniť svoje základné hodnoty a zabudovať ich do *nation branding* krajiny.
2. Štáty by mali v koncepte *nation branding* využívať profesionálnych marketingových manažérov, ktorí budú vykonávať taktickú dlhodobú prácu.
3. Štáty potrebujú vyvinúť zrozumiteľný plán na budovanie *nation branding*, aby tak vytvorili pozitívne skúsenosti vlastných obyvateľov a cudzincov v rámci *nation branding* v každom kontaktnom bode.
4. Štáty by mali identifikovať základnú podstatu *nation branding*, ktorá bude vždy adresovaná cieľovým skupinám.
5. Štáty by mali využívať hodnotu značky ako kľúčový aspekt stratégie *nation branding*, jeho operácií a aktivít.

Literatúra

AMA: Branding Defined. [online] In: Chicago AMA. 2011 [Cit. 02.11.2013] Dostupné na internete: <http://www.chicagoama.org/behind-branding-scenes>

²⁶ ITB, Berlin 2007. [online] [Cit. 26.10.2013] Dostupné na internete: <http://www.incredibleindia.com/campaign/itbberlin2007.html>

²⁷ India Now, London 2007. [online] [Cit. 26.10.2013] Dostupné na internete: <http://www.incredibleindia.com/campaign/indianow.html>

ANHOLT, S.: *Beyond the Nation Brand: The Role of Image and Identity in International Relations*. [online] In: Exchange Diplomacy, 2006. [Cit. 20.10.2013] Dostupné na internete: <http://www.exchangediplomacy.com/wp-content/uploads/2011/10/1.-Simon-AnholtBeyond-the-Nation-Brand-The-Role-of-Image-and-Identity-in-International-Relations.pdf>

ANHOLT, S.: *Competitive Identity. The New Brand Management for Nations, Cities and Regions*. Palgrave Macmillan. 2007. 134 s. ISBN-13: 978-0-230-50028-0.

ANHOLT, S.: *Places. Identity, Image and reputation*. Palgrave Macmillan. 2010. 168 s. ISBN-13: 978-0-230-23977-7

ASHWORTH, G. – KAVARATZIS, M.: *Towards Effective Place Brand Management. Branding European Cities and Regions*. Edward Elgar Publishing, Inc. 2010. 279 s. ISBN 978-1-84844-242-9.

Campaign 2003/4. [online] [Cit. 26.10.2013] Dostupné na internete: <http://www.incredibleindiacampaign.com/campaign2004.html>

Campaign 2006/7. [online] [Cit. 26.10.2013] Dostupné na internete: <http://www.incredibleindiacampaign.com/campaign2007.html>

Campaign 2007/8. [online] [Cit. 26.10.2013] Dostupné na internete: <http://www.incredibleindiacampaign.com/campaign2008.html>

Campaign 2008/9. [online] [Cit. 26.10.2013] Dostupné na internete: <http://www.incredibleindiacampaign.com/campaign2009.html>
Incredible India Campaign. [online] [Cit. 26.10.2013] Dostupné na internete: <http://www.incredibleindiacampaign.com/index.html>

India Now, London 2007. [online] [Cit. 26.10.2013] Dostupné na internete: <http://www.incredibleindiacampaign.com/indianow.html>

ITB, Berlin 2007. [online] [Cit. 26.10.2013] Dostupné na internete: <http://www.incredibleindiacampaign.com/itbberlin2007.html>

KOTLER, P.: *Marketing Insights From A To Z*. John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, New Jersey. 2003. 225 s. ISBN 0-471-26867-4

SIGSGAARD, J.N.: *The New Era of Diplomacy. The Effects of Public Diplomacy, Nation Branding and Cultural Diplomacy*. LAP Lambert Academic Publishing. 2011. 72 s. ISBN 978-3-8443-0152-6.

The BrandFinance Report. [online] In: *BrandFinance plc*. 2011. [Cit. 20.10.2013] Dostupné na: <http://brandfinance.com/images/upload/brandfinanceglobal5002011web.pdf>

V SUVIL: *Campaign 2006/7*. [online] [Cit. 26.10.2013] Dostupné na internete: <http://www.incredibleindiacampaign.com/campaign2007.html>

VAN HAM, P.: *Branding Territory: Inside the Wondergul Worlds of PR and IR Theory*. In: *Millennium – Journal of International Studies*. 2002. S. 249-269.

YING, F.: *Branding the nation: What is being branded?* In: *Journal of Vacation Marketing* [online] 12:1, 5-14 p. 2006. [Cit. 20.10.2013] Dostupné na: <http://www.complex.com/kaneva/YingFan.pdf>

Kontakt

Ing. Jana Drutarovská

Katedra medzinárodných ekonomických vzťahov a hospodárskej diplomacie

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska cesta 1, 852 35 Bratislava

Slovenská republika

E-mail: jana.drutarovska@euba.sk

NATION BRANDING AS A PRESENTATION TOOL OF SLOVAK REPUBLIC ABROAD*

Michal Držka

FAKULTA MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV
EKONOMICKEJ UNIVERZITY V BRATISLAVE

Abstract

The research paper is dedicated to the state presentation abroad. Author focuses his attention to the research of nation-branding, which is an ideal way how to promote especially small countries abroad. The aim of branding is to create a unique image of the state or region. The present paper offers a guide and series of examples how to create the effective branding strategy. Special attention is given to usage of nation branding instruments in single presentation of Slovak Republic.

Key words: branding, presentation, reputation

Abstrakt

Predkladaný príspevok sa venuje problematike prezentácie štátu v zahraničí. Autor zameriava svoju pozornosť na výskum oblasti nation branding-u, ktorý sa javí byť ideálnym prostriedkom na propagovanie malých štátov v cudzine. Cieľom branding-u je vytvoriť v zahraničí jedinečný obraz krajiny či regiónu. Predkladaný príspevok ponúka návod a sériu príkladov na to ako si vytvoriť správnu branding stratégiu. Osobitá pozornosť je venovaná jednotnej prezentácie Slovenska v zahraničí s využitím nástrojov nation branding-u.

Kľúčové slová: branding, prezentácia, reputácia

Concept of nation branding

The term was first used by Simon Anholt in 1996 during his research in the field of public diplomacy. While he was thinking about an effective foreign policy, he noticed that a reputation of the state is very similar to the image of the brand or product.¹ Anholt assumed that to improve the image of the country abroad, we can use marketing tools (targeting - focus on the target audience, positioning – sophisticated product placement), which are instruments of foreign companies if they want to establish on a new market.

However, Anholt makes no illusions about the simplicity of such a process. He is well aware that between the presentation of the state and the product, there are more differences and specificities. This fact eventually forced him to revise his original term *nation branding* which does not indicate diplomatic nobility. It is associated more with commercial practice than with the national representation. Anholt in publication *Places, Identity, Image and Reputation* at the very beginning states surprising assertion that nation branding does not exist; it's just a dangerous myth that the State may by marketing tools change his image abroad. Anholt began to use a more comprehensive concept of *competitive identity* (CI).² The basis of the assumption is that the state does not create its brand, but its image is formed by the “consumer”; entity that comes into contact with the state. Brand is thus the result of what state really is. Change in perception can be achieved only by internal shift of the State itself.

---

* Príspevok bol vypracovaný v rámci projektu mladých vedeckých pracovníkov Nation branding ako súčasť diplomacie SR – stratégia pre jednotnú prezentáciu SR v zahraničí č. I-13-115-00.

¹ Anholt: *Competitive Identity*, ix (introduction)

² Anholt: *Places, Identity, Image, Reputation*, s.1

A misconception is to believe that foreign countries will accept the presentation of the State, which is not based on truth. This preferred version of the reality will not be accepted by foreign audience. Anholt literally regretted the use of the marketing term *branding* because it created the false impression that, the State as well as a company can easily form its brand (reputation abroad).

The concept of branding is often unified with public diplomacy. Here it is important to clarify the relationship while these are two different terms. Public diplomacy was for the first time defined by the U.S. Information Agency in 1960's and it is regarded as an attempt to influence the foreign opinion on policy of the country. Its activities go beyond classical diplomacy which is oriented on state and government apparatus. Public diplomacy speaks directly to selected groups of people abroad.³ There is an assumption that change their minds gradually lead to the change in view of the political elite. However nation branding is a broader concept than public diplomacy. Anholt understood a building of state competitive identity (CI) as a multidimensional activity involving the development of trademarks, investment, cultural activities and also the state's foreign policy strategy.

Public diplomacy can be understood as an attempt to correct (change) foreign public attitude. Similarly, branding is controlled effort for the creation of a sustainable foreign public opinion over the state as a whole. Public diplomacy is dependent on the official policy of the country while the state brand is generally unbiased picture of how the country is perceived abroad. Change of the state image is not contingent on redefining the foreign policy objectives but is based on qualitative reform of the state itself. Oftentimes State rebranding is spontaneous process.

Sometimes branding is associated with economic diplomacy which is also based on the original application of branding in the private commercial sector. In the case of economic as well as public diplomacy, competitive identity is broader concept, which has also an economic dimension, but it includes several other components beyond the standard economic diplomacy framework.

Competitive identity

Classical diplomacy can hardly address global public by its means. We said that nation branding is a broader concept. The public and economic diplomacy are tools of large states (important actors in international relations), then efforts to create competitive identity are just suitable for small or developing countries seeking to attract the attention of foreign public or break the parity of the product.⁴ Also, it is a well option for countries that are near a State with the strong reputation. Therefore, we say that nation branding is a tool of small and weak, which focus on large and strong. We mentioned term "product parity". It is a trap of state representation when you promote same things as your neighbors. Because of it, country does not have specific image and its foreign reputation is low or it can be hardly indentified.

Anholt is the author of Nation Brand Index which records the value of the state reputation abroad. States with the most valuable brand are U.S., Japan, Sweden, Italy, Germany and France. Ironically, States with the best improvement achieved did not seek in any way to redefine their image. Success was the result of good reforms and rational development strategy, which has stimulated mainly FDI inflows and also supported domestic production.⁵ Even in many cases, the State itself did not contribute in direct manner to brand improvement. It may only benefit from the success of private companies, brands that have gained world attention (to their occurrence, state need to create favorable conditions = indirect influence of the state). An example would be the success of Finland. After the economic crisis

---

³ Anholt: Competitive Identity, s.12

⁴ Anholt: Places, Identity, Image, Reputation, s.28

⁵ Anholt.: Great Brand Stories: Brand America, s.49

in the 1990's, it has restructured economy and focused on the development of IT. Finland invested in research and development; they have created Nokia and other companies operating in the IT field. Through them they have improved their reputation. Finland's recent IT achievement was a worldwide craze around the game Angry Birds, in honor of which in Finland an amusement park has grown. It has become very popular tourist attraction.

The question is how can we determine the value of the country? Anholt in his index comprehensively evaluated a total of six indicators. They together contribute to the reputation of the state abroad. Those are natural channels through which state comes into contact with the outside world.⁶

1. Tourism - the best picture of the country people creates by personal experience. Holidays and trips abroad have tremendous impact on the perception of the state. Marketing campaign of travel agencies is promoting the country. However personal experience of tourists always corrects an advertised image into real contours.
2. Export brands - domestic enterprises exporting their products abroad may be solid ambassadors of the country. If the consumer is satisfied with the product and it sees country of origin, then part of the positive experience is given to the State. A good example is Mercedes (Made in Germany) or Sony (Made in Japan). The country of origin may also represent certain values. For example, for states behind the Iron Curtain were products labeled Made in USA symbols of the capitalist enemy, but for some individuals Brand America represented the values of freedom, justice and democracy.⁷
3. Government policy - ability of the government to cope with problems shows the power outside the country, not to mention that the government holds in his hands a variety of institutions responsible for the development and implementation of foreign policy.

Anholt provides several examples how government effectiveness in crisis management can improve respectively impair the reputation in foreign countries. The first example is flooding in southern Mexico in 2008, when the numbers of homes were flooded by water after heavy rains in the region. The Mexican government responded quickly. They have evacuated the area and ensure the restoration of devastated areas. An even better example is the hurricane in the Philippines this year⁸. The government of President Aquino reacted swiftly. The army was mobilized and with the help of the international community Philippines easily overcome the crisis. Even when the country adopted a foreign aid it has been able to deal with rescue work alone.⁹

An example of bad crisis management is the Haitian crisis in 2010, when the country was hit by a powerful earthquake. Without foreign aid additional thousands of people would die. Government was not able to organize rescue work, childcare, or to prevent the spread of diseases. The result was a picture of a poor, weak and underdeveloped country. On the other hand, we must admit that Haiti is one of least developed economies and indeed had only limited options. More appropriate example of the failure to deal with the crisis is the Japanese nuclear disaster at Fukushima. The third most advanced economy in the world and one of the most developed countries in Asia was not able to stabilize development in its largest nuclear power plant, which was damaged by the devastating earthquake and subsequent tsunami. The government failed. They had trivialized the situation and under- informed world public. The correct response is to face the problem, inform citizens and take responsibility if necessary. It took a long time until the situation was stabilized and the result was the abdication of responsible persons and finally the change of government in Japan. The country has become the target of criticism from world public because radiation leaks threatened other countries as well.

---

⁶ Anholt: Competitive Identity, s.54

⁷ Anholt.: Great Brand Stories: Brand America, s.37

⁸ Year 2013

⁹ Anholt: Places, Identity, Image, Reputation, s.76

4. Community of traders - the reputation of the country is highly influenced by State negotiations with potential investors, how country attracts foreign students and experts. Very important is how well foreign companies thrive in the country.
5. Cultural exchange and export of culture – to the formation of the country image abroad contribute famous artists, writers, directors and actors. Cinema can as well contribute to the formation of the country image abroad in either positive or negative way. Successful films increase the reputation of State, exemplified by the Australian film Crocodile Dundee or the animated film Madagascar. Megasuccessful movie trilogy Lord of the Rings made New Zealand famous and thousands of tourists visit the country just to see the place where the movie was filmed. On the other hand, the negative contributions to the presentation of Slovakia are films like Hostel or Eurotrip, where the country is displayed very depressed, poor and underdeveloped.
6. Citizens - are the basic unit of the State. They reflect the quality of the whole nation. Prominent individuals such as athletes or actors represent the state but also ordinary people through their behavior create an image of their homeland abroad.¹⁰

Scheme 1: Hexagon of Competitive Identity

Source: Simon Anholt, Brand New Justice

Presentation of the state abroad

State's reputation abroad is very important. Several subjects contribute to its creation. Six factors of competitive identity are represented by certain institutions. They do its best to achieve a positive perception of the country abroad. For example, tourist agencies offer idyllic image of the country to attract tourists and businessmen. Business agencies attract companies and investors. Cultural institutes organize public events in an effort to raise awareness of foreign public. Traders from the country exporting their products are also involved in the formation of reputation. Finally, the representations of the country includes activities of the Ministry of Foreign Affairs, which explains the state policy to the outside world and somehow coordinate the above mentioned entities and thus it is responsible for the overall image of the country abroad.¹¹

We can notice that the spectrum of actors who contribute to the reputation of the state is quite broad. The vast majority of them in their activities follow only their own interests. The results in many cases are contradictory information. Inconsistency results in a failure to establish the fair image which is then either incorrect or by different sectors of the population

¹⁰ Anholt: Competitive Identity, s.58

¹¹ Anholt: Competitive Identity, s.61

of the country is perceived differently or just any image of the country abroad takes up. Therefore Anholt clearly recommends a coordinated, dedicated and consistent nationwide strategy that clearly defines objectives and separate instruments for each area of national interest (economic, cultural and public).¹²

To create a good competitive identity is required number of things, but most important is to remember that success does not depend on the amount of money spent. A typical bad example is Kenya, where politicians had to recognize that a strategy to create state brand had failed. As the main reason of failure was identified inadequate funding of the project, as the country did spent less resources than the average corporation to promote their products abroad. In Kenya example, we can see also a possible cause of why Anholt departed from the concept of nation branding and introduces the term competitive identity. The country does not buy a positive image. Countries that have succeeded in the past and correct their tainted reputation have been Japan, Germany or South Africa. Changing the brand has always happened from inside to the outside, when states had experiences political progress and economic development. The second most common reason for failure of the Kenyan strategy was little support from the political elites. Truly it is necessary to ensure long-term sustainability of branding program, but to the real change of the country's image abroad is not enough to gain political support.¹³ Government officials must act responsibly, to take the blame for errors caused. Always they should act in the interest of the country. In short, good government (usually democratic one) has the potential to contribute to create a positive brand much more than expensive marketing campaign.

Examples of CI creation

First, we shall identify a number of improper campaigns, which did not produce the desired effect. Malaysia since 2010 has launched a new information campaign, generously subsidized while having great support of political elites. From the beginning they had better prospects than already mentioned Kenya. The basic objective of the campaign was to create a unique and positive image of the country and attract new tourists. Motto: "*Malaysia Truly Asia*" was really catchy slogan at least phonetically. Its importance, however, it is not so brilliant. Asia is a huge continent and if we wanted to find the unique Asian identity, we should turn more to China or Japan, two countries that are well known to all foreign countries. At the same time the image of the country that we see in presentation campaign is somewhat different from the Western perception of what is Asian.

The basis of the campaign were well prepared visual materials , including a series of television and Internet spots and the longest about a four-minute video that presents Malaysia to international audience.¹⁴ In the beginning of the article we mentioned the concept of product parity and in it Malaysia was trapped. The best demonstration that country despite great efforts failed to build a competitive indent is a video. It contains basic crucial points of the campaign, which seeks to attract foreign audience to Malaysia. We can identify three basic forms of attractions: nature, places and experiences. The video is designed as a series of short shots, each dedicated to the some unique aspect of Malaysia. From inanimate nature offers us insight into one of the highest mountains of Southeast Asia, beautiful sandy beaches, rainforests and underwater reefs. The question is: Do Europeans really take this? In Asia, there are greater mountain peaks above 8000 meters high. Also "one of the highest mountains of Southeast Asia" is a very vague term. Rainforests are assimilated more with Amazonia. Then the jungle itself covers the entire South East Asia. Is it unique? Beaches and sea are although beautiful, but equally wonderful places we can find now in the neighboring (by

---

¹² Anholt: Places, Identity, Image, Reputation, s.19

¹³ Anholt: Competitive Identity, s.89

¹⁴Malaysia Ministry of Foreign Affaires, available online: <http://www.youtube.com/watch?v=VEkaWhAWTmw>

tourist more popular) Thailand or Indonesia. Of living nature we could see the tiger, which is widely known symbol of India. We see that Malaysia has not taken the correct options offered and it chose things which fall in product parity trap and with the selection of mentioned facts Malaysia will not improve its competitive identity.

To be not only skeptical, in the video, several experiences that Malaysia can offer to the traveler have been treated very well. Promotional video also contains a some of very interesting things, for example, images of one of the largest cave systems in the world was appropriately chosen; in the section devoted to animals we can see orangutans. Malaysia is one of the last places on Earth where they still survive in the wild. There is approximately the same natural treasure as gorillas in the Congo. This curiosity was not described at all.

A relatively large part of the video was devoted to shopping of beautiful things and gifts. It is good if the country is trying to promote sales of their products and offer them to foreign tourists, but in this case, a luxury watch shown in the video is not the perfect choice. The vast majority of people prefer shopping expensive items in the home country and if you also choose to buy them abroad, preference is usually given to known brand ergo not Malaysian. On several shots we could see the beautiful sandy beaches, but no holiday camps full of luxury that would show not only where the visitor can go, but also where he will reside.

Video omitted entirely urban life and the world-famous icon of the capital - the PETRONAS Towers. Almost everyone in the world is familiar with the building, but the minority knows that it is in Malaysia. Such a familiar and engaging things having general admiration can help to create a positive image of the country. Of course we understand that Malaysia by campaign has tried to draw attention to all wonders that foreign tourists can see. However, country should always monitor others and strive to differentiate – offer something new.

Another important part of country presentation is its culture, people and values held. Thailand, for example, in the campaign of 2010¹⁵ achieved a great success, when instead of nature, places and experiences have decided to present the image of Thailand as a country of peace, harmony and kindness. Advertising TV spot creates a pleasant feeling of safety and undisturbed relaxation. Authors of videos combined them with traditional Thai massage and Buddhism meditation. Sentiment and feelings can sell country image better than facts or data. Person can easily identify with them.

Presentation of Slovakia abroad

In general, a wide range of actors should participate in the preparation of competitive identity and one coordinator of the project should manage it. Larger number of involved participants adds various views and also gives a space to promote new interesting ideas. Innovation is a key element of a good strategy for the presentation of the state abroad. New and interesting things can draw you the attention of foreign media. Anholt states ranking how interesting presented things are to external audiences:¹⁶

1. Old boring things are extremely boring.
2. New boring things are still boring.
3. Old interesting things are fairly entertaining.
4. New interesting things are extremely entertaining.

From the following ranking is necessary to take the following lessons. Slovak culture and traditions will always be from extremely boring to fairly entertaining for external audiences thus never achieve the best possible (desired) reaction. Therefore, it is necessary to come up with new things and disruptive solutions that have no equivalent in the world. Ideal

---

¹⁵ Thailand Ministry of Foreign Affaires, available online: http://www.youtube.com/watch?v=_5ZuWXDDJ5s

¹⁶ Anholt: Competitive Identity, s.59

examples are new products, use of novel materials and technologies or innovative cultural performances.

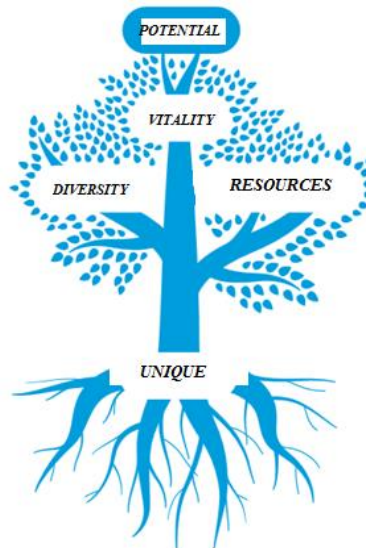
Good *competitive identity* has these six attributes:¹⁷

1. Creativity - surprising, memorable, opposite of boringness
2. Uniqueness – offers a picture of the place that is nowhere else in the world
3. Precision – it cannot be general, but focuses on a particular matter
4. Motivation – it must motivate also others to identify with the new CI
5. Simplicity – appeals to a broad spectrum of people who understand its importance
6. Relevance – it offers a meaningful promise to viewer

Finally Anholt has advised a number of tips which every state seeking to create competitive identity should take into account. The first is the slogan: "Actions speak louder than words".¹⁸ State of course must first develop a strategy and communicate it with other partners, but without its implementation it cannot be successful. We must always act vigorously and energetically only if your actions do not contradict the second row: "Do not speak until you have something to say". Country should not act just to report some activity. It is against the principles of good CI and it also contradicts the effort to stand out.

Figure 1 reflects 6 elements of CI. If they are developed and presented properly by the State in theory we can improve its reputation abroad. If we should apply these principles to Slovakia, it offers us a number of eye-catching ideas. A quite good starting material is a concept of presentation titled *Slovakia - a country with the potential* prepared by Slovak Ministry of Foreign Affairs.¹⁹ The aim of mentioned document is to identify basic and specific features of Slovakia, which could attract foreign public. Overall, the document identifies four basic characteristics: uniqueness, resourcefulness, vitality and diversity. It is seen that the strategy is well designed. Very creatively is processed a unification of mentioned characteristics in a form of tree. Uniqueness is symbolized in our roots and history - the basis for our present. From roots grows strong tribe with three branches (pillars) resourcefulness, vitality and diversity. As the crown of the tree grows our potential increases.

Figure 1: LOGO of campaign *Slovakia-country with potential*

Source:[http://www.mzv.sk/App/wcm/media.nsf/vw_ByID/ID_BD82C7173CD03576C1257B0B0042923A_SK/\\$File/Slovensko_krajina_s_potencialom_DEF.pdf](http://www.mzv.sk/App/wcm/media.nsf/vw_ByID/ID_BD82C7173CD03576C1257B0B0042923A_SK/$File/Slovensko_krajina_s_potencialom_DEF.pdf)

¹⁷ Anholt: *Great Brand Stories: Brand America*, s.54

¹⁸ Anholt.: *Great Brand Stories: Brand America*, s.67

¹⁹[http://www.mzv.sk/App/wcm/media.nsf/vw_ByID/ID_BD82C7173CD03576C1257B0B0042923A_SK/\\$File/Slovensko_krajina_s_potencialom_DEF.pdf](http://www.mzv.sk/App/wcm/media.nsf/vw_ByID/ID_BD82C7173CD03576C1257B0B0042923A_SK/$File/Slovensko_krajina_s_potencialom_DEF.pdf)

On the other hand, logo of campaign Slovakia - a country with the potential (see Figure 1) is very complicated which is in contrary with the principle of good campaigns created by Anholt. It should be enough that the logo takes a form a tree (no details or text), best option is lime²⁰ - a simple image that is easy to remember. The only obstacle to such a step is the current presentation campaign of Poland, in which the picture of the tree has a dominant position (see Figure 2). It is therefore necessary to consider a creation of the new logo for state presentation abroad.

However, Slovakia already has one logo that is used in connection with the presentation of the state abroad. It is a part of campaign called *Slovakia Little Big Country*, which logo is a butterfly. Compared with other V4 countries is aesthetic, easily identifiable and well memorable. On the other hand, the visual aspect can hardly obscure the absence of deeper values and ideas in the logo. It says nothing about Slovakia and it not transmits any information the international audience.

It is very important in the presentation strategy development, especially in its presentation part, that experts from promotion, advertising and marketing are involved. There is no need to worry when we consult with foreign entities. Opponents of this approach frequently argue that foreign agencies are unable to fully understand the nature of our nation so they cannot contribute to the development of our successful presentation. The basis of this claim is true. Foreign experts will not understand Slovakia as do Slovak original citizens. But it is necessary to ask questions: Who we address by the presentation? Slovaks or foreigners? Anholt talks about a sophisticated campaign targeting.²¹ Primarily we try to reach foreign audiences, and then it is advisable to seek the help from subjects that operate in the international environment and thus better understand it. Greater expertise and qualification is usually beneficial. It is necessary to forget a national selfishness. In developing the strategy for the presentation of the state abroad is necessary to ask how it can be seen by a foreigner. Campaign makers should look in a different way with “non-Slovak” eyes as residents of other states.

An example of why it is appropriate to address foreign experts with the presentation is a campaign Slovakia Little Big Country. The actual campaign slogan is grammatically incorrect. English-speaking audience understands the slogan in exactly the opposite way; Slovakia is a large country in area but with a small inner wealth. Not understandable is also a fact that the slogan was not been revised even it is incorrect. Such a defect could be removed by early consultation with the foreign expert.

Figure 2: Presentation logos of V4 states

²⁰ Slovak national tree

²¹ Anholt: *Competitive Identity*, s.12

Source: <http://www.theanfieldwrap.com/2012/04/my-slovak-moment/>

If we apply some principles for the development of good CI in the document *Slovakia - a country with the potential*, we recommend to focus more attention on the present and on our potential that we have as a country. Our history is specific. It forms the basis of our present, but the rest of the world wants to know Slovaks of today. Also interpretation of history is in the V4 region politically very sensitive issue. Rest of the world does not understand the importance of events of the Slovak past because it does not affect them directly. Full understanding of national history is possible only after many years of study. National sentiment is our heritage it is hardly presentable to others.

In order to present Slovakia in the best possible light we mention some good elements of Anholt's CI. In the area of tourism we should draw attention to two principal areas: the capital city Bratislava and the tourist cluster High and Low Tatras. Tourism in mountain areas with excellent services exists in Tatra region. Plus the big advantage is that tourism there is possible in winter and summer as well. Bratislava as the capital is one of the most developed regions of the EU. In Slovakia this is perceived less positively, but it represents certain prestige because it ranks Bratislava among places like London City and Ile de France. Bratislava at the same time helps to present Slovak potential in business. The city is the seat of many foreign companies; their reputation will also develop country's reputation.

For the creation of competitive identity we can use also domestic companies. An ideal example is a software company ESET, creator of antivirus program NOD 32. Slovakia could emulate the Finnish model of the presentation through IT industry. Of course we cannot forget the automotive KIA, PSA and VW. Those are world-famous brands, but have factories and suppliers around the world. Therefore, it would be more appropriate to draw attention to specific car models, which are produced in our country.

Slovakia has elites in sport area. Traditionally we have excellent canoeing team but this sport is not world famous. It seems much more promising to use ice hockey or football. Both sports are indeed developed in many countries, but players like Marián Hossa, Zdeno Chára or Martin Škrtel are unique. Also a good choice would be Peter Sagan as a new perspective cyclist. Each country mentioned in text above has tried to improve its image abroad by using the power of sports personalities with worldwide importance.

In conclusion we would like to add that presentation should show Slovakia as a country with a promising creative young people, who are able to work hard and honestly, creatively solve problems. The greatest potential is in fact hiding in people. As mentioned in the text of the paper several times, it is very difficult to change competitive identity of the state because it is just a mirror reflection of how the State works and function.

Very important especially for a small state is a holistic approach - unified strategy of presentation. For example, India is a large economy, which has the resources to start a marketing campaign on multiple „fronts". Small states do not have the material or financial

security comparable with India therefore they must choose smartly strategy of presentation abroad (interesting story, a theme developed to address the broad masses, universal values uniquely linked to the country). Small states should patiently work on their representation and each institution involved should play its role properly. State must avoid misinformation or disharmony in his efforts to establish sustainable image.

Literature

ANHOLT, S. *Competitive Identity: The New Brand Management for Nations, Cities and Regions*. Londýn: Palgrave Macmillan, 2006. 230 s. ISBN 9780230500280

ANHOLT, S. *Places, Identity, Image and Reputation*. Londýn: Palgrave Macmillan, 2009. 201 s. ISBN 9780230239777

ANHOLT, S. *Brand New Justice: The Upside of Global Branding*. New York: Butterworth-Heinemann Title, 2002. 198 s. ISBN 9780750656993

ANHOLT, S. *Great Brand Stories: Brand America*. New York: Marshall Cavendish, 2010. 174 s. ISBN 9781905736560

ASHWORTH, J. G. *Towards Effective Place Brand Management: Branding European Cities and Regions*. Londýn: Edward Elgar Publishing Ltd., 2010. 243 s. ISBN 9781848442429

DINNIE, K. *Nation branding: Concepts, Issues, Practice*. New York: Butterworth-Heinemann Title, 2007. 157 s. ISBN 9780750683494

KANEVA, D. *Branding Post-Communist Nations: Marketizing National Identities in the "New" Europe*. Londýn: Routledge, 2011. 321 s. ISBN 9780415882750

SEVIN, E. *Controlling the Message: A Strategic Approach to Nation Branding*. Londýn: LAP LAMBERT Academic Publishing, 2010. 221 s. ISBN 978383838940

SIGSGAARD, N. J. *The New Era of Diplomacy: The Effects of Public Diplomacy, Nation Branding and Cultural Diplomacy*. Londýn: LAP LAMBERT Academic Publishing, 2010. 89 s. ISBN 9783844301526

MZVaEZ *Working paper: Slovensko - krajina s potenciálom*. Dostupné na internete: [http://www.mzv.sk/App/wcm/media.nsf/vw_ByID/ID_BD82C7173CD03576C1257B0B0042923A_SK/\\$File/Slovensko_krajina_s_potencialom_DEF.pdf](http://www.mzv.sk/App/wcm/media.nsf/vw_ByID/ID_BD82C7173CD03576C1257B0B0042923A_SK/$File/Slovensko_krajina_s_potencialom_DEF.pdf)

Contact

Ing. Michal Držka

Faculty of International Relations

University of Economics in Bratislava

Dolnozemska cesta 1, 852 35 Bratislava

Slovak Republic

E-mail: drzka.michal@gmail.com

METODICKÉ POZADIE GLOBÁLNYCH INDEXOV NÁRODNEJ KONKURENCIESCHOPNOSTI

Tomáš Dudáš

EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE
FAKULTA MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV

Abstrakt

V poslednom čase sa čoraz viac pozornosti venuje medzinárodným indexom národnej konkurencieschopnosti a z nich vyplývajúcich globálnym rebríčkom. Odborná aj laická verejnosť ostro sleduje vývoj pozícií jednotlivých krajín a negatívny pohyb krajiny v rebríčku často vyvoláva aj politickú kritiku vedenia štátu. Málokto sa však reálne zamýšľa nad samotnou metodikou tvorby týchto indexov a nad tým, akú úlohu hrá v nich subjektivita. Cieľom tohto príspevku je bližší pohľad na dve najznámejšie globálne indexy národnej konkurencieschopnosti – Global Competitiveness Index a World Competitiveness Index. V rámci príspevku poskytneme detailný obraz ich metodiky a ukážeme si, či majú vlády jednotlivých štátov reálnu možnosť ovplyvniť ukazovatele týchto indexov.

Kľúčové slová: národná konkurencieschopnosť, metodika, Global Competitiveness Index, World Competitiveness Index

Abstract

Global indexes of national competitiveness gather a lot of attention in the last years – especially the global rankings based on them. The business sector and the media watches the position of individual countries very closely and any negative development often leads to a harsh critique of the national governments. But only limited attention is devoted to the methodic background of these indexes and to the problem of possible subjectivity of the indexes. The main goal of this article is provide a closer picture of the two main indexes of national competitiveness - Global Competitiveness Index and World Competitiveness Index. In the borders of this article we dissect the methods these indexes are assembled and we clear the role of the business sector in the creation of these indexes.

Key Words: national competitiveness, methodic background, Global Competitiveness Index, World Competitiveness Index

Úvod

Pojem národnej konkurencieschopnosti sa v poslednej dekáde stal dôležitým kritériom hodnotenia hospodárskeho rozvoja národných štátov. Dôležitú úlohu v tomto procese zohrali globálne rebríčky konkurencieschopnosti ktoré umožnili konfrontovať pozíciu jednotlivých štátov (nielen) so svojimi susedmi v regióne. Postupne sa vykryštalizovali dva globálne rebríčky konkurencieschopnosti, ktoré sú globálnou odbornou i laickou verejnosťou najviac rešpektované a diskutované. Ide o dva rebríčky, ktoré sú súčasťou publikácií Global Competitiveness Report a World Competitiveness Yearbook. Oba rebríčky sú založené na komplexných indexoch hodnotiacich národnú konkurencieschopnosť, ktoré hodnotia širokú škálu rôznych ekonomických a sociálnych ukazovateľov.

Realita je však taká, že pri laickej i odbornej debata o globálnych rebríčkoch národnej konkurencieschopnosti sa len málokedy hlbšie skúma zloženie indexov, na ktorých sú tieto rebríčky založené. Je to pritom škoda, keďže hlbšia analýza týchto indexov prináša niektoré veľmi zaujímavé informácie a závery. Práve preto je hlavným cieľom tohto príspevku poskytnúť bližší pohľad na dve najznámejšie globálne indexy národnej konkurencieschopnosti – Global Competitiveness Index (GCI) a World Competitiveness Index (WCI). V rámci príspevku poskytneme detailný obraz ich metodiky a ukážeme si, či majú vlády jednotlivých štátov reálnu možnosť ovplyvniť ukazovatele týchto indexov.

Príspevok je pritom členený na tri hlavné časti. V prvej časti sa budeme venovať teoretickému pozadiu konceptu národnej konkurencieschopnosti, pričom nevyhneme sa ani kritike jej súčasného chápania. Ďalšie dve časti príspevku sa následnej venujú metodickému a dátovému pozadiu skúmaných indexov, pričom v druhej časti sa budeme venovať indexu GCI a v tretej časti indexu WCI. Čo sa týka použitej literatúry, v prvej časti čerpáme z najdôležitejších publikácií v oblasti skúmania národnej konkurencieschopnosti, v ďalších častiach sú najdôležitejším zdrojom už samotné publikácie Global Competitiveness Report a World Competitiveness Yearbook.

Teoretické pozadie konceptu národnej konkurencieschopnosti

Pojem národnej konkurencieschopnosti je v ekonomickej vede pomerne novým pojmom. Konkurencieschopnosť sa dlhodobo skúmala iba na firemnej úrovni a na národnú úroveň ju pozdvihol až Michael Porter v roku 1990 vo svojej známej knihe *The Competitive Advantage of Nations*. Porter pritom patrí medzi ekonómov, ktorí sa dlhodobo venovali skúmaniu konkurencieschopnosti na firemnej úrovni. Pre neho bolo teda logickým krokom preniesť skúmanie konkurencieschopnosti na národnú úroveň, keďže stav a fungovanie národnej ekonomiky má významný vplyv na konkurencieschopnosť domácich firiem.

Podľa Michaela Portera je pritom národná konkurencieschopnosť založená na štyroch základných oblastiach, ktoré môžu výrazne podporiť alebo obmedziť konkurencieschopnosť domácich firiem. Tieto oblasti sú nasledujúce¹:

1. *Výrobné faktory* – ide o vybavenosť ekonomiky potrebnými výrobnými faktormi ako sú prírodné zdroje, vzdelaná pracovná sila, vyspelá infraštruktúra alebo technológie,
2. *Podniková stratégia, štruktúra odvetví a rivalita v nich* – ide o podmienky vzniku a manažmentu domácich firiem a tiež aj o stupeň rivality v priemyselných odvetviach,
3. *Príbuzné alebo podporné odvetvia* – ide o existenciu (alebo neexistenciu) príbuzných alebo podporných odvetví (veda a výskum vzdelávanie), ktoré sú medzinárodne konkurencieschopné,
4. *Dopyt* – ide o kvantitu a kvalitu domáceho dopytu po výrobkoch/službách domácich priemyselných odvetví.

Tento teoretický model Michaela Portera je známy aj pod názvom Porterov diamant konkurencieschopnosti a v zásade vysvetľuje vplyv domáceho podnikateľského prostredia na národnú konkurencieschopnosť. Jednotlivé faktory pritom sa vzájomne veľmi silne ovplyvňujú a sú vystavené nielen zásahom vlád, ale aj externým faktorom.

---

¹ Zdroj: PORTER, Michael E. *The Competitive Advantage of Nations*. 1. ed. New York : The Free Press, 1990. 855 s. ISBN 0-02-925361-6. s. 71.

Tabuľka 1: Vybrané definície národnej konkurencieschopnosti

Aiginger (1998)	„Národnou konkurencieschopnosťou rozumieme schopnosť predávať dostatočné množstvo tovarov a služieb (na zahraničných trhoch) pri faktorových cenách, ktoré sú v súlade s národnými očakávaniami a pri existencii hospodárskeho, sociálneho a environmentálneho systému, ktoré obyvatelia považujú za vyhovujúce.“
Blaine (1993)	„schopnosť vyrábať a distribuovať také produkty a služby, ktoré sú konkurencieschopné na medzinárodných trhoch a ktoré zvyšujú reálne príjmy a životnú úroveň svojich obyvateľov“
Európska komisia (1994)	„schopnosť kombinovať s vyrovnanou obchodnou bilanciou“
Európska komisia (1995)	„schopnosť zvyšovať alebo udržiavať životnú úroveň v kontexte porovnateľných štátov (napr. hospodársky vyspelých štátov) bez dlhodobého zhoršovania obchodnej bilancie“
Európska komisia (2001)	„schopnosť ekonomiky dosahovať vysoký životný štandard obyvateľov prípadne ho zvyšovať pri vysokej zamestnanosti dlhodobo udržateľným spôsobom“
IMD (1994)	„schopnosť krajiny vytvárať väčšie bohatstvo v porovnaní s jej konkurentmi na svetových trhoch“
Orlowski (1982)	„schopnosť predávať“
Porter (1990)	„jediným relevantným konceptom konkurencieschopnosti na národnej úrovni je národná produktivita“
Scott a Lodge (1985)	„schopnosť krajiny vytvárať, vyrábať a distribuovať produkty/služby v medzinárodnom obchode pri rastúcich výnosoch zo svojich vložených zdrojov“
Svetové hospodárske fórum (2000)	„ide o súbor inštitúcií a nástrojov hospodárskej politiky, ktoré podporujú vysokú mieru hospodárskeho rastu v strednodobom horizonte“

Zdroj: AIGINGER, K.: Competitiveness: From a Dangerous Obsession to a Welfare Creating Ability with Positive Externalities. In Journal of Industry, Competition and Trade (2006) 6: 16, s. 166-167.

Michael Porter pritom skúmanie národnej konkurencieschopnosti obohatil aj o základné fázy jej rozvoja. Porter rozlišuje tri základné fázy rozvoja národnej konkurencieschopnosti: *fázu ťahanú výrobnými faktormi* (factor driven), *fázu ťahanú investíciami* (investment driven) a *fázu ťahanú inováciami* (innovation driven)². V ekonomikách ťahanými výrobnými faktormi pochádza konkurenčná výhoda výlučne z výrobných faktorov (dostupné prírodné zdroje, pôda vhodná pre poľnohospodárstvo alebo

² Ibid. s. 545.

veľké množstvo menej vzdelanej ale lacnej pracovnej sily). Firmy v takýchto ekonomikách stavajú svoju konkurencieschopnosť na nízkych cenách a pôsobia najmä v technologicky nenáročných odvetviach³. V investíciách ťahanej ekonomike je konkurencieschopnosť národa založená na ochote štátu agresívne investovať, pričom sa využívajú nové technológie získané zo zahraničia (prostredníctvom nákupu licencií alebo spoločných podnikov). Konkurencieschopnosť miestnych firiem sa už nezakladá iba na výrobných faktoroch, ale aj na vyspelejších firemných stratégiách. Najvyšším stupňom vývoja národnej konkurencieschopnosti je fáza ťahaná inováciami. V tejto fáze hospodárskeho rozvoja už je konkurencieschopnosť založená na inováciách, jedinečných stratégiách domácich firiem a globálne známých produktoch a značkách. V tejto fáze dochádza aj k nástupu priamych zahraničných investícií v zahraničí, keďže domáce firmy sa snažia využívať svoje konkurenčné výhody aj v zahraničí⁴.

Samozrejme, reálne sa ekonomiky nevyvíjajú vždy presne podľa predpokladov ekonomických modelov, čo je pravda aj pre fázy rozvoja konkurencieschopnosti podľa Michaela Portera. Tento fakt uznáva v konečnom dôsledku aj sám Porter, ktorý pripúšťa, že väčšina krajín nezapadá presne do jeho modelu⁵. Ide však o veľmi zaujímavý nástroj na analýzu národnej konkurencieschopnosti. Toto potvrdzuje aj fakt, že publikácia Global Competitiveness Report vo veľkej miere prevzala metodiku Michela Portera a zaraďuje skúmané štáty tiež do troch fáz hospodárskeho rozvoja, ktoré sú veľmi podobné jeho fázam. Ide o fázu ťahanú výrobnými faktormi, fázu ťahanú rastom efektívnosti a fázu ťahanú inováciami⁶.

Skúmanie národnej konkurencieschopnosti sa však samozrejme nezužuje na prácu Michaela Portera. Naopak, v posledných rokoch vzniklo niekoľko zaujímavých alternatív voči jeho modelu. Výsledkom tejto názorovej roztrieštenosti však je, že dodnes neexistuje jednotná definícia národnej konkurencieschopnosti. Problémom je, že pojem národná konkurencieschopnosť možno definovať rôznymi spôsobmi a môže v sebe skrývať množstvo rozličných faktorov. Napríklad už viackrát spomínaný Michal Porter definuje národnú konkurencieschopnosť striktno na báze produktivity. Podľa neho ide o jediný relevantný pohľad na národnú konkurencieschopnosť⁷.

Iní autori majú odlišný prístup k národnej konkurencieschopnosti, v rozličných definíciách však možno nájsť niekoľko zjednocujúcich myšlienok a motívov. Scott a Lodge napríklad definujú národnú konkurencieschopnosť ako „schopnosť krajiny vytvárať, vyrábať a distribuovať produkty/služby v medzinárodnom obchode pri rastúcich výnosoch zo svojich vložených zdrojov“⁸. Podobne definoval národnú konkurencieschopnosť v roku 1993 aj Blaine, ktorý ju popísal „ako schopnosť vyrábať a distribuovať také produkty a služby, ktoré sú konkurencieschopné na medzinárodných trhoch a ktoré zvyšujú reálne príjmy a životnú úroveň svojich obyvateľov“⁹. Podobne je ladená aj definícia národnej konkurencieschopnosti, ktorá sa nachádza v publikácii World Competitiveness Yearbook. Táto ju definuje ako schopnosť krajiny vytvárať pridanú hodnotu a prostredníctvom nej zvyšovať bohatstvo

---

³ Ibid. s. 546-547.

⁴ Ibid. s. 552, 554.

⁵ Ibid. s. 545.

⁶ Zdroj: World Economic Forum: The Global Competitiveness Report 2010–2011. Geneva: World Economic Forum, 2010. ISBN 978-92-95044-87-6.

⁷ Zdroj: PORTER, Michael E.: On Competition and Strategy. 7. ed. Boston : Harvard Business Review, 1991. Harvard Business Review Paperback Books. ISBN 0-87584-272-0. s. 160.

⁸ Zdroj: SCOTT, B.R., a LODGE, G.C.: U.S. competitiveness in the world economy. Boston : Harvard Business School Press, 1985. ISBN 0-07103-266-5. s. 3.

⁹ Zdroj BLAINE, M.: Profitability and competitiveness: lessons from Japanese and American firms in the 1980s. In Cal Manage Rev 36(1), s. 48–74.

národa¹⁰. V súčasnosti pritom existuje pritom pomerne veľké množstvo alternatívnych definícií národnej konkurencieschopnosti, pričom najdôležitejšie z nich sú zozbierané v tabuľke 1.

Je však viditeľné, že väčšina definícií vidí národnú konkurencieschopnosť v kontexte schopnosti presadiť sa v globálnej ekonomike, pričom konečným cieľom je zvyšovanie bohatstva národa a životnej úrovne jej obyvateľov. Zároveň ide o dynamickú kategóriu, ktorá sa časom mení. Štát má pritom významnú úlohu pri zmenách národnej konkurencieschopnosti, keďže hospodárska politika ju dokáže ovplyvniť tak priaznivo ako aj nepriaznivo. Práve preto začal byť zo strany vlád, ekonómov i firiem vážny záujem o sledovanie zmien vývoja národnej konkurencieschopnosti. Výsledkom týchto snáh o medzinárodné definovanie a porovnanie národnej konkurencieschopnosti bol vznik globálnych indexov konkurencieschopnosti, ktoré sa snažili vytvoriť porovnateľný ukazovateľ na medzinárodnej úrovni. V súčasnosti existujú dve, v odborných kruhoch široko akceptované publikácie o globálnom porovnaní národnej konkurencieschopnosti – Global Competitiveness Report a World Competitiveness Yearbook.

Treba poznamenať, pojem národnej konkurencieschopnosti má aj svojich vážnych kritikov. Najväčšiu debatu o tejto otázke vyvolal v roku 1994 Paul Krugman, ktorý v časopise Foreign Policy zverejnil článok s názvom Konkurencieschopnosť: nebezpečná posadnutosť¹¹. V tomto článku Krugman tvrdí, že na národnej úrovni nemá zmysel zaoberať sa slovom konkurencieschopnosť. Podľa neho štáty nesúťažajú na trhu ako firmy a hospodársky rozvoj nie je hrou s nulovým súčtom. Rozvoj jedného štátu v regióne môže mať pozitívne hospodárske vplyvy aj na ostatné štáty v danom regióne. Krugman ďalej vidí nebezpečenstvo v tom, že prílišné sústredenie sa na národnú konkurencieschopnosť môže viesť k protekcionizmu a k obchodným vojnám.

Článok Paula Krugmana vyvolal veľkú debatu vo vedeckých kruhoch a treba uznať, že priniesol posun v ponímaní národnej konkurencieschopnosti. Tento pojem sa v druhej polovici 90. rokov minulého storočia začal ponímať čoraz komplexnejšie, o čom svedčí aj postupný vývoj metodiky globálnych indexov národnej konkurencieschopnosti. Dnes sa na problematiku národnej konkurencieschopnosti pozerá zhovievavejšie aj samotný Paul Krugman, aj keď je stále skôr kriticky naladený.

Metodické pozadie Global Competitiveness Index

Index národnej konkurencieschopnosti Global Competitiveness Index je súčasťou správy World Competitiveness Report, ktorú každý rok vydáva švajčiarsky think-tank Svetové ekonomické fórum. Najnovšie vydanie tejto správy nesie označenie 2013/2014 a obsahuje aj aktuálny rebríček medzinárodnej konkurencieschopnosti na základe GCI. Posledný rebríček obsahuje údaje o 148 štátoch. V poslednom vydaní rebríčku pribudli tri nové štáty (Laos, Mjanmarsko a Bhután) a Tunisko sa do rebríčka vrátilo po niekoľkých rokoch.

Filozofia zostavovania indexu GCI

Samotný index stojí na dvanástich pilieroch, ktoré sú rozdelené na tri základné skupiny – základné požiadavky (basic requirements), posilňovače efektívnosti (efficiency enhancers) a faktory inovácie a sofistikovanosti (innovation and sophistication factors). Dôležité je pritom, že váha jednotlivých skupín by počítaní výsledného indexu nie je statická, mení sa podľa charakteru hodnoteného štátu. Pre chudobné rozvojové štáty, ktoré sú v

¹⁰ Zdroj: IMD: World Competitiveness Yearbook 2006. Lausanne : IMD, 2006. ISBN 978-29-70051-40-4.

¹¹ Zdroj: KRUGMAN, P.: Competitiveness: A Dangerous Obsession. In Foreign Affairs Vol. 73, No. 2 (Mar. - Apr., 1994), pp. 28-44.

počiatočnom štádiu hospodárskeho rozvoja sú najdôležitejšou skupinou „základné požiadavky“, ktoré majú v celkovom indexe váhu až 60 %. Naopak, v prípade hospodársky rozvinutých štátoch má rovnaký súbor kritérií váhu iba 20 %, pričom je posilnená pozícia najmä skupiny „inovácie“. Tento prístup umožňuje reálnejšie hodnotenie konkurencieschopnosti menej rozvinutých štátov, keďže ich podmienky sú úplne odlišné od hospodársky rozvinutých štátov. Celkový index GCI sa následne získava agregovaním čiastkových hodnôt v jednotlivých kategóriách pri použití príslušných váh.

Tabuľka 2: Systém pilierov Global Competitiveness Index

Základné požiadavky	Posilňovače efektívnosti	Faktory inovácie a sofistikovanosti
<ul style="list-style-type: none"> • Inštitucionálny rámec 	<ul style="list-style-type: none"> • Vyššie vzdelávanie a školenia 	<ul style="list-style-type: none"> • Sofistikovanosť podnikateľského sektora
<ul style="list-style-type: none"> • Infraštruktúra 	<ul style="list-style-type: none"> • Efektívnosť trhu tovarov 	<ul style="list-style-type: none"> • Inovácie
<ul style="list-style-type: none"> • Makroekonomické prostredie 	<ul style="list-style-type: none"> • Efektívnosť trhu práce 	
<ul style="list-style-type: none"> • Zdravie obyvateľstva a základné vzdelanie 	<ul style="list-style-type: none"> • Stupeň rozvoja finančného trhu 	
	<ul style="list-style-type: none"> • Technologická pripravenosť 	
	<ul style="list-style-type: none"> • Veľkosť trhu 	

Zdroj: World Economic Forum (2013): The Global Competitiveness Report 2013–2014. Geneva: World Economic Forum, 2013. ISBN 978-92-95044-73-9.

Čo sa týka zloženia jednotlivých základných skupín ukazovateľov, skupina „základné požiadavky“ obsahuje štyri podskupiny. Ukazovatele v týchto skupinách by mali odzrkadľovať základné predpoklady pre vznik a rozvoj konkurencieschopnej ekonomiky. Prvá skupina ukazovateľov skúma kvalitu inštitúcií a je rozčlenená na dve dôležité podskupiny. Prvá z nich skúma kvalitu verejných inštitúcií a zahŕňa ukazovatele z oblastí vlastníckych práv, korupcie, súdnictva, vládnych inštitúcií alebo bezpečnosti. Druhá podskupina naopak skúma kvalitu súkromných inštitúcií, pričom skúma sa napríklad oblasť podnikateľskej etiky a zodpovednosti podnikov. Dôležitú súčasť skupiny „základné požiadavky“ tvorí aj infraštruktúra, ktorá je chrbtovou kosťou každej modernej ekonomiky. V tejto oblasti sa skúma kvalita ako dopravnej tak i energetickej a informačnej infraštruktúry. Nemenej dôležitou súčasťou tejto oblasti je aj kvalita makroekonomického prostredia, ktorá je zastúpená ukazovateľmi typu veľkosť prebytku/deficitu štátneho rozpočtu, celková zadlženosť štátu, miera inflácie, rating krajiny alebo miera úspor. Skupinu „základné požiadavky“ uzatvárajú ukazovatele skúmajúce stav ľudského kapitálu. Ukazovatele sa v tejto oblasti sústreďujú na vzdelanosť (napr. kvalita základného vzdelávania) a na zdravotný stav obyvateľov (napr. výskyt malárie, HIV/AIDS alebo očakávaná dĺžka života).

Druhá skupina ukazovateľov s názvom „posilňovače efektívnosti“ obsahuje sofistikovanejšie ukazovatele, ktoré sú dôležité pri pokračujúcom rozvoji konkurencieschopnosti. Prvú podskupinu v tejto oblasti tvoria ukazovatele hodnotiace kvalitu a intenzitu konkurenčného prostredia. Patria sem napríklad ukazovatele skúmajúce výskyt monopolov, intenzitu súťaže, úroveň zdanenia podnikov alebo sofistikovanosť trhov. Špeciálna pozornosť sa v tejto oblasti venuje zahraničnej konkurencii, čo sa skúma napríklad

na základe výšky priamych zahraničných investícií alebo výške obchodných bariér. Dôležitou súčasťou konkurencieschopnej ekonomiky je efektívny trh práce, preto sú do druhej skupiny ukazovateľov zaradené aj ukazovatele skúmajúce túto oblasť. Skúma sa napríklad flexibilita pracovného trhu, náklady na prijímanie a prepúšťanie zamestnancov, produktivita práce, rozsah „brain drainu“ alebo participácia žien na trhu práce. Konkurencieschopná ekonomika nemôže existovať ani bez rozvinutého finančného trhu, ktorá finančne zabezpečuje rozvoj podnikového sektoru. Tu sa skúma napríklad dostupnosť a cena finančných služieb, možnosti financovania cez kapitálové trhy, existencia rizikového kapitálu alebo kvalita regulácie bankového a finančného sektora. Do druhej skupiny patria aj ukazovatele skúmajúce pripravenosť na využívanie moderných technológií a nájdeme tu ukazovatele hodnotiace dostupnosť najnovších technológií, technologický transfer zo zahraničných spoločností alebo využívanie telekomunikačných služieb a internetu. Poslednou súčasťou druhej skupiny sú ukazovatele skúmajúce veľkosť trhu, a to ako domáceho tak i dostupných zahraničných trhov.

Poslednú skupinu ukazovateľov s názvom „faktory inovácie a sofistikovanosti“ tvoria ukazovatele hodnotiace sofistikovanosť firemného prostredia a schopnosti inovovať. Táto skupina ukazovateľom má najvyššiu váhu pri hospodársky vyspelých štátoch, kde práve schopnosť inovovať je kľúčovou zložkou konkurencieschopnosti. V tejto oblasti sa napríklad hodnotí kvalita vedeckého výskumu v krajine, výdavky podnikov na vedu a výskum, kvalita spolupráce univerzít a firemného sektora, dostupnosť vedcov a inžinierov alebo ochrana intelektuálneho vlastníctva.

Dátová základňa indexu GCI

GCI je z dátového hľadiska komplexným indexom, ktorý v sebe obsahuje veľké množstvo číselných dát a tiež aj „soft“ dáta, ktoré sú získavané na základe medzinárodného prieskumu uskutočneného na úrovni stredných a top manažérov veľkých korporácií. Posledné vydanie indexu z roku 2013 obsahuje 114 čiastkových ukazovateľov, ktoré sú usporiadané do spomínaných dvanástich pilierov. Dôležitou črtou indexu GCI pritom je to, že jasnú prevahu majú práve „soft“ dáta, ktoré pochádzajú zo spomínaného globálneho manažérskeho prieskumu. V súčasnej skladbe indexu tvoria „soft“ dáta až dve tretiny dátových bodov a tvrdé dáta iba jednu tretinu.

Prevaha „soft“ dát v indexe GCI preto vyvoláva otázky o objektivite/subjektivite týchto dát, a tým aj celého globálneho poradia vypracovaného práve na základe indexu GCI. Svetové ekonomické fórum sa samozrejme snaží o seriózny globálny prieskum, keď posledný prieskum a uskutočnil v 148 štátoch na vzorke 13 638 dotazníkov. Keďže ide o globálnu operáciu, Svetové ekonomické fórum spolupracuje veľkým množstvom lokálnych partnerov. Aj keď počet dotazníkov sa zdá byť úctyhodný, medián pre zúčastnené krajiny bol iba 85,5 dotazníkov. Aj keď väčšie ekonomiky mali vo vzorke väčší počet dotazníkov, stále možno povedať, že GCI sa vo výraznej miere opiera o názory limitovanej vzorky top manažérov.

Čo sa týka Slovenska, partnerom Svetového ekonomického fóra je Podnikateľská aliancia Slovenska (PAS), ktorá pomáha uskutočňovať aj dotazníkový prieskum. V poslednom vydaní prieskumu bolo na Slovensku spracovaných 114 dotazníkov, pričom 20 firiem oslovilo priamo Svetového ekonomického fóra a 94 firiem. Požiadavkou svetového ekonomického fóra bolo, aby PAS vytvorila databázu cca. 5000 slovenských podnikov a následne pomocou náhodného výberu bolo vybratých 250 malých a stredných podnikov a 250 veľkých podnikov. Odvetvové členenie vzorky je vďaka použitému náhodnému výberu samozrejme náhodné. Dotazník je smerovaný na úroveň top manažmentu (predseda prípadne člen predstavenstva alebo generálny/výkonný riaditeľ).

Okrem pomerne malých vzoriek v jednotlivých krajinách treba vziať do úvahy aj ďalší kritický faktor – komplexnosť dotazníka pre manažérov. Dotazník je rozsiahly a dotýka sa mnohých oblastí – od zdravotníctva, zahraničného obchodu, cez cestovný ruch, vzdelávanie

alebo životné prostredie až po infraštruktúru a inovácie. Otázkou je, či dokážu oslovení manažéri kvalifikovane posúdiť všetky otázky a či ich odpovede vyjadrujú realitu alebo skôr ich subjektívne pocity. Keďže prieskum je globálny, je potrebné zobrať do úvahy aj národné atitúdy zúčastnených manažérov. Sú krajiny, kde sú manažéri zhovievavejší k lokálnym nedostatkom (napr. juhovýchodná Ázia), v iných regiónoch sú naopak ľudia možno aj nadmieru kritickí (napr. stredná Európa). Tento fakt môže prispievať k istej deformácii jednotlivých štátov v globálnom rebríčku národnej konkurencieschopnosti.

Záverom hodnotenia metodiky indexu GCI môžeme polemizovať o tom, čo vlastne tento index reálne odráža. Dá sa povedať, že reálne môžeme tento index vnímať skôr ako mierne subjektívny pohľad manažérov väčšinou veľkých podnikov na fungovanie krajín, v ktorých pôsobia. Je to iste zaujímavý a cenný pohľad, ale nemôže to byť jediným pohľadom na národnú konkurencieschopnosť.

Metodické pozadie World Competitiveness Index

World Competitiveness Index sa nachádza v publikácii World Competitiveness Yearbook, ktorú od roku 1989 vydáva švajčiarska nezisková organizácia a vysoká škola Medzinárodný inštitút pre rozvoj manažmentu. Táto publikácia má oproti konkurenčnému Global Competitiveness Reportu užší rozsah, jej posledné vydanie z roku 2013 skúma konkurencieschopnosť 60 najdôležitejších ekonomík vo svetovom hospodárstve. Aj súčasťou tejto publikácie je rebríček konkurencieschopnosti skúmaných štátov, ktorý je založený práve na indexe World Competitiveness Index. Po páde socialistického systému boli aj do tohto rebríčku postupne pridávané štáty strednej a východnej Európy, pričom Slovensko patrilo medzi najskôr pridané štáty z regiónu.

Filozofia zostavovania indexu GCI

Kompozitný index WCI sa skladá zo štyroch hlavných oblastí, ktoré sú nasledujúce – ekonomická výkonnosť (economic performance – 79 ukazovateľov), efektivita vlády (government efficiency – 70 ukazovateľov), efektivita podnikateľského sektoru (business efficiency – 71 ukazovateľov) a infraštruktúra (infrastructure – 113 ukazovateľov). Prvá skupina obsahuje hodnotenie makroekonomického prostredia, zahraničného obchodu, zahraničných investícií, zamestnanosti a cenového vývoja. V podskupine „efektivita vlády“ možno nájsť ukazovatele skúmajúce verejné financie, fiškálnu politiku, podnikateľské prostredie alebo inštitucionálny rámec ekonomiky.

Pod hlavičkou „efektivita podnikateľského sektora“ sú zozbierané ukazovatele skúmajúce trh práce, produktivitu práce, finančný trh, manažérske praktiky a know-how a hodnoty a postoje manažérov. V poslednej skupine „infraštruktúra“ sa hodnotí dostupnosť základnej, technologickej, vedeckej a ľudskej infraštruktúry. Skúmané ukazovatele zahŕňajú dopravnú, energetickú, informačnú, zdravotnícku a vzdelávaciu infraštruktúru.

Tabuľka 3: Štruktúra indexu World Competitiveness Index

Ekonomická výkonnosť	Efektivita vlády	Efektivita podnikovej sféry	Infraštruktúra
• Domáca ekonomika	• Verejné financie	• Produktivita	• Základná infraštruktúra
• Medzinárodný obchod	• Fiškálna politika	• Pracovný trh	• Technologická infraštruktúra
• Medzinárodné investovanie	• Inštitucionálny rámec	• Financie	• Vedecká infraštruktúra

• Zamestnanosť	• Podnikateľská legislatíva	• Manažérske hodnoty	• Zdravotníctvo a životné prostredie
• Ceny	• Sociálny rámec	• Postoje a hodnoty	• Vzdelávací systém

Zdroj: IMD World Competitiveness Yearbook. Lausanne: IMD, 2013. ISBN 978-2-9700514-7-3, s. 53.

Na rozdiel od konkurenčného indexu, WCI pracuje s pevnými váhami čiastkových kritérií. Každá oblasť má pri tvorbe konečného indexu rovnakú váhu 5 %, čo pri 20 hlavných skúmaných oblastiach dáva dohromady 100 %. Výsledkom analýzy je 327 čiastkových indexov, ktoré obsahujú poradie skúmaných ekonomík v jednotlivých kritériách, kompozitných indexov, ktoré odzrkadľuje poradie štátov v štyroch hlavných skupinách ukazovateľov a výsledný kompozitný index, ktorý obsahuje už spomínaných 246 hodnotených kritérií.

Dátová základňa indexu WCI

Podobne ako predchádzajúci index, aj WCI je kompozitným indexom, ktorý v súčasnej podobe zahŕňa 246 základných a 81 podporných ukazovateľov. Súčasná podoba indexu sa vytvorila za posledných 20 rokov postupným vyladovaním použitých ukazovateľov, pričom bolo treba brať do úvahy aj neustále zrýchľujúcu sa globalizáciu ekonomického prostredia. Index WCI využíva ako kvantitatívne tak i kvalitatívne ukazovatele. Štatistické dáta sa získavajú od medzinárodných a národných inštitúcií a takzvané „hard“ údaje sa využívajú v 130 hlavných a v 87 podporných ukazovateľoch.

Ďalších 116 kategórií vychádza aj v prípade tohto indexu z prieskumu uskutočneného medzi manažérmi. Tieto dáta sa využívajú napríklad v oblasti manažérskych praktík, korupcie, kvality života alebo prístupu k životnému prostrediu. Dotazníkový prieskum sa uskutočňuje v každom skúmanom štáte a dotazníky sa rozosielajú manažérom na strednej a vyššej úrovni riadenia. Veľkosť vzorky v prípade každého štátu korešponduje s veľkosťou ekonomiky. V poslednom vydaní publikácie bolo spracovaných 4 200 dotazníkov z 60 skúmaných štátov. Priemerná vzorka pozostáva z 70 dotazníkov, takže aj v prípade tohto indexu platia výhrady týkajúce sa obmedzenosti vzorky. Čo sa týka Slovenska, partnerom IMD v našej krajine je IMD Nadácia F. A. Hayeka. Bohužiaľ, v prípade tohto indexu sa nepodarilo získať žiadne podrobnejšie informácie o organizovaní dotazníkového prieskumu na Slovensku

Ak porovnáme indexy GCI a WCI, v prospech WCI hovorí širšia dátová základňa – a najmä väčšie množstvo „hard“ dát obsiahnutých v indexe. Kým v prípade indexu GCI tieto tvorili iba jednu tretinu dátových bodov, v prípade WCI je to viac než polovica. Tým sa obmedzuje subjektívnosť indexu, pričom aj šírka otázok kladených manažérov je menšia než v prípade indexu GCI. Dotazník sa v tomto prípade koncentruje hlavne na otázky týkajúce sa podnikania a podnikateľského prostredia, čo je oblasť, ktorú dokážu top manažéri kvalifikovanejšie zhodnotiť. Aj v prípade indexu WCI však musíme konštatovať, že aj tento index ponúka iba pomerne jednostranný pohľad na národnú konkurencieschopnosť. Najväčšia časť ukazovateľov sa zameriava na hodnotenie stavu podnikateľského prostredia, index teda opäť raz vypovedá skôr o tom, ako sa v danej krajine podniká.

Záver

Cieľom nášho príspevku bolo poodhaliť metodické pozadie najdôležitejších globálnych indexov národnej konkurencieschopnosti – Global Competitiveness Index a World Competitiveness Index. Analýza metodiky tvorby týchto indexov nám odhalila, že tieto

indexy poskytujú špecifický (možno až jednostranný) pohľad na problematiku národnej konkurencieschopnosti. V súčasnej podobe tieto indexy skôr zachytávajú tok, ako sa v danej krajine podniká najmä z pohľadu veľkých nadnárodných korporácií. Ako sme už konštatovali, ide o iste zaujímavý pohľad, ale nemôže to byť jediným pohľadom na národnú konkurencieschopnosť. Preto zaujímavou výzvou by bolo vytvoriť alternatívny index národnej konkurencieschopnosti založený na inom koncepte a iných dátových základoch.

Literatúra

AIGINGER, K.: Competitiveness: From a Dangerous Obsession to a Welfare Creating Ability with Positive Externalities. In *Journal of Industry, Competition and Trade* (2006) 6: 16, s. 166-167.

BLAINE, M: Profitability and competitiveness: lessons from Japanese and American firms in the 1980s. In *California Management review*, 1993, N. 36, issue 1, p. 48–74.

IMD World Competitiveness Yearbook. Lausanne: IMD, 2013. ISBN 978-2-9700514-7-3.

IMD: World Competitiveness Yearbook. Lausanne : IMD, 2006. ISBN 978-29-70051-40-4.

KRUGMAN, P.: Competitiveness: A Dangerous Obsession. In *Foreign Affairs* Vol. 73, No. 2 (Mar. - Apr., 1994), pp. 28-44.

PORTER, Michael E.: On Competition and Strategy. Boston : Harvard Business Review, 1991. ISBN 0-87584-272-0.

PORTER, Michael E.: The Competitive Advantage of Nations. New York : The Free Press, 1990. 855 s. ISBN 0-02-925361-6.

SCOTT, B.R., a LODGE, G.C.: U.S. competitiveness in the world economy. Boston : Harvard Business School Press, 1985. ISBN 0-07103-266-5.

World Economic Forum: The Global Competitiveness Report 2013–2014. Geneva: World Economic Forum, 2013. ISBN 978-92-95044-73-9.

Kontakt

doc. Ing. Tomáš Dudáš, PhD.

Katedra medzinárodných ekonomických vzťahov a hospodárskej diplomacie

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska cesta 1, 852 35 Bratislava

E-mail: tomas.dudas@euba.sk

CROSSBORDER COOPERATION OPPORTUNITIES FOR UNIVERSITY NETWORKS

Attila Fábán

UNIVERSITY OF WEST-HUNGARY
FACULTY OF ECONOMICS

Abstract

Accession to the European Union concentrated on infrastructure developments in the most cases, and also achieved success, whereas sustainable social and inter-university cooperation may be called less successful. The incentive to submit joint tenders weakened after resources were used up, and fragmentedness remained. The future of the implemented projects largely depends on the development of the joint social and joint higher-educational capital of those living on both sides of the border. This can also be regarded as a socialisation and cultural process based on trust and security. For this very reason, in this article an attempt is made at a constructivist approach to the possibility for development of the border areas and of a university alliance.

Keywords: university alliance, trust, security, constructivism

The significance of cultural communities

The border regions are thus not merely geographical economic areas, but also security communities, scenes of social relationships which can also be experienced personally, where conflicts arise, where various cultures are in contact with each other without losing their traditions or character traits. It is also true that this interaction may influence social preferences. Borders are those places, wherever they may be, where different cultures not wishing to give up their *otherness* interrelate (Alvarez–Collier 1994). As such the communication or contact zone may be interpreted as a place where the linguistic, popular and cultural interactions of the two contiguous language, nation or cultural areas are particularly strong (Keményfi, 1994) and cannot be compartmentalised into sharply separated units (Barth 1996).

Postmodern anthropologists have described border regions in this way: border regions are transitional zones of uprootedness and deterritorialisation, which form the identities of those living there (Gupta-Ferguson, 1992). In the contact area between “Ourselves” and the “Other”, it can be observed that cross border cooperation leads to transformation of the values linked to identity for those who by means of the cooperation step across and thus “abolish” the border (Donnan-Wilson, 1999). Among those who regularly cross borders are schoolchildren, university students, researchers and teachers alike. They are carriers of two-way cultural change, as they carry over into one country certain cognitive patterns of another country, which form part of the cultural landscape. As the border, any border, plays an important role in production, commerce and consumption, as well as in research and education, thus the border itself becomes a marketable commodity, an article of goods which must be packaged or presented in such a way that it will be able to support other economic processes and positively present ideas of life in that land which will serve as a gateway to the country. (Donnan-Wilson, 1999)

On another level, in the practice of cross-border cooperation, the business culture, educational culture and behavioural standards of service activities are also conveyed from one country to the neighbouring territory.

One visible example of this is Europeanisation, by which is understood the dynamic and ongoing process of cross-border influence prevailing in the financial and intellectual spheres. By means of this, the formal rules and common cultural values of Europe reach societies beyond the external borders of the Union, and the innovative carriers of all this are principally the university citizens. This implies a dynamic effect for the transformation of borders, which under favourable conditions could become a driving force for the evolution of nations and states. What is experienced today, is that the majority of higher education institutions are dedicatedly attempting to exploit the opportunities for multi-faceted cross-border cooperation in the spirit of good neighbourly relations.

At the same time, in the 21st century social tension and a lack of constructive collective thinking have gained strength in the communities living next to each other along state borders. Within the developed national economies, creativity, innovation and trustful cooperation are the main promoters of value creation and social change. A way must therefore be found which also in a social, economic and political sense will project these positive processes onto the border regions and on this basis generate networking societies above and beyond the national context, in the view of this author, the networking higher education institutions.

Short-term profit-oriented integration involving the formal dismantling of borders, which yields temporary solutions, is therefore not sufficient, but a multidisciplinary approach is needed, which also includes a subtle socio-cultural aspect.

Rationalist simplifications underpin the practice of state centralist integration and result in social introversion. Externally, integration remains merely a device by which national interests acquire a forum on the international scene. Political rationalism may promote the conclusion of certain accords and/or the establishment of cooperative systems, but the profit interest remains, as does the relative lack of trust due to competition. Belonging to a community and the *“feeling of who we are”* are overshadowed.

Apropos regional integration, the rationalists stress the significance of the power field, which is at the same time economic power, also affecting the short-term competitiveness of the border regions. Precisely the opposite of this is claimed in this study, in that it is constructive cooperation rather than power-based competition which can create sustainable and long-term social skills and economic profit.

Mutual economic dependence and competition, therefore, can only exert their influence in the short term, later leading to conflicts and a defensive, marginal and passive role. The long-term strategy screening mutual interests and chiefly values can create security communities, in which conflicts are resolved and efficient collective development gets underway.

I regard the university alliance to be established as a multifunctional “laboratory”, which in my view includes the opportunity for national and supranational construction.

In an efficient regional political arsenal, knowledge transfer between universities is an essential element, similar to recognition of the spatial nature of the spread of knowledge. A significant proportion of knowledge is spread by means of networks, even if no notice is taken of this. The development of these network relationships, however, may be influenced by countless social factors. Such for instance are entrepreneurial skills, the receptiveness of enterprises to innovation, the timely discovery of fields of conflict and buffer zones. For the peoples living in the Carpathian Basin, an improvement in the willingness to cooperate is of absolute importance. So long as we do not become allies of one another in terms of economics and knowledge, we will not constitute more than a multitude of logistic corridors, a cheap and well prepared load-bearing labour market. It is therefore also in the common interest of the border communities that they associate and become an organic institution, even by means of a university skills network.

Knowledge transfer between universities

Of the factors affecting university skills transfer, an examination of the role of networks is just one of the initial steps. The educational and scientific network, which may be realised in differing forms, such as in the preparation of projects based on cooperation, jointly issued or associated diplomas, or joint-authorship publications, or in less formal meetings at conferences and seminars, is a usual tool for the advancement of science, in that it is a definitive method of joint study, of the sharing and acquisition of information, as well as for arousing and maintaining interest. The networks not only strengthen educational and scientific activities, but also the intensity and quality of the skills transfer from the universities to industry. Franzoni and Lissoni (2007) also emphasise that scientific merit and the success resulting from the transference of theoretical knowledge (by means of patents or the establishment of spin-off companies) are not mutually exclusive by necessity: the universities are involved in interregional/international scientific networks in large numbers; the nature of their incorporation may serve as an explanation for the differences perceived in the skills transfer. *Ceteris paribus*, the same amount of university expenditure on research can result in differing levels of the flow of knowledge as a function of how much the individual universities are integrated into the networks. In consequence, an examination of the extent to which participation in the networks determines the success of universities in terms of knowledge transfer is truly an essential question.

The structure of international networks

The structural features of the university networks significantly affect the knowledge transfer. The economic effect mediated by the knowledge transfer can likewise recoil on the structural features (regional, interregional or international) of the networks. The relationship network analysis measures the strength of the networks using the parameters of density, centrality, betweenness and centralisation.

Density

The density of a network can be calculated from the ratio of existing and possible relationships. If the index tends towards one, then the network can be regarded as dense, otherwise it is sparse.

Centrality

As a first approach, the concept of centrality can be interpreted at a local and a global level. When uncovering centrality at the local level, we examine whether a node has more or less edges than the rest, if only the edges belonging to the given node are taken into account.

Betweenness

The third possibility for calculating/interpreting centrality is known as betweenness centrality, which rests on the recognition that those players truly have power who are able to control the resources flowing in the relationship network, i.e. who are positioned between many other players.

Centralisation

Similarly to the density index introduced earlier, centralisation gives information characteristic of the whole network, so they can be regarded as supplementary to one another. The density demonstrates a general level of the togetherness, cohesion of the network, whereas the centralisation shows the extent to which the links are grouped around the special focal nodes.

Network relationship quality

The network relationship quality is measured by how the flow of economically comparable scientific knowledge occurs from the universities to the economic sectors. There are countless examples of this which have resulted in significant economic growth, as evidenced by the traditional high-tech zones (e.g. Silicon Valley) and the newly established technology centres

throughout the world. The professional literature confirms the fact that the efficiency of knowledge transfer from research stations is a function of numerous factors.

“Amber Road” university network – through 9 countries on the “Roman road”

“Working in synergy” – we are launching a university network, which will enable the easier realisation of an extended educational programme and innovative projects. **The chief goals** of this cooperation scheme are as follows:

- promotion of student and teacher mobility
(In the “Amber Road” Alliance of Schools of Economic Science, the scheme would provide for students of the member universities to study subjects in any university within the network, and to partake equally of the services and infrastructure provided for the students at the respective university. Being an “Amber student” therefore means that s/he can study at any of the Schools of Economic Science of the member universities without having to establish separate student status. S/he can make use of the local services, on the basis of the local rules and the regulations also applicable to students of the host institution. Naturally this mobility may also be aided by the changes to the Erasmus and Ceepus mobility programmes, valid from 2014.)
- stimulation of cooperation initiatives and promotion of their realisation
(DD programmes, Joint degree programmes in the area of education, collaboration on research and tenders, harmonisation of administrative systems, cultural, sport and student cooperation)

With its transport network (and intersections), the Amber Road provided a “transverse” connection between Northern and Southern Europe. A distinctive system of settlements was associated with its stages, rest stops and intersections, which promoted urban development in the region(s). In Roman times, the “Amber Road” was one of the most important European trade routes between North and South.

1. Figure: The European Amber Road

Building on the ancient idea, we should like to establish the network of Central European Schools of Economic Science, which will promote the development of the universities and the expansion of their international relationships.

Interweaving the border regions, the university alliance may play an important role in the creation of innovative and attractive regions which build on the common historic past, reinforce regional identity and cooperate in the development of economic infrastructure, primarily realised with the support of businesses.

With the formation of the joint network and expansion of their international relationships, the participant schools should give elbowroom for teacher and student mobility, for joint research activities and for the elaboration of joint training schemes.

Our chief goal in establishing the university network is to provide students and teachers with the opportunity to study and teach at various universities with the aid of our international contacts, to get to know European languages and cultures, and to become real International Citizens.

We invite and welcome the University Schools of Economic Science located on the Amber Road and its intersections to join the network.

A presidency would be responsible for operation of the network, which at the same time would be the decision-making body. The delegacy of the president would pass to the heads of the individual Schools alternately, on the basis of rotation. The president is responsible for the planning and implementation of programmes, for launching joint research activities, for the existence of mobility schemes and for the operation of network activities. Further bodies are the Management Team, the Coordination Office and the Student Council.

Chief goals:

- development of study materials
- implementation of joint training schemes (short term and long term programmes)
- Student and teacher mobility: The programme would make it possible for students of the member universities to study subjects in any university within the network, and to partake equally of the services and infrastructure provided for the students at the respective university. The student can study at any of the Schools of Economic Science of the member universities without having to establish separate student status. S/he can make use of the local services, on the basis of the local rules and the regulations also applicable to students of the host institution.
- joint scientific research
- standardisation of credit system
- issue of joint Central European diploma

Financing:

- CEEPUS
- Erasmus
- EU tenders

In order to further student mobility, the schools should like to establish relations with the national railway companies as strategic partners, who would join the university network and create a joint Central European railway season ticket, in order to aid mobility within the network (Amber Road).

Literature

- Alvarez, R. R.– Collier, G. A. (1994): The Long Haul in Mexican Trucking: Traversing the Borderlands of the North and the South. *American Ethnologist*, XXI (3): 606–627.
- Barth, F. (1996): Régi és új problémák az etnicitás elemzésében, *Regio, Kisebbségi Szemle* VII., 3–25.
- Donnan, H.–Wilson, T. M. (2002): Határok és antropológia Európában. *Replika*, (13) 47–48: 117–131.
- Franzoni C., Lissoni F. (2007): Academic entrepreneurship: critical issues and lessons for Europe in Varga A. (ed.), *Academic entrepreneurship and regional development*, Edward Elgar, forthcoming
- Gupta A.– Ferguson, J. (1992): Beyond „Cultura”: Space, Identity, and the Politics of Difference, *Cultural Anthropology*, VII. (1): 6–23.
- Keményfi R. (1994): A kulturális határok értelmezésének kérdéséhez. In: Ujváry Zoltán (szerk.) *Folklór és Ethnographia* 85. In memoriam Sztrinkó István. Debrecen: KLTE, 13–22.

Contact:

Attila Fábián, doc. Dr., PhD.
University of West-Hungary
Faculty of Economics
Sopron

FAMILLE – LE FONDAMENT D'UNE SOCIÉTÉ DANS L'ANTIQUITÉ

Bogusława Filipowicz

INSTITUT OF SOCIAL PREVENTION AND RESOCIALIZATION
FACULTY OF APPLIED SOCIAL SCIENCES AND RESOCIALIZATION
UNIVERSITY OF WARSAW

Abstract

The Near East ancient documents, such as contracts, wills, juridical sentences, letters and collection of law usually refer to family as the foundation of society. The group called (akk.) *bît abi*, 'home of father' and all men, women and their children-heirs who live there constitute family. Semitic jurists focus on the role of the woman and her status as a wife (akk. *aššatu*), mother (akk. *ummu*), widow or (akk.) *almattu*, the chef of family, and the place of the second woman (akk. *sinništu*) in the household. All of the above matters are addressed by a separate legal documents. Family is a base for economical exchange and social development.

Key Words: Family, society, man, father, woman, mother, children, Near East, Antiquity.

Le champ lexicale de la famille – une source de la société – est représentative pour des civilisations antiques. Le thème que l'on a choisi concerne la terminologie littéraire qui forme notre dictionnaire juridique de la tradition orientale du droit dans l'aspect du droit privé et celui de la famille. Les textes sémitiques antiques, tels que les codes législatifs mésopotamiens et bibliques, les actes de la pratique juridique, les archives royales, familiales et les récits permettent de définir la famille sur le plan des relations juridiques de personnes qui la créent.¹ C'est ainsi que les juristes historiens et anthropologues du droit antique proche oriental retracent le droit familial pratiqué dès IIIème millénaire avant J.-Chr.

A. (akk.) *bît abi* - "la maison du père".

Les conditions sociales et économiques de la vie en famille soulignent la fonction de la maison, (sum.) é, (akk.) *bîtu*. Le sens premier de *bîtu*² est la "maison", le lieu d'habitation et de résidence, ainsi que les "domaines", les "propriétés". Par extension, le terme *bîtu* est utilisé, en deuxième sens, pour la "famille" dans le sens anthropologique, la "maisonnée" et les gens qui vivent dans la maison. De même, dans la Bible, la terminologie concernant le partage du patrimoine est aussi fortement associée aux relations entre le père et les autres membres de la grande famille patriarcale, p.ex. (hbr.) *w^ekol bêtha*³, "et toute ta famille".

L'exemple cité ci-dessus souligne le fondement patriarcal de la famille, qui compte des couples et leurs enfants soumis à l'autorité d'un seul chef. L'ensemble des membres, ainsi que la richesse familiale, est exprimé par l'expression "la maison du père", (sum.) é-a.ba., (akk.) *bît abi*, (hbr.) *byit 'b*. Cette expression distingue la réalité matérielle de la maison ainsi que la réalité anthropologique du groupe familial, tribal (hbr. *šbt* ou *mth*⁴) ou dynastique.

Dans les documents juridiques mésopotamiens de différentes époques, on lit l'expression akkadienne *bît abi*, "maison du père", notée au nominatif. La même expression peut avoir dans la phrase la fonction de complément du lieu gouverné par la proposition akkadienne *ina*, "dans", p.ex.: *ina bît abim*, "dans la maison du père". La portée de cette expression met en relief l'importance de l'exercice du pouvoir du chef. Ce type du pouvoir est exprimé dans le droit romain par l'expression latine *pater familias*.

B. La fonction du chef de la famille.

On note que le père, (akk.) *abu*, (hbr.) *ab*, détient l'autorité suprême à l'égard de tous les membres de sa famille mais il ne s'agit pas du droit sur la vie et la mort. C'est au père que revient le pouvoir de décider de l'avenir des toutes les personnes avec qui le chef est lié juridiquement : son épouse⁵, ses enfants légitimes et les enfants adoptés, ses esclaves. La fonction du père est d'être le pôle des relations familiales ; le "premier", parmi les autres membres de la famille, ressort ainsi de la signification large du substantif *abu*⁶. Au premier degré, *abu* est le composant dans les relations de parenté. On parle d'*abu*, père naturel ou adoptif, d'*abu ummu*, grand-père et d'*abû-ummû*, ce dernier mot composé au pluriel signifie "parents". Dans le langage honorifique, le titre *abu* est attribué au roi, (akk.) *šarru*⁷, à la divinité ou à l'ancêtre. Dans le sens de l'organisation politique, la fonction de l'*abu* est attribuée au cheikh de la tribu ou au roi qui domine d'autres rois moins puissants et, enfin, sur le plan de l'activité commerciale, *abu* signifie chef d'un commerce qui organise et développe le fonctionnement de cette firme⁸.

Le sens premier de l'*abu* ressort de la valeur sexuelle de l'homme qui, par sa structure biologique, est le sujet de paternité naturelle ou adoptive⁹. Le sens dérivé met en valeur sa fonction : c'est celui à qui appartient une autorité morale, parfois militaire.

C. Les membres de la famille soumis à l'autorité du père.

Il est possible d'indiquer que la société du Proche Orient Ancien (ci-dessous POA) a connu la structure de la famille nucléaire. Cette notion sociologique moderne s'expliquerait dans le POA par la famille composée uniquement des parents et de leurs enfants qui vivent en dehors de la famille des grands-parents des deux côtés et qui habitent leur propre maison construite sur le terrain dont le père est le propriétaire unique. La fonction du père est établie pour diriger les membres de sa famille sur le territoire appelé (akk.) *bît abi*, soit là où le pouvoir du chef est justifié par le titre de propriété de la terre, de la maison, soit là où les membres de la famille sont censés reconnaître son autorité morale inscrite à la fois dans son statut d'*abu* et dans celui de *bêlu*.

C. 1. (akk.) *aššatu*, "l'épouse"; (akk.) *ummu* / (hbr.) 'em, "la mère".

La famille est fondée à partir du mariage¹⁰ d'un homme et d'une femme. Dans la relation avec son épouse, (akk.) *aššatu*, le mari, (akk.) *mutu*, est en position de (akk.) *bêlu*, maître¹¹. La fonction du *bêlu*, par rapport à l'esclave, lui donne la qualité de propriétaire, tandis que dans le langage de politesse et dans la diplomatie orientale *bêlu* signifie "seigneur", c'est-à-dire l'homme qui exerce une autorité politique sur d'autres personnes. Sur le plan des relations intérieures, l'autorité du *bêlu* à l'égard des sujets revient au roi. Sur le plan des relations internationales, *bêlu* est le suzerain à qui les rois vassaux assurent leur soumission.

L'*aššatu* a son statut propre dans le mariage. En tant que personne libre¹², *aššat awîli*¹², "épouse de l'homme libre", elle dispose de son propre bien qui est la dot, (akk.) *šeriktu*, reçue de la maison paternelle. Durant le mariage, elle reçoit habituellement de son mari le douaire, (akk.) *nudunnû*, dont elle a la propriété, mais ceci seulement si elle devient veuve. Malgré ces deux composantes matérielles dont la femme est formellement propriétaire, il est difficile de parler des droits patrimoniaux de l'épouse. Dans le POA, la gestion de la propriété familiale, des terres, des biens meubles et immeubles, revient au chef de famille, en fait le mari qui est le *bêlu* de sa maison.

Le rôle de l'épouse devient plus important après la mise au monde d'un enfant. La naissance d'un héritier transforme ainsi le statut de l'épouse en celui de mère, (akk.) *ummu*¹⁴. Il faut remarquer que le statut de la mère est fondé uniquement sur le plan familial. La mère, qui n'est pas épouse légitime, n'est pas mentionnée dans les corpus des droits du POA. Qu'elle

soit naturelle ou adoptive, la place de l'enfant est dans la famille dans laquelle il grandit sous l'autorité du chef grâce auquel il bénéficie de l'ensemble des droits patrimoniaux.

On constate que la fonction de la mère dans la famille, malgré sa maternité, est beaucoup plus faible que celle du père de l'enfant. Les enfants suivent le parent mâle dans certaines circonstances de rupture de l'institution de la famille, telles que le divorce, la mort présumée du père ou son absence prolongée. Si l'épouse est stérile, ou, si par sa fonction sociale¹⁴, elle ne peut pas avoir d'enfant, elle est en droit de désigner à son mari une autre femme qui lui donnera un héritier. Dans ce cas, le choix de la concubine revient à l'épouse stérile, même si elle était très vraisemblablement stimulée par le mari.¹⁶ La présence légale de deux femmes dans un même foyer a des conséquences juridiques. Les recueils des droits mentionnent l'inégalité du statut des épouses, en effet le statut de l'épouse principale¹⁷ est différent de celui de l'épouse secondaire. Naturellement cette distinction peut être établie uniquement dans les mariages qui semblent avoir la forme de polygamie ou dans le remariage d'un homme, bien que, malgré les apparences, le mariage dans le POA soit monogamique.

A la lumière des droits médio-assyriens¹⁸ on peut se poser la question : dans quelle mesure le statut d'une femme mariée est-il modifié par la maternité ? Il est difficile de retrouver l'origine des droits de l'épouse principale, (akk.) *aššatu*¹⁹ par rapport à l'origine des droits de l'épouse secondaire. Est-ce que le fait d'être épousée en premier fait bénéficier la femme d'une situation privilégiée ? Ou est-ce que le fait de donner naissance aux enfants établit un droit pour une épouse qui n'est pas première, dans le sens exprimé ci-dessus, mais qui peut être considérée la première en raison de ses maternités - elle est la première épouse parce que mère ? Le fait de couvrir d'un voile la tête d'une femme choisie pour épouse constitue-t-il un rite juridique qui garantit à la femme une position d'épouse première, même si son mari peut avoir dans l'avenir d'autres épouses ?

Ce dernier problème, ouvre la recherche sur les questions suivantes: si les épousailles par l'imposition du voile ne sont permises qu'une seule fois pour le même homme, on rencontrera une situation ambiguë : laquelle d'entre les épouses est juridiquement la "première" ? On signale cette difficulté, car du statut de l'épouse dépend le statut de la veuve. Les droits qui résultent de la maternité d'une femme mariée, impliquent aussi les droits patrimoniaux de la veuve.

C. 2. (akk.) *mâru*, "le fils"; (akk.) *mârtu*, "la fille" : les héritiers des deux parents.

Les enfants avec leurs parents, père et mère, créent la famille. Dans les familles nombreuses, les droits successoraux des enfants ne sont pas égaux. Les droits cunéiformes reconnaissent le droit d'aînesse selon lequel le fils aîné reçoit le statut (sum.) d'*ibila* / *dumu.uš* / *dumu.nita* et ce terme signifie l'"héritier", c'est-à-dire le "fils" qui bénéficie de la qualité d'aîné, même s'il n'est pas le premier-né. Les textes akkadiens établissent une distinction entre *aplu*, "héritier principal", et *mâru*, "fils" qui est un héritier parmi d'autres de la même famille. Comme on vient de le voir, *aplu* et *mâru* sont des termes parallèles aux sumériens *ibila* et *dumu.uš* / *dumu.nita*. Du point de vue philologique, on observe aussi l'écart de sens entre les termes (sum.) *dumu* / (akk.) *mâru* "fils", et (sum.) *dumu.munus* / (akk.) *mârtu* "fille".

On rappelle cette terminologie pour montrer que les droits patrimoniaux de la femme sont inscrits en quelque sorte dans le droit successoral. On évoquera plus loin dans quelle mesure le droit successoral de la fille influence le droit patrimonial de l'épouse quand celle-ci deviendra veuve. Pourtant, il faut constater la séparation de ces deux catégories de droits. Les droits successoraux réservés aux enfants des deux sexes ne sont pas les mêmes que les droits patrimoniaux de la femme mariée. La catégorie des biens matériels attribués par un père à ses enfants ne se confond pas avec les biens destinés uniquement à son épouse qui deviendra veuve.

Une fille peut disposer d'une capacité successorale exceptionnelle reçue de son père à défaut des fils. Il s'agit ici du droit du (sum.) *ibila*, c'est-à-dire une fonction d'héritier attribuée à une fille. D'après l'inscription de Gudéa, l'exercice du droit d'*ibila* permet que le culte familial soit dirigé par une fille. De même dans le contexte des droits patrimoniaux de la femme s'inscrit le rite cultuel. Ainsi peut-on parler des trois niveaux des droits patrimoniaux de la femme : la disposition des biens matériels de la famille, l'autorité sur les personnes liées juridiquement à la famille, dont elle est le chef, et la fonction principale dans le déroulement de la vie religieuse de la famille qui repose avant tout sur le culte des ancêtres.

Les textes permettent aussi de comprendre la situation de la femme seule. Les juristes anciens la définissent (akk.) *sinništu ša mutiša ana šimtu itallak*, "la femme dont le mari est mort". Cette expression met en lumière deux informations principales : la mort d'un homme marié, dont la femme *aššatu* ou *sinništu*, restant en vie, devient sa veuve. *Sinništu* peut être uniquement une épouse, en réalité la femme légitime d'un homme, la "première" dans la famille. Le fait social révélé par cette expression ne peut pas être mis en doute : le décès du mari crée les conditions du veuvage pour son épouse. D'après l'étude des différents recueils de textes, il n'y a pas d'autre formule pour désigner une veuve, bien que les Lois Médio-Assyriennes, par exemple, parlent de l'*almattu* ; ce terme est traditionnellement traduit par "veuve".

A la lumière du Code d'Hammurabi nous pouvons étudier l'institution de l'adoption pratiquée par les parents. D'après les textes paléo-babyloniens de Sippar, l'adoption a été contractée aussi par des prêtresses. L'adoption donnait à l'adopté(e) les mêmes droits que la filiation par le sang. La valeur économique de l'adoption ainsi que la spécificité du fonction du chef, (akk.) *abbutû*, font l'objet des décisions couchées par écrits dans les testaments de Nuzi et Emar (XVe - XIIe siècle avant J.-Chr.).

TABLEAU RECAPITULATIF DES SOURCES

DATE LEGISLATEUR RECUEIL LIEU

(Dates concernant les IIIe, IIe et Ier millénaires avant J.-Chr. selon la chronologie moyenne : M. Roaf, 1991)

1. ca 2100, Šulgi (ca 2094-2047), Ur-Nammu *Code d'Ur-Nammu*, Ur
2. ca 1930, Lipit-Ištar (ca 1934-1924), *Code de Lipit-Ištar*, Isin
3. ca 1770, Daduša (fils de Naram-Sîn), *Lois d'Ešnunna*, Ešnunna
4. ca 1750 Hammurabi (ca 1792-1750), *Code de Hammurabi*, Babylone et Sippar
5. XVIIe – XVe siècle, puis XVe – XIIe siècle, *Lois Hittites*, Hattuša
6. ca 1076 Teglat-phalasar (ca 1114-1076), *Lois Médio-Assyriennes*, Aššur
7. Epoque mosaïque, XIIIe – XIe siècle, forme définitive après l'Exil, *Législation des juristes cananéens*, Pays de Canaan. Codes : (E) *Décalogue Ex* 20,2-17 et (D) Dt 5, 6-21 ; (E) *Code d'Alliance Ex* 20-23 ; (J) *Décalogue Rituel Ex* 34, 10-26 ; (D) *Code Deutéronomique Dt* 12-26 ; (P) *Loi de Sainteté Lv* 17-25 ;
8. ca 700 - 600 Nabopolasar (ca 626-605) ou Nabuchodonosor (ca 604-562), *Lois Néo-Babyloniennes*, Sippar

Footnotes

1. Pour l'édition des codes mésopotamiens cf. M. Roth (1995). Voir aussi : B. Filipowicz (2014).
2. CAD, B, *bîtu*, pour le sens général, voir : 272-274. Pour l'expression (akk.) *bît abi*, "une propriété/des biens de toutes sortes", voir : CAD, A, *abu A*, 73-75. Dans le sens large *bîtu* peut avoir des connotations sociales diverses (politique, religieuse, économique) selon le contexte de l'emploi, p.ex.: un palais royal, un temple, une mairie, un hôtel, une firme commerciale, un entrepôt. Le sens de *bîtu* est déterminé dans le contexte du document grâce à l'adjectif épithète qui l'accompagne ou au complément.
3. W. Gesenius, 1899, 103 ; hbr. *bayit*, "maison" (la même racine que l'akkadien *bîtu*) ; TOB, 526-564 ; EC.OT, 214 ; B.D.B. 108-110. Gn 7, 1 :

wayyo'mer ^a*donay l'noah*

bo' - '*attâh w^ekol* - *bêl^eka*

'el - *hattebâh*

kî 'ot^eka ra'itî saddîq l'panay

baddôr hazzeh

«Alors Dieu dit à Noé : Entre, toi et toute ta famille dans l'arche car je t'ai vu juste devant Moi dans cette génération.»

4. R. Westbrook, 1991, 13-14. L. E. Stager, 1985, 18-23. L'article de L. E. Stager est une étude concernant la structure de la famille patriarcale à la lumière de données archéologiques et des textes bibliques.
5. Dans les droits orientaux, l'institution du mariage repose sur le principe de la monogamie, même si on rencontre la pratique de la polygamie chez des hommes fortunés. La preuve de la monogamie ressort d'une analyse de la terminologie du mariage. Un homme marié a une seule épouse, nommée "principale". Si les autres femmes apparaissent dans le mariage, elles possèdent le titre de femmes "secondaires", c'est-à-dire qu'elles ne sont pas considérées comme les égales de la "principale". Malgré cette diversité dans la fonction matrimoniale des femmes (épouse, concubine), les enfants des deux femmes ont des droits successoraux identiques en ce qui concerne le partage du patrimoine, mais il faut tenir compte de la priorité de l'aîné et de différents droits de succession pour les filles. Sur ce dernier point, voir la discussion sur la signification de l'expression (sum.) níg.ga é-a.ba, (akk.) *makkur bit abim*, employé dans le Lois d'Ešnunna et le Code d'Hammurabi : R. Westbrook, 1991, 157. Pour l'analyse de cette expression comme "la propriété de la maison paternelle", voir : G. R. Driver & J. C. Miles, 1952, 325-328 ainsi que : H. Sauren, 1986, 61-62.
6. CAD, A, *abu A*, 67-73.
7. CAD, Š, *šarru* ; (sum.) lugal.
8. Sur la structure de la firme commerciale, voir les exemples concernant la famille d'Innaya : C. Michel, 1991, Vol. I, 102-142 ; B. Filipowicz (2009).
9. Dans le POA l'adoption est pratiquée par des hommes et par des femmes. Le droit n'interdit pas à la femme d'adopter une autre personne.
10. L'institution du mariage, (akk.) *ahâzu*, "prendre une femme (l'épouser)" est précédée de contrat de mariage. Pour les exemples mésopotamiens de l'époque paléo-babylonienne, voir les travaux de R. Westbrook cités dans la bibliographie.
11. CAD, B, *bêlu*, 191-199. G. Cardascia, 1959, 19-32.
12. Les mariages entre esclaves, ainsi que les mariages mixtes où l'un des deux époux est asservi, existent dans le POA.
13. A. Van Praag (1945, 55), en parlant des "classes" sociales en Mésopotamie à l'époque de Hammurabi, évoque la question de la position sociale de l'épouse d'*awîlu*. *aššat awîli*, serait donc soit "l'épouse d'un homme libre", soit "l'épouse de la classe d'*awîlu*", ou enfin "l'épouse de quelqu'un".
14. AHw, *ummu*, Vol. III, 1416-1417 : (adj.) leibliche, la valeur sexuelle d'une femme qui "donne" la vie. Sens 2 : Königinmutter, la mère du roi. AHw indique aussi le sens du terme *ummûtu* traduit "Mütterlichkeit" qui serait logiquement la forme féminine, par sa construction morphologique, de l'*abbûtu* et qui signifie "donner la possibilité (juridique) d'intervenir", "permettre à l'intervention" (de qq. qui a la qualité d'*ummûtu*

ou d'*abbûtu*). En outre le sens premier d'*ummûtu* est la "maternité", celui d'*abbûtu*, la "paternité" ; le suffixe *-ûtu* sert à former l'abstrait.

15. Ceci, d'après les documents paléo-babyloniens, est le cas pour les prêtresses. La bibliographie concernant ce sujet est assez riche, on renvoie aux études générales : R. Harris, 1962/1963/1964/1969/1975 et 1989 ; J. Renger, 1967 ; C. Janssen, 1991/1992 ; D. Charpin, 1986.
16. Par exemple, d'après Gn 16, 1-4, la femme stérile pouvait donner une esclave à son mari. Le don de l'épouse avait pour but l'accomplissement du devoir d'une femme légitime par l'accouchement des enfants. Dans le contexte biblique, les enfants nés d'une concubine et assimilés aux fils de l'épouse avaient droit à l'héritage paternel. Sur ce sujet, voir : JDB, *Concubine*, I, 666 ; pour le problème du mariage de Jacob et le rôle des concubines, esclaves de Léa et Rachel (Gn 30, 1-5), voir : M. Calum Carmichael, 1992, 87-97 ; G. R. Driver & J. C. Miles, 1935, 172.
17. Le Code de Lipit-Ištar § 30 : (sum.) *dam.nitadam*, "épouse du premier rang".
18. Le scribe du § 41 des Lois Médio-Assyriennes fait la différence entre (akk.) *esirtu*, une concubine et (akk.) *aššatu*, une épouse.
19. Parfois le rédacteur emploie le substantif (akk.) *sinništu*, "femme", qui semble être parallèle à l'*aššatu*, mais en fait le terme *sinništu* a plutôt le sens de "personne de sexe féminin" et pas forcément celui d'"épouse".
20. A la lumière des §§ du LH où le législateur évoque l'adoption, on s'interroge sur la forme de famille là où il y a seulement le parent masculin. D'après les textes paléo-babyloniens de Sippar, l'adoption a été contractée aussi par des prêtresses. L'adoption donne à l'adopté(e) les mêmes droits que la filiation par le sang.

Abréviations

AHw	Akkadisches Handwörterbuch
BASOR	Bulletin of American Schools of Oriental Research
B.D.B.	Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon
CAD	Assyrian Dictionary of Chicago ; Illinois
EC.OT	Englishman's Hebrew and Chaldee Concordance of the Old Testament
ERC	Edition Recherche sur les Civilisations
Gn	Livre de la Genèse
SBL	Society of Biblical Literature, Writings from the Ancient World
JBS	Journal of Biblical Study
JCS	Journal of Cuneiform Studies, New Haven

JDB	Interpreter's Dictionary of the Bible
JESHO	Jurnal of the Economic and Social History of the Orient
JSOT	Jurnal of the Study of the Old Testament ; Shiffield
NAPR	Northern Akkad Project Reports
RIDA	Revue internationale du droit de l'antiquité
RAI	Rencontre Assyriologique Internationale
SBL	Society of Biblical Literature, Writings from the Ancient World
TOB	Concordance de la Traduction OEcumenique de la Bible

Literature

La Bible, (1973), SEUIL, Paris ; La traduction, les introductions et les notes : E. Osty et J. Trinquet.

Carmichael, Calum M., (1992), *The Origins of Biblical Law. The Decalogues and the Book of the Covenant*, New York.

Charpin, D., (1986), *Transmission des titres de propriété et constitution des archives privées en Babylonie Ancienne*, Cuneiform Archives and Libraires 57, 30 RAI, 121-140.

Driver, G. R. and Miles, J. C., (1935), *The Assyrian Laws*, Oxford : Clarendon.

Driver, G. R., and Miles, J. C. (1952), *The Babylonian Laws (I). Legal Commentary*, Oxford : Clarendon.

Filipowicz, B., (2014) *Prawo karne w Syrii-Palestynie na przykładzie Biblii hebrajskiej* in: J. Utrat-Mileckiego (ed.) *Kultury penalne* (sous la presse).

Filipowicz, B., (2009) *Les relations entre les Assyriens d'Aššur et ceux de Kaniš (fin du IIIème et en début du IIe millénaire avant J.-C.)*, Saeculum Christianum 16/1, 2009, 5-24.

Gesenius, W., (1899), *Hebräisches und Aramäisches Handwörterbuch Über das Alte Testament*, Leipzig.

Harris, R., (1962), *Biographical Notes on the naditu Women of Sippar*, JCS 16/1, 1-12.

Harris, R., (1963), *The Organisation and Administration of the Cloister in Ancient Babylonia*, JESHO 6/2, 121-157.

Harris, R., (1964), *The Naditu Woman*, Studies presented to A. Leo Oppenheim, Chicago, 106-135.

Harris, R., (1969), *Notes on the Babylonian Cloister and Earth*, Orientalia 30, 133- 145.

- Harris, R., (1975), *Ancient Sippar : A Demographic Study of an Old-Babylonian City (1894-1595 B. C.)*, Istanbul.
- Harris, R., (1989), *Independent Women in Ancient Mesopotamia ?*, JBS 166, 145- 156, Atlanta Georgia.
- Janssen, C., (1991), *Samsu-iluna and the Hungry naditums*, NAPR 5, 3-39.
- Michel, C., (1991), *Innâya dans les tablettes paléo-assyriennes*, Vol. I : Analyse, Vol. II : édition des textes, ERC, Paris.
- Praag Van, A, (1945), *Le droit matrimonial assyro-babylonien*, Amsterdam.
- Roaf, M., (1991), *Atlas de la Mésopotamie et du Proche-Orient Ancien*, trad. P. Talon, Brepols, Turnhout.
- Roth, M. T., (1995), *Law Collection from Mesopotamia and Asia Minor*, SBL 6. Ed. P. Michalowski, Atlanta, Georgia.
- Sauren, H., (1986), *Le mariage selon le Code d'Eshnunna*, RIDA 23, 45-86.
- Stager, L. E., (1985), *The Archeology of the Family in Ancient Israel*, BASOR 260, 18-23.
- Westbrook, R., (1991), *Property and the Family in Biblical Law*, JSOT, supp. 113, Sheffield.
- Westbrook, R., (ed.) (2003), *A History of Ancient Near Eastern Law*, Handbook of Oriental Studies 77, Brill: Leiden, Boston.

Contact

Bogusława Filipowicz, PhD

Institut of Social Prevention and Resocialization
Faculty of Applied Social Sciences and Resocialization
University of Warsaw
Ul. Podchorążych 20
00-721 Warszawa
Poland
e-mail: b.filipowicz@uw.edu.pl

PRZEDSIĘBIORCZA POSTAWA POLSKICH PRZEDSIĘBIORSTW NA RYNKU GLOBALNYM

Sylvia Gostkowska-Dźwig, Marlena Grabowska

POLITECHNIKA CZĘSTOCHOWSKA
WYDZIAŁ ZARZĄDZANIA

Streszczenie

Zasadniczym celem opracowania jest analiza aspektów przedsiębiorczej postawy polskich podmiotów gospodarczych na rynku globalnym. W opracowaniu omówiono w ujęciu teoretycznym istotę przedsiębiorczości, uważaną w literaturze przedmiotu za jeden z zasadniczych czynników rozwoju społeczno-gospodarczego oraz kluczowy warunek osiągnięcia konkurencyjności gospodarki danego kraju. Badania empiryczne mające na celu analizę i ocenę wybranych przejawów przedsiębiorczości zostały dokonane na podstawie danych opublikowanych przez Polską Agencję Rozwoju Przedsiębiorczości, przeprowadzonych w ramach badania Global Entrepreneurship Monitor (GEM). W analizie uwzględniono wymiary przedsiębiorczości odnoszące się do poziomu aktywności przedsiębiorczej oraz identyfikacji całkowitej przedsiębiorczości we wczesnym stadium w rozbiciu na poszczególne sektory. Szczególnie uwzględniono ocenę sytuacji Polski na tle innych krajów.

Słowa kluczowe: przedsiębiorczość, przedsiębiorstwo, zarządzanie, rozwój, konkurencyjność.

Wstęp

Problematyka przedsiębiorczość jest uważana za główny czynnik rozwoju społeczno-gospodarczego oraz kluczowy warunek osiągnięcia konkurencyjności gospodarki kraju. W Polsce działania realizowane przez Ministra Gospodarki na rzecz przedsiębiorstw i przedsiębiorczości ukierunkowane są na stworzenie sprzyjających warunków dla ich rozwoju poprzez m.in. wzmacnianie przewag konkurencyjnych, a w efekcie uzyskanie stabilnego wzrostu gospodarczego w perspektywie długoterminowej. Działania te mają przede wszystkim na celu poprawę dostępu przedsiębiorstw do kapitału, wzmocnienia postaw przedsiębiorczych, instytucjonalnego, organizacyjnego i finansowego wzmocnienia otoczenia przedsiębiorstw, a także wypełnienie luki informacyjnej poprzez udostępnianie analiz konkurencyjności sektorów przemysłowych. Realizacja tych działań przyczynia się do stworzenia bardziej konkurencyjnych przedsiębiorstw, poprawy ich sytuacji ekonomicznej oraz zapewnienia większej możliwości konkurowania zarówno na rynku krajowym, jak też unijnym oraz międzynarodowym¹.

Przedsiębiorczość coraz częściej jest uważana za główny warunek rozwoju społeczno-gospodarczego i kluczowy czynnik osiągnięcia konkurencyjności w skali całej gospodarki. Gwałtowny rozwój przedsiębiorczości w Polsce, w najprostszy sposób rozumianej jako skłonność do zakładania i prowadzenia własnych firm, był zjawiskiem charakterystycznym dla początkowego okresu transformacji. Niezależnie od późniejszego sukcesu czy porażki danego przedsięwzięcia, uczestnicy polskiego życia gospodarczego potwierdzili swoją

---

¹ Informacje dostępne na stronie internetowej: www.mg.gov.pl (odczyt: 27.08.2013)

determinację w przeobrażaniu polskiej rzeczywistości gospodarczej, ujawniając ducha inicjatywy i kreatywności.

Współczesna gospodarka funkcjonuje przy dominującej roli mechanizmu rynkowego. Znaczenie wiedzy i umiejętności ekonomicznych w Polsce nabrało znaczenia po 1989 roku, czyli wraz z transformacją systemu społeczno-gospodarczego. Przejście polskiej gospodarki w kierunku gospodarki rynkowej wzmocniło znaczenie indywidualnej aktywności człowieka. Uzasadnione jest również stwierdzenie, że przedsiębiorczość to sposób na życie.²

Istota przedsiębiorczości

Pojęcie zarówno przedsiębiorcy i przedsiębiorczości nie jest jednoznaczne. Jedną z pierwszych definicji przedsiębiorcy zaproponował R. Cantillon, wg którego przedsiębiorcą nazywamy człowieka, który nabywa środki produkcji i wykorzystuje je do wytwarzania wprowadzanych na rynek produktów.³ Kolejne podejście zaproponowali Jeffrey A. Timmons i Howard H. Stevenson, dla których przedsiębiorczość jest aktem twórczym przedsiębiorcy, który znajduje w sobie i poświęca dość energii, aby zainicjować i zbudować przedsiębiorstwo lub organizację, zamiast tylko obserwować, analizować i opisywać ją⁴. P. Drucker określa przedsiębiorcą człowieka, który zawsze poszukuje zmian, odpowiada za nie oraz wykorzystuje je jako swoją pracę⁵. M. Kets de Vries określił mianem przedsiębiorcy człowieka aktywnego, który inspiruje innych do działań i nie akceptuje sytuacji oraz ograniczeń wynikających z jakichkolwiek struktur.⁶ Klasyczna teoria przedsiębiorczości została rozwinięta i utrwalona w literaturze przedmiotu przez J. Schumpetera, który postrzegał przedsiębiorcę jako osobę charakteryzującą się twórczą aktywnością polegającą na realizacji nowych idei oraz koncepcji. Podkreśla on jednak przy tym, iż przedsiębiorca nie musi być wynalazcą. Rola przedsiębiorcy polega głównie na umiejętności wykorzystywania twórczej działalności wynalazców⁷. Dokonując funkcjonalnej charakterystyki przedsiębiorczości J. Schumpeter wyodrębnił następujące funkcje, do których zaliczył:

- wytwarzanie i rozpowszechnianie nowych wyrobów,
- wprowadzanie nowych metod wytwarzania,
- tworzenie nowych form gospodarczych,
- odkrywanie nowych rynków zbytu.

Można zatem powiedzieć, że oba analizowane terminy mają bardzo szeroką interpretację na przestrzeni wielu lat przez różnych autorów. Przedsiębiorcze zachowanie to zjawisko społeczne, które jest procesem bardzo skomplikowanym, sprawiającym wiele problemów w analizie i rozpoznaniu jego charakteru. Mimo kilkudziesięcioletnich wysiłków badaczy i rosnącego zasobu wiedzy wciąż nie znaleziono odpowiedzi na wiele istotnych pytań w tym zakresie. Na pewno, że przedsiębiorczość kreuje wzrost gospodarczy i rozwój społeczny, ale do końca nie wiadomo, w jaki sposób. Wiadomo, że osoby rozpoczynające działalność gospodarczą kierują się wieloma różnymi motywami, od czysto ekonomicznych,

---

² K. Brendzel-Skowera, Narzędzia wspierania rozwoju przedsiębiorczości akademickiej, [w:] *Przedsiębiorczość we współczesnych procesach gospodarowania-studia przypadków*, H. Kościelniak, S. Gostkowska-Dźwig, (red. nauk.), Sekcja Wydawnictwa Wydziału Zarządzania Politechniki Częstochowskiej, Częstochowa 2011, s. 22

³ J. Targalski, *Przedsiębiorczość i rozwój firmy*. Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Kraków 1999, s.46.

⁴ S. Kwiatkowski, *Przedsiębiorczość intelektualna*. PWN. Warszawa 2000, s. 88.

⁵ P. Drucker, *Innowacja i przedsiębiorczość. Praktyka i zasady*, Wydawnictwo PWE, Warszawa, 1992, s.28.

⁶ J. Targalski, *Przedsiębiorczość i rozwój firmy*. Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Kraków 1999, s.46.

⁷ H. Kościelniak, Działalność innowacyjna przedsiębiorstw a bezpieczeństwo - studium przypadku, [w:] *Rozwój przedsiębiorczości*, B. Skowron-Grabowska, (red. nauk.), Sekcja Wydawnictwa Wydziału Zarządzania Politechniki Częstochowskiej, Częstochowa 2013, s. 40

przez społeczne, po chęć realizacji, nie wiadomo jednak, jaka konfiguracja motywacji najbardziej przyczynia się do sukcesu przedsięwzięcia.

Proces przedsiębiorczej aktywności rozpoczyna się w chwili dostrzeżenia szansy biznesowej i chęci jej wykorzystania. Istotnym czynnikiem ograniczającym poziom przedsiębiorczości na poziomie krajowym jest strach przed porażką. Mimo rozpoznania i chęci wykorzystania szansy i pozytywnej oceny swoich możliwości niektórzy przedsiębiorcy rezygnują z rozpoczęcia biznesu w obawie przed porażką. W Polsce dużo wyższy niż w porównywalnych krajach jest strach przed niepowodzeniem, który może być istotnym czynnikiem wstrzymującym przedsiębiorczą postawę.⁸

Menedżerowie angażujący się w proces kreowania przedsiębiorczej postawy powinni tak zarządzać spółką i scalać możliwe procesy biznesowe, aby mogła się ona stać źródłem energii umożliwiającym zmiany w niej samej. Powinni koncentrować się na czynnikach kształtujących tę aktywność oraz je analizować, gdyż system zarządzania przedsiębiorstwem jest zbiorem ściśle ze sobą powiązanych elementów. Zarządzanie przedsiębiorstwem jest ściśle zintegrowane z kierowaniem na poziomie strategicznym, operacyjnym i taktycznym, i nie można go rozpatrywać w oderwaniu od pozostałych systemów zarządzania przedsiębiorstwem.⁹

Natura przedsiębiorczości w Polsce

Postawy przedsiębiorcze polskiego społeczeństwa nie są jednoznaczne. Z jednej strony na tle Europy wypadamy dość pozytywnie pod względem chęci założenia firmy w najbliższych latach oraz bardzo dobrze oceniamy swoją wiedzę w zakresie prowadzenia działalności gospodarczej. Z drugiej strony w społeczeństwie brakuje umiejętności dostrzegania szansy biznesowej. Co więcej, odsetek osób, które potrafią ją dostrzec spadł na przestrzeni lat 2011-2012 o około 13 p. p.¹⁰ Zestawienie mocnych oraz słabych stron przedsiębiorczości w Polsce w roku 2012 przedstawia tabela 1.

Tabela 1. Zestawienie mocnych oraz słabych stron przedsiębiorczości w Polsce w roku 2012

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> – wysokie intencje przedsiębiorcze, – wysoka samoocena wiedzy biznesowej, – dobra ścieżka kariery 	<ul style="list-style-type: none"> – niskie umiejętności dostrzegania szansy biznesowej, – wysoki strach przed porażką, – niski status społeczny przedsiębiorców, – stosunkowo niewiele dojrzałych firm, – niski odsetek firm ambitnych, – wysoki odsetek zaprzestania działalności, – bardzo wysoki odsetek firm zakładanych z konieczności

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych *Global Entrepreneurship Monitor 2012*.

⁸ Por. P. Zbierowski, D. Węclawska, A. Tarnawa, P. Zadura-Lichota, M. Bratnicki, *Raport z badania Global Entrepreneurship Monitor – Polska 2011*, Wydawnictwo Naukowe Instytutu Technologii Eksploatacji, Radom, 2012, s. 18-19

⁹ B. Skowron-Grabowska, *Istota Filary rozwoju przedsiębiorczości w małych organizacjach i korporacjach*, [w:] *Przedsiębiorczość, szanse i wyzwania*, H. Kościelniak (red. nauk.), Sekcja Wydawnictwa Wydziału Zarządzania Politechniki Częstochowskiej, Częstochowa 2012, s. 208

¹⁰ *Raport z badania Global Entrepreneurship Monitor-Polska 2012*, Warszawa 2013

Przedsiębiorczość pozostaje niezmiennie jednym z kluczowych pojęć opisujących polską rzeczywistość gospodarczą i jej przemiany. Z badań opinii publicznej wynika, że trzy czwarte mieszkańców Polski docenia wkład przedsiębiorców w zamożności kraju. Wynik byłby zapewne jeszcze lepszy, gdyby gospodarka rynkowa w Polsce miała dłuższą historię nieprzerwanego funkcjonowania. O ile na ocenę społeczną mają wpływ różne czynniki, również emocjonalne czy polityczne, o tyle trudno polemizować z faktami. Wskazują one na ok. 75% udział sektora przedsiębiorstw w tworzeniu dochodu narodowego, przy czym sektor małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP) generuje prawie połowę PKB Polski. Początek transformacji systemowej zaznaczył się niezwykle żywiołowym rozwojem polskiej małej i średniej przedsiębiorczości. Wraz z towarzyszącym procesem prywatyzacji umożliwił on niezbędne zmiany strukturalne oraz systematyczny wzrost znaczenia sektora prywatnego w gospodarce. W rezultacie tworzenia nowych podmiotów gospodarczych ich liczba w okresie transformacji wzrosła kilkukrotnie: z 1,2 mln w 1990 r. do 4 mln zarejestrowanych na koniec 2012 r. Dominujący udział sektora MŚP w zbiorowości wszystkich firm w Polsce (99,8%) skłania do szczególnego potraktowania tej grupy w polityce przedsiębiorczości.

Niemniej przedsiębiorczość to pojęcie szerokie, wybiegające daleko poza skłonność do zakładania własnej działalności gospodarczej. To całokształt postaw właścicieli firm i kadry zarządzającej, umożliwiających działanie w coraz bardziej konkurencyjnym środowisku. Postawę tę opisują takie cechy jak kreatywność, długofalowość myślenia, innowacyjność, otwartość, odpowiedzialność za pracowników i szerzej – społeczeństwo.¹¹ Na konkurencyjność gospodarki spogląda się przez pryzmat innowacyjności działających podmiotów gospodarczych. Innowacje wyznaczają nowe ścieżki rozwoju przedsiębiorstw, poprawiają efektywność gospodarowania zasobami oraz stanowią o ich sile na globalnym rynku. Pomimo nadal niezadowalającego poziomu innowacyjności polskich przedsiębiorstw, systematycznie rosnące nakłady na prace badawczo-rozwojowe, które stanowią istotną szansę na poprawę tej sytuacji.

Analiza empiryczna przedsiębiorczości w Polsce na tle wybranych krajów

Badania empiryczne mające na celu ocenę wybranych aspektów przedsiębiorczości polskich przedsiębiorstw na tle wybranych krajów europejskich i USA zostało przeprowadzone na podstawie danych opublikowanych przez Polską Agencję Rozwoju Przedsiębiorczości, przeprowadzonych w ramach badania Global Entrepreneurship Monitor (GEM).¹² W analizie uwzględniono wymiary przedsiębiorczości odnoszące się do poziomu aktywności przedsiębiorczej oraz identyfikacji całkowitej przedsiębiorczości we wczesnym stadium w rozbiciu na poszczególne sektory. Poziom aktywności przedsiębiorczej krajów biorących udział w badaniu został określony w oparciu o wyznaczenie odsetka ankietowanych w latach 2011 i 2012, deklarujących założenie działalności gospodarczej (określanych jako preprzedsiębiorcy), prowadzących przedsiębiorstwo (w podziale na nowe firmy i dojrzałe firmy) oraz deklarujących chęć zaprzestania dalszej działalności biznesowej. Ponadto w badaniu zostały wyróżnione cztery zasadnicze sektory, w których zakładano działalność gospodarczą lub działalność ta funkcjonowała nie dłużej niż 42 miesiące przed

---

¹¹ Ministerstwo Gospodarki, *Przedsiębiorczość w Polsce*, Warszawa 2013

¹² GEM jest największym projektem badawczym w zakresie przedsiębiorczości. W 2012 roku badaniami objęto 69 krajów, które skupiają 74% populacji świata i 87% światowego produktu brutto. Próba badawcza liczyła 198 tys. respondentów. W opracowaniu przedstawione zostały typowe ilościowe badania populacji dorosłych (*adult population survey* – APS) przeprowadzane na próbie osób w wieku produkcyjnym. Badanie zazwyczaj przeprowadza się metodą *Computer Assisted Telephone Interview* (CATI) z uwzględnieniem wykorzystania przez gospodarstwa domowe w każdym kraju telefonii stacjonarnej oraz komórkowej. – źródło: Raport z badania Global Entrepreneurship Monitor – Polska 2012, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2013, www.parp.gov.pl.

przeprowadzeniem badania . Należą do nich: to sektor wydobywczy, produkcyjny oraz sektor usług skierowanych do biznesu i skierowanych do klientów indywidualnych.

W poniższej tabeli przedstawiono dane procentowe obrazujące poziom aktywności przedsiębiorczej w wybranych krajach.

Tabela 2. Poziom aktywności przedsiębiorczej w wybranych krajach europejskich i w USA (% przedsiębiorców)

Kraj	Preprzedsiębiorcy		nowe firmy		TEA ¹³		dojrzałe firmy		zaprzestanie działalności	
	2011	2012	2011	2012	2011	2012	2011	2012	2011	2012
Austria	6,03	6,6	4,69	3,4	10,5	9,6	9,06	7,6	4,34	3,6
Belgia	2,67	3,3	3,01	2,0	5,69	5,2	6,79	5,1	1,37	2,4
Bośnia i Hercegowina	5,43	4,5	2,8	3,4	8,1	7,8	4,99	6,0	6,69	7,2
Chorwacja	5,27	6,4	2,12	1,9	7,32	8,3	4,20	3,1	3,61	4,2
Dania	3,14	3,1	1,63	2,4	4,63	5,4	4,93	3,5	2,26	1,3
Estonia	b.d.	9,5	b.d.	5,1	b.d.	14,3	b.d.	7,2	b.d.	4,0
Finlandia	2,97	3,5	3,32	2,7	6,25	6,0	8,81	8,0	1,97	2,0
Francja	4,06	3,7	1,67	1,5	5,73	5,2	2,38	3,2	2,23	2,0
Grecja	4,41	3,8	3,67	2,8	7,95	6,5	15,79	12,3	2,95	4,4
Hiszpania	3,32	3,4	2,53	2,5	5,81	5,7	8,85	8,7	2,2	2,1
Holandia	4,28	4,1	4,07	6,3	8,21	10,3	8,65	9,5	1,98	2,2
Irlandia	4,28	3,9	3,14	2,3	7,25	6,2	7,98	8,3	3,43	1,7
Litwa	6,41	3,2	4,95	3,6	11,26	6,7	6,33	8,2	2,93	2,2
Łotwa	6,84	8,7	5,3	4,8	11,85	13,4	5,67	7,9	3,01	3,4
Macedonia	b.d.	3,7	b.d.	3,3	b.d.	7,0	b.d.	6,7	b.d.	3,9
Niemcy	3,36	3,5	2,37	2,2	5,62	5,3	5,64	5,0	1,84	1,9
Norwegia	3,75	3,7	3,35	3,2	6,94	6,8	6,65	5,8	2,5	1,5
Polska	5,97	4,8	3,09	4,6	9,03	9,4	4,97	5,8	4,22	3,9
Portugalia	4,57	4,3	3,03	3,6	7,54	7,7	5,71	6,2	2,86	3,0
Rosja	2,37	2,7	2,28	1,8	4,57	4,3	2,84	2,1	1,53	1,0
Rumunia	5,56	5,5	4,51	3,8	9,89	9,2	4,57	3,9	3,91	3,8
Słowacja	9,24	6,7	5,34	3,9	14,2	10,2	9,64	6,4	7,0	4,7
Słowenia	1,91	3,0	1,75	2,5	3,65	5,4	4,78	5,8	1,47	1,6
Szwajcaria	3,66	2,9	2,92	3,0	6,58	5,9	10,15	8,4	2,88	2,0
Szwecja	3,47	4,6	2,33	1,9	5,8	6,4	7,0	5,3	3,15	1,9
Turcja	b.d.	7,3	b.d.	5,4	11,87	12,2	b.d.	8,7	b.d.	5,2
USA	8,29	8,9	4,34	4,1	12,34	12,8	9,05	8,6	4,41	4,5
Węgry	b.d.	5,8	b.d.	3,6	6,29	9,2	b.d.	8,1	b.d.	3,8
Wielka Brytania	4,72	5,3	2,57	3,7	7,29	9,0	7,16	6,2	2,02	1,7
Włochy	b.d.	2,5	b.d.	1,9	b.d.	4,3	b.d.	3,3	b.d.	2,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Raport z badania Global Entrepreneurship Monitor – Polska 2012, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2013, s. 15 oraz Raport z badania Global Entrepreneurship Monitor – Polska 2011, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2012, s. 18 i 19

Na podstawie danych zawartych w tabeli 2 można stwierdzić, iż chęć założenia własnego przedsiębiorstwa deklaruje nie więcej niż 10% ankietowanych we wszystkich krajach poddanych badaniu. W 2011 roku największy procent zadeklarowanych preprzedsiębiorców można odnotować na Słowacji i w USA. Natomiast w roku 2012 do

¹³ TEA (Total early-stage Entrepreneurial Activity) – całkowita przedsiębiorczość we wczesnym stadium – generalny wskaźnik w badaniu GEM, oznaczający procent ludzi w wieku produkcyjnym, która jest zaangażowana w zakładanie działalności gospodarczej lub prowadzenie nowego przedsiębiorstwa (funkcjonującego nie dłużej niż 42 miesiące przed przeprowadzeniem badania). W modelu procesu przedsiębiorczości GEM do całkowitej przedsiębiorczości we wczesnym stadium nie zalicza się dojrzałych przedsiębiorstw. - źródło: Raport z badania Global Entrepreneurship Monitor – Polska 2012, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2013, www.parp.gov.pl

liderów w tym zakresie należały nadal USA, a ponadto wysoką wartość omawianego wskaźnika odnotowano w Estonii i na Łotwie. W Polsce blisko 6% ankietowanych wyraziło chęć założenia własnego przedsiębiorstwa w roku 2011. Natomiast w roku następnym ilość respondentów spadła do 4,8%, co skutkuje uplasowaniem się Polski na dziesiątej pozycji wśród krajów poddanych badaniu.

Analizując całkowitą przedsiębiorczość we wczesnym stadium można wskazać, iż w roku 2011 najwyższą wartość wskaźnika TEA odnotowano w Rumunii i Turcji, odpowiednio 14,2% i 12,3%. W roku 2012 liderami pod względem omawianego miernika były Estonia i Łotwa, w których jego poziom oscylował wokół 14%. Natomiast niewielki odsetek ankietowanych, nie przekraczający 4,5%, dotyczył wczesnej aktywności przedsiębiorczej na we Włoszech oraz w Rosji. Polska pod tym względem charakteryzuje się wskaźnikiem TEA na poziomie zbliżonym do 9%.

W większości badanych krajów nastąpił spadek dojrzałej przedsiębiorczości w omawianym okresie. Liczba dojrzałych przedsiębiorstw, funkcjonujących na rynku dłużej niż 42 miesiące, w większości badanych państw przekroczyła 5%. Największa tego typu aktywność przedsiębiorcza panuje w Grecji, w której poziom omawianego wskaźnika był w analizowanym okresie większy od 12%. Ponadto blisko 10% poziom aktywności przedsiębiorczej odnotowany został w Austrii, Szwajcarii oraz USA. W Polsce natomiast wartość tego miernika nie przekroczyła 6%.

Analizując chęć zaprzestania działalności gospodarczej można wskazać, iż postawę taką deklaruje w większości krajów nie więcej niż 4% ankietowanych. Najmniejszy odsetek osób wyrażających gotowość wycofania się z działań biznesowych odnotowany został w Rosji, Niemczech i Słowenii. W Polsce poziom omawianego wskaźnika jest stosunkowo wysoki, wynoszący w analizowanym okresie odpowiednio 4,22% i 3,9%. Ponadto w badanym przedziale czasowym nie zaobserwowano wśród badanych państw wyraźnej spadkowej lub wzrostowej tendencji zaprzestania prowadzenia działalności gospodarczej.

W tabeli nr 3 przedstawione zostały informacje odnoszące się do drugiego z omawianych aspektów przedsiębiorczości, tj. identyfikacji całkowitej przedsiębiorczości we wczesnym stadium w rozbiciu na poszczególne sektory.

Tabela 3. Wczesna przedsiębiorczość TEA w rozbiciu na poszczególne sektory gospodarki w wybranych krajach europejskich i USA (% przedsiębiorców w roku 2012)

kraj	wydobycie	produkcja	usługi b2b	usługi b2c
Austria	1,6	11,4	40,1	46,8
Belgia	3,0	26,2	22,6	48,2
Bośnia i Hercegowina	22,4	33,1	6,4	38,1
Chorwacja	13,1	18,0	26,7	42,2
Dania	3,3	20,1	34,3	42,3
Estonia	6,3	29,1	26,5	38,1
Finlandia	15,7	18,5	27,9	36,9
Francja	5,3	17,2	33,4	44,1
Grecja	3,5	19,8	24,5	52,2
Hiszpania	3,8	18,4	25,7	52,2
Holandia	3,7	25,4	28,0	42,9
Irlandia	5,1	19,4	34,8	40,7
Litwa	9,3	26,3	28,8	35,6
Łotwa	10,9	35,7	16,9	36,6
Macedonia	9,5	25,3	11,7	53,6
Niemcy	0,8	14,8	30,5	54,0
Norwegia	9,0	24,1	33,1	33,8
Polska	6,7	41,3	18,1	33,9
Portugalia	5,1	26,2	23,8	44,9

Rosja	8,2	34,5	8,9	48,4
Rumunia	17,7	21,2	17,3	43,9
Słowacja	3,8	25,3	32,4	38,5
Słowenia	3,8	28,3	41,8	26,1
Szwajcaria	4,5	15,8	33,6	46,1
Szwecja	9,5	14,1	38,2	38,1
Turcja	5,5	28,4	16,3	49,8
USA	3,6	21,9	33,2	41,3
Węgry	12,2	26,2	23,4	38,2
Wielka Brytania	2,4	23,0	33,0	41,6
Włochy	7,7	24,5	24,9	42,8

Zródło: opracowanie własne na podstawie: Raport z badania Global Entrepreneurship Monitor – Polska 2012, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2013, s. 41.

Analiza wczesnej przedsiębiorczości w rozbiciu na poszczególne sektory pozwala wskazać na wyraźną dominację sektora usług skierowanych do klientów indywidualnych. We wszystkich analizowanych krajach ten typ całkowitej przedsiębiorczości we wczesnym stadium należał do ponad 30% badanych przedsiębiorstw. Wyjątek stanowią podmioty gospodarcze ze Słowenii, w której usługi B2C stanowiły 26,1% przedsiębiorczości TEA. Najwięcej podmiotów w tym zakresie przedsiębiorczości można odnotować w Niemczech i Macedonii. W tych państwach ponad 50% wczesnej przedsiębiorczości skupiona była w sektorze usług ukierunkowanych na klientów indywidualnych. Polska w tym zakresie odnotowała dość niski poziom omawianego miernika, nie przekraczający wysokości 34%.

Ponadto należy wskazać na dość duże rozbieżności wśród podmiotów rozpoczynających działalność gospodarczą w poziomie wskaźnika mówiącego o udziale usług skierowanych do biznesu. W gronie badanych państw poziom ten waha się od blisko 9% w Rosji do ponad 40% w Austrii i na Słowenii. W Polsce jego wartość jest stosunkowo niska i wynosi 18,1%.

Charakterystyczną cechą wczesnej przedsiębiorczości TEA w rozbiciu na poszczególne sektory jest również niski odsetek przedsiębiorstw zajmujących się wydobywaniem surowców. Największa ilość firm funkcjonujących w sektorze wydobywczym znajduje się w Bośni i Hercegowinie oraz Rosji. W państwach tych wartość omawianego miernika wynosi odpowiednio 22,4% oraz 17,7%. Niemniej jednak w przypadku tego wskaźnika również można odnotować znaczące rozbieżności wśród badanych państw. W Niemczech sektor wydobywczy należy jedynie do 0,8% całkowitej przedsiębiorczości we wczesnym stadium. W Polsce poziom omawianego miernika także nie jest znaczący, wynosi 6,7%.

Nasz kraj należy natomiast do zdecydowanych liderów w zakresie rozpoczynanej działalności gospodarczej w sektorze produkcji. Ponad 40% wczesnej polskiej przedsiębiorczości znajduje się w tym sektorze. Kolejnym państwem o wysokiej wartości omawianego miernika jest Bośnia i Hercegowina, w przypadku której 33,1% całkowitej przedsiębiorczości we wczesnym stadium jest nastawiona na produkcję.

Zakończenie

Reasumując należy stwierdzić, że przedsiębiorczość jest istotną kwestią rozwoju gospodarczego. Można ją określić jako działania oraz przedsięwzięcia, które skoncentrowane są na ciągłym stwarzaniu czegoś nowego. Przeprowadzona analiza empiryczna pozwala wnioskować, iż poziom ogólnej aktywności przedsiębiorczej, rozumianej jako odsetek wszystkich podmiotów (tj.: preprzedsiębiorców, nowych firm i dojrzałych firm), zaangażowanych w działalność gospodarczą, tylko w nielicznych przypadkach przekroczył w badanym okresie wartość 20%. Do państw tych należą USA (w roku 2011 i 2012), Słowacja (w roku 2011) i Turcja (w roku 2012). W większości pozostałych krajów poziom zaangażowania społeczeństwa w działania biznesowe waha się od 11% do 17%. Przyjmując,

iż poziom aktywności przedsiębiorczej jest w głównej mierze uzależniony od indywidualnych predyspozycji jednostki oraz od warunków prawno-administracyjnych panujących w danym kraju, zaobserwowano w analizowanym okresie tendencję spadkową ogólnej aktywności przedsiębiorczej w badanych państwach.

Bibliography

Brendzel-Skowera K., Narzędzia wspierania rozwoju przedsiębiorczości akademickiej, [w:] *Przedsiębiorczość we współczesnych procesach gospodarowania-studia przypadków*, H. Kościelniak, S. Gostkowska-Dźwig, (red. nauk.), Sekcja Wydawnictwa Wydziału Zarządzania Politechniki Częstochowskiej, Częstochowa 2011,

Drucker P., *Innowacja i przedsiębiorczość. Praktyka i zasady*, Wydawnictwo PWE, Warszawa, 1992,

Kościelniak H., Działalność innowacyjna przedsiębiorstw a bezpieczeństwo - studium przypadku, [w:] *Rozwój przedsiębiorczości*, B. Skowron-Grabowska, (red. nauk.), Sekcja Wydawnictwa Wydziału Zarządzania Politechniki Częstochowskiej, Częstochowa 2013,

Kwiatkowski S., *Przedsiębiorczość intelektualna*. PWN. Warszawa 2000,

Raport z badania Global Entrepreneurship Monitor-Polska 2012, Warszawa 2013

Skowron-Grabowska B., *Istota Filary rozwoju przedsiębiorczości w małych organizacjach i korporacjach*, [w:] *Przedsiębiorczość, szanse i wyzwania*, H. Kościelniak (red. nauk.), Sekcja Wydawnictwa Wydziału Zarządzania Politechniki Częstochowskiej, Częstochowa 2012,

Targalski J., *Przedsiębiorczość i rozwój firmy*. Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Kraków 1999,

Targalski J., *Przedsiębiorczość i rozwój firmy*. Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Kraków 1999,

www.mg.gov.pl

Zbierowski P., Węclawska D., Tarnawa A., Zadura-Lichota P., Bratnicki M., *Raport z badania Global Entrepreneurship Monitor – Polska 2011*, Wydawnictwo Naukowe Instytutu Technologii Eksploatacji, Radom, 2012,

Enterprising attitude of Polish companies on the global market

Summary:

The main objective of this paper is to analyze aspects of the entrepreneurial attitude of Polish business entities in the global market. The study discussed in theoretical terms the essence of entrepreneurship, which is identified in the literature as one of the factors essential socio-economic development and a key condition for a achieving economic competitiveness of the country. Empirical studies aimed at analyzing and evaluating selected manifestations of entrepreneurship have been made on the basis of data published by the Polish Agency for Enterprise Development, conducted the study Global Entrepreneurship Monitor (GEM). In the analysis, the dimension of entrepreneurship relating to the level of entrepreneurial activity

and the identification of a total of entrepreneurship at an early stage by individual sectors. Especially included assessment if the Polish to other countries.

Contact

Dr inż. Sylwia Gostkowska-Dźwig

Faculty of Management

Czestochowa University of Technology

ul. Armii Krajowej 19 B 42-200 Czestochowa tel. +48 34 3250 395 tel./fax +48 34 3613 876

e-mail: sylwiag@zim.pcz.pl

Dr inż. Marlena Grabowska

Faculty of Management

Czestochowa University of Technology

ul. Armii Krajowej 19 B 42-200 Czestochowa tel. +48 34 3250 395 tel./fax +48 34 3613 876

e-mail: anelram@wp.pl

VNÚTROODVETVOVÝ OBCHOD A ODVETVOVÁ KONCENTRÁCIA EXPORTU VO SVETOVEJ EKONOMIKE – – PREDBEŽNÁ ŠTATISTICKÁ ANALÝZA¹

Martin Grančay

FAKULTA MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV
EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE

Abstrakt

Predkladaný príspevok skúma vzťah medzi vnútroodvetvovým obchodom a odvetvovou koncentráciou exportu vo svetovej ekonomike v rokoch 1995-2012. Overuje hypotézu, že štáty s vyšším podielom vnútroodvetvového obchodu na celkovom zahraničnom obchode majú nižšiu odvetvovú koncentráciu exportu. Skúma tiež, či so zvyšujúcim sa indexom vnútroodvetvového obchodu v čase sa znižuje odvetvová koncentrácia exportov štátu.

Kľúčové slová: zahraničný obchod, vnútroodvetvový obchod, koncentrácia exportu, diverzifikácia exportu

Abstract

The present paper explores whether there was a link between intra-industry trade and export concentration in world trade between 1995 and 2012. It tests the hypothesis that countries with high share of intra-industry trade on total trade have low levels of export concentration. It also focuses on whether increasing importance of intra-industry trade leads to lower level of export concentration.

Key words: foreign trade, intra-industry trade, export concentration, export diversification

JEL classification: F13, F14

Úvod

Vysoká koncentrácia exportu je jedným z najvýznamnejších problémov rozvojových štátov. Vedie k nestabilite exportných príjmov, a tým k všeobecnej makroekonomickej nestabilite.² Tradičné modely rozvoja odporúčajú rozvojovým štátom zbaviť sa závislosti na primárnych komoditách a diverzifikovať ekonomiku prostredníctvom koncentrácie na výrobu a vývoz priemyselných statkov.³ Štatistické výskumu ukazujú, že diverzifikácia zvyšuje objem exportu aj rýchlosť rastu národných ekonomík.⁴ Vlády mnohých chudobných štátov preto považujú zníženie stupňa koncentrácie exportu za svoj hlavný cieľ.

Literatúra skúmajúca determinanty koncentrácie exportu je pomerne široká. Väčšina ekonómov poukazuje na negatívne prepojenie medzi veľkosťou ekonomiky a stupňom koncentrácie exportu. Ďalšie skúmané faktory zahŕňajú napríklad stupeň liberalizácie

---

¹ Príspevok vznikol v rámci projektu KEGA 009EU-4/2013 „Vypracovanie komplexných učebných materiálov k predmetu teórie medzinárodných hospodárskych vzťahov orientovaných na ich aplikáciu v súčasnej svetovej ekonomike“.

² MACBEAN, A. (1996): Export instability and economic development.

³ CHENERY, H. (1979): Structural change and development policy.

⁴ HESSE, H. (2008): Export diversification and economic growth; AL-MARHUBI, F. (2000): Export diversification and growth: an empirical investigation.

zahraničného obchodu, jeho otvorenosť, liberalizáciu finančného trhu, menové kurzy, distribúciu rozvojovej pomoci a pod. Výsledky jednotlivých štatistických výskumov tu treba vždy interpretovať opatrne, pretože smer kauzality nie je úplne zrejmý.

V predkladanom príspevku sa sústreďíme na vzťah medzi vnútroodvetvovým obchodom a odvetvovou koncentráciou exportu. Oba tieto indikátory by mali byť nepriamym indikátorom stupňa rozvoja ekonomiky. Predpokladá sa, že ekonomiky na vyššom stupni rozvoja majú vyšší podiel vnútroodvetvového obchodu na celkovom zahraničnom obchode, a zároveň sú ich exporty diverzifikovanejšie. Tieto dva ukazovatele však nie sú priamo prepojené. Skúmaním vzťahu medzi nimi preto nepriamo overíme efektivitu politík priemyselného rozvoja na znižovanie stupňa odvetvovej koncentrácie exportu.

V druhej časti príspevku ponúkame stručný prehľad literatúry o príčinách a dôsledkoch odvetvovej koncentrácie exportu. V tretej časti prezentujeme použitú metodológiu a zdroje údajov. Štvrtá časť obsahuje výsledky, piata diskusiu a v záverečnej časti upozorňujeme na nedostatky vykonaného výskumu a možné smerovanie do budúcnosti.

Prehľad literatúry o príčinách a dôsledkoch odvetvovej koncentrácie exportu

Skúmanie determinantov odvetvovej koncentrácie exportu má v medzinárodnej ekonómii dlhú tradíciu. Už v období druhej svetovej vojny upozornil Hirschman, že väčšie ekonomiky majú nižší stupeň koncentrácie exportu.⁵ Tento názor si osvojilo a vlastnými analýzami potvrdilo viacero ekonómov, medzi inými Kuznets⁶ a Khalaf.⁷ Michaely oponoval, že rozhodujúca nie je ani tak veľkosť, ako stupeň ekonomického rozvoja štátu.⁸ Monaldi s Yeatsom⁹ a James¹⁰ neskôr spresnili, že významným faktorom je spôsob, ktorým sa merajú veľkosť a ekonomický rozvoj – kým veľkosť HDP na obyvateľa nemá štatistický významný vplyv na koncentráciu exportu, hrubý národný produkt má.

V často citovanom článku z roku 2003 ukázali Imbs a Wacziarg, že závislosť medzi stupňom ekonomického rozvoja a koncentráciou exportu nie je lineárna, ale má tvar U krivky.¹¹ V krajinách s nízkym HDP na obyvateľa, t. j. v ranom štádiu ekonomického rozvoja, so zvyšujúcim sa HDP klesá stupeň koncentrácie exportu. Po dosiahnutí určitého bodu však začne koncentrácia opäť rásť. Autori odhadli bod zlomu na približne 9000 USD na obyvateľa, neskorší výskum Cadota ho špecifikoval na 25000 dolárov v parite kúpnej sily.¹² Príčinou tvaru krivky sú klesajúce dopravné náklady a monopolistická konkurencia. Vo vyšších fázach rozvoja vedú znižujúce sa dopravné náklady k poklesu rozmanitosti statkov produkovaných v domácej ekonomike, ako ukázali už v roku 1977 Dornbusch, Fischer a Samuelson.¹³ To je dané aj možnosťou dosahovania úspor z rozsahu (pozri napr. Krugmanovu novú hospodársku geografiu). V prvej fáze rozvoja sa tak štáty zamerajú na diverzifikáciu výroby a vývozu, kým v druhej fáze prichádza na rad špecializácia.

⁵ HIRSCHMAN, A. O. (1945): National power and the structure of foreign trade.

⁶ KUZNETS, S. (1964): Quantitative aspects of the economic growth of nations: level and structure of foreign trade: comparison for recent years.

⁷ KHALAF, N. G. (1974): Country size and trade concentration.

⁸ MICHAELY, M. (1958): Concentration of exports and imports: an international comparison.

⁹ MONALDI, V. – YEATS, A. (1977): An analysis of the relation between country size and trade concentration.

¹⁰ JAMES, E. M. (1980a): Openness, country size, and trade concentration in less developed countries: an empirical investigation.

¹¹ IMBS, J. – WACZIARG, R. (2003): Stages of diversification.

¹² CADOT, O. – CARRERE, C. – STRAUSS-KAHN, V. (2011): Export diversification: what's behind the hump?

¹³ DORNBUSCH, R. – FISCHER, S. – SAMUELSON, P. A. (1977): Comparative advantage, trade, and payments in a Ricardian model with a continuum of goods.

Vzťah medzi koncentráciou exportu a otvorenosťou ekonomiky skúmali James¹⁴ a Agosin.¹⁵ Obaja prišli k záveru že vyššia otvorenosť ekonomiky sa spája so špecializáciou, a teda s vyššou koncentráciou vývozov. Agosin sa zamerával aj na vzdialenosť medzi krajinami v bilaterálnom obchode, pričom potvrdil domnienku že, vzdialenejšie ekonomiky majú viac koncentrovaný vzájomný obchod. Rolu vzdialenosti presnejšie kvantifikoval Dennis, keď vypočítal, že zníženie dopravných nákladov o 1 % vedie k zvýšeniu diverzifikácie exportu o 0,4 %.¹⁶ Ďalším faktorom, ktorý sa spája s koncentráciou exportu, je výška ciel. Jej význam potvrdili Debaere s Mostasharim.¹⁷ Naopak, iné faktory, ako napríklad rozvoj finančného trhu alebo volatilita reálneho kurzu meny sa ukázali ako štatisticky nevýznamné.¹⁸

Politické determinanty odvetvovej koncentrácie exportu skúmal James.¹⁹ Vychádzal z predpokladu, že zahraničný obchod ovplyvňujú aj iné ako čisto ekonomické faktory. Zistil, že významným determinantom koncentrácie exportu je tzv. národný vek, t. j. počet rokov od vzniku daného štátu. Mladšie štáty majú v priemere vyšší stupeň koncentrácie exportu ako staršie štáty. Vysvetlil to tým, že bývalé kolónie sú v prvých desaťročiach po nadobudnutí nezávislosti naďalej závislé na ich niekdajších metropolách: „koloniálna éra mohla síce skončiť, no jej dôsledky pretrvávajú“. Až starším štátom sa podarí vybudovať novú exportnú štruktúru a preniknúť na nové trhy.

Metodológia a údaje

Predkladaný príspevok skúma vzťah medzi vnútroodvetvovým obchodom a odvetvovou koncentráciou exportu.

Na meranie vnútroodvetvového obchodu používame štandardný Grubelov-Lloydov index, navrhnutý v roku 1971 Herbertom Grubelom a Petrom Lloydom:²⁰

$$IIT_{ik} = 1 - \frac{\sum_{k=1}^n |X_{ik} - M_{ik}|}{\sum_{k=1}^n (X_{ik} + M_{ik})} \quad (1)$$

kde X je export, M import, i krajina, ktorej index vnútroodvetvového obchodu počítame a k položka štandardizovanej klasifikácie medzinárodného obchodu SITC. Index dosahuje hodnoty od 0 do 1, pričom 0 znamená nulový podiel vnútroodvetvového obchodu na celkovom zahraničnom obchode krajiny a 1 znamená stopercentný podiel vnútroodvetvového obchodu na celkovom zahraničnom obchode krajiny. Aj keď voči jednoduchému Grubelovmu-Lloydovmu indexu existuje široká kritika, iné indexy (korigovaný Grubelov-Lloydov index, Aquinov index, Vonov index) sú tiež spochybňované, a zdá sa, že napriek neexistencii konsenzu je jednoduchý Grubelov-Lloydov index najpopulárnejším ukazovateľom na meranie vnútroodvetvového obchodu. Z hľadiska stupňa agregácie tovarových položiek k volíme pre výpočet indexu v predkladanom príspevku úroveň SITC-3.

¹⁴ JAMES, E. M. (1980a): Openness, country size, and trade concentration in less developed countries: an empirical investigation.

¹⁵ AGOSIN, M. R. – ALVAREZ, R. – BRAVO-ORTEGA, C. (2012): Determinants of export diversification around the world: 1962-2000.

¹⁶ DENNIS, A. – SHEPHERD, B. (2007): Trade costs, barriers to entry, and export diversification in developing countries.

¹⁷ DEBAERE, P. – MOSTASHARI, S. (2010): Do tariffs matter for the extensive margin of international trade? An empirical analysis.

¹⁸ AGOSIN, M. R. – ALVAREZ, R. – BRAVO-ORTEGA, C. (2012): Determinants of export diversification around the world: 1962-2000.

¹⁹ JAMES, E. M. (1980b): The political economy of export concentration.

²⁰ GRUBEL, H. G. – LLOYD, P. J. (1971): The Empirical Measurement of Intra-Industry Trade.

Na výpočet odvetvovej koncentrácie exportu používame Hirschmanov a alternatívne aj Herfindahlov index. Hlavný text príspevku je založený na Hirschmanovom indexe koncentrácie:

$$Hirschman_i = \sqrt{\sum_{j=1}^n \left(\frac{x_j}{X}\right)^2} \quad (2)$$

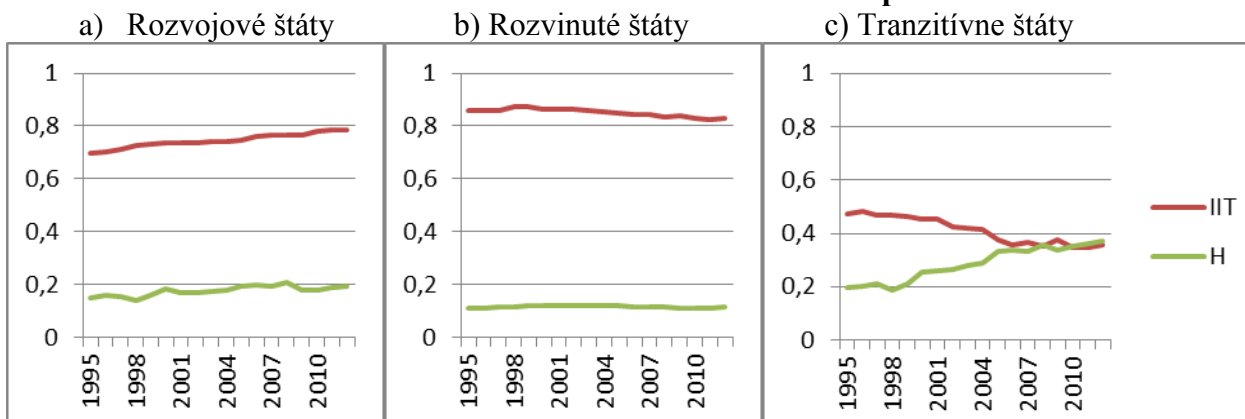
kde X je celkový export, x_j export j -tého odvetvia (resp. j -tého produktu) a i je krajina, ktorej odvetvovú koncentráciu exportu počítame. Na overenie robustnosti výsledkov uvádzame v prílohe analýzu aj s použitím normalizovaného Herfindahlovho indexu:

$$Herfindahl_i = \frac{\sqrt{\sum_{j=1}^n \left(\frac{x_{ij}}{\sum_{j=1}^n x_{ij}}\right)^2} - \sqrt{\frac{1}{n}}}{1 - \sqrt{\frac{1}{n}}} \quad (2)$$

Hirschmanov aj normalizovaný Herfindahlov index nadobúdajú hodnoty medzi 0 a 1. Vyššia hodnota znamená vyšší stupeň koncentrácie exportov.

Všetky údaje použité vo výskume pochádzajú zo štatistickej databázy UNCTAD.

Graf 1: Index vnútroodvetvového obchodu a koncentrácia exportu vo svete 1995-2012

Prameň: UNCTADStats. Vlastné výpočty.

Graf 1 poukazuje na vývoj indexu vnútroodvetvového obchodu a koncentrácie exportu vo svete za uplynulých 18 rokov. Zatiaľ čo index vnútroodvetvového obchodu vo svete v skúmanom období mierne poklesol a Hirschmanov index koncentrácie vzrástol, existujú významné rozdiely medzi jednotlivými typmi ekonomík. V rozvojových štátoch došlo k pomerne výraznému rastu podielu vnútroodvetvového obchodu na ich celkovom obchode z necelých 70 % v roku 1995 na viac ako 78 % v roku 2012. Naopak, podiel vnútroodvetvového obchodu v hospodársky vyspelých štátoch poklesol z 86 % na 83 % a podiel v tranzitívnych štátoch zo 47 % na 36 %. Vo všetkých troch skupinách bolo zároveň možné pozorovať vzrast koncentrácie exportov, a to najviac v tranzitívnych ekonomikách. Ako hlavná príčina všetkých uvedených trendov sa javí rast cien nerastných surovín, keď napríklad cena ropy vzrástla v skúmanom období 7-násobne a cena železnej rudy 5-násobne. Bez vplyvu isto nie je ani založenie WTO na začiatku skúmaného obdobia.

V roku 2012 mali najvyšší index vnútroodvetvového obchodu takmer výlučne hospodársky vyspelé, bohaté štáty (tabuľka 1). Naopak, najnižší Grubelov-Lloydov index

dosahovali malé ostrovné štáty a teritória závislé na vývoze jednej, resp. dvoch komodít a dovoze všetkých ostatných statkov, ako napríklad Bonaire alebo Niue. Tento fakt nie je prekvapivý, keďže ich exportná a importná štruktúra je diametrálne odlišná.

Tabuľka 1: Štáty s najvyššími a najnižšími hodnotami skúmaných ukazovateľov 2012

Grubel-Lloyd	Grubel-Lloyd	H index	H index				
Hongkong	0,89	Bonaire	0,00	Irak	0,98	Taliano	0,11
Belgicko	0,80	Wallis a Futuna	0,00	Mikronézia	0,96	Rakúsko	0,12
Singapur	0,77	Vých. Timor	0,00	Angola	0,95	USA	0,12
Holandsko	0,75	Mikronézia	0,00	Palau	0,94	Poľsko	0,12
Veľká Británia	0,74	Niue	0,01	Nauru	0,94	Srbsko	0,13
Rakúsko	0,73	Rovn. Guinea	0,01	Guinea-Bissau	0,90	Lotyšsko	0,13
Francúzsko	0,71	Sint Maarten	0,01	Eritrea	0,89	Dánsko	0,13
Česká rep.	0,70	Tuvalu	0,01	Azerbajdžan	0,87	Slovinsko	0,14
Maďarsko	0,70	Falklandy	0,01	Kiribati	0,86	Portugalsko	0,14
Dánsko	0,69	Irak	0,02	Čad	0,83	Thajsko	0,14

Prameň: UNCTADStats. Vlastné výpočty.

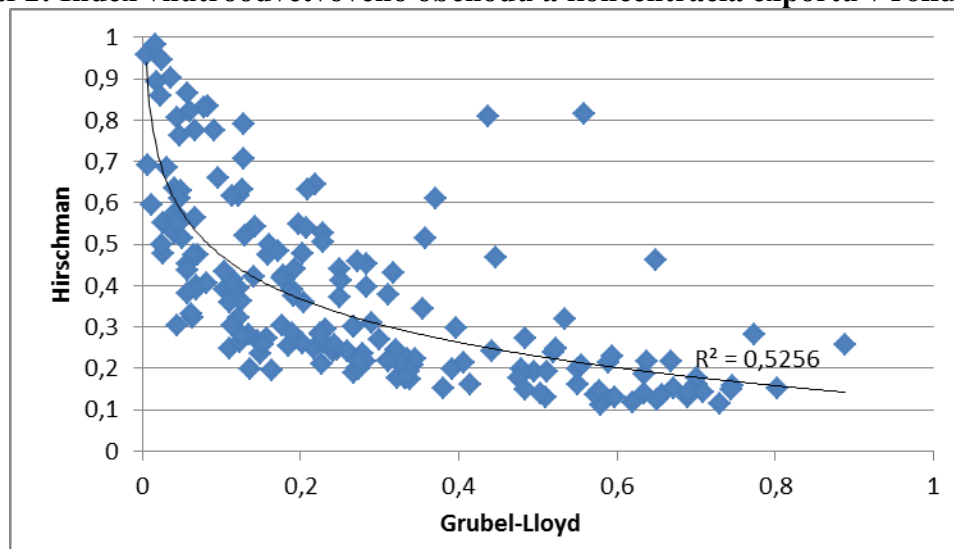
Najkoncentrovanejšie exporty v roku 2012 mal Irak, nasledovaný mnohými malými ostrovnými a ropnými štátmi. Viac ako 98 % irackých exportov predstavovala ropa a viac ako 95 % exportov Mikronézie ryby. Takmer všetky štáty z tretieho stĺpca tabuľky 1 boli zamerané na export ropy, zemného plynu alebo rýb, iba Eritrea vyvážala zlato a Nauru hnojivá. Najmenej koncentrovaný export mali prevažne hospodársky vyspelé štáty ako napr. Taliansko, Rakúsko či USA.

Na základe tejto prezentovanej analýzy možno vysloviť hypotézu, že štáty s vyšším podielom vnútroodvetvového obchodu na celkovom zahraničnom obchode majú nižšiu odvetvovú koncentráciu exportu, a naopak. Túto hypotézu overíme v ďalšej časti článku prostredníctvom korelačnej analýzy. Panelovou analýzou údajov budeme následne skúmať, či so zvyšujúcim sa indexom vnútroodvetvového obchodu v čase sa znižuje odvetvová koncentrácia exportov štátu. Obe hypotézy overujeme na údajoch za obdobie 1995 až 2012, pri stupni agregácie tovarových položiek zahraničného obchodu SITC-3 (t. j. 255 jednotlivých položiek). Pre overenie prvej hypotézy disponujeme údajmi pre 206 štátov a regiónov sveta, pre overenie druhej hypotézy údajmi pre 186 štátov a regiónov sveta. Panelovú analýzu dát vykonávame s použitím metodiky robustných štandardných chýb.

Výsledky

Z grafu 2 je zrejma záporná závislosť medzi vnútroodvetvovým obchodom a koncentráciou exportu. S jednou výnimkou (Malta) majú všetky štáty s Grubelovým-Lloydovým indexom vyšším ako 0,6 Hirschmanov index koncentrácie nižší ako 0,3. Naopak, väčšina štátov s nízkym indexom vnútroodvetvového obchodu dosahuje vysoké hodnoty koncentrácie exportu. Závislosť sa zdá byť exponenciálna.

Graf 2: Index vnútroodvetvového obchodu a koncentrácia exportu v roku 2012

Prameň: UNCTADStats. Vlastné výpočty.

Z prezentovanej grafickej analýzy nemožno určiť smer závislosti. Záver, že vysoký index vnútroodvetvového obchodu vedie k nižšej miere koncentrácie exportu by bol krátkozraký. V skutočnosti sa zrejme oba indikátory ovplyvňujú navzájom. Štáty s vysokým podielom vnútroodvetvového obchodu majú menej koncentrovaný export, pretože exportujú pomerne široké množstvo statkov. Zároveň, štáty s veľkým množstvom rôznych druhov exportných statkov majú relatívne vysoký index vnútroodvetvového obchodu, pretože veľký počet druhov exportných statkov sa spája s úlohou preferencií spotrebiteľa, ktoré sa spájajú s vnútroodvetvovým obchodom. Smer primárnej kauzality je teda nejasný.

Pre hospodársku politiku štátu je dôležitá otázka zmien vo vývoji sledovaných indikátorov v čase. Často sa používa argument, že vláda, ktorá chce znížiť svoju exportnú koncentráciu, by sa mala zamerať na priemyselnú výrobu. Priemyselná výroba je pevne spätá s úsporami z rozsahu a s monopolistickou konkurenciou, a teda aj so zvýšením indexu vnútroodvetvového obchodu. Kľúčovou otázkou je, či toto zvýšenie vedie k zníženiu odvetvovej koncentrácie exportu.

Výsledky panelovej analýzy dát (tab. 2) ukazujú, že existuje štatisticky vysoko významný vzťah medzi vývojom vnútroodvetvového obchodu a koncentrácie exportu (meranej Hirschmanovým indexom) v čase. Podľa základného modelu s fixnými efektmi (stĺpec 2) vedie zvýšenie indexu vnútroodvetvového obchodu o 1 percentuálny bod k zníženiu exportnej koncentrácie o 0,32 percentuálneho bodu. Štatistický význam tohto negatívneho prepojenia medzi indikátormi potvrdzuje aj separátna analýza vykonaná na údajoch za rozvinuté, rozvojové a tranzitívne štáty, ako aj na údajoch za ekonomiky s HDP na obyvateľa vyšším ako 9000 USD (stĺpce 4-7). Záver potvrdzuje i panelová analýza dát s Herfindahlovým indexom ako závislou premennou prezentovaná v prílohe článku.

Prekvapivé výsledky priniesla štatistická analýza pri HDP a otvorenosti ekonomiky ako nezávislých premenných modelu. U oboch z nich sú pozitívne koeficienty, čo je v protiklade s očakávaniami. Veľkosť koeficientov je pritom ekonomicky a vo viacerých prípadoch aj štatisticky významná. To by znamenalo, že bohatšie a otvorenejšie štáty majú vyššiu koncentráciu exportu. Tento paradox je zrejme spôsobený multikolinearitou v modeli, keď koeficienty korelácie medzi HDP na obyvateľa, resp. otvorenosťou ekonomiky a indexom vnútroodvetvového obchodu sú nenulové (0,42 resp. a 0,37). To bude treba podrobiť v budúcnosti ďalším testom. Možnosťou je aj prídanie ďalších premenných do modelu, ako napríklad prílevu priamych zahraničných investícií a pod.

Tabuľka 2: Výsledky panelovej analýzy dát (Hirschmanov index ako závislá premenná)

	Celá vzorka		Rozvojové	Rozvinuté	Tranzitívne	HDP>9000	
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
	OLS	Fixné	Náhodné	Fixné	Fixné	Fixné	Fixné
<i>Grubel-Lloyd</i>	-0,7847** (0,0721)	-0,3219** (0,1054)	-0,3893** (0,0262)	-0,3032* (0,1284)	-0,2388** (0,0829)	-0,5922* (0,2913)	-0,3225** (0,1169)
<i>logGDP</i>	0,0143* (0,0072)	0,0132 (0,0072)	0,0126** (0,0028)	0,0056 (0,0093)	0,0052 (0,0076)	0,0293* (0,0126)	0,0194 (0,0108)
<i>Openness</i>	0,1151** (0,0189)	0,0335* (0,0145)	0,0378** (0,0065)	0,0262* (0,0127)	0,0924** (0,0159)	0,0785* (0,0380)	0,0780** (0,0222)
<i>D-transitive</i>	-0,0646* (0,0265)	-	-0,0870** (0,0335)	-	-	-	-
<i>D-developed</i>	-0,0033 (0,0274)	-	-0,1354** (0,0265)	-	-	-	-
Konštanta	0,4028** (0,0531)	0,3377** (0,0560)	0,3916** (0,0239)	0,4357** (0,0705)	0,2096** (0,0565)	0,2039 (0,1038)	0,1984* (0,0899)
<i>n pozorovaní</i>	3348	3348	3348	2394	648	306	1314
Upravené R ²	0,4908	0,8737	-	0,8337	0,9363	0,8630	0,9248

Pozn.: Robustné štandardné chyby v zátvorkách.

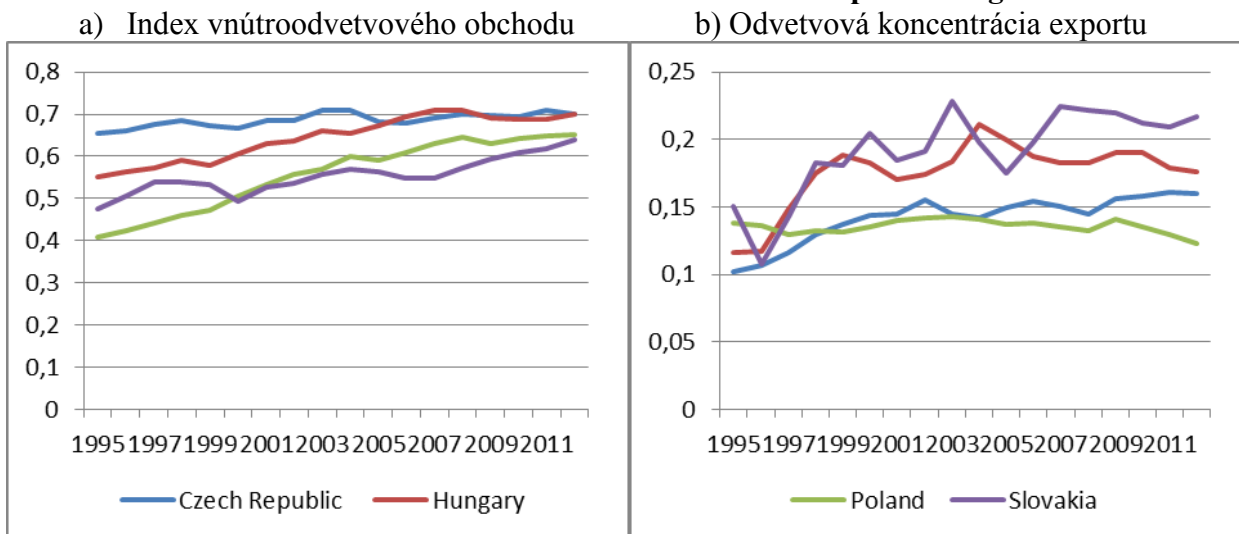
** štatisticky významné na hladine 1 %, * štatisticky významné na hladine 5 %.

Prameň: UNCTADStats. Vlastné výpočty.

Diskusia

Prezentované výsledky sú predbežné a je nutné pokračovať v ich ďalšej štatistickej analýze. Naznačujú však, že politika industrializácie je vhodným riešením problémov s koncentráciou exportu. Industrializácia vedie k zvyšovaniu podielu vnútroodvetvového obchodu na celkovom zahraničnom obchode krajiny, a to tak formou zmien v importnej ako aj exportnej štruktúre. Rast vnútroodvetvového obchodu je následne spojený so znížením stupňa koncentrácie exportu.

Graf 3: Index vnútroodvetvového obchodu a koncentrácia exportu v regióne V4 1995-2012

Prameň: UNCTADStats. Vlastné spracovanie.

V regióne strednej Európy bolo v uplynulých 18 rokoch možné sledovať trend neustáleho rastu indexu vnútroodvetvového obchodu, v súlade s procesmi transformácie v jednotlivých ekonomikách. Napríklad index vnútroodvetvového obchodu Poľska sa z počiatočnej hodnoty 41 % v roku 1995 zvýšil do roku 2012 na 65 %. Všeobecne sledujeme medzi štátmi V4 proces konvergencie, keď rozdiel medzi štátom s najnižším a najvyšším Grubelovým-Lloydovým indexom predstavoval v roku 1995 25 %, zatiaľ čo v roku 2012 bol tento rozdiel už iba 8 %. To je spojené aj so vstupom Slovenska, Česka, Poľska a Maďarska do Európskej únie.

Naopak, v oblasti koncentrácie exportu možno sledovať pomerne silnú divergenciu. Štáty sa z počiatočnej podobnej pozície uberajú odlišnými smermi. Napríklad koncentrácia poľského exportu postupne pozvoľna klesá. Koncentrácia exportu ostatných troch štátov regiónu rastie, predovšetkým koncentrácia exportu Slovenskej republiky. Pozícia poľskej ekonomiky je však špecifická kvôli svojej veľkosti aj relatívne vysokému podielu poľnohospodárskej produkcie.

Záver

V tomto príspevku sme podali predbežné výsledky analýzy vzťahu medzi podielom vnútroodvetvového obchodu na celkovom zahraničnom obchode štátu a koncentráciou exportu. Na údajoch za rok 2012 sme graficky ukázali, že štáty s vyšším podielom vnútroodvetvového obchodu (meraný Grubelovým-Lloydovým indexom) majú v priemere nižšiu koncentráciu exportu ako štáty s nízkym podielom vnútroodvetvového obchodu. Záporný vzťah medzi uvedenými dvomi indikátormi najlepšie opisuje exponenciálna krivka. Smer primárnej kauzality medzi nimi je však nejasný, keďže sa oba indikátory ovplyvňujú navzájom.

Druhou skúmanou otázkou bol vývoj vzťahu medzi podielom vnútroodvetvového obchodu a koncentráciou exportu v čase. Panelová analýza dát potvrdila štatisticky významný negatívny vzťah medzi indikátormi. To naznačuje, že politika priemyselného rozvoja, ktorá vedie k zvýšeniu stupňa vnútroodvetvového obchodu štátu, je efektívna pre znižovanie stupňa koncentrácie exportu ekonomiky.

Uvedené výsledky sú predbežné a treba ich podrobiť ďalšiemu testovaniu. Predovšetkým bude treba vysvetliť paradox, prečo panelové analýzy dát indikujú pozitívnu závislosť koncentrácie exportu od výšky HDP na obyvateľa a otvorenosti štátu. Ekonomická

logika by predpokladala v oboch prípadoch skôr negatívnu závislosť. Očakávame problém s multikolinearitou, no výsledky separátnych analýz naznačujú, že tento jav pretrváva aj v modeloch, kde by sa multikolinearita vyskytovať nemala. Výskum tiež bude vhodné rozšíriť s použitím údajov z databázy COMTRADE na dlhšie časové obdobie a na nižšiu úroveň tovarových položiek (napr. HS-6).

Literatúra

- AGOSIN, M. R. – ALVAREZ, R. – BRAVO-ORTEGA, C. (2012): Determinants of export diversification around the world: 1962-2000. In: *The World Economy*, 2012, roč. 35, č. 3, s. 295-315.
- AL-MARHUBI, F. (2000): Export diversification and growth: an empirical investigation. In: *Applied Economics Letters*, 2000, roč. 7, č. 9, s. 559-562.
- CADOT, O. – CARRERE, C. – STRAUSS-KAHN, V. (2011): Export diversification: what's behind the hump? In: *Review of Economics and Statistics*, 2011, roč. 93, č. 2, s. 590-605.
- CHENERY, H. (1979): *Structural change and development policy*. New York: Oxford University Press, 1979.
- DEBAERE, P. – MOSTASHARI, S. (2010): Do tariffs matter for the extensive margin of international trade? An empirical analysis. In: *Journal of International Economics*, 2010, roč. 81, č. 2, s. 163-169.
- DENNIS, A. – SHEPHERD, B. (2007): *Trade costs, barriers to entry, and export diversification in developing countries*. Washington: Svetová banka, 2007.
- DORNBUSCH, R. – FISCHER, S. – SAMUELSON, P. A. (1977): Comparative advantage, trade, and payments in a Ricardian model with a continuum of goods. In: *American Economic Review*, 1977, roč. 67, č. 5, s. 823-839.
- GRUBEL, H. G. – LLOYD, P. J. (1971): The Empirical Measurement of Intra-Industry Trade. In: *Economic Record*, 1971, roč. 47, č. 4, s. 494-517.
- HESSE, H. (2008): *Export diversification and economic growth*. Washington: IBRD, 2008.
- HIRSCHMAN, A. O. (1945): *National power and the structure of foreign trade*. Berkeley: University of California Press, 1945.
- IMBS, J. – WACZIARG, R. (2003): Stages of diversification. In: *American Economic Review*, 2003, roč. 93, č. 1, s. 63-86.
- JAMES, E. M. (1980a): Openness, country size, and trade concentration in less developed countries: an empirical investigation. In: *Atlantic Economic Journal*, 1980, roč. 8, č. 2, s. 77-82.
- JAMES, E. M. (1980b): The political economy of export concentration. In: *Journal of Economic Issues*, 1980, roč. 14, č. 4, s. 967-975.

KHALAF, N. G. (1974): Country size and trade concentration. In: *Journal of Development Studies*, 1974, roč. 11, č. 1, s. 81-85.

KUZNETS, S. (1964): Quantitative aspects of the economic growth of nations: level and structure of foreign trade: comparison for recent years. In: *Economic Development and Cultural Change*, 1964, roč. 13, č. 1, časť 2, s. 1-106.

MACBEAN, A. (1996): *Export instability and economic development*. Cambridge: Harvard University Press, 1966.

MICHAELY, M. (1958): Concentration of exports and imports: an international comparison. In: *Economic Journal*, 1958, roč. 68, č. 272, s. 722-736.

MONALDI, V. – YEATS, A. (1977): An analysis of the relation between country size and trade concentration. In: *Economia Internazionale*, 1977, roč. 30, č. 4, s. 358-371.

Kontakt

Ing. Martin Grančay, PhD.

Katedra medzinárodných ekonomických vzťahov
a hospodárskej diplomacie

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska cesta 1/B

85235 Bratislava

Slovenská republika

E-mail: martin.grancay@euba.sk

PRÍLOHA – Alternatívna panelová analýza údajov s použitím Herfindahlovho indexu ako závislej premennej

	Celá vzorka			Rozvojové	Rozvinuté	Tranzitívne	HDP>9000
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
	OLS	Fixné	Náhodné	Fixné	Fixné	Fixné	Fixné
<i>Grubel-Lloyd</i>	-0,8207** (0,0774)	-0,3600** (0,1120)	-0,4246** (0,0276)	-0,3473* (0,1380)	-0,2312** (0,0844)	-1,2866** (0,0424)	-0,3337** (0,1264)
<i>logGDP</i>	0,0166* (0,0077)	0,0184* (0,0075)	0,0175** (0,0030)	0,0125 (0,0098)	0,0083 (0,0079)	0,0674** (0,0087)	0,0261* (0,0109)
<i>Openness</i>	0,1188** (0,0201)	0,0268* (0,0124)	0,0317** (0,0069)	0,0219 (0,0115)	0,0836** (0,0199)	0,1737** (0,0260)	0,0650** (0,0188)
<i>D-transitive</i>	-0,0660* (0,0281)	-	-0,0875* (0,0357)	-	-	-	-
<i>D-developed</i>	-0,0056 (0,0239)	-	-0,1435** (0,0282)	-	-	-	-
Konštanta	0,3516** (0,0568)	0,2698** (0,0583)	0,3271** (0,0252)	0,3567** (0,0743)	0,1331* (0,0587)	-0,0107 (0,0668)	0,1057 (0,0909)
<i>n pozorovaní</i>	3348	3348	3348	2394	648	306	1314
Upravené R ²	0,4807	0,8743	-	0,8365	0,9308	0,6459	0,9270

Pozn.: Robustné štandardné chyby v zátvorkách.

** štatisticky významné na hladine 1 %, * štatisticky významné na hladine 5 %.

Prameň: UNCTADStats. Vlastné výpočty.

COMPARISON OF ECONOMIES OF COLOMBIA AND OECD MEMBER STATES¹

Martin Grešš

FACULTY OF INTERNATIONAL RELATIONS
UNIVERSITY OF ECONOMICS IN BRATISLAVA

Abstract

The OECD is an organization, which brings together 34 economies geographically covering all continents of the world. OECD was established in September 1961. Regarding Colombia, OECD Secretary-General officially launched negotiations on accession of Colombia to the OECD on 25 October 2013. The aim of this paper is to analyze the status of the economy of Colombia and the status of economies of OECD Member States. Based on the results, we try formulating measures in the macro area, in order to ensure and promote convergence of the economy of Colombia with economies of OECD Member States.

Keywords: cluster analysis, Colombia, current account, GDP growth, inflation, OECD, unemployment

---

Introduction

The OECD is an organization, which brings together 34 economies geographically covering all continents of the world. It was established in September 1961, when the OECD Convention, signed by the Member States in December 1960, entered into force. The predecessor of the OECD was Organization for European Economic Cooperation (OEEC), which was founded in 1948 as a supporting organization for the management of funds from the Marshall Plan to aid recovery of war-torn European countries. OECD, or “Club of the rich”, brings together the most developed countries in the world (in terms of GDP p. c. volume and other social indicators)².

Regarding Colombia, OECD Secretary-General officially launched negotiations on accession of Colombia to the OECD on 25 October 2013³. We can say that by opening of accession negotiations Colombia committed itself to improving the nation's economy in the future in order to reach the level of other OECD Member States. Nevertheless, what is the economic performance of Colombia today? Is Colombia economically ready to participate in the activities and the functioning of the OECD as a full member? The aim of this paper is to analyze the status of the economy of Colombia and the status of economies of OECD Member States. Based on the results, we try formulating measures in the macro area, in order to ensure and promote convergence of the economy of Colombia with economies of OECD Member States.

From Table 1 it is clear that Colombian GDP p. c. is significantly lower than the OECD average (the difference is almost 8-fold). If we take into account the GDP p. c. of Luxembourg, which is the highest in the value from OECD Member States, the difference is almost 20-fold. Conversely, in the case of Mexico, as a country with the lowest GDP p. c.

---

¹ This article has been elaborated within the project VEGA no. 1/1326/12, Neoregionalizácia svetovej ekonomiky a spoločnosti, supervisor: Ladislav Lysák.

² For more details on OECD history, see OECD (2013c).

³ For more details, see OECD (2013b).

within the OECD, the difference would be only about 2-fold. In the case of GDP growth for the year 2011 (Colombia 6.65%; OECD average 2.19%), Colombia would, ceteris paribus, balance its level of GDP p. c. with the OECD average in 48 years (until 2059).

Table 1 Economies of OECD Member States and Colombia, 2011, constant 2005 USD

Rank	Country	GDP p. c.	Rank	Country	GDP p. c.
1.	Luxembourg	80 915	19.	Italy	29 156
2.	Norway	64 534	20.	New Zealand	27 139
3.	Switzerland	55 123	21.	Spain	25 638
4.	Iceland	52 854	22.	Israel	22 273
5.	Denmark	46 699	23.	Korea, Rep.	21 226
6.	Ireland	45 867	24.	Greece	19 809
7.	Sweden	44 079	25.	Slovenia	19 127
8.	United States	42 447	26.	Portugal	18 386
9.	Netherlands	41 366	27.	Slovak Rep.	14 730
10.	Austria	39 815	28.	Czech Rep.	14 415
11.	Finland	38 926	29.	Estonia	11 318
12.	United Kingdom	38 032	30.	Hungary	11 147
13.	Germany	37 271	31.	Poland	10 387
14.	Belgium	36 941	32.	Chile	9 019
15.	Australia	36 585	33.	Turkey	8 413
16.	Japan	36 161	34.	Mexico	8 038
17.	Canada	35 794		OECD Average:	31 707
18.	France	34 405		Colombia	4 143

Source: author's own calculations based on World Development Indicators

Methodology and data

As a basis for analyzing the data, we used an online database of World Development Indicators of the World Bank⁴. We chose the year 2011 as the base year for the analysis. We were able to obtain all necessary and relevant data for this year for all OECD Member States and Colombia. The 2012 data were incomplete, which did not allow adequate analysis of the state of the economies in the OECD Member States and Colombia. The only exception to data obtained from WDI database was data on total unemployment in Colombia taken from OECD (2013a).

Table 2 Summary of input variables

Variable	Unit	Name
GDP growth (annual)	%	GDP_gwth
Unemployment (total labor force)	%	U_total
Inflation, GDP deflator (annual)	%	P_def
Current account balance (% of GDP)	%	CA_bal

Source: author

For analysis of economies of OECD Member States and Colombia, we selected macroeconomic indicators summarized in Table 2. We decided to use indicators that are part

⁴ WDI (2013).

of Kaldor's magic square as the picture of the state of the economy in a given time period (in our case the state of the economies of OECD Member States and Colombia based on 2011 data). GDP growth, as the aggregate data based on 2005 constant prices expressed in U.S. dollars, was expressed as percentage. In case of unemployment, we focused on the overall unemployment rate, measured as a proportion of the total labor force. In case of inflation, we decided to use the GDP deflator, which reflects the price changes in the economy better than the consumer price index. In the analysis of external economic relations, we chose share of current account balance to GDP, calculated as the sum of net exports of goods and services and net primary and secondary income expressed in current prices in U.S. dollars.

In the next part of this paper, we apply cluster analysis for the selected set of variables for individual OECD Member States and Colombia. We standardized all variables in the analysis by subtracting sample mean and then dividing by sample standard deviation. The aim of the decomposition is to create several rather homogenous groups. Statistical units in each cluster should be as similar as possible. Units in different clusters should be, however, as dissimilar as possible. The analysis consists of several steps: 1. selection of distance metric; 2. selection of the type of clustering process; 3. selection of clustering method; 4. determination of the number of significant clusters; 5. interpretation of outputs. When choosing distance metric, we used squared Euclidean distance. As a type of clustering procedure, we used a hierarchical procedure with Ward's clustering method. It defines the distance between two clusters in terms of the increase in the sum of squared deviations around the cluster means that would occur if the two clusters were joined.

Based on the results, we decided to determine the number of significant clusters as five. We provide interpretation of clusters in the next part of this paper. In discussion and conclusion, based on the synthesis of output analysis, we formulate conclusions regarding the state of the economy of Colombia in order to converge with current OECD Member States.

Output analysis

This section analyzes the composition and dissimilarities of clusters of OECD Member States and Colombia grouped on the variables from Table 2. In the first step, we identify and analyze the structure of individual clusters. In the second step of analysis, we identify the main differences between clusters based on variables that we included in the analysis. For the identification of dissimilarities among clusters, we used the centroids of the variables for all clusters in selected year. Table 3 summarizes basic information on individual clusters; Figure 1 shows cartographic interpretation. Table 4 provides summaries of the characteristics of each cluster based on the analyzed variables.

Table 3 Summary characteristics of clusters

Cluster	Members	Percent	Countries
1	8	22,86	Australia, Canada, Chile, Colombia , Estonia, Mexico, Poland, Turkey
2	10	28,57	Austria, Czech Rep., Denmark, Germany, Israel, Japan, Korea Rep., Netherlands, Sweden, Switzerland
3	10	28,57	Belgium, Finland, France, Hungary, Iceland, Italy, New Zealand, Slovenia, United Kingdom, United States
4	5	14,29	Greece, Ireland, Portugal, Slovak Rep., Spain
5	2	5,71	Luxembourg, Norway
<i>Total:</i>	35	100	

Source: author's own calculations

From the results of the analysis shown in Table 3, we observe considerably uneven composition of clusters in terms of location of the OECD Member States and Colombia. Clusters 4 and 5 are the most homogenous clusters. Only members of these two clusters are states from the European continent. Cluster 3 is also quite geographically homogeneous. Nevertheless, we observe two states outside the European continent – New Zealand and the U.S. In case of cluster 2, we observe states coming from two continents in its structure – Europe and Asia. Cluster 1 is the most geographically diversified cluster. There are states from four different continents in its structure, also the economy of Colombia.

Table 4 Dissimilarities among clusters

Cluster	GDP_gwth	U_total	P_def	CA_bal
1	5,35	8,45	5,36	-2,86
2	2,30	5,38	0,69	3,86
3	1,61	8,19	2,26	-2,05
4	-0,72	15,98	0,87	-4,32
5	1,44	4,10	5,93	9,97

Source: author's own calculations

Note: highlighted are highest and lowest values for each variable

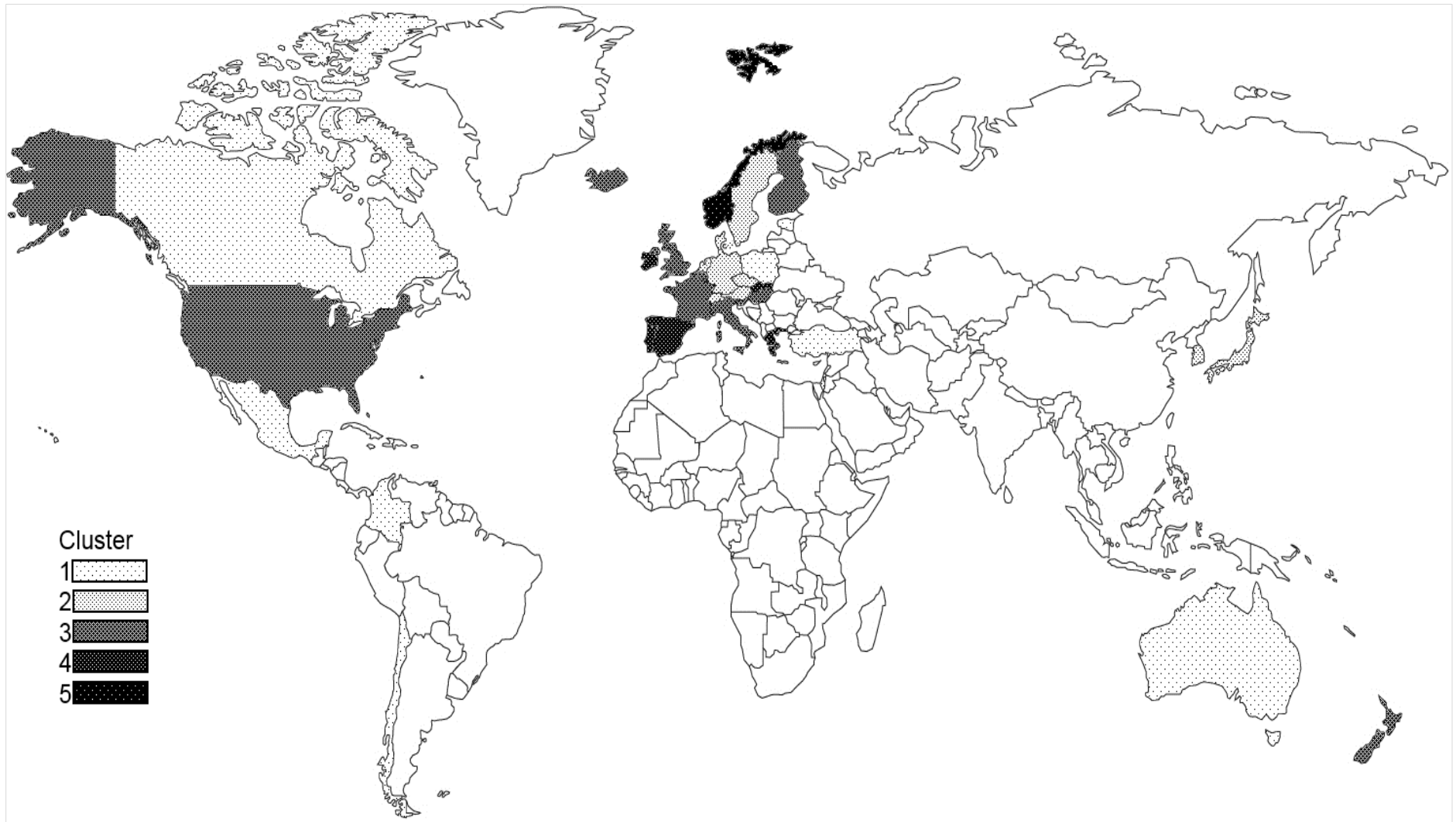
Based on the results of analysis in Table 4, we note that cluster 4 reached in 2011 the worst average scores of observed variables with the exception of inflation. In the case of GDP growth, it was the only cluster facing an average decline in GDP. This result was mainly due to economy of Greece, where the decline in GDP reached -7.1%. Although the economies of Ireland, Slovak Rep. and Spain reached the growth of GDP (economy of the Slovak Rep. even at the level of 3.21%), cluster 4 achieved an average decrease in growth rate of -0.72%. In contrast, cluster 1 (with the participation of Colombia) reached the highest average value of GDP growth at 5.35% (Colombia placed third in the GDP growth with 6.65% from all examined units).

With the decline of economic growth, we can assume, based on economic theory, that firms reduce the demand for labor, resulting in the growth of unemployment. For OECD Member States, year 2011 confirmed this assumption. Cluster 4 scored the highest average unemployment rate at 15.98%. At the level of individual economies, all six members of this cluster achieved the highest unemployment rate of all observed units (from Spain 21.6% to Portugal 12.7%). The lowest unemployment rate reached Norway (3.3%).

In case of relation between unemployment rate and inflation, we confirm postulate of modified Phillips curve. Cluster 5 reached the lowest unemployment rate (4.1%), while the highest rate of inflation at 5.93%. On the other hand, cluster 4 with the highest unemployment rate reached the second lowest inflation rate at 0.87%. From the perspective of the individual states, Japan and the Czech Rep. achieved deflation (-1.88% former and -1.01% latter). Turkey reached the highest inflation (8.58%), however, lower than the rate of economic growth (8.77%). Colombia reached the second highest inflation (6.97%), which was higher than the rate of economic growth (6.65%). The third highest rate of inflation (6.78%) witnessed Norway, the state with the lowest unemployment rate (3.3%).

In case of the share of the current account surplus to GDP, only clusters 5 (9.97%) and 2 (3.86%) reached the active balance. Cluster 4 reached the highest current account deficit (-4.32%). Norway achieved the highest share (12.84%), while Greece reached the lowest share (-9.87%).

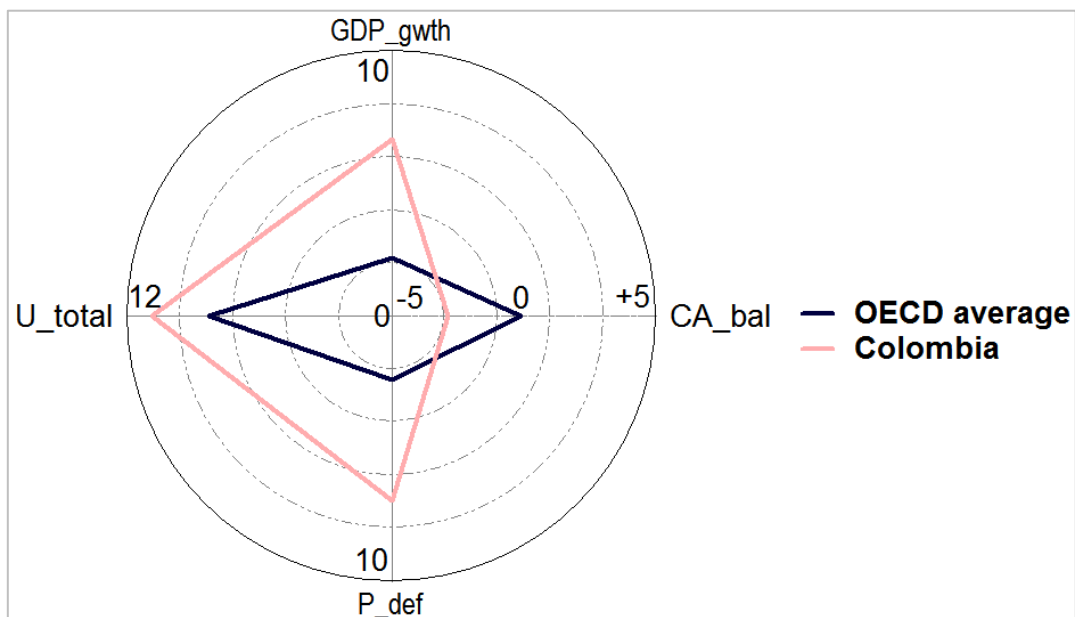
Figure 1 Spatial distribution of clusters

Source: author

Conclusion

Figure 2 State of macroeconomic indicators, 2011

Source: author's own calculations

Based on the data in Figure 2, we can formulate some recommendations for the further development of the Colombian economy to achieve the growth of well-being at the state level and at the level of households and individuals. It is mainly to achieve growth of GDP p. c. in order to achieve at least 50% of the OECD average as quickly as possible. To achieve this objective, Colombia should ensure within key macroeconomic indicators:

- GDP growth – maintaining the growth of Colombian economy at a level from 2011 (6.65%) and OECD average growth of 2.19% means achieving 50 % of OECD average GDP p. c. in approximately 32 years (until 2043). We propose introducing measures aimed at maintaining growth of GDP, in particular real GDP p. c. growth to promote the growth of total wealth in the economy of Colombia. GDP growth should be higher than inflation.
- Unemployment – we propose to ensure creation of new job opportunities in order to reduce the high unemployment rate. We recommend reducing unemployment to a level of the OECD average. Reducing unemployment will ensure the increase in the volume of GDP of Colombia, which will lead to growth of GDP p. c. and to economic growth.
- Inflation – we propose introducing measures for inflation targeting in line with the objective of achieving real GDP growth in order to keep inflation at the level of GDP growth (preferably at a lower level than the growth rate of GDP). The level of inflation in 2011 was higher than the OECD average. There was also a problem with GDP growth, which was not sufficient, even though it reached a level of 6.65%. Therefore, we propose inflation targeting to achieve the rate of inflation at the OECD average, which will also lead to higher rates of GDP growth, thus ensuring real GDP growth.
- Current account balance – since there is a deficit in current account, we propose to introduce measures to encourage exports thereby achieving a zero value, or surplus of the current account balance. Export support from the state will also help to reduce the total unemployment and will ensure the growth of total GDP and GDP p. c.

We are, of course, aware of following limits of our research:

- Statistical unit – major statistical research units were states.
- The number of variables for analysis – we used four main macroeconomic variables in the analysis of the performance of OECD Member States' economies and Colombia's economy.
- Time period – the base year for the analysis was 2011, for which data were available for variables for all statistical units.

Bibliography

OECD (2013a). OECD Economic Surveys: Colombia 2013: Economic Assessment, OECD Publishing. http://dx.doi.org/10.1787/eco_surveys-col-2013-en

OECD (2013b). OECD formally launches Colombia's accession process. Available online: <http://www.oecd.org/countries/colombia/oecd-formally-launches-colombias-accession-process.htm>.

OECD (2013c). OECD History. Available online: <http://www.oecd.org/about/history/>.

Pawera, R. – Vojtech, F. (2013): Vybrané aspekty slovensko-rakúskych politicko-hospodárskych vzťahov. In: STUDIA (monografie) pod názvom „Aspekty udržiteľného rozvoja (v programovom období 2007 – 2013 a perspektívy rozvoja 2014 – 2020)“. České Budějovice, 2013 /str.80/. ISBN 978-80-87472-46-0. Autori: Jiří Dušek a kol. /Vysokáškola evropských a regionálních studií, o.p.s., České Budejovice, ČR/

WDI (2013). World Development Indicators. Available online: <http://databank.worldbank.org/data/views/variableSelection/selectvariables.aspx?source=world-development-indicators>.

Contact

Assoc. prof. Martin Grešš, PhD.

Department of International Economic Relations and Economic Diplomacy

Faculty of International Relations

University of Economics in Bratislava

Dolnozemska cesta 1

852 35 Bratislava

Slovakia

martin.gress@euba.sk

Zborník príspevkov
zo 14. medzinárodnej vedeckej konferencie
Medzinárodné vzťahy 2013
Aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky

Počet strán: 851

ISBN 978-80-225-3802-2

© Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska 1/b
852 35 Bratislava